د الفت نثري کليات

(دوهم ټوک)

د

عبدالرحیم بختاني

په زيار

۱۴۲۲ هـ ق

Download from: aghalibrary.com

فهرست

شمېر	سرلیك	مخ
۱.	ښاغلو ورونو(میرویس الفت)	۱
۲.	یو څو خبري (عبدالرحیم بختاني)..	۵
۳.	غوره نشرونه..	۱۰
۴.	وینې زلمیان..	۱۳
۵.	ستاینه..	۱۵
۶.	د مرغلرو امیل د ښاغلي الفت په نظر کښي	۱۷
۷.	پښتانه د علامه اقبال په نظر کښي..	۲۰
۸.	د اورلمبي	۲۱
۹.	پښتو نثرونه	۲۲
۱۰.	منتخب شعرونه..	۲۴
۱۱.	د زړه بخری	۲۶
۱۲.	کلیمه داره روپۍ	۲۷
۱۳.	د پښتو ادبیاتو تاریخ (دویم ټوك)..	۲۸
۱۴.	د افغانستان د خینو ژبو او لهجو قاموس..	۳۰
۱۵.	پلوشي	۳۲
۱۶.	پښتانه شعراء (دریم ټوك)..	۳۵
۱۷.	پښتانه شعراء (دریم ټوك)..	۳۷
۱۸.	راز	۳۸
۱۹.	نومیالی غازي (چکنور ملا صاحب رحمة الله علیه)..	۳۹
۲۰.	سید غلام حیدر رحمة الله علیه	۴۲
۲۱.	اژدهای خودی..	۴۴
۲۲.	شریعت یا رهبر سعادت..	۴۶

۲۳ د افکارو تعمیم او تکامل ۴۹
۲۴ وینې زلمی څوك دی؟ ۵۷
۲۵ پښتانه وګوری؟ ۶۰
۲۶ د حقایقو اظهار ۶۲
۲۷ ازادیء ګفتار ۶۵
۲۸ پاك کور ۶۷
۲۹ زما دعا ۷۰
۳۰ د پښتو او پښتونولۍ دنیا ۷۲
۳۱ خپله ژبه ۷۵
۳۲ هسې خوشحاله یم ۸۰
۳۳ د ژبې خدمت ۸۲
۳۴ د خوشحال خان د اشعارو اجتماعي او اخلاقي خوا ۸۵
۳۵ د اولسي جرګې په عمومي غونډه کښې یوه بیانیه ۱۰۱
۳۶ د شورا اوومه او دولسمه دوره ۱۰۵
۳۷ د بناغلي میوندوال په عقایدو او اصلاحي.. ۱۱۰
۳۸ شخصي ۱۱۵
۳۹ سخاوت نه دی قرباني ده ۱۱۹
۴۰ کیست؟ ۱۲۱
۴۱ شوری ۱۲۲
۴۲ د اشنای په یاد ۱۲۷
۴۳ جریده نګاري ۱۳۰
۴۴ د خط مشي په رڼا کښې ۱۳۳
۴۵ ګریز ماهرانه ۱۳۷
۴۶ د پښتو انکشاف او تقویه ۱۳۹
۴۷ میدانید چه میخواهد؟ ۱۴۳
۴۸ د اساسي قانون مطالعه او مقایسه ۱۴۴
۴۹ هنر کجدار و مریز ۱۷۵

۵۰ رشوت څنګه ورکيږي؟ ۱۷۷
۵۱ پرسش و پاسخ ۱۷۹
۵۲ کابينه ۱۸۰
۵۳ شنډه ديموکراسي ۱۸۱
۵۴ قانوني اصل ۱۸۲
۵۵ الحق للقريب ۱۸۵
۵۶ تصور او واقعيت ۱۸۷
۵۷ ښاغلی ډاکتر عبدالظاهر د اولسي جرګې د ۱۹۲
۵۸ پرسش و پاسخ ۲۰۶
۵۹ د اوسني حکومت ښه او بد ۲۰۸
۶۰ د اولسي جرګې د څلوېښتو وکيلانو مطالبه ۲۱۳
۶۱ تجريد ۲۲۵
۶۲ د فکرونو مخه کومې خوا ته د ګرزيدو... .... ۲۲۹
۶۳ تبعيض او امتياز يعنې څه؟ ۲۴۰
۶۴ بې قانوني ښه ده که قانون شکني؟ ۲۴۸
۶۵ د قانون د حاکميت وعده ۲۵۱
۶۶ د پښتونستان په باب نوی نظر په کار دی ۲۵۴
۶۷ د سياست سراب ۲۵۸
۶۸ ګونګه روژه ۲۶۳
۶۹ متيتی ۲۶۷
۷۰ ديني تبليغ ۲۶۹
۷۱ حقوقي مساوات ۲۷۱
۷۲ د سياست بوالعجبي ۲۷۶
۷۳ استيضاح او توضيح ۲۸۱
۷۴ حکومت او اولسي جرګه ۲۸۹
۷۵ څنګه اعتماد او څنګه خط مشي؟ ۲۹۵
۷۶ د ژبو فيصله ۳۱۴

ښاغلو ورونو!

پښتو ټولنه، په افغانستان کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو دڅېړلو اکاډمي ده. د دغې د وظیفې د همدې نوعیت له مخه، د بهرنیو هیوادونو د علمي موسسو او محافلو له خوا هم، د (افغان اکادمي) په نامه پېژندل شوې ده. وروسته بیا د همدې ټولنې (اکادمي) په چوکاټ کښې د ټولنیزو پوهنو د څېړلو ځانګه هم جوړه شوه او دیونسکو په فیصله، مرسته او ملاتړ د پښتو څېړنو بین المللي مرکز هم تاسیس شو. په پای کښې، له پښتو ټولنې او له نورو ورته موسسو څخه، د افغانستان د علومو اکادمۍ د ژبو او

Download from: aghalibrary.com

ادبیاتو په مرکز کښې، پښتو ټولنه د پښتو ژبې او ادبیاتو د انسیتیتوت په نامه هم یادېږي.

استاد ګل پاچا "الفت" د هېواد ویاړلی ادیب، منلی شاعر، ښاغلی دانشمند او غښتلی ملي ټولنیز سیاسي شخصیت دی، چه په سیمه او نړۍ کښې د پوره شهرت او وجاهت خاوند دی. هغه د خپل رسمي ماموریت په پیل کښې لس کاله د پښتو ټولنې علمي غړی و او (۱۳۳۵-۱۳۴۲هـ ش کښې) اوه کاله د هغې ټولنې مشر (رئیس) و. د هغه دریاست په دغه موده کښې د هغه په هلو ځلو د پښتو ټولنې د مسلکي غړو د علمي مدارجو لایحه تصویب او عملي شوه، دې ټولنې په کمي او کیفي توګه پراختیا وموندله او د یوې علمي ژبنۍ او ادبي اکادمۍ په بڼه یې حیثیت نور هم لوړ او شهرت یې لا پسې زیات شو.

د استاد الفت علمي، تحقیقي او ادبي آثار زیاتره د پښتو ټولنې له خوا چاپ او خپاره شوي دي او په دې صورت له (اکادمۍ) سره د (الفت) نوم او بالعکس نږدې ارتباط لري او د همداسې روابطو په اساس، اوس (الفت اکادمي) د استاد الفت د آثارو د راټولولو او خپرولو، د استاد د کارونو او کارنامو د معرفي کولو او خپرولو لپاره هلې ځلې کوي او د افغاني ادب په کرښه کښې د هغه ویاړلي استاد په پل، پل اخلي.

الفت اکادمي ویاړي چه له ۱۹۹۲ کال نه راپه دې خوا، په وچو ډډو، تشو لاسونو او سپېره ډاګ کښې، بیا هم توفیق موندلی دی چه د استاد الفت دغه آثار چاپ او ټولنې ته وړاندې کړي:

۱ـ د الفت مرغلرې. شعري کلیات، د ښاغلي شهرت ننګیال په زیار، یو زر ټوکه.

۲ـ د الفت نثري کلیات، د ښاغلي محمد اسماعیل یون په زیار، یو زر ټوکه.

۳ـ د ټولنې په جوړښت کښې د اسلام نقش، د استاد وروستی تحقیقي اثر، یو زر ټوکه.

۴ـ زما استاد الفت، د محترم سرمحقق عبدالله بختاني خدمتګار لیکنه، یو زر ټوکه.

۵ـ ادبي سوغات، د سرمحقق بختاني خدمتګار په زیار، یو زرټوکه.

ـ ډېر خوشحاله یو چه وتوانېدو د استاد الفت د هدیري ګیرچاپېره دیوالونه په پاخه ډول له سره جوړ او ترمیم او د نوموړي مزار جوړ کړو. چه د سږ کال د حمل په ۲۷ نېټه د قرآن کریم د ختم نه وروسته، د ننګرهار د اطلاعاتو او کولتور دریاست په مرسته او برخې اخیستلو افتتاح او بیا د استاد په کور کښې ادبي غونډې او مشاعرې تر مازیګره پورې دوام ومونده او په همدې مناسبت د ښاغلي استاذ عیسی په ابتکار د هغه او د جلال آباد د ښار د نورو خطاطانو هنري نندارتون په هماغه کور کښې پرانیستلی و.

ـ اوس په ډېره خوشحالۍ درنو لوستونکو ته زېری ورکوو، چه د استاد الفت د نثرونو د کلیاتو د بشپړتیا په لاره کښې دغه دی یو بل ګام پورته شو او د الفت نثري کلیات، دوهم ټوک هم ترتیب او چاپ شو.

ښاغلي عبدالرحیم "بختاني" د استاد سرمحقق عبدالله بختاني خدمتګار کشر زوی، په دې بریالی شو چه له ممکنو منابعو څخه، د دې کلیاتو مضامین په ډېر زیار او دقت راټول کړي او یوه خوږه مقدمه پرې ولیکي.

بې شکه چه استاد الفت د ادبي منظومو او منثورو آثارو یو مبتکر لیکوال دی، مګر لکه څنګه چه ګورو د کلیاتو په دې دوهم ټوک کښې د استاد داسې آثار هم زیات شوي دي، چه له ادبي خوند او رنګ سره سیاسي، حقوقي او قانوني اړخ یې ډېر قوي دی او د استا. په پوره قانونپوهنۍ او فقاهت پوره دلالت کوي. د کتاب ښاغلي ټولوونکي، چه پخپله د تاریخ او ټولنیزو پوهنو ماستر دی، د تاریخ او ټولنپوهنې له نظره، د استاد دغسې لیکنو ته لوړ ارزښت ورکړی دی او د دې پوهنې د څېړندویانو لپاره یې د څېړنې ښه منبع

ګڼلي ده. موږ ښاغلي عبدالرحیم بختاني ته کورودانی وایو، د هغه زیار او زحمت ستایو او د علم او فرهنګ په لاره کښې ورته زیات توفیق غواړو.

دا دی الفت اکادمي په ډیر ویاړ د استاد الفت د زیږېدو د دوه نویمې کالیزې په درناوي او د هغه د وفات د څلیریشتم تلین د نمانځنې په موقع (د الفت نثري کلیات- دوهم ټوک) چاپ او ټولنې ته یې وړاندې کوي.

اللهم زد فزد

په درناوي

میرویس "الفت"

الفت اکادمي، د کب د میاشتې لسمه، ۱۳۸۰ ه ش

يو څو خبرې

استاد ګل پاچا "الفت" د شعر او ادب په اسمان کښې يو ځلانده ستوري دی. د هغه په ژوندانه کښې، د هغه ډېرې ديني، ادبي، اجتماعي، انتقادي، علمي او څېړنيزې مقالې او کتابونه چاپ شوي دي. د هغه تر مړينې وروسته دهغه يو شمېر ناچاپ آثار هم چاپ شوو او ځينې چاپ شوي کتابونه يې بيا او بيا چاپ شول. په افغاني ټولنه ، په تېره بيا په ادبي محافلو کښې دا ضرورت محسوسېده، چه بايد د هغه د نثرونو او نظمونو کليات هم چاپ شي. (د الفت مرغلرې) د هغه د منظومو شعرونو کليات دی چه د ښاغلي شهرت ننګيال په زيار راټول او مکرر چاپ شوی دی. دويم چاپ يې (۱۳۷۵ هـ ش) پورې اړه لري. د استاد الفت د نثرونو د کلياتو د راټولولو لپاره د افغانستان د علومو اکادمۍ د پښتو څېړنو د نړيوال مرکز له خوا د هغه مرکز غړي ښاغلی عبدالحسيب حکيمي موظف شوی و، هغه ډېر زيار وايست او د يو غټ کتاب په حجم يې د استاد منثور آثار راټول کړل او د نورو د ټولولو په کار بوخت و، مګر د وروستيو تحولاتو په دوران کښې اوس نه پوهېږم چه د حکيمي صاحب خواري اوبه او که د زماني بادونو وړې ده؟ حکيمي صاحب پخپله هم حق ته رسېدلی دی، خدای دې يې وبخښي.

وروسته بيا خوان محقق ښاغلي محمد اسماعيل يون، دې ارزښتمن کار ته ملا وتړله او د (الفت نثري کليات) د هغه په زيار راټول او د نوموړي له سريزې سره په مکرر ډول چاپ شوو. بيا هم د لوستونکو تلوسه ورته ډېره ده او له بلې خوا په دغه کلياتو کښې، د استاد الفت ټول نثرونه نه، بلکه هغه چه د دې وخت په ناوره بې سر

وسامانو شرایطو کښې د نباغلي يون لاس ته راغلي وو، راټول شوي دي.

زه ډېر خوشحاله يم چه زما ګران او مهربان پلار، سرمحقق عبدالله بختاني خدمتګار دا وظيفه ماته وسپارله، لارښودنه يې راته وکړه او يو لړ ماخذونه يې راته وسپارل. د ژوندانه له درنو پيټو او نااوزګاتياوو سره هم زه د الله پاك نه شکر ګذار يم، چه په تېرو دوو کلونو کښې په دې بريالی شوم، چه د استاد الفت يو لړ نوري نثري ليکنې له هغو منابعو نه چه زما لاس ته رسېدلي دي راټولې کړم.

دا کتاب د هغو ليکنو مجموعه ده چه د هېواد په جرايدو، مجلو او ادبي مجموعو کښې چاپ شوي دي. په دې کتاب کښې د استاد الفت يو لړ ادبي، اجتماعي، حقوقي او سياسي ليکنې راغلي دي. په ډېرو ليکنو کښې د وخت د اساسي قانون په باره کښې توضيحات او په حکومتي او دولتي موسسو باندې سالم انتقادونه دي. که څوك د افغانستان معاصر تاريخ ليکي، کولی شي له دغسې ليکنو څخه د يو معتبر ماخذ په توګه استفاده وکړي. همدارنګه د پښتو ژبې د انکشاف په برخه کښې هم څو ليکنې شته. د استاد الفت هغه نظريې، تقريظونه او سريزې چه نوموړي د نورو ليکوالو او شاعرانو په کتابونو باندې ليکلي دي هم په دې مجموعه کښې راغلي دي.

ډېره مهمه موضوع چه د استاد الفت په دې ليکنو کښې د توجه وړ ده دا ده چه د وخت د حکومت د څينو کارمندانو بې بند وباري، انارشي او رشوت خوري پکښې رسوا شوې ده چه په دې باره کښې په ډېرو ادبي الفاظو او کلماتو باندې او کله په طنزي پيرايو کښې ليکنې شوي، د وخت ظالمان، رشوت خواره او خاينان افشا شوي او دغريبانو او مظلومانو د ژوند دښه کېدو د پاره ډېر څه او ډېر ښه ليکلي شوي دي.

بـایـد وویـل شـي چـه دغـه یـوازې انتقـادي لیکنـې نـه دي، بلکـه اصلاحـي بڼه هـم لـري، پـه ځینـو مـواردو کـښې ډېرشـدید انتقادونـه شوي دي او پـه ځینـو مـواردو کـښې پـه نرمـه ژبـه اصلاحـي لاربنودنـې شـوي دي او د ځینـو ښو کـارونو پـه برخـه کـښې تـائیدي او تشـویقي لیکنې هم شـته.

د الفت صـاحب نـثر هـم د هغـه نظم غونـدې ډېر تـاثیر نـاک دی او کله چـه سړی د کـوم مطلـب پـه لوسـتو شـروع وکـړي، نـو ترآخـره پـورې یې لولـي او د یـوې لیکنـې پـه لوسـتو د بلـې د لوسـتو شـوق ورتـه پیـدا کېږي او پـه ځینـو ځایونـو کـښې یـې همدغـه نـثر د نظـم نـه ډېر خونـدور او اغېزنـاک دی.

پـه دې لیکنـو کـښې د وخت د اعـلان شـوي دموکراسـۍ او د هغـه پـه اسـاس د تدویـن شـوي اساسـي قـانون نیمګړتیـاوې تحلیـل شـوي او ښودل شـوي او پـه دې کـښې د هغـه اساسـي قـانون او دیموکراسـي د نـه تطبیـق پـه بـاره کـښې صریـح شـکایتونه او انتقادونـه لوسـتي شـوو، چـه لـه هغـه ځخـه هـم د لیکـوال سـمه دقیقـه څېړنـه او ژور نظـر څرګنـدېږي او هـم د وخت سیاسـي-اجتمـاعي وضـع د سـړي سـترګو تـه درېږي او دا هـم ښکـاره کـېږي چه پـه هغـو نمایشـونو کـښې دومـره خـو وو چه یـو لیکـوال، د دموکراسـۍ لـه اعـلان ځخه دومـره اسـتفاده کـولای شـوای چه پـه ډېر ښکـاره او بربنډ صـورت پـه ډېر وضـاحت او صراحـت سره دومـره آزاد وغـږېږي او پـه همدغـه انـدازه د قلـم د آزادۍ د حقیقـت معیـار تاریخ تـه وسـپاري.

لکـه چـه ګورو د کلیـاتو پـه دې ټوک کـښې هـم مونـږ لا پـه دې بریـالي شـوي نـه یـو چـه د اسـتاد الفت د نـثرونو ټولـې لیکنـې راټولـې کـړو. کـېدی شـي د دریـم ټوک د پـاره هـم هلـې ځلـې وشـي او د نـورو مدارکـو پـه موندلـو د کلیـاتو د بشـپړتیا پـه لـور نـور ګامونـه هم اوچـت شي.

د کتـاب د ترتیـب پـه بـاره کـښې بـاید ووایـم:

ـ د استاد الفت د هري ليکنې په پای کښې د هغې ماخذ ښودل شوی دی.

ـ د کتاب په سر کښې، د نورو ليکوالو او شاعرانو پر کتابونو، ادبي او څېړنيزو اثرونو د استاد الفت هغه نظريې او تقريظونو ته ځای ورکړ شوی دی چه د نومړو کتابونو په سريزو کښې او يا په ځينو جرايدو کښې چاپ شوی دی. په دې لړ کښې مونږ ته دا هم ښه ښکاره شوه چه د ټولو سريزو په سر کښې د استاد د (غوره نثرونه) سرليک راواخلو په داسې حال کښې چه مونږ د نورو پر کتابونو د استاد ليکنې را اخيستې دي او د ده پرخپلو کتابونو د هغه له سريزو څخه تېر شوي يو د دې سرليک اخيستلو لپاره دوه دليلونه لرو:

الف:ـ د غوره نثرونو سرليک پخپله هم يو غوره ادبي نثر دی، چه په هغه کښې د ليکوال د ليکوالۍ، هلې ځلې او کړاوونه هم منعکس شوي دي او د يو واقعي مسلکي ليکوال سرشت او سرنوشت پکښې ځلېدلی دی.

ب:ـ استاد الفت د ذکر شوي کتاب د مضامينو په باره کښې ليکلي دي چه "زه يې خپل غوره نثرونه بولم" يعنې په هغه کتاب کښې هغه نثرونه راغلي دي چه استاد پخپله غوره کړي دي، او زمونږ په نظر کښې د استاد ټول يا اکثره نثرونه غوره نثرونه دي او د غوره نثرونو د کتاب د سرليک مضمون ورسره توافق او تناسب لري.

ـ مونږ به ډېر خوښ و اوسو چه په دې کښې ځينې داسې نثرونه هم شامل وي چه که هغه وخت د استاد گوتو له ورغلي وای، هغه به يې هم غوره گڼلی وای او په غوره نثرونو کښې شامل کړی وای، چه هغه ليکلي دي :"زما په مقالو کښې ځينې نورې مقالې هم شته چه دلته يې چاپول مناسب و، مگر اوس لاس ته رانغلې او دا انتخاب نيمگړی غونډې شو" مونږ وايو چه خدای دې وکړي چه دغه

نیمگړتیـا اوس یــو څه پــوره شــوي واوســي او پــه راتلونکــي کــښې لا تکمیـل شــي.

ـ دې سرليك پسې نـور تقريظونـه او نظريـات چـه زيـاتره د اسـتاد الفـت د پښتــو ټولنــې د رياســت د دورې دي د هغــو د چــاپ د نـېټې پــه ترتيـب راغلـي او بيـا پـه مختلفـو موضوعـاتو كـښې د اسـتاد نـوري ليكنې دي چه بيا هغـه هـم د چـاپ د نـېټو پـه ترتيـب اوډل شـوي دي. پـه دې بـاره كښې مونږ پـه دې نظر يـو چـه كـه ديـو ادبـي ليكـوال يـا شـاعر منظوم او منثور آثار د هغـو د نـېټو لـه مخـه ترتيـب شـي نـو دې سره هـم د نومـوړي ليكـوال د ژوندانـه دبـهير او ورسـره د هغـه د فكـر او ليكنـې د تحـول او تكـامل دپرلـه پسـې بـهير څه نـا څه څرګندونـه كـېږي او د ادب يـو مـوزخ او د ټولنـې يـو موږخ او ټولنپـوه تـه د دغـو آثـارو څخـه د تـاريخ او ټولنپوهنـې پـه رڼا كـښې د اسـتفادې كـار اسـانيږي او عـام لوستونكو تـه هـم دغسـې يـو فكـر وركولـى شـي.

ـ مـاد اسـتاد الفـت د آثـارو پــه رانقلولــو كــښې د هغــه فـاضل اديـب او دانشـمند اسـتاد د خپـل ليـك دود رعـايت كـړى دى.

ـ د اسـتاد الفت ځينې ليكنې د هغـه پـه مستعارو نومونـو چـاپ شــوي دي. د هغــو پــه ښودنــه كــښې زمــا محــترم پــلار ســرمحقق خدمتـګار مرسـته كـړې ده.

پـه هـر صـورت زه سمدسـتي ويـاړم او خوشـحاله يـم چـه ګرانـو درنـو لوسـتونكو او د اسـتاد د آثـارو مينـه والـو تـه د هغـه د كليـاتو دا دوهمـه مجموعـه وړانـدې كـوم. د دې آثـارو د راټولولـو پـه چـارو كـښې زه د خپـل محـترم دانشـمند پـلار د مرسـتو او لارښودنـو او د هغـه د چـاپ لامـلـه (د الفـت اكـادمي) څخـه مننـه كـوم او دې سـره محـترم او درانـه لوسـتونكي د كتـاب مطـالعې تـه رابولـم.

په مينه او احترام
عبدالرحيم "بختاني"
كابل ـ خبرخانه مينه
د ۱۳۸۰ د سنبلې ۳۱ مه نېټه

غوره نثرونه

څه د پاڅه شل کاله کیږي چه زه د څه لیکلو او فکر کولو په رنځ اخته یم. همدغه شغل زه له خپلو او پردیو نه بیل کړم او په ګوښه ځای کښې ئې له خلقو نه لرې کښېنولم. ډیرې شپې یې راباندې په ویښه تیرې کړې او ډیرې ورځې ئې له دوستانو او ملګرو نه بېل وساتلم.

په دغه موده کښې ما له خپلو بچیو او د کاله خلقو سره ډیر لږ وخندل او هر چاته بې مینې غوندې ښکاره شوم. کله له سبا نه تر ماښامه ځای په ځای کښیناستم چه د څه لیکلو په فکر کښې راته لمونځونه هم قضا شوه، مګر هیڅ مې ونشو لیکلی. کله به نیمه شپه لکه سودایي له خوبه راپاڅېدم او د اسمان ستورو ته به مې حیران حیران کتل. یو وخت به مې څو کرښې ولیکلې بیا به مې هغه څیرې کړې، بل وخت به مې خپل څیرې کاغذونه راغونډ کړه او یوه کلمه به مې له بلې سره نښلوله.

ډیر ځله راته خپل فکر او خیال ډیر ښه ښکاره شوی او کله کله مې خپلو لیکنو ته په ډیر حقارت کتلي دي او له ځانه مې زړه تور شوی دی.

ډیرې ورځې د کور او کلي له خلقو نه پټ شوی یم او چیرته لرې د غره په لمن کې په کومه هدیره کښې ناست یم یا مې د سیند په غاړه یوازې ورځ تېره کړې او یوازیتوب مې ډیر لوی نعمت ګڼلی دی.

په دغسې مختلفو احوالو کښې مې کله شعر او کله نثر ليکلى چه زما روحي او فکري اغېزې پکښې څرګندې دي.

د دې کتاب پاڼې زما د ډېرې مودې د خاطراتو يوه برخه ده چه زما په نظر کښې ادبي قيمت لري او زه يې خپل غوره نثرونه ګڼم.

زما په مقالو کښې ځينې نورې مقالې هم شته چه دلته يې چاپول مناسب و مګر اوس لاس ته رانغلې او دا انتخاب نيمګړى غوندې شو.

دا پاڼې چه تاسې لولئ په ليکلو کښې ئې ډېر زيار ايستل شوى چه لوستونکو ته پوره نه معلومېږي.

لکه چه يو کور څو ځله جوړ او وران شي، دا مضامين هم څو ځله يو راز او بل راز شوي دي چه د ترکيب او تاليف په لحاظ ئې مختلف صورتونه پيدا کړي او کېدى شي چه ځينې به يې له اوسني حاله ښه هم و.

د ليکلو فن ډېرې جګرخونۍ لري او ډېر ځله داسې کيږي چه يو ليکوال يوه شپه په ويښه سبا کړي او يوه جمله پيدا کړي يا يوه ليکه هم ونشي ليکلى.

د يوه خيال يا فکر پيدا کول او بيا ئې په ښه ډول بيانول هغه ګران کار دى چه نورو ته ئې ګرانوالى او دروندوالى نه معلومېږي. په همدغه سبب يوه شاعر يا ليکوال ته نه ښائى چه د خپلو آثارو قيمت له چانه وغواړي يا ورته څه قيمت وټاکي.

زه هم پدغه ټکي پوه شوى يم او له هيچا نه پرې هېڅ نه غواړم.

ډېره ښه ده چه زه اوس د پخوا په شان نه يم او خپلو افکارو ته په هغه قيمت نه يم قايل لکه چه پخوا وم.

يو وخت ماپه ځان ډېره ښه عقيده درلوده او خپل فکر مې ډېر مبارك ګاڼه. هغه وخت به چه ما هر څه وليکل هغه به راته په يقين سره ډېر ښه ښکارېده او ډېره ښکلا به مې پکښې ليدله، مګر اوس هغه د يقين سرمايه په شك بدله شوه او پخپل فکر او نظر راته بدګماني پيدا شوه.

زه به اوس ډېر خوښ یم که دا پاڼې لکه د تمباکو پاڼې د چا د فکر صحت ته زیان ونه رسوي او څه زهر پکښې ګډ نه وي، هر څه چه وي او هر څنګه چه وي، مګر له ما سره بده اراده نه ده موجوده او په بد نیت دغه کار نه کوم.

دا فکرونه ښه وي او که بد، مګر د بیان او اظهار طرز ئې بد نه دی او د ښه نثر ښېګڼې پکښې شته. که نور څه نه وي نو د عبارت په لحاظ دا کتاب د یوه ادبي متن په حیث یوه ساده انشاء بللی شو چه له نورو لیکوالو او پښتو لوستونکو سره کومک کوي.

په دغه وخت کښې دغسې کتابونو ته ضرورت موجود دی او دغه ضرورت ماته هغه وخت پوره څرګند شو چه زه د حقوقو په پوهنځي او د ادبیاتو په پوهنځي کښې د پښتو استاذ شوم او دا دوه کاله د پښتو درس را په غاړه شو.

پدې انشاء کښې که زه یو څه ښکلېتوب وینم هغه سادګي او آسانې ده چه په لفظ او معنی کښې ئې ډېر لحاظ ساتل شوی دی او دا اسانې په ډېرو مشکلاتو لاس ته راغلې.

پدې انشاء کښې که د فکر او معنی څه ښایست شته هغه په سادګی کښې پټ دی او څه ایغ نیغ حسن پکښې څوك نشي لیدی.

که دا نثر رواج ومومي او ځینې نوي لیکوال دغه سبك غوره کاندي ما به د خپل زیار او زحمت ډېر ښه اجر موندلی وي او خوښ به یم چه د پښتو نثر ته مې یو څه خدمت وکړی شو.[1]

---

[1] د "غوره نثرونه" د کتاب سرلیك، پښتو ټولنه، ۱۳۳۶ هـ ش.

وينې زلميان

په دې نامه يو کتاب راورسېد چه وينو زلميانو يې په ليکلو کښې برخه اخيستې ده او پښتو ټولنې له خوا د ښاغلي فاضل او با درده پښتون عبدالروف خان بېنوا په زيار او کوښښ د کابل د مجلې د دوه شمارو په عوض چاپ او نشر شو.

په دې کتاب کښې موږ د مملکت مهم رجال، مهمې مفکورې، عالي شعور او لوړ احساس د وطنخواهۍ او مليت دوستۍ سرشار قوت، اجتماعي انتباه او بيداري وينو او پوهېږو چه زمونږ په هېواد کښې يو څه زلميان او ځوانان پيدا شوي چه د مملکت حقيقي سعادت غواړي او په ټينګه په اجتماعي خير او بهبود پسې ګرځي. د دوى غايه او مرام خودپسندي او خود نمايي، تظاهر او نمايش نه دى، له خودخواهۍ او ټيټو نفسي اغراضو نه پورته دي او د ملي عشق په حرارت د دې وطن د پاره خدمت کول غواړي.

هو! د دوى عزم و همت د ځان او شخصي ګټې د پاره نه، بلکه د لوړو اجتماعي مطالبو او مبارکو مقصدونو د پاره صرفېږي. د دوى له نشراتو او وېناګانو څخه سړى د زړه په ګواهۍ او تصديق پوهېدى شي چه دوى خپل خداى، خپل پادشاه او خپل وطن په خدمت او محبت کښې ډېر صداقت لري او غواړي چه د دين او دنيا د اجتماعي خير او سعادت د پاره کار وکړي او د حقيقي اسلام او صحيح مدنيت په رڼا کې د دنيا او اخرت نيکي وغواړي. لکه چه يو مسلمان ته د دې دعا تلقين شوى دى (الهم ربنا اتنا فى الدنيا

حسنة و فـی الاخـرة حسـنة وقنـا عـذاب النـار) عمـلاً هـم دواړه جهانـه پـه نظر کښې ونیـول شـي.

هو! دوی لکه لـه مذهبه نـا اشـنا ځوانـان یـوازې دنیـا نـه غـواړي او د آخـرت سـودا هـم ورسـره شـته، مـګر دنیـا هـم نـه هـېروي او رهبـانیت ښه نه ګڼي. د دوی آرزو مونږ تـه ځان داسـې راښوولـی دی، چـې دوی یـوه داسـې رڼا لـټوي، چـه د جـهل و نـاپوهـۍ، د بـدو رسـومو او مزخرفـو خیـالاتو د نـاوړو عقـایدو تورتـم ورك کـړي او حـق و حقیقـت، صحیـح افکار او صحیح اعمال، صحیـح اشـخاص او رجال وپـېژنـدل شـي.

هغـه کسـان چـه آخـرت د پـاره هـېڅ نـه کـوي، لـه اخلاقـو او انسـاني فضـایلو محـروم دي. بـې د دنیـا لـه عیـش او عشـرته بلـه آرزو او بلـه غایـه نـه لـري. یـا هغـه اشـخاص چـه د خدای اطاعت او عبـادت د دنیـا د پـاره دام ګڼي بـې لـه ریـا او تزویـر څخـه نـور څه نـه لـري او پـه هغـو چارو چـه اخرت ګټل کیـږي دوی دنیـا پـرې ګټي.

مونږه بـاید دغـه دواړه طـایفې د صحیـح پوهـې او حقیقـي بصـیرت پـه رڼا کـښې وپـېژنـو او د مملکـت صحیـح خدمتـګاران او د دیـن رښتیاني غمخواره لـه نورو نـه بیـل کـړو.

د ویـښو زلمیـانو همدغـه کـار دی او د دنیـا او آخـرت ګټه هـم پـه همدغو کـارو کـښې مضمـره ده.

دغـه کتـاب چـه زمونـږ لاس تـه راغلـی دی، دغـه شـان رهنمـايي پکښې شـته او د بیـا لوسـتلو دی چـه مونـږ بـه پـه وروسـته ګڼو کـښې څه مضـامین د اختصـار او اقتبـاس پـه ډول تـري واخلـو. [1]

[1] اتحاد مشرقي، جریده، جلال آباد، د ۱۳۲۷ د حمل نهمه، د ۱۹۴۸ د مارچ ۲۹ مه.

ستاینه

ګمان مه کوئ چه زه د کوم شخص صفت کوم چه هغه به له یو ښه خوی سره سل بد خویونه هم لري.

د چا د ښه باغ، ښکلي قصر ستاینه هم له مانه پوره نه ده.

په دې ګرانه او حقه روږه کښې که هر څومره وږی او تږی شم، د چا د دسترخان راز راز نعمتونه او طعامونه، شڅیتونه او میوې نه ستایم او نه دغه ټیټ شیان د ستایلو وړ بولم.

که څه هم جلال آباد ته روان یم او د زړې کرایي لارئ انتظار لرم، بیا هم د چا دبیوك او شورلیټ ستاینه د ځان د پاره عار ګنم.

هو! زما نظر په دغه وخت کښې له دې ټولو شیانو نه اوچت دی او یو عالي حقیقت او حقه وینا ستایم چه هغه له یوه خواږه، خوندور او پرکیف شعر څخه عبارت دی او له دې مادي دنیا نه هغه خوا. په معنوي جهان کښې له دغو ټولو شیانو نه لوړ قیمت لري.

دا شعر د پښتنو او مخصوصاً د افغانستان، په افغانستان کښې بیا د ننګرهار د ډیر مشهور شاعر او فاضل ادیب ښاغلي قیام الدین خادم اثر دی چه د کابل، مجلې په ۲۱۹مه ګڼه کښې د

ادبیاتو له کلیشي لاندې چاپ شوی او (وا وا مسلماني) یې عنوان دی.

دې شعر په ما باندې ډېر زیات اثر وکړ. د ریا او تزویر عالم او هغه کسان چه اسلام غوندې یو لوړ او مقدس شی د خپلو شخصي او نفسي اغراضو د پاره وسیله کوي، د دغه شعر په لوستلو ماته نور هم تور او بد په نظر راغله. زما په زړه کښې چه له دوی سره کوم، دخدای د پاره، بغض پروت دی، دا شعر یې زما په نظر کښې ډېر محبوب او مقبول وګرځاوه.

زما دا مفکوره نوره هم قوي شوه، چه باید مونږ حضرت مجدد الفت ثاني علیه الرحمه او هغه کسان چه په دروغو مونږ ته، لکه دغه لوړ جناب خان ښیي، بېل کړو او د صبح صادق او صبح کاذب فرق او تمیز وکړو.

دا شعر علاوه په حقیقي او انتقادي قیمت شعري او ادبي سرمایه هم ډېره زیاته لري او ملاحت و مصلحت دواړه پکښې جمع شوي دي.

کوم کسان. چه دا شعر وجدانا خپل وصف الحال بولي او په زړه کښې پوهیږي چه خدایږو ښه یې پېژندلي یو، هغه شاید دا شعر بد وګڼي، مګر د حق او حقیقت طرفداران او د حقیقي اسلام مینان به یې ډېر خوښ کړي.[1]

---

[1] اتحاد مشرقي. دیرشم کال. ۲۵ مه ګڼه
د ۱۳۲۷ د سنبلې ۱۴ مه
د ۱۳۶۷ د ذي قعدې دوهمه

د مرغلرو امیل

د ښاغلي الفت په نظر کښې

د الفت له نامه سره لرد او بره، پښتونخوا ښه اشنا ده او بیرون دنیایې هم پېژني. ده په خپله نویسندګۍ او شاعرۍ دنیا خبره کړې ده چه له خصوصیاتو څخه یې یو جذابیت او حق ګویي ده. د ښاغلي الفت په قلم د ډیرو دولتمندانو اصحاب جاه بیځایه صفت هم موږ نه دی لیدلی، نو د یو شاعر خوله څه کوي.!

نو دغه نامتو او نقاد لیکوال چه د مرغلرو امیل په کتاب څه لیکلي دي باید په غور وکتل شي. (زیري)

د مرغلرو امیل

د مرغلرو هغه امیلونه چه اوس زمونږ په بازارونو کښې خرڅیږي که د ښکلو او خوبانو په غاړه نه وي نو د ښاغلي مولانا خادم د مرغلرو له امیل سره چه د ده د اشعارو مجموعه ده، هیڅ نسبت نلري. هغه مرغلري چه د جواهرو په تول خرڅیږي او یا د پادشاهانو په خزانو یا کورونو کښې وي د شعر په مقابل کښې ارزان غوندي ښی معلومیږي. مونږ ډیرې قصې اوریدلي او په کتابونو کښې مو لیدلي دي چه ډیرو پادشاهانو په یوه بیت یا دوه بیتونو شاعرانو ته

ځتې ځتې سره او سپین زر بخښلي او ډیر ځله ئې د دوی خولې له جواهرو نه ډکې کړي دي. دا دی د شعر قیمت چه ډیره موده پخوا ئې په دې ملکونو کښې درلود او غیر له سلاطینو نه بل چا د دغه ګران او قیمتي څیز قیمت نه شو پوره کولی، ځکه وایم چه د شعر مرغلرې ارزانه نه دي او د معنی د خاوندانو په نظر کښې ډیر قیمت لري. د دې عصر شاعر په دغه خبره پوهیدلی دی، ځکه د خزانو له خاوندانو نه څه نه غواړي او مدحیه قصائد نه جوړوي، که څه غواړي هغه یوازې د قام او ملت له خوا قدرداني ده او بس.

هو! ښاغلی خادم د قام خادم او د قام شاعر دی، د ده حق په ټوله پښتونخوا او درستو پښتنو باندې دی. ده هر وخت د دغه ملت په درد او غم ژړلي دي او ملي آرزوګانې یې په شعر کښې له ورا ځلیږي. ښتانه باید د خادم د اشعارو مجموعه چه "د مرغلرو امیل" یې نوم دی. ډېر قیمتي څیز وګڼي او په ډیر قدر ورته وګوري. دا اشعار د یوه ډیر حساس او متجسس دماغ د شلو کالو محصول دی چه له ډیرو جګرخونیو سره لاس ته راغلی دی او د یوه دردمند زړه د الهاماتو عرفاني هدیه ده. په دې مجموعه کښې داسې اشعار شته چه د انسان فکر او خیال ډیر هسك ځای ته خیژوي او هغه څه ورښیي چه هر فکر نه ور رسیږي.

د دنیا مالونه، ځمکې، پټې، باغونه، قصرونه، له ډیرو خلقو سره شته چه یو یې له بل نه اخستلی او پیرودلی شي، مګر څه چه د ښاغلي خادم په برخه رسیدلی دی خاص د ده مال دی او له ده سره به وي یعنې پس له مرګه یې هم ترینه څوك نه شي اخیستلی او خادم ته د پښتنو په تاریخ کښې ښه حق ورکوي. د ده شاعري د فکر او معنی شاعري ده. که دلته د علم او ادب زیاته قدرداني موجوده وای، او د خیال او فکر پرواز ته هوا او فضا ښه مساعده وای، دا سړی به دغسې نه و پاتې او د ده استعداد به ډیر بروز کړی وی.

د خادم په اشعارو کښې د پښتونولۍ جذبات، د پښتون مینه، فلسفي افکار، شاعرانه خیالات په ښه قوت لیدل کیږي، او

تعبیرات یې ډیر خوندور او خواږه دي د یوه مطلب تصویر په ډیر ښه شان ایستلی شي او د خیال د تسلسل په ساتلو یې لاس بسر دی، په غزلو کښې یې ډیر نازك ادبي تشبیهات او خوږې استعارې وینو. ده په خپل کلام کښې طمطراق او فوق العاده مستي یا ډیر جوش و خروش نه دی غوره کړی، مګر متانت او ادبي قوت یې پکښې ډیر ښه ساتلی دی، شعرونه یې ډېر روان دي، مګر پخپله ورو، ورو ځي او خپلوآرزوګانو ته نه دی رسیدلی. د بداعت له جنبې نه یې د فصاحت برخه قوي ده او د علامه اقبال له شعر و شاعري نه یې ډیره ښه استفاده کړې ده. د مرغلرو په امیل کښې د عروج رمز، د توري بریښ، د شاعر مسلك. دا ځکه چې پښتون یم، بې تهذابه تعمیر، واوا مسلماني، سپین غر، قومي ژوند، له سپوږمۍ سره خبرې، اب حیات، د چمن سیل، علامه اقبال، د ترکو پلار، د ازادۍ عصر، د جرار جواب، اه و فریاد زورور نظمونه دي.

زه ښاغلي مولانا خادم ته، چه د پښتنو مشهور او مفکر شاعر دی او هر وخت مو د ده له اشعارو ډیر خوند او کیف اخیستی دی، د دغه برجسته او ډیر قیمتي اثر تبریك وایم. هغه افتخار چه د شعر او ادب دنیا کښې د ده په برخه رسیدلی دی دومره ګنجایش لري چه مونږ هم پکښې برخه واخلو او فخر پرې وکړو![1]

---

[1] زیری جریده، دوهمه دوره، دریم کال، ۷ مه ګڼه
د ۱۳۲۳ هـ ش د سنبلې ۲۰ مه نېټه

پښتانه

د علامه اقبال په نظر کښې

خودي، خودشناسي او خودبیني که د فرد د پاره ښه نه وي د جماعت د پاره ښو ګټور معلومیږي او ملتونه په همدغسې احساساتو ژوندي دي. ځینې صفات شته چه د یوه شخص د پاره عیب وي، مګر د یوه ملت د پاره حسن وي لکه ملي غرور چه د اجتماعي جنبې په پیدا کولو د ستاینې وړ بلل کیږي. علامه اقبال د یوه ملت د پاره ځان منته او ځان کتنه ډیره ښه ګڼله او د خودۍ درسونه یې ورکول.

مرحوم اقبال د پښتنو په ښته او فطرت کښې څه لیدل او دغه قوم ته ئې ډیره لویه هیله درلوده. ځکه ئې دوی له نورو نه ډیر ستایلي دي او دوی ته ئې ځینې زیاتي هیلي ښکاره کړیدي دد د شرق د نهضت او د اسلام د اعتلاء په باب د امید سترګي د پښتنو خوا ته نیولي وې او افغاني ملت ته ئې په ډیري اعتنا کتل د همدي لامله د پښتنو مشاهیر د ده په اشعارو کښې ډیر یاد شوي دي او د دغه قوم ملي شهامت او شجاعت ته په درانه نظر کتل شوي دي.

ښاغلي بختاني ډیر ښه کار کړی دی چه دغه یادونې ئې د ده له اثارو راغونډې کړیدي او د یوه کتاب په صورت د پښتو ټولني له خوا د ښاغلو پښتنو حضور ته وړاندي کیږي چه دوی هم د دغه حکیم او فیلسوف شاعر په نظر ځانته وګوري او خپل حیثیت او مقام بیا بیا د هغه په نظر کښې ووینې. پښتو ټولنه د دغه کتاب چاپول د ملي احساس په روزلو او پاللو کښې ډیر موثر ګڼي او هیله لري چه ښاغلي پښتانه به ئې په غور او دقت ولولي. د ښاغلي بختاني په کتاب د پښتو ټولني له خوا یوه برخه له دې عنوان لاندې زیاته شوه (اقبال د افغاني شاعرانو په نظر کښې) او دغه زیاتوالی مفید معلومیږي.[1]

---

[1] د ډاکټر شوي کتاب سریزه، پښتو ټولنه. ۱۳۳۵ هش

د اور لمبې

د انگلیس او افغان هغه جنگ چه په (۱۸۴۲ع) کښې یمې د انگلیسانو په شکست خاتمه وموند، نتیجه یې څرګنده ده او باخبره خلك خبر دي چه ډیر پرنګیان، ځیني ووژل شوه او ځیني د پښتنو په لاس بندیان شوه. کپتان جانسن یو تن له دغو بندیانو څخه دی چه په خیبر کښې نیول شوی او ښاغلي خیبري یې تاسو ته قصه کوي.

په دې قصه کښې علاوه د پښتنو په توره او ننګ و غیرت د دوی اخلاقي رویه او انساني سلوك هم یو داسې فضیلت دی چه دښمن هم پرې اعتراف کړی او له دغې ستاینې نه یې ځان نه دی ژغورلی.

پښتو ټولنه د دغسې آثارو نشرول، د پښتو او پښتنولۍ په لحاظ مفید ګڼي او ارزو لري چه د ښاغلو لوستونکو خوښې څه نه څه حاصله کړي، ځکه چه هر څوك د خپل شهامت او شجاعت قصې په مینه اوري او د خپل تاریخ دغه برخه په ډیر شوق لولي.[1]

---

[1] د ذکر شوي کتاب سریزه، کابل، پښتو ټولنه، د ۱۳۳۵ د قوس میاشت

پښتو نثرونه

لکه چه له نامه څخه معلومیږي، دا کتاب د پښتو نثرونو مجموعه ده.

د دې نثرونو ټولوونکي او خوښوونکي ښاغلي ژواك دی چه د مضامینو تنوع او د نثر ښېګنې یې په نظر کښې نیولې دي، مګر نظر یې محدود نه دی او له خیبر نه هغه خوا پښتو نثرونه یې هم لټولي او راغونډ کړي دي.

په دې کتاب کښې د سبك او اسلوب په لحاظ هم تنوع شته او په لفظي او معنوي لحاظ څو ډوله نثرونه پکښې موندلی شوو.

زه دا نه وایم چه د ده انتخاب به له اوله تر اخره د هر چا خوښ شي، ځکه چه ذوقونه او فکرونه راز راز دي او د یوه انتخاب له بل نه ارومرو څه قدر توپیر لري، مګر دا ویلی شم چه هر څوك پکښې د خوښولو وړ، یو څه پیدا کولی شي او دغه راز منثور اثار د پښتو لوستونکو او زده کوونکو د پاره په کار دي.

مونږ دلته د نثرونو او پښتو مقالاتو ځینې کتابونه چاپ کړي دي چه د یوه لیکونکي غوره او ښه مضامین پکښې درج دي، مگر دا کتاب د ډیرو لیکوالو د نثر نمونې تاسې ته ښیي او راز راز افکار، چه د یوه ذهن او دماغ محصول نه دي، پکښې موندلی شئ.

له مونږ سره دا فکر شته چه په دغه اوس وخت کښې له نظم نه نثر ته زیاته توجه په کار ده او د پښتو ادب دغه برخه زیاته پالنه غواړي. که اوس د پښتو د پخو لیکوالو نثرونه د نمونو په ډول چاپ شي، د نوو لیکوالو د پاره به یو ښه لارښود نه وي او د ژبې اصلي طرز او رنگ به څه نه څه وساتل شي.

مونږ غواړو چه د ځینو استاذانو د نثر نمونې چه د ژبې د اصلي سبك او اسلوب په لحاظ ادبي قیمت ولري د پښتو متونو په ډول چاپ او خپاره کړو، چه نوي لیکوال په شعوري او غیر شعوري ډول ترینه استفاده وکړي او دغه راز اثار سربیره د لیکلو په طرز او طریقه، د مضمون او معنا په لحاظ هم په اذهانو کښې ښه څه پیدا کړي او فکرونه وروزي.

د همدغه مطلب د پاره فعلا دا کتاب ښاغلو لوستونکو ته وړاندې کوو او هیله لرو چه مفید او گټور به ثابت شي. انشاء الله تعالی.[1]

[1] د ذکر شوي کتاب سریزه، کابل، پښتو ټولنه، د ۱۳۳۵ د کب میاشت

منتخب شعرونه

دا اشعار د بیتونو د شمېر په لحاظ کم دي، مګر د کیف په لحاظ ډېر زیات قیمت لري او د پښتو د اوسني ادب ډېره غوره برخه ورته ویلی شوو.

د یوه شاعر لویوالی، په ډېرو یا لږو اشعارو پورې نه دی تړلی. شعر که څه هم د مادي شیانو په څېر تول او تله لري، چه د تورو زیاتوالی او لږوالی پرې سنجول کېږي، مګر بیا هم د پوهې او ادب خاوندان شعر ته د کم په لحاظ نه ګوري، کیف ته یې ګوري.

یعني ښه شاعر، لوړ شاعر، ستر شاعر هغه چاته وایي چه اشعار یې د معنی او ادبي ښېګنو له خوا لوړ وي او د فن او هنر په لحاظ هسک مقام ولري.

خیام د شعر په نړۍ کښې یو څو رباعۍ لري چه په ډېرو لږو کوچنیو پاڼو کښې یې ځای موندلی، مګر د ده شعر او شاعري د ذوق او هنر د خاوندانو په نظر کښې ډېر لوی قدر او قیمت لري.

د ښاغلي ادیب سید شمس الدین مجروح له لوړې قریحې او شعر روزونکي استعداد څخه ځینې داسې اشعار پیدا شوي دي چه

که د اشعارو ښېړل او پلورل رواج وای او د شعر په ورکړه راکړه د یوه شعر د بل کېدلی. ما به خپل څو شعرونه د ده په یوه شعر ورکړي وو او ډېر به خوښ وم چه د ده ښېښي اشعار زما وای.

مګر زه اوس هم، د دې لامله چه خان ده ته ډېر نږدې ګڼم، د ده په اشعارو ویاړم او خپل یې ګڼم. همدغه وجه ده چه له یوې خوا ته مې د اشعارو خوند او ښکلا په ستاینه مجبوروي او له بلې خوا راته دغه ستاینه لکه د خان ستاینه ښکاري او مخه مې نیسي. که دغسې نه وای ما به په دغو اشعارو، په ډېرو پاڼو کښې، ډېره لویه مقدمه لیکلې وه او له نیا ته به نمسی غږېدو.

په هر حال دا اشعار پخپله خپل ځان ښیي او زما ستاینو ته څه ضرورت نه لري. زه همدومره وایم، چه پښتو ټولنه، د دې اثر په چاپولو او خپرولو، د ذوق او سلیقې خاوندانو ته د پښتو د لوړ ادب یوه ښه او غوره نمونه وړاندې کوي.

کاشکې دښاغلي مجروح صاحب، نور اشعار هم لاس ته راغلي وای او غوږي لا غوږ وای![1]

[1] د ذکر شوي کتاب سرلیک. کابل. پښتو ټولنه. د ۱۳۳۷ حمل.

د زړه بخرې

د ښاغلي پرهېز "د زړه بخرې" چه د ده د اشعارو مجموعه ده، ما ټول ونشو کتلی، مګر ډېر ښه ښه شعرونه مې پکښې ولوستل چه په رښتیا ئې شعري کیف درلود او شعري محاسن پکښې وو.

د پرهیز په شعر کښې سربیره په سلاست او رواني هغه شی هم موجود دی، چه شعر ورته ډېر ضرورت لري، چه هغه احساسات او عواطف دي. څنګه چه ښاغلی پرهیز یو سپېڅلی او پاك زړی پښتون دی چه د حق او حقیقت په مقابل کښې نورو شیانو ته څه ډېره اعتنا نه لري او هر کله جرئت او صراحت نه کار اخلي، شعر ئې هم د همدغې جذبې له تاثیر لاندې هغه جذابیت پیدا کړی دی چه په زړونو ډېر اثر لري.

د وطن مینه، د ملیت احساس، انساني عواطف او د یوه دردمند زړه اغېزې پدې اشعارو کښې ډېر ښه ځای لري او د زړونو خاوندان ورته په ډېر ښه نظر ګوري، زه دا کتاب د چاپولو وړ ګڼم او ډېر ښه ادبي اثر ئې بولم.[1]

[1] د ډاکټر ښوي کتاب په سر کې نظریه، د ۱۳۷۶ هـ ش چاپ.

کلیمه داره روپۍ

دا یوه خوږه ډرامه ده چې ښاغلي عبدالرحمان پژواک د پښتو ټولنې افتخاري غړي، تقریبا شل کاله پخوا لیکلې ده. په دې ډرامه کښې پښتنې احساسات، د وطن مینه، افغاني شجاعت، دیني جذبه ډیر ښه تمثیل شوي دي چې د افغان ملت د نرو او ښځو مېړانه او ناریتوب تر ډېره ښه ډول ځرګندیږي.

په کلیمه داره روپۍ کښې مادي او معنوي دواړه قیمتونه موجود دي او د دین او دنیا د وصال ډیره ښه نخښه ده. په پښتو ادب کښې کلیمه داره روپۍ د ښکلو پیغلو له اوربل سره ډیر ارتباط لري او په همدغه وجه د جمال پلوشه او د عشق خاطره هم پکښې پټه ده. په همدغه سبب دا نوم له دې قیصې سره ډېر ښه تړون لري او لیکونکی د خپلې کیسې اساسي ټکی ګڼلی دی...[1]

[1] د ذکر شوي کتاب سریزه. پښتو ټولنه، ۱۳۳۷ هـ ش.

د پښتو ادبياتو تاريخ

دوهم ټوك

دا د پښتو د ادبياتو د تاريخ دوهم ټوك دی چه په ۱۳۲۴ هـ ش كال كښې پياوړي مولف عبدالحي "حبيبي" په لومړي ټوك پسې ليكلی او په ۱۳۲۹ هـ ش كښې د كابل مجلې په ګڼو كښې پرله پسې خپور شوی دی.

د پښتو ټولنې د ادبياتو د څانګې ښاغلی مدير محمد حسن ساپی له كابل مجلو نه راغونډ كړ او اوس د كتاب په صورت ښاغلو لوستونكو ته د استفادې د پاره وړاندې كيږي.

د دې كتاب لومړی ټوك په ۱۳۲۰ كښې د ادبياتو د پوهنځي له خوا د درسي كتاب په حيث چاپ او په درس كښې شامل شو.

ښائي چې د دې ټوك په خپرېدو هغه درسي سلسله پراختيا ومومي او د ادب محصلينو ته هم ډېر ګټور ثابت شي.

دا ټوك د اسلام له لومړيو وختونو تر ۱۰۰۰ هـ پورې د پښتو ادب رنګ او ډول ښيي او د مستندو تاريخي واقعاتو په رڼا کښې ليکل شوی دی.

د تاريخي څېړنو او پلټنو په لحاظ دا کتاب ډېر مهم دی او په ډېرو مهمو ټکو رڼا اچوي. د ادبي تحليل برخه ئې هم د اعتنا وړ ده چه مولف پکښې د ښه حق خاوند او حقدار ګڼلی شو، مګر تاريخي څېړنې ئې پر ادبي څېړنو درنې او مهمې دي.

په اوسني وخت کښې چه د ماخذونو او مدارکو نيمګړتيا ته ګورو او دغه حال په نظر کښې نيسو، بايد ووايو چه د مولف څېړونکي طبيعت او د ډېرې مودې تاريخي مطالعاتو ده ته د دغو اثارو په ليکلو له نورو نه د وړاندې والي او قدامت حق ورکړی او د پښتو په علمي او ادبي پالنه کښې ئې د ډېرې ښې برخې خاوند کړی دی.[1]

[1] پر ذکر شوي کتاب سريزه. پښتو ټولنه. ۱۳۳۸ هـ ش.

د افغانستان د ځينو ژبو اولهجو قاموس

پښتو ټولنې د خپل تاسيس له وخته تراوسه ډېر کتابونه چاپ کړيدي چه د ضرورت او اهميت په لحاظ ځينې ښه او ځينې ډېر ښه دي.

دا کتاب له هماغه کتابونو څخه دی، چه د پښتو ټولنې له مرام سره ټينګ او نږدې تعلق لري او د کيفيت په لحاظ ورته ډېر ښه ويلی شوو

په دې کتاب کښې د افغانستان د اريائي ژبو (پښتو، فارسي، شغني، سنګليچي، واخي، اشکاشمي، منجي) ډېر لغتونه راغونډ شويدي چه لوستونکی د دې هېواد له څو ژبو سره اشنا کوي او سربيره په دې له هغو کسانو سره هم ښه مرسته کوي چه د ژبو نيلې او ريښې پلټي او په ژبنيو څېړنو بوخت دي

موسر د دې کتاب مرحوم او فاضل مولف شاه عبدالله بدخشي او د هغه ملګرو ته په ډېر ښه او درانه نظر ګورو چه دغه ښه او مهم اثر ئې موسر ته پریښی دی. د دې کتاب په بشپړتیا او تکمیل کښې د پښتو ټولنې د لغاتو دڅانګې او ځینو نورو غړو څه موده زیار ویوست چه د پښتو ژبې لغات ئې ورسره زیات کړه او د دغې اضافې په وجه د کتاب قیمت او اهمیت نور هم زیات شو.

څنګه چه مرحوم مولف د کتاب په مقدمه کښې لیکلي دي د پامیري ژبو په لغاتو او کلماتو کښې ځینې داسې توري شته، چه په فارسي کښې نشته او په پښتو کښې شته لکه (ټ، څ، ځ، ډ، ړ، ږ، ښ، ڼ) په همدغه وجه دغه پښتو توري د دې قاموس په لیکلو کښې په کار شوي دي او د دغو تورو وجود دابښیي چه پښتو ژبه او دغه ژبې په اصل کښې ډېرې نژدې دي او غړونه ئې یو بل ته ورته دي، ډېر ښه وشوه چه د پښتو ټولنې له خوا په دغه قاموس کښې پښتو لغات هم زیات کړی شوه او د ژبو د مقایسې او پرتلې د پاره زمینه ښه مساعده شوه.[1]

---

[1] د بکر ثنوي کتاب ... نره. پښتو ټولنه. ۱۳۳۹ ه ش

پلوشې

اوس په افغانستان او پښتونستان کښې د پښتو ژبې ځینې ډیر ښه شاعران پیدا شویدي چه د ډیر لوی او ستر حق خاوندان دي. که اوس د پښتو أدب ځینې برخې د دنیا په نورو ژوندیو ژبو ترجمه شي باور لرو چه ځینې پښتانه شاعران به جهاني شهرت پیدا کړي او پردي به هم ورته په درانه نظر وګوري.

په دغسې شاعرانو کښې یو تن عبدالغني خان غني د باچا خان مشر زوی دی چه پښتو ټولنه ئې د دیوان چاپول په پښتو ادب کښې ډیره ښه اضافه بولي او د شعر علاقه مندانو ته ئې ډیر ښه ادبي سوغات ګڼي.

د فخر افغان خان عبدالغفار خان په لوی کور کښې چه هم غني شته او هم ولي شته د دغسې شاعر پیدا کیدل څه عجیبه خبره نده.

کله کله د غني قصه هم واوره
دا هم ده وروره د لویې ونې څانګه

زه د پښتو په اوسنیو شاعرانو کښې څو تنه د ګوتو په شمار پیژنم چه هر یو د خپل ادبي سبك او د خپلو افکارو او خیالاتو په لحاظ ممتاز صفتونه لري او په بیلو بیلو لحاظونو یو له بل نه او بل له بل نه ښه دی، یعنې یو د غزل استاد دی. بل د ملي او وطني احساس په راویښولو کښې د لویې برخې خاوند دی، د چا اجتماعي افکار او خیالات ډیر عالي دي او د چا رندانه سندرې ډیرې ښکلې او په زړه پورې دي.

د غني خان په اشعارو کښې چه څه شي زما ډیر خوښیږي هغه د فکر او خیال ازادي او د تقلید له تلقیناتو څخه سرکشي ده.

د ده رندانه مقام ته هر څوك نشي رسیدای او هغه څه چه دی ئې د خپل ښاغلي لیونتوب له برکته ویلی شي د نورو خوله پرې سوزي.

غني د شعر او شاعرۍ په دنیا کښې په رښتیا غني دی او ډیر څه ئې په برخه رسیدلي دي. د ده په اشعارو کښې، عشق او محبت، پښتو او پښتونولي، رندي او خیامي فلسفه، ټوکې او مسخرې هر څه شته او له کارغانو او مارغانو سره ئې هم په شاعرانه ژبه ډیرې د خوند خبرې کړیدي.

د ده په مستانه لیونتوب کښې شاعرانه هوښیاري او بیداري پته ده او په ملنډو کښې ئې ډیر د مقصد ټکی نغښتي دي ځکه ورته لیونی فلسفي هم وایي.

ده له مچ او میږي، له چرګ او ملاچرګك،له اوښ او له نورو لویو ورو ځناورو سره ډیر څه ویلي او په دغسې پیرایو کښې سیاسي او انتقادي مطالب بیان کړیدي.

څه که خلق لیونی غني ته وایي
ډیر ښه پیژني خپل یار او د نور یار

دغه د مینې لیونی، د مینې په حقیقت ډیر ښه پوهیدلی او همدغه پوهه د شاعرۍ ډیره لویه پانګه ده. دی د مینې او محبت په باب خپله عقیده داسې څرګندوي:

محبت د خدای صفت د زړه طاقت دی
هر طاقت د ده غلام د غلامانو
مینه حقیقت حسن سایه د حقیقت ده
حسن له زوال شته مینه نلري زوال

غني د ډیرو نوو خیالاتو خاوند دی او زاړه خیالونه هم په نوې جامه او نوي رنګ کښې ښیي:

ښيي زوړ خيال نوې جامه کښې د غني دی دا صفت
خيـال مـې د سبـا دی پيدا شـوی پـرونی يمـه

دغه بې پروا او بې قيده شاعر کـه څه هم ډېر نـاويلی "مه گويات" ويلی دی او خپـل زړه ئـې ښه يـخ کـړی، مـگر بيـا هـم خپـل ځان مقيد گڼي او د زړه ځينـې خبرې پـه زړه کـښې سـاتي.

غني وايي کـه د زړه خبرې وکـړم
پښتانه به مې په سر لرگي کړي مات

دغـه د سـر ډار کـه د ده پـه سـر کـښې نـه وای، ښائـي چـه دغـه ازاد خيالـه شـاعر د فکري ازادی حق نـور هـم ډيـر ښه پـه ځا ی کـړی وای او د جرئت او جسـارت ډيـرې لـوړې څوکـې تـه ختلـی وای. د ده د اشعارو نمونه چـه لومـړی ځل مـا وليـده او پـه لوسـتو ئـې نـه مړيـدم هغـه د ده دا بيتونـه دي:

چـه خـازې شـنې مـې پـه قـبر وي ولاړې
کـه غـلام مـې يـم راځئ تـو کـړئ پـرې لاړې
کـه پخپلـو وينـو نـه يـم لمبيدلـی
پـه مـا مـه پليتـوئ د جومـات غـاړې
چـه قطرې قطرې مـې فـوځ د انگريـز نکـړي
مـورې مـا پسـې پـه کـوم مـخ بـه تـه ژاړې
يـا بـه دا بـې ننـگه ملـك بـاغ عـدن کـړم
يـا بـه کـړم د پښتنـو کـوڅې ويجـاړې

دا بيتونه څه د پاڅه شـل کالـه پخـوا د پښتون مجلې پـه لومـړي مـخ چاپيدل او پـه هر ځا بـه ئې ډيره اغيزه کولـه.[1]

[1] د غني پلوشې، کتاب خرڅ، پښتو ټولنه، ۱۳۳۹ هـ ش

پښتانه شعراء

دریم ټوك

د پښتو ژبې ډیر شاعران او پوهان د تیرې زمانې په تورتم کښې ورك دي چه اوس ئې چاته پته نشته او د اشعارو او اثارو نمونې یې نه مومو. د دغسې کسانو پلټل او د ورکو اثارو پیداکول د پښتو ټولنې وظیفه ده. دا کار پښتو ټولنې ډیر پخوا شروع کړی او څو کاله پخوا ئې په دغه نامه دوه کتابونه لومړی او دوهم ټوك چاپ کړه چه د پښتو ژبې ډیر ښه ښه مشهور او غیر مشهور نوم ورکي شاعران پکښې معرفي شول.

د دغې سلسلې دریم ټوك دغه دی اوس د یوه مهم اثر په صورت خپریږي چه د پښتو ټولنې د ادبیاتو په څانګه کښې له ډیرې مودې نه دغه لټون شروع و او په دې وروستیو وختو کښې د طبع دپاره اماده کړی شوه.

پدې ټوک کښې (۱۳۱) تنه پښتانه شاعران ښودل شويدي چه په ادبي لحاظ ډير قيمت لري اويو ښه خدمت ورته ويلی شوو. د دې ټوک په تکميل کښې ښاغلی عبدالشکور "رشاد" د پښتو ټولنې مرستيال د ادبياتو له څانګې سره ډيره ښه مرسته کړيده او (۱۸) تنه شاعران ئې نوي معرفي کړيدي چه ځينې پکښې د ديوان خاوندان دي او په ادبي لحاظ لوړ مقام لري. د دې ټوک په ليدلو کتلو کښې ښاغلي خادم صاحب هم برخه اخستې ده او د يادولو حق لري.

ښاغلي حسن "ساپي" د ادبياتو څانګې کفيل د کتاب په تدوين، مقابله او د ځينو شاعرانو په پيداکولو او ليکلو کښې ډير زيار کښلی دی.

د دغسې کتابونو په چاپولو او خپرولو کښې دا فايده هم په نظر کښې ده چه ښاغلي لوستونکي به شې په غور او دقت وګوري او کوم شاعران چه په دغو تذکرو کښې نه وي راغلي او دوی ته معلوم نه وي نو د هغوی په باب به کافي معلومات د کلام له نمونو سره پښتو ټولنې ته د يوې ادبي مرستې په حيث راواستوي او له خپلې ملي ژبې سره به مرسته وکړي.

پښتو ټولنه د دغه زيار او خدمت په مقابل کښې د دغسې کسانو معنا او مادتا قدر کوي او په ښه نظر ورته ګوري.[1]

---

[1] د ذکر شوي کتاب د لومړي چاپ سريزه، پښتو ټولنه، ۱۳۴۲ هـ ش.

پښتانه شعراء

دریم ټوك

په ۱۳۳۷ کښې د پښتانه شعراء دریم ټوك د پښتو ټولنې له خوا چاپ شو، مګر پخوا تر دې چه دغه کتاب له دولتي مطبعې څخه راووزي او خپور شي په مطبعه کښې اور ولګید او دا کتاب هم له ځینو نورو کتابو او مجلو سره وسوزیده.

یوازې درې څلور جلده ترینه په لاس راغلل او بس.

کله چه د دې کتاب د بیا چاپولو اراده پیدا شوه کتاب د دوهم نظر د پاره ښاغلي او فاضل لیکوال عبدالشکور "رشاد" ته وسپارل شو چه ځینې نیمګړتیاوې او اشتباه ګانې یې رفع کاندي.

دغه محترم ملګري دا کار په ښه شان وکړ او وروسته تر دې چه په کتاب ئې د تزئید، تنقیص، اصلاح او تعدیل په لحاظ یو ښه بدلون راووست کتاب بیا چاپ شو چه له پخوا نه د کم او کیف په لحاظ ډیر ښه شو او د رشاد صاحب د زیار او کار یادونه پکښې د حق منننه ده.

په دې کتاب کښې سربیره پر دې چه د ځینو شاعرانو په پیژندګلوی کښې ډیره ښه اضافه راغلې ده او د اشعارو نادرې نمونې ئې راغونډې شویدي ځینې مهم اشتباهات رفع شویدي.

په دې طبع کښې د صفحو نومره هم د لومړي او دوهم جلد په تعقیب په مسلسل ډول راغلې ده او شاعران هم د تیرو جلدونو د شمېر په اعتبار مسلسله نومره لري چه په دغه دریم ټوك د ۳۳۹ تنو شاعرانو په پیژندګلوی ختمیږي.[1]

---

[1] د ذکر شوي کتاب د دوهم چاپ سریزه، پښتو ټولنه ۱۳۴۲ هـ ش.

راز

"راز" چه د ښاغلي بختاني د اشعارو دوهمه برخه ده زما خوښه شوه او ځيني اشعار ئې د ډيرې ستاينې وړ دي. د بختاني په شعر کښې ساده ګي، رواني او له ژوندانه سره ښه ارتباط شته ځکه ئې ښه ګنم او په ښه نظر ورته ګورم.

زه په شعر کښې جرئت او جسارت هم خوښوم او د اجتماع سترګو ته خلې وروړل ستايم. په دغو اشعارو کښې دغه صفت موجود دی او د وطن مينه، د مليت احساس، په خوار غريب باندې زړه سوی پکښې ډيره اغيزه لري. د دې اشعارو يو ښه اړخ دا دی چه اسلامي او پښتني رنګ پرې غالب دی او اصلاحي جنبه ئې زوروره ده. که بختاني د چا په عقيده له ګلونو نه ښکلي دسته د نمود او د نظر د خوشحالۍ د پاره نه وي جوړه کړې، نو د دردمنو زړونو د علاج د پاره خو ئې ګل قند جوړ کړيدی

د اشعارو معنوي ښايست په ظاهري ساده ئوب کښې پټ دی ځکه ئې ډير ظاهر بين خلق حقيقت ته نه ملتفت کيږي.

د بختاني اشعار ساده دي، مګر د ساده ګانو له فکر او فهم نه لوړ دي. بختاني پخپله هم خپلو اشعارو غوندې دی چه ظاهري لباس او وضع ئې نظر رانښکونکې نه معلوميږي. مګر چا چه د ده په باب سمه مطالعه کړيده د ده اخلاقي او ادبي شخصيت ته په ښه نظر ګوري او قدر ئې کوي.[1]

[1] ... تقريظ ... ۲۴۲ ...

نومیالی غازي

چکنور ملا صاحب رحمة الله علیه

هغه شخصیتونه چه په خپل وخت کښې د خپلو ذاتي صفاتو او خصایلو په وجه په خلکو کښې نیك شهرت او ښه اعتبار پیدا کوي، د هیرولو نه دي.

مونږ باید د دغسې رجالو په حالاتو ځان خبر کړو او ځانته دا معلومه کړو چه په دې وطن کښې چا د دې وطن د پاره څه کړي دي؟ ملایان خو اوس هم شته او د چکنور د ملا صاحب په وخت کښې هم وو چه ځینو به له ده نه کتابونه هم زیات لوستي وو.

د ده په شیخانو او مریدانو کښې به هم ځینې زاهد او عابد کسان وو چه حتی له ده نه به ئې هم زیات نفلونه کول مګر شاوخوا خلك په ده راټولیدل او د ده وعظ و تبلیغ. د ده خبرې او نصیحتونه له نورو نه زیات موثر وو.

زه دا منم چه د روحانیت تاثیر ورځ په ورځ په خلکو باندې کمیږي او هغه اثر چه د هډې اخندزاده صاحب په خپل وخت کښې درلود اوس ئې کوم پیر او فقیر نه لري.

اوسنی تعلیم او د دې عصر ذهنیت له پخوا نه ډیر فرق کړی دی. مګر له دی خبرې سره دا هم منم چه د هډې صاحب په وخت کښې هم ځینې نوی لوی ملایان وو چه علمي مطالعه به ئې له ده نه

زياتـه وه بلکـه زهـد و عبـادت بـه ئـې هـم لـه ده نـه زيـات و، مـګر د ده پيرو ي ئي کولـه او د ده پـه طريقـه کـښې داخـل وو.

د دغـه معنـوي نفـوذ او رسـوخ علـت او سـبب تشـخيصول ډيـره مهمـه خـبره ده، چـه بـايد د تحقيـق خـاوندان او سـوانح نـګاران ئـې درك کړي او خلکو ته ئي وښيي.

پخـوا وختونـه پريـږدئ، دغـه زمونـږ زمـاني تـه نـژدې وختونـو کـښې دلتـه ډيـر علمـي او روحـاني شـخصيتونه پيـدا شـوي او خـاوري شـوي دي چـه د خلکـو پـه افکـارو او عقـايدو ئـې تسـلط درلـود او ډيـر خلـك ئې پـه خان پسـې روان کـړي وو.

کـه څوك دا فکـر کـوي چـه دغـو کسـانو محـض پـه ظـاهري وضـع يعنـې جـاى نمـاز او تسبو او پـه نفلونـو دريـدو خلـك پـه خان راټول کـړي وو دا فکـر ډيـر سـطحي او سرسـري فکـر دی ځکـه چـه ډيـر خلـك ډېره موده پـه محـض ظاهري نمـايش نـه غوليـږي.

کـه چـا دا تصـور کـړی وي چـه يـوازې د خولـې فصـاحت او بلاغـت او پـه وعـظ و تبليـغ کـښې مـهارت ډيـر موثـر دی دا قضـاوت هـم کـاملا صحيح نـه دی.

همدغـه اوس بـه زه تاسـو تـه يـو بـې عملـه مـلا او مولانـا دروښيـم چـه پـه خولـه بـه ډيرې ښې خـبرې او پـه منـبر بـه ډيـرې ښې مسـئلې کولـی شي مـګر د هغـه بل شـاږ واږ او بـې الايشـه مـلا د خـبرو تـاثير بـه د ده پـه خبرو کښې نـه وي.

همدارنـګه خلـك يـوازې پـه تـش زهـد او عبـادت دومـره ډيـر نـه غونډيږي لکه چه د چـا پـه اخلاقـي او عـالي صفـاتو راغونډيږي.

چکنـور مـلا صـاحب پـه بـاب زه څه خـاص معلومـات نـه لـرم چـه د ده د شـهرت او اعتبـار، د روحـاني نفـوذ او رسـوخ هغـه اصلـي تکـي تشـخيص کـړم مـګر دا راتـه معلومـه ده چـه دغـه د خير او برکت خـاوند پـه ازادو سرحدونو کـښې، پـه ننګرهـار او کـابل کـښې ډيـر ارادتمنـدان لـرل او ډيـر وران ويجـاړ کارونـه پـه ده سـميدل. ډيـرې بـدئ او دښمنـئ ده اوارولې شوې، ډير خلك ئـې د غـزا لپـاره لـه خان سره روانولـی شـول

او د ډېرو خلکو لوښي او خويندي ئې بې ولوره په ډير لږ مهر خپلو ميړونو ته ودولی شوې، ځکه چه هيڅوك ئې مخې ته نه دريدل او هر چا ورته د عقيدې له مخې ارادت درلود.

هغه کار چه ده د ازاد سرحد په مومندو او شينوارو کولی شو اوس ئې يو رياست قبايل په ډيرو پيسو نشي کولی، هغه غزا چه ده په تش لاس د خلکو د جذباتو په راويښولو کوله، يوه عصري فرقه ئې په توپونو او ماشيندارو نه شي کولی.

هغه لويې دښمنۍ، جګړې او دعوې به چه ده په يو څو خبرو فيصله کولې، يوه ستره قضايي تولنه ئې هغسې نه شي حل کولی.

دا دومره کارونه چه يو سړی په يوه سر کوي، هغه سړی بې څه نه وي او د دغسې سړيو پيدا کول څه اسانه کار نه دی. مونږ بايد دخپلو عرفاني او روحاني رجالو څيړنه او پلټنه يوازې ددې لپاره ونه کړو چه دوی به د شپې څو رکعته نفل کول او څومره اوراد او وظايف ئې لرل، بلکه د دوی هغه اجتماعي خدمتونه چه د خلکو دتربيت او پوهولو په لاره کښې ئې کړي دي څرګند کړو او د دوی د فوق العادګۍ سر اوراز ولټوو او دا ځانته معلومه کړو چه زمونږ د خلکو روحيات څنګه دي؟ څنګه خلك په دوی باندې تسلط او نفوذ پيدا کولی شي او د تبليغ له لارې څنګه خلك څه راز خدمت کولی شي؟ زه د بناغلي سيال صاحب دغه پلټنه او د چکنور په ملا صاحب باندې څه ليکل د قدر وړ کار ګڼم او نمانځنه ئې کوم. سيالان بايد همدغسې وکړي، سيالي په همدغسې کارونو کښې ښه ده.[1]

د جدي ۲۹مه. ۱۳۴۵

[1] پر ذکر شوي کتاب تقريظ. د کتاب د ۱۳۷۷ هـ ش دوهم چاپ څخه ۵،۱/۵مخونه.

سید غلام حیدر (رحمة الله)

چا چه مرحوم غلام حیدر یو ځلی لیدلی دا به بیشکه ومني چه د خلقت لورینه پر ده باندې ډیره زیاته وه او بل کور سړی و.

د ده وجود داسې نمود درلود چه هر چا به ئې په لیدو (فتبارك الله احسن الخالقین) ویلې.

هغه وجاهت چه په ډیرو ګنو خلکو کښې د هر چا نظر ځانته جلبوي د ده ممتازه برخه وه.

زه نادیده سړی نه یم مګر دا په رښتیا وایم چه تراوسه مې د ده ساری نه دی لیدلی.

دی د معیشت په لحاظ ازاد مشربه، قلندر صفته سړی و چه هر څه به لاس ته ورتله په لاس کښې به ئې نه ټینګیده او د سبا ورځې غم به ورسره نه و.

قرار درکف ازادګان نګیرد مال ـ په ده باندې ډیر ښه صدق کاوه.

د دې پخلی به اکثر د کور نه دباندې و او د میلمې بنه به نې دڼوده، مګر کله کله به سره سناوه او هیڅ به نه و.

کور نې د لغمان په چارباغ کښې د سپند په هسکه غاړه و، چه بمونه او دیوالونه نې د ختو وو مګر چه نه محقر نه معلومیده او د سر معتبر خلك به هم ور روان و.

زینة المکان بالمکین. د همدغه ځای وصف الحال و ځکه چه د دې کور اکثر غړي د حسن و جمال استازي وو. دی په اماني دوره کښې د کابل له منورینو سره اشنا او په دولتي چارو کښې شامل و.

کله چې اعلیحضرت امان الله خان د عمومي اغتشاش په وجه له مینځه لاړ او پخوانی ننګرهار د لغمان او کونړ په شمول د کورنیو جګړو صحنه شوه، سیدغلام حیدر د اولس ځینې مشران په یوه عهد او پیمان متفق کړه چه د یوې مقاولې په امضاء کولو په ۱۳۰۸هـ ش کښې چه د تجدد او تنور اکثر منسوبین د خان په پتیولو او د خپل پله په ورکولو مجبور و، دغه کار خارق العاده کار و.

که څوك کله د افغنستان سیاسي تاریخ لیکي او د مشروطیت او جمهوریت مستقیمې او غیر مستقیمې مبارزې یادوې باور لرم، چه سید غلام حیدر به هېڅکله هېر نکړي او دغه د کالو سیاسي بندي او له محبس نه مدفن ته تلونکی ملي مجاهد به د لوی حق خاوند وګڼي [1]

د سنبلې ۱۸ _ ۱۳۵۲

[1] د استاد الفت د خپل لیك فوتوکاپي

اژدهای خودی

د تورو تیارو په خمڅو او غارونو کښې لاس تپول او تپرېدل، په مجهولاتو پسې هڅه کول. هیڅ نه لیدل او له نا اشنا غیر مریي محیط او ماحول سره تماس او تعلق پیدا کول. هغه کار دی چه معرفت غوښتونکي ئې په ظلمت باندې د غلبې د پاره کوي (یخرجونهم من الظلمات الی النور).

نوي عرفاني کشفیات او له تورتم نه رڼا ته څه راویستل، داسې شغل دی چه د معنا طالبان ورپسې شپې سبا کوي او د ظواهرو له سطحې نه ورپسې د اسرارو او خفایاو تل ته ننکته کېږي چه هلته بینا او ړندې سترګې یو حکم لري. بلکه لیدونکې سترګې د تورتم احساس لا ډېر کوي.

هغه څه چه له دغسې تماس څخه، په انساني شعور کښې منعکس کېږي، د دې خلکو الفاظ او کلمات یې نه شي افاده کولی او د تعبیر له حدودو څخه لېرې وي، ځکه ئې ترجماني په اشارو او کنایو، په استعارو او رمز وایما کېږي، یعنې شاعرانه ژبه او فلسفي فکر غواړي چه د ابهام تفسیر په ایهام ورته ویلی شوو. مجاز او حقیقت په همدغسې ځایونو کښې خپل ځان یو په بل کښې ورکوي او شعر و فلسفه خپل کور یو کوي. د شعور له رڼا نه د تحت الشعور تورتم ته ننوتل ډېر مشکل سفر دی او د "سر اعظم" کشف د هر چا کار نه دی.

د ښاغلي سيد بهاءالدين دغه ابتکاري غامض اثر "اژدهای خودی" د شعور او تحت الشعور په قلمرو کښې ډېره ښه سفرنامه ده زه نه شم ويلی چه زه به څنګه او څومره پرې پوه شوی يم. مګر دا په يقين ويلی شم چه په خوند يې پوهيدلی يم.

په دې اثر کښې نفسياتي ښامار له افسانوي ښامار او سياسي ښامار سره تلميحي ارتباط لري چه ضمني مطالب يې له اصلي مطلب څخه لږ ارزښت نه لري

که څوك غواړي په خان او جهان کښې د اژدها د مرګ په راز او رمز پوه شي او د سيه پوش قهرمان په ضد د سبزپوش رب النوع پرستش ته مخه کړي دا اثر دې په غور او دقت مطالعه کړي.

ښايي چه په دغه وسيله، لکه د نيمې شپې لاروی "رهګذر نيمه شب" د لاشعورۍ د مغارې تل ته پريوزي او بيا له خان سره د عشق ډېر مهم پيغام خپل کور و کلي ته راوړي او خلك ورته ليونی ووايي. داسې ليونی چه د سراعظم د ښکارولو جرءت او شهامت ورسره وي او په ډاګه ووايي:

ستاسو قهرمان بادار اژدها دی چه په ټول جهان نه مريږي او په دريابونو نې تنده نه ماتيږي. که غواړۍ دغه ښامار مړ کړۍ نو اول په خپل خان کښې د ښامار وژلو هڅه وکړۍ او هغه اشوب طلبه ازادګان چه د تحت الشعور په مغارو کښې، په زنځيرونو تړلي پراته دي خوشې کړۍ.

په عقل نه شي لوی کارونه په جذباتو کيږي
بدنظامونه د جنون او عشق طوفان ماتوي
د افلاطون په حکمت نه کيږي د حق پالنه
لښکر د ظلم و معصيت ابن عمران ماتوي.[1]

---

[1] پر ذکر شوي کتاب تقريظ د هغه په سر کښې، انجمن تاريخ و ادب افغانستان اکادمی، کابل. ۱۳۵۲ د ش. ۱۸-۱۹ مخونه

شریعت یا رهبر سعادت

بنی ادم علاوه ازینکه مثل سایر حیوانات. بواسطهء حواس. بعضی چیزها را مرغوب و برخی را منفور دانسته. خوب و بد را امتیاز میدهد. بذریعه یک رهبر دیگر که شریعت نامیده شده این معرفت را خوبتر حاصل کرده. در مقام امتیاز به اریکهء برتری نشسته. زیرا سایر حیوانات تنها اضرار و منافع ظاهر و نمایان را درک نموده اتش را سوزان و اب را دافع تشنگی شناخته از یکی خود داری و بادیگری لب بلب شده صفحهء دل را ابیاری مینماید. و چیزیکه دست حواس از دامن معرفت ان کوتا هست ماهیت انرا هیچ یک از طوایف حیوانات بجز نوع شریف انسان کشف نکرده. بل مضر را مفید دانسته. مانند مگس و مورچه بذایقهء شیر و شربت شیرین خود را در گرداب تهلکه می اندازند. و یا مثل طیور حبوبات را در زمین سرسبز معاینه نموده از دام و قفس غافل و از کار دیکه لب ابدار خود را جهت گردن وی باز کرده جاهل. و از فضای عالی و هوای مامون نزول نموده تسلیم دست صیاد اجل و نشانهء گلولهء اتشین هلاک می شوند. اگر چه این چنین شکارگاه و میدان تهلکه هر روز از دست مشاطهء حرص و هوس بهر هلاک حضرت انسان چون باغ و بستان تزئین یافته. تاسیس میشود. انسان هم به فحوای "عسی ان تحبو اشیا و هو شرلکم" نزدیک میباشد که به حس ظاهر و جمال کاذب بازی خورده. در اثر شهوات فسده و میل مفرطه بحقوق و نوامیس دیگران تعرض و تقرب نموده خود را مورد قصاص و محل انتقام گردانند. اما درس قناعت و اوضاع استغنا را از جملهء ایهء مبارکه "ولا تمدن عینیک"

درفتـه خواهشـات و مشـتهيات خـود را کـه منجربـه ضـرر مـادی و معنوی بسد بـرادر همنـوع اوسـت جلـوگیری نمـوده. بـدون اجـازه، شریعت غـرا گاهـی میـل و اراده اش را پیروی نمیکنـد. بـل هـر وقـت مصلحـت عمومی و منـافع اجتماعی را در نظر داشـته سـعادت و رفـاه خويش را مربـوط و متعلـق بـر فـاهيت عامـه ميدانـد. پـس همـين شـريعت اسـت کـه ارتبـاط بشری و انتظـام نـوع انسـانی را محـافظـه و نگرانـی کـرده روح اتفـاق و اتحـاد را در نفـوس عـداوت شـعاران دمیده. عــداوت را بـه اخــوت. نفـاق را بـه وفـاق. شـقاوت را بـه سـعادت مبـدل میسـازد. و در مقـابل شمشـير خـود خواهـی و خـودپسـندی. روابـط دوسـتی و پیوستگی را قطـع میکنـد. سپرداری مینمـاید.

شریعت اسـت کـه از یـک طـرف انسـانرا بـه سـعی و عمـل مکلـف گردانیـده. بـه مـودای "و ان لیـس للانسـان الا ماسـعی" تنبـلان و بیکـاران را از جمیـع فضـایل معنـوی و منـافع مـادی و لـوازم حيـاتی محـروم نشانداده و از دیگر طرف قـرار فرمـوده: "ان احسـنتم احسـنتم لانفسکم و ان اسـاتم فلهـا" فعـل و عمـل را بـه خـوب و بـد تقسیم نمـوده از بـدی ممـانعت و بخوبـی اقدامش را بسـرعت خواهانسـت.

پس ارباب بصیرت و اصحاب عقل سلیم. اشـد احتيـاج خـودرا بـاین قانون متین اسمانی دیده. طوعـا و رغبتـا ایـن کـافل سـعادت بشری و منتظـم جمعیت انسـانی و رهـبر راه ترقـی را بحکمرانـی و حـاکمیت خـود قبـول نمودنـد و حسـب امـر او در امـور معاشـی و معـادی کوشـیده قـوای خـود را کـاملا در مواقعیکـه شرعا محمود و مستحسـن بـوده صـرف مینمـایند. فـرس شـهوات را در میدان مشروعات و مباحـات تـا حـدی کـه بـرای جـولان او مقرر شده سرداده بعد از ان کـه مـزرع حقوق دیگر هـا پامـال میشـود لـگام اراده اش را گردانیـده مراجعـت مینمـایند. پـس اسـتعمال ایـن قـوه را کـه از

افراط و تفریط خارج و بحد اعتدال تقرر گیرد عفت و یکی از محامد شرعی گفته میشود.

هکذا قوهٔ غضبی را در جلب حقوق و دفع اضرار خرج کرده و در مواضعیکه متعدی محسوب میشوند، اب سرد حلم و تحمل را نوشیده نایرهٔ غضب را منطفی و خاموش میسازند. تا صفت مستحسن شجاعت را برناصیه خود مرتسم گردانند.

قوهٔ فکری را نیز نه عاطل گزاشته که جاهل بمانند و نه در چیزی صرف کرده که علم ان بذات اقدس الهی مختص است. تا موجب ضلال و گمراهی گردد، بل در جستجوی اسباب برتری خویش و بهبود جامعه از وی کار گرفته و در علومیکه باعث منافع دینی و دنیوی بوده از وی استفاده مینمایند. تا فضیلت علم و حکمت را در سوانح عمری خود درج نمایند.

شریعت در هر امر کمال تحقیق را نشانداده. از افراط و تفریط ممانعت و طرف اعتدال را ارشاد و هدایت فرموده پس این شریعت حقه که در ترقی و ترفیع نوع انسانی از مثل و نظیر عالی تر و شمار جمیع محاسن او یکایک از وسع قلم ناتوان و فکر خام من بلند تر است. کسیکه قدری بنظر غور و تحقیق سوی او نگریسته سر اطاعت و انقیاد را به استان عالی او نهاده و خواهد گفت:

که بی حکم شرع اب خوردن خطا است
و گر خون به فتوی بریزی رواست[1]

---

[1] الفلاح. جمعیت العلمائ افغانستان. وزارت عدلیه. کابل. شمارهٔ هفتم. سال هفتم. دوم رجب ۱۳۵۵ . ۲۷ سنبله ۱۳۱۵ . ص ۵۵-۵۹. با امتنان از جناب قاری مولوی محمد یاسین از قلعهٔ میران قاسم یکه

این مقاله با انکه از نخستین نگارشات جوانی است که تازه در ادارهٔ جریدهٔ انیس شامل خدمت فرهنگی گردیده نمایانگر تتبع، منطق، استدلال و دقت نظر و پختگی فکر نویسندهٔ ان میباشد (مدون)

د افکارو تعمیم او تکامل

لومړی فکـر:

پروسږ کـال د عقـرب پنځلســمه شـپه وه چـه پـه روداتـو کـښې مېلمانـه وو، او سـاز غـږېده. يـو سـاعت وروسـته دښاغلـي پـاچـا ګل نيـازي دا غـزل شـروع شـو:

عـالم مې مجنون بولي څوك مې خوا ته نه پرېږدي

د دې خـواږه غـزل دې بيـت:

صياد په بې رحمۍ کړه رانه دواړه وزر غوڅ
ظالـم مې هم وهي هم مې ژړا ته نه پرېږدي

پـه مـا زښت ډېـر اثـر وکـړ. ځکـه چـه زه د اتحـاد مشـرقي د عقـرب د پنځمې پـه ۳۱ مـه ګڼه کـښې د "دينـي تبليـغ" پـه شـعر کـښې دې بيتونـو:

مـال کـښې د مـيراث د خوينـدو برخـې چـا ليدلـي دي؟
ميـل د خـور و لـور تـه پـه واده کـښې چـا کتلـي دي؟
مونـږ تـه چـا د کونـډو پـه بـاب کلـه څه ويلـي دي؟
دا رنــګ مســئلې مونــږ ډېرې لــږې اوريدلــي دي
ډيــر چــه پــه وعظونــو کــښې ياديــږي ســخاوت دی
يـا پـه ډير اخلاص د کـوم صاحب مـخ کـښې خدمـت دی

د ښځو بد احوال او مظلومیت ته ملتفت کړی وم، زه پوه شوم چې د نیازي دا مصرع

ظالم مې هم وهي هم مې ژړا ته نه پرېږدي

د یوې مېرمنې د زخمي زړه ترجماني کوي چه د وهلو په وخت کښې عاجزه ژړلی هم نه شي.

د نیازي دغه غزل د ننګرهار په حجرو کښې ډېره موده په کراتو مراتو لوستل شوی و. مګر څوك ورته نه ملتفت کېدل او په دغه شپه یې د اخبار یو لیکونکی له حده زیات خپل تاثیر لاندې راوست او د اتحاد مشرقي د ۱۳۲۵ په ۳۵ مه ګڼه کښې نشر شو. دا شماره چه راووتله په ډېرو کسانو یې اثر وکړ او څو ورځې وروسته د مېرمن غوټۍ په نامه یو بل خوږ غزل اداري ته د نشر د پاره راورسید چه هغه دا دی

بادونه د خزان غوټۍ خندا ته نه پرېږدي
ظالم صیاد بلبله د ګل خوا ته نه پرېږدي
اختیار مې د خان نشته دی د جبر په مذهب یم
دادا مې خپلې خوښې او رضا ته نه پرېږدي
هېڅ نه شمه ویلی چه په کوم کور کښې به سوزم
زما د زړه لالیه! څوك مې تا ته نه پرېږدي
پر چا وکړم عرضونه چې ته وکړمه ژړا زه
دا بد رسم و رواج مې حق وینا ته نه پرېږدي
وهل که تکول وي چا ته هېڅ نه شم ویلی
"ظالم مې هم وهي هم مې ژړا ته نه پرېږدي"
د جهل په تیاره کښې به اوسېږمه تر کله؟
ما څوك د علم و فن پوهې رڼا ته نه پرېږدي
له مونږه تربیت د پوه اولاد غوښتل خطا دی
تعلیم ته مې چه څوك د مکتب خوا ته نه پرېږدي

دا شعر چه د اتحاد مشرقي په ۳۹ مه گڼه کښې نشر شو، ډیر اشخاص یې متحسس کړه او ډیر ښه استقبال یې وشو. د کابل په ادبي مجله کښې هم د اقتباس په ډول بیا نشر شو او په تعقیب کښې یې د میرمن لیلی په نامه یو ډیر موثر مکتوب له یوه شعره سره راورسید چه د اتحادمشرقي په ۴۵ مه گڼه کښې نشر شو او له میرمن غوتۍ سره یې پوره همغږي ښکاره کړې وه. څو ورځې وروسته بیا ددغه شعر اقتفا د میرمن بې بي جاني له خوا وشوه (چه د دغې میرمنې ډیر شعرونه د کابل په مجله کښې د میرمن حمیدې په نامه، چه بې بي جان یې لقب دی، نشر شوه) د میرمن بې بي جاني له درد و سوزه ډک شعر، هم د اتحادمشرقي په ۵۰ مه گڼه کښې نشر شو او هم د کابل په مجله کښې څه موده وروسته بیا چاپ شو.

په دغه موده کښې چه دغه د میرمنو شکوې او گلې نشرېدلې، د "پښتون" په مجله کښې هم د میرمن الف جاني یو پوخ او قوي معنی دار شعر ولیدل شو چه د ښځو په احوال یې د احساس او شعور خاوندان ژړول او د نارینه و سلوك یې له دوی سره ډیر ظالمانه او بیرحمانه ښوده. په دې شعر کښې د ښځو ډیرې بدبختۍ تصویر شوې وې او ډیر زیات شکایتونه پکښې وو. دا شعر پروسږ کال د اتحادمشرقي په ۴۱ مه گڼه کښې پس له څه اختصاره نشر شو او سږ کال د کابل په مجله کښې ټول نشر شو.

په دې کال ۱۳۲۶ کښې د "اصلاح" په مهمه روزنامه کښې د ښاغلي حساس او دردمند پښتون غلام حسن خان صافي له قلمه. د ښځو په باب کښې یوه داسې موثره مقاله نشر شوه چه ډیر لیکونکي یې جلب کړه او څو تنو پوهانو دغه موضوع په مختلفو جرایدو کښې تعقیب کړه چه باید ښاغلی صافي ته د دې د مقالې په دغومره اثر تبریك وویلی شي.

د کابل په ادبي مجله کښې هم سږکال په ډېره اعتناد ښځو موضوع د اقتراح په ډول نشر شوه او د پښتو له مهمو ليکونکو څخه خواهش وشو چه په دې باب کښې څه وليکي. نو د کابل مجلې دغې اقتراح چه ډېر اهميت يې درلود او پښتانه ليکوال طبعاً له پښتو ټولنې او د کابل مجلې سره مخصوصه علاقه لري د وطن په ليرې او نژدې ځايو، لکه کابل. قندهار او مشرقي کښې ليکوال راجلب کړه او ګټورې مقالې پکښې وليکل شوې.

دا موضوع چه څو تنو په اتفاق تعقيب کړه او د مملکت ليکونکو پکښې تبليغي کوښښ وکړ په محيط کښې يې هم تاثيرات وليدل شوه او په محافلو کښې يې ذکرونه وشوو.

د ښځو د نکاح په باب کښې چه بايد له شرعي اصولو سره په موافق ډول وي او له بدو رواجونو نه پکښې کار وانه خستل شي، د جلال آباد د مرافعې قاضي مولوی محمد شريف خان، چه يو منور او حقاني عالم دی، هم وخت په وخت ښه ښه تبليغونه، په مختلفو ځايونو کښې کړي دي او خپله غاړه يې خلاصه کړې ده. يوه ورځ د لغمان په چهارباغ کښې، دوی په دې باب کښې، ډېر ښه امر معروف وکړ او حاضرين يې دې خوا ته ملتفت کړه. په دغه ورځ ده ته چا د يو ملك د لور د واده قصه کړې وه چه د شريني خورئ په مجلس کښې يې علاوه په نقلونو دوه درې زره روپۍ هم په خلقو ويشلې وې او يو نوی بد رواج يې هم زيات کړ. دا حکايت يې د منبر په سر بيان کړ او په ديني او شرعي لحاظ يې هغه سړی ډېر ګرم او ملامت وباله. د هغه نوم که څه هم وانه خستل شو، مګر خلقو ته يې قصه معلومه وه او ورته ملتفت شوه. ځکه هغه له خجالته سرنه شو جګولی او په خپل عمل پښيمان معلوميده.

دغه مجادله چه د ازدواج له بدو رسومو سره د څو تنو پوهانو له خوا وشوه، د لغمان په عمرزيو کښې دوه درې تنو خپلې لورګانې په

شرعي دول بې د رواجونو له مراعاته ورکړي او عملي اثر يې په خپنو خانو کښې وليدل شو.

سږکال هم په اتحاد مشرقي کښې د جبري نکاح ګانو، د ولور او خوړې په نسبت متعددې مقالې نشر شوې او تراوسه پسې نشرېږي چه په دې قسمت کښې زمونږ د محترم او ښاغلي ملګري قيام الدين خان خادم مرسته او د ښاغلي محمد طاهر خان، ګلشاه خان، ميراجان خان او نورو مقالې د يادولو او تشکر حق لري.

دوهم فکر:

پروسږ کال چه د جلال آباد په باغ شاهي کښې مطبوعاتي کنفرانس د (اجتماعي حس) له عنوان لاندې، د جدي په مياشت کښې ايراد شو او مجلس خاتمه ومونده، وروسته تر هغه، څو تنو پوهانو چه د اجتماعي درد او وطني احساس خاوندان وو. د اجتماعي شعور او احساس په باب کښې بحث کاوه چه دا حس به څنګه په خلقو کښې پيدا شي او دا د چا کار دی؟ په دغه وخت کښې چه په اجتماعي حيات بحث کيده او خپلې بدبختۍ مو شميرلې. يوه به ويلي زمونږ د بدبختيو اساسي او اصلي علت ناپوهي او بې علمي ده، بل به ويل په مونږ کښې د ملي او وطني درد خاوندان نشته. چا به ويل مونږ له انفراديت او شخصي اغراضو نه، نه يو راوتلي او اجتماعي شعور او احساس مو نه دی پيدا کړی. په آخره کښې وويل شوه چه مونږ په اکثرو مجالسو کښې ډير خلق وينو چه دغه راز اعتراضونه کوي او خپل تاثر ښکاره کوي، مګر د عمل خاوندان بيخي نشته او هيڅوک دا نه وايي چه زه د خپل مملکت او ملت په مقابل کښې څه مسئوليت لرم او څه بايد وکړم؟

زمونږ مامورين هر يو وايي چه وظيفه شناس او صحيح اشخاص لږ دي. په مامورينو کښې دا حس نه دی پيدا شوی چه د وطن او مملکت د پاره صحيح کار وکړي او له خپلو نفسي يا شخصي اغراضو نه تير شي. مګر هيڅوک دا نه وايي چه زه خو هم يو مامور

يم. باید اول خپل ځان اصلاح کړم او څه چه وایم هغسې وکړم او کوښښ وکړم چه مسلکي ملګري پیدا کړم او له صحیحو اشخاصو سره ملګری شم. څوك چه د مملکت د پاره صحیح خدمت کوي هغه سره مینه ولرم او ښه یې ووایم. که څوك خیانت کوي او ښه نه چلیږي په هغه انتقاد وکړم او له ادبي جرئت نه کار واخلم.

دا خبرې په هغه وخت کښې. د دې لامله چه اجتماعي درد ورسره و، ښې لګېدې او وویل شوه چه دغسې اشخاص به نو څوك وي؟ او دا امید باید له څنګه اشخاصو وشي؟ ما وویل: دا د ویښو زلمو کار دی او هغه څوك ډا راز کارونه کولی شي چه له نوې دنیا نه باخبره وي او په دې پوهیږي چه دنیا کومې خوا ته روانه ده.؟ او صحیح پیشرفت یا اجتماعي ارتقا په څه ډول کیږي؟ یعنې هغه کسان چه نوي او تازه افکار لري. د نوي عصر او جدید حیات له مقتضیاتو خبر وي او علاوه په دې د قوم او ملت درد او غم د غفلت له خوبه راویښ کړی وی. هغه کولی شي چه د قوم او ملت، د وطن او مملکت په خدمت کښې صادق او فداکار وي او یوازې د خپل شخصي مفاد د پاره کار ونه کړي. بلکه ملي او اجتماعي منظور ولري او د جامعې ګټه په نظر کښې ونیسي.

دا خبرې تمامې شوې او څو ورځې پس د اتحاد مشرقي د ۱۳۲۵ د دلو په ۴۶ مه ګڼه کښې د ویښ زلمیانو له عنوان لاندې، د مشاعرې په سلسله کښې، د ښاغلي محمد طاهر خان صافي یو شعر نشر شو. چه لومړی بیت یې دا دی.

د جامعې د خیر د پاره ویښ زلمیان غواړو مونږ
چه د پتنګ په څیر ځان سوزي عاشقان غواړو مونږ

وروسته تر دې په بله ګڼه (۴۷) کښې بیا له همدغه عنوان لاندې یو شعر نشر شو چه دوه بیته یې دا دي:

ویښ هغه چه د قام غم یې ناقرار کړي
نه چه خوب نه یې د چرګ نارې بیدار کړي

د وطن او ملت درد يې چه راويښ کا
داسې ويښ زلميان به ملک گل و گلزار کړي

دا شعرونه نشر شوه او څو ورځې پس ته، په : ۵۰ مه) گڼه کښې د ښاغلي خادم له قلمه، يوه لنډه معناداره او حذابه مقاله نشر شوه چه (ويښ زلميان) يې عنوان و او د حساسو او باشعوره زلميانو وظيفه يې څه نه څه ښودلې وه.

دا عادت دی چه افکار او خيالات هم سير او انتقال، نشو او ارتقا. تحول او تکامل لري. د علم او ادب په دنيا کښې شايد داسې فکر يا داسې خيال پيدا نه شي چه په ډيرو دماغونو کښې گرځېدلې نه وي او سل رنگه تغير و تحول يې نه وي ليدلی او دغه شان د حساسو او ويښو زلمو فکر په اتحاد مشرقي کښې، کله په شعر او کله په نثر کښې د يو او بل له خوا څرگند شو او دا خبره ميدان ته راووتله چه بايد با درده او حساس زلميان خپلو وظايفو ته ملتفت شي او کوم انتظار چه دوی ته کيږي په دوی دا لازموي چه د مملکت په خدمت کښې پوره برخه واخلي.

سږکال په دې نږدې وختو کښې، د (اصلاح) پر نوموړې روزنامه کښې د ښاغلي غلام حسن خان صافي له قلمه د (جوانان ما) له عنوان لاندې يوه مقاله نشر شوه چه ډير ليکونکي يې د دې موضوع اهميت ته ملتفت کړه او ډيرې مقالې يې په خان پسې نشر کړې او علاوه د اصلاح په روزنامه د (انيس) په خوره روزنامه او د (کابل) په مجله کښې د ځوانانو په نسبت ډير څه وليکل شوه او متعددو مهمو نويسندگانو دا موضوع له حده زياته وڅيړله او ښاغلي خادم او ښاغلي رښتيا پکښې ډير څه ليکلي دي. له دې دومره ليکلو او عمومي التفات څخه دا رامعلومه شوه چه په دومره اقوالو او ويناگانويسې اورمړو عمل هم وي او په دغه اندازه تلقين هېڅکله بې اثره نه وي. سړی بايد خوشبين وي چه زمونږ حساس او ويښ زلميان به که حدای کول. خپل وظايف په ډير ښه شان سرته ورسوي

او دا مملکت به پاك خدای زمونږ د ګران او محبوب زلمي اعلیحضرت په قیادت او رهنمایی او امامت د حساسو او با دردو زلمیانو په کوششونو او فعالیت د عروج او ترقی لوړ معیار ته ورسوي، ځکه چه دغه راز عمومي فکرونه او هغه آرزوګانې چه دغومره عمومیت پیدا کړي، هېڅکله بې نتیجې نه وي او اورومرو اثر او عمل پرې مرتبېږي او سعدلاسه یې یو قابل امید او قابل اعتنا اثر د معارف د لوړ وزارت دغه د نږدې ورځو مهم اقدام دی چه د زلمیانو د ملي تربیې د کنفرانسو افتتاح ده او همدغه افتتاح یوه ښه نتیجه بللی شوو.

ځکه چه د اوبو له ځاځکو نه، لوی لوی سیندونه پیدا کېږي، دغسې د افکارو او نظریاتو له اتفاق، تزئید او تعمیم څخه هم مهم کارونه پیدا کېږي او کېدای شي چه له یوه زړي نه غټې ونې او سمسور باغونه جوړ شي.[1]

---

[1] اتحادمشرقي جریده. ۲۹ م کال، ۳۶مه ګڼه. د ۱۳۲۶ د قوس اتمه. د ۱۹۴۷ د دسمبر اوله او ورپسې ګڼه. ۳۷ مه ګڼه. د قوس ۱۵ مه د دسمبر اتم

ویښ ځلمی څوک دی؟

خوبونه یو راز نه دي او بیداري هم ځانته اقسام لري.

له یوه خوبه سړی د چرګ په نارو، د ملا په آذان یا د لمر په ختو راویښیږي. مګر ځینې خوبونه اسرافیلي شپېلۍ غواړي. ډېر ځله زلزله وشي، ځمکه وخوځیږي، کوټې ونړیږي. مګر ځینې کسان هماغسې ویده پاته شي او خبر هم نه وي چه دنیا څو بغرۍ ده.

په دنیا کښې عجیب و غریب خوبونه شته او ډېر رنګونه لري. ځینې کسان په خوب کښې خبرې کوي او څه وایي، ځینې نور لا داسې هم وي چه په خوب کښې له ځایه پاڅیږي او د یوه بل شان شعور په مرسته ځي. او به څکي، بیرته راځي، په خپل ځای پریوزي، مګر ویده وي. نو مطلق کار کول یا محض خبرې کول د شعور علامه نه ده.

دغه خلق چه د ورځې په بازارو کښې ګرځي او یا په ادارو او کورونو کښې کارونه کوي، ټول ویښ نه دي. دوی له بړستنو او بسترو راپاڅیدلي وي. مګر ویښ شوي به نه وي.

د غفلت له خوبه پاڅیدل بل شان وي. د شعور او احساس وېښوالی دغه نه دی او د فکر بیداري بل راز ده. انسان یو قسم خوب لري چه د طفولیت له وخته د رشد او بلوغ، یعني ځلمیتوب تر وخته وي او ډېر ځلمیان لا په دغه وخت کښې هم نه ویښیږي. یو بل خوب دی چه هغه بې علم او پوهې نه لیرې کیږي او ډېر کسان لا په خوب کښې ملایان شوي وي او ډېره موده وروسته ویوهیږي چه مونږ

ویده وو. په حسنو کتابو کښې شته چه عالم نول ویده دی او پس له مرګه ویښیږي.

مونږ باید ویښ بوازي هغه چاته ونه وایو چه څوری یې په لاس کښې ده او له خانه مچان شړي. څکه چه دا کار ویده هم کوي او په خپله پوزه مچان نه پریږدي.

ویده یوازې هماغه څوك نه دی چه د خپل بچي ژړا نه اوري او نه یې قلاروي، بلکه هغه اشخاص هم ویده بویه چه د مظلومانو او بیوزلو ژړا او فریادونه نه شي اوریدلی او نه متاثر کیږي. کوم خلق چه سترګي غړوي، مګر غیر له ځانه او بې له خپل مفاده نور څه نه شي لیدلی، غوږونه لري خو بې له خپل شخصي او نفسي اغراضو نورې خبرې نه اوري، په ګوګل کښې یې زړه وي، مګر په زړه کښې یې عالي شعور او عالي احساس نه وي، نو که دوی ته مړه نه شوو ویلی او څوك یې فاتحه نه اخلي، په خوب کښې یې خو هیڅ شك او شبهه نشته.

موږ ویښ هغه ته وایو چه د قام غم او د وطن درد له خوبه پاڅولی وي. د قام غم او د وطن درد ځکه وایو چه د غاښ یا غوږ درد مو مطلب نه دی او دردشکم هم مراد نه دی.

ویښ هغه چه د قام غم یې ناقرار کړي
نه چه خوب نه یې د چرګ ناري بیدار کړي

✲✲✲

دغسې چه د ویښ له ټکي نه مونږ یوه خاصه معنا اخلو. زلمی هم هر ځوان ته نه وایو. دلته خوشبختانه د پښتو ژبې لغوي استعداد هم د ځوان او زلمي فرق کړی دی چه (زلمی) د ذوی العقولو. یعنې انسانانو د پاره استعمالیږي او (ځوان) او (جوان) نورو حیواناتو ته هم ویل کیږي. لکه ځوان اس. ځوان غویی.

مونږ علاوه په دغه خصوصیت، د (زلمي) په کلمه کښې اصطلاحاً په نورو خصوصیاتو هم قایل یو او هر انسان ته هغه څوك چه په برېتو اس وهي زلمی نه بولو

چـه واړه یې غــولـوي په هغه دغه
که په بریتو لاس وهي هم صغیران دي

زلمـی دا نـه دی چـه د بلـوغ سـن تـه رسـیدلی وي او شـیطان یـې وغولـوي. بلکـه زلمـی هغـه دی چـه پـه نفـس و شـیطان، دواړو بـاندې غـالب وي او د هلکتـوب لـه خویونـو او خواهشـاتو تېر شـوی وي.

مونږ لـه زلمـو نـه د نـوي نـهضت، نـوي تـهذیب او تمـدن استـقبال غـواړو او انتظـار لـرو چـه دوی د جدیـد عصـر فضـایل، علـم او مدنیـت دلتـه راولـي او پـه ترویـج کـښې یـې کـوښښ وکـړي نـه دا چـه تـش پـه نـوي فیشـن، نـوي مـود پسـې وګرځي او یـوازې څه عصـري اداب یـا کلمـات یـې زده کـړي وي، یـا د جدیـد عصـر نـه غلـط تعلیم واخلـي او د حریـت او ازادۍ ګومان پـه بـې قیـدۍ او بـې مبـالاتۍ وکـړي.

مونږ د زلمیـانو پـه مغـزو کـښې نـوي افکـار، تـازه نظریـات، د نـوو علومـو رڼا، د نـوي عصـر معـاني او د جدیـد قـرن عشـق لـټـوو. د جدیـد قـرن عشـق، یعنـې د وطـن مینـه او ملـي محبـت، مـګر تـش پـه خولـه نـه، بلکـه هغـه مینـه او محبـت چـه پـه کـار او عمـل کـښې ظـاهرېږي. دا عشـق هم لـه یـو زلمـي نـه فرهـاد جوړولـی شـي او د دنیـا پـر متمدنـو اقوامـو کـښې یـې ډیـر غرونـه سـوري کـړي دي او د ایثـار و قربـانۍ فـوق العـاده عقیدوي قـوت یـې زلمیـانو تـه ورکـړی دی.

زلمی باید صحیح عقیده، صحیح فکر، صحیح عمل او مقدسه غایه ولري.

هو! هغـه ځوان چـه پـه یـوه لـوړه او صحیـح مبـدا عقیـده نـه لـري، کومـه عـالي غایـه او لـوړه ارزو ورسـره نـه وي، د فکـر او عمـل صـاحب نـه وي، هغـه کـه پـه غـابنو هـر څومـره ځوان وي او لـه هـرې کـورنۍ څخـه وي، مونږ ورتـه ویښ زلمی لاڅه چه زلمـي هـم نـه وایـو.

زلمـی هغـه دی چـه غـیر لـه مېـز و چوکـۍ، عیـش و عشـرت، زمکـو او پیسـو، اشـخاصو او رتبـو څخـه نـور څه هـم پیژنـي او معنـوي افتخـاراتو، حـق او حقیقـت، وطـن او ملـت، خیـر او سـعادت سـره عشـق او مینـه لـري.[1]

---

[1] ویښ زلمیان، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۶ هـ ش.

پښتانه وګوري؟

دغه خړ پړ ښتانه چه په زړو او شلیدلو کالیو کښې ګورئ، که تاسې د دوی ژوند د سر په سترګه ووینئ که ستاسې زړونه له تورو کاڼو نه کلک نه وي ورته به وژاړئ او ډیر به خوابدي شئ. دوی اوس په غرونو او تورو ځمځو کښې اوسي او په داسې ځایو کښې ژوند کوي چه هلته د لیوانو او پړانګانو کورونه هم وي.

دوی له دغو هسکو غرونو څخه نه راښکته کیږي، ځکه چه له مونږ او تاسې نه ډیر ویریږي او د غرو له لیوانو او پړانګانو دومره ډار نلري.

تاسې باور وکړئ، چه زه رښتیا وایم. هغومره چه دوی په رڼا ورځ او په ښارونو کښې له مونږ او تاسې څخه ډاریږي، په توره تیاره شپه کښې د غرونو په تالو او خوړونو کښې له پیریانو او نیشکو او له زمریانو نه په ویره کښې نه دي.

مونږ ولې دغسې توریالي او زړه ور ښتانه دومره بې زړه کړه؟ ولې مو له ځانه وترټل؟ ولې دوی ځانته نه رانژدې کوو او د دوی د ښې ورځې او ښه والي د پاره زیار نه کاږو.

تاسو ته به ښکاره وي چه دوی په ډیره بده ورځ اخته دي، دوی زمونږ ورونه دي، دوی زمونږ مټ او مړوند دي. مونږ باید دوی دغسې پرې نږدو او په دوی زړه وسیزو. دوی په داسې تورو کوټو کښې له خرو او غویو سره شپې تیروي چه هلته سل رازه خزندې ځای لري او د ځارویو غوجل وي. د دوی کوټې کړکۍ او ورونه نه لري او د لوګي له لاسه پکښې یوه هم شپه نشي تیرولی. دوی په

همدغسو کوټو کښې له کوچنيتوب نه تر زړښته اوسي او مړينه او ژوند ئې په همدغو کورو کښې وي. د دوی رنځوران بې د غرو له بوټو نور څه نه مومي. مړی ئې په خپلو زړو او خيرنو کالو کښې ښخيږي، ژوندی ئې د اوزو څرمنې اغوندي، ماشومان ئې په سپيرو خاورو کښې رغړي. ښځې ئې درانه پيټي د غرو له جګو څوکو رابښکته کوي، د سرو په اوږو ئې هم درانه پنډونه پراته وي.

دوی ستړي ستومانه وږي او بربنډ دي. دوی په پوزکو او د وژغنو په تغرو پريوزي. د اوښانو خلان په ځان اچوي او خپل مړونډ ئې سر ويړدي دي، د دوی په کورونو کښې دزرنو ډيوې بلېږي او رڼا ئې له تورو لوګو نه ډکه وي.

دوی جواري ترخه کوي او بيا ئې خوري، دا د دې د پاره چه لږ وخوړل شي، د دوی نګولې هغه شنه سابه وي چه څاروو ته ئې ورکوي، دوی نری ورېجې په اخترونو کښې هم نه مومي او د نری په خوږو او خوندونو کښې هيڅ برخه نلري. دوی له دغسې ژوند سره د دې هېواد په ساتلو کښې خپلې وينې توېوي او ځانونه وژني او مونږ لکه د کاله ميرمنې له کورو نشو وتلای او د هيواد په ښه نه راځو.

راځئ چه د پښتنو بده ورځ وژاړو او نور هم له ځانه سره وژړوو.

که دا ژړا رښتيا وي او له زړه څخه وي مونږ به يو له بله نږدې کړي او ټول پښتانه به سره يو شي. د هلمند زوږ به د اباسيند غوږ ته ورسيږي څه چه د ايلم غره ليدلي دي، هغه به سپين غره او د کوږك او سليمان غره ته پخپلو ورمو کښې را واستوي. په پښتنو کښې به بيا لر او بر نه وي او تور او سپين ګوندونه به لکه د يوې سترګې کسي هرڅه په يو راز ګوري. او به په ډانګ نه سره بيليږي.[1]

---

[1] د پښتو مناثره. په کابل راډيو کښې. د پښتو ټولنې له خپرونو څخه. کابل ١٣٢٨ هـ ش.

د حقایقو اظهار

په هر هېواد کښې، په هر ولس کښې، په هر عصر کښې بعضې اشخاص په کار دي، چه د حقایقو اظهار خپل فرض وبولــي او خپل مال، خپل سر، خپل مقام ونه ساتي، حقایق وساتي. ولسونه دغسې رجالو ته له حده زیات محتاج دي او د ظلم، د جبر، د ناروا ملا همدغه کسان ماتوي. که دغسې خلق په یوه محیط کښې نه وي، هلته داسې تیاره او تورتم وي چه د حق او باطلو فرق نه شي کېدلای. خدمت او خیانت، روا او ناروا د خلقو په نظر کښې یو شان جلوه کوي.

هغه اشخاص باید له سرو او سپینو سره وتلل شي، چه د زور و قوت یا د مال و دولت په خاوندانو پسې نه وي روان او په حقیقت پسې درومي. ولسونه د همدغسې خلقو په بدرګه منزل مقصود ته رسیدلای شي او ظلم و استبداد همدغه اشخاص محو کوي. که دوی

نه وي. عدالت نشته. انصاف نشته. حقیقت نشته او انسانیت هم بېل راز شي دي.

هر یو باید په دي پوه شي چه حق ویل لوی عبادت دی او حق نه پالل لویه گناه ده. دا گناه په دنیا کښې هم انسانان په سل رنگه عذابونو گرفتاره کوي او په ژوندوني بنیادمان په دوزخونو کښې اچوي.

که حق او حقیقت ظاهر نه شي او لکه مستوره میرمن ستر او حجاب کښې وي، حق ژوندی نه شي پاته کیدلی او حقیقت مري. دا مرگ د ملت او ولس مرگ دی او د عدالت جنازه هم سمه ورسره ووزي.

هغه کسان تاسي وپیژنئ چه د حقایقو اظهار ته په نفرت او عناد گوري او حق ویونکي خلقو ته بد معرفي کوي. دوی وایي چه دغه اشخاص چه د حق او حقیقت سندري وایي، د خپل شهرت او د خپل غرض د پاره کار کوي او د بدنیت خاوندان دي. د حق پالونکو په حق کښې دا هم وایي چه دوی په خپلو خبرو د خلقو فکرونه او ذهنونه مشوش کوي او خپل مقاصد لاس ته راولي.

له یوه او بل نه دا هم اورو چه د حقایقو په اظهار کښې د وخت او زمان او د محیط اقتضاءات په نظر کښې نیول واجب او لازم بولي او دا هم وایي، هغه حقایق چه ویل یې زیان او ضرر رسوي او نتایج یې بد دي، باید ونه ویل شي. دوی ته اول دا وایو، راشئ تاسي بیغرضه او بې مطلبه، په یوه پاك نیت، د شهرت د پاره نه، بلکه د حقیقت د پاره حق ووایاست او د جرءت نه کار واخلئ. بیا یې په دې خبره پوهوو چه د حق او حقیقت شان له دې نه پورته دی چه موقع شناسي وپیژني او د اشخاصو د اقتضاءاتو مشروط قیود ومني.

حقیقي امور باید اعتباري امورو غوندي ونه بولو او په دې باور ولرو چه د حقایقو د پاره حدود معلومول او نه قید و شرط لاندي یې راوستل له حقایقو سره مجادله او مبارزه ده. حق او حقیقت هر کله

او هر چیرته. د هر چا له خولې د اوریدلو او منلو شی دی. د حقایقو پیروي، په هر کار کښې، په هر حال کښې، د هر چا د پاره په کار ده.

تر هغه وخته پورې چه یو قوم او ولس په حقیقي لاره روان نه شي او حقیقي اساسونه قبول نه کاندي، تورهٔ شپه به یې صباح نه شي او پیشرفت به یې په نصیب نه شي. یو مملکت هله سعادت، قوت او شهامت پیدا کولای شي چه حقایقو ته نژدې شي، په حقایقو پوه شي. په حقیقي اساساتو استناد او اتکا ولري.

حقیقت یو داسې شی نه دی چه سحر یو رنګ او ماښام بل رنګ وي. د شپې یو شی او سبا بل شانته شي، په یو مجلس کښې مناسب او په بل کښې نامناسب وي، چه یو یې ووایي حقیقت وي او چه بل یې ووایي باطل شي.

هو! حقایق د فیشني خلقو جامو غوندې نه وي چه سحر یو شان، غرمه بل شان، ماښام بل شان او بیګا ته بل شان وي یا د مجالسو او محافلو په راز راز والي بل راز شي.

یوه سمه او مستقیمه لاره په ژمي او په دوبي، په شپه او په سبا کښې د پلي او د سپاره د پاره سیخه ده او هر یو هماغه یوې نقطې ته رسوي.

که چیرې دا ومنو. چه د حقایقو تبلیغ، کله مفید او کله مضر دی، یو وخت یې پیروي فایده لري، بل وخت ضرر، نو د اخلاقو او انساني فضایلو لوی اساس ورانوو او حق او باطل مخلوط کوو. خدای دې نه کا.[1]

[1] ولس. جریده. لومړی کال، دوهمه ګڼه. د ۱۳۳۰ د سرطان ۴مه.

ازادیء گفتار

عنوان بالارا نوشتم ولی پیش از انکه به تمهید و مقدمه بپردازم، یا سر راست به مقصد شروع کنم، دوست محترمی وارد گردید و رشتهء افکار و تصوراتـرا برهم زد. اوسوال نمود: چه مینوشتی؟ گفتم: اراده داشتم، بر عنوان ازادیء گفتار چیزی بنویسم و به نشر و اشاعه بفرستم. گفت: ازادیء گفتار بحد افراط رسید و من از ان رنجش خاطر دارم. خواستم چیزی بگویم، اما فرصت نداد و بگفته های خویش ادامه داده رفت او بس اوقات از من میپرسد، اما موقع جواب گفتن نمیدهد. خوبست سخنهای او دلتنگی و خلق تنگی پیش نمیکنند و در بیانات او غرابتی موجود است.

من همه حرفهای اورا مثل یک تند نویس قید نکرده ام، ولی جملات برجسته او این است:

در کشور عزیز ما، ازادیء گفتار اوج گرفته و هر که هر چه بخواهد، بدون اندیشه و تفکر گفته میتواند. ازادیء بیان در هیچ

یک از ممالک مترقی بدین پایه نیست و هیچ مملکت دیموکرات در ازادی و لاقیدی باماهمسری وبرابری کرده نمیتواند.

از فرموده های اوست. بروید و ببینید! در انجا دیموکراسی برخود میبالد، کسی جرءت انرا ندارد که در حضوربزرگان به تملق و چاپلوسی اغاز نماید و خلاف حقیقت بگوید، ولی درینجا این جسارت موجود است و توان چاپلوسی را متملقین ما نباخته اند و زیان هم از ان ندیده اند.

بد گفتن و دشنام دادن، در هر جا اخلاقا ممنوعست. اما بعضی از امرین محترم چه ناگفتنی هااست که نمیگویند؟ دروغ گفتن را هم اشخاص دیموکرات اجازه نمیدهند، مگر پر گویان ما زیاد میگویند و خجالتی هم مانع نیست. به مسلمان کافر گفتن شرعا ناجایز است، ولی در اینجا بارها گفته اند و خواهند گفت.

هر گاه ما نباشیم کیست که جاهل را ارسطو یا افلاطون، تنبل را فعال، نالایق را لایق گفته بتواند؟ تنها ما هستیم که از فرط و غلیان مبالغه و اغراق، سیاه را سفید جلوه میدهیم و بروز روشن به ماه و پروین اشاره میکنیم. در اینجا اشخاصی شرف وجود دارند که بدون فکر و سنجش هر چه را بر زبان اورده و رانده میتوانند و اندیشه ندارند که به سخافت عقل شان پی خواهند برد و طشت بدنامیء شان از بام خواهد افتاد.

دوست محترم برای اثبات ازادیء گفتار شواهد بسیار اورد و فرمود: اگر تنها درحق گویی و بیان حقایق قصوری داشته باشیم و انرا گفته نتوانیم، بدیموکراسیء ما خللی وارد کرده نمیتواند و این همه ازادی های بیان نباید طرف انکار قرار گیرد.[۱]

---

[۱] ولس، جریده. سال اول. شماره دوم. ۳ سرطان ۱۳۳۰

این نوشته بنام (ظ) نشر گردید که مخفف (ظریف) یک نام مستعار استاد الفت است

پاک کور

هغه ډېر پاك او پاكيزه كوردی.

د سود مرداره ګټه هیڅکله هلته نه ده ننوتلې.

حرام مال او د رشوت پیسې پکښې نشته.

میږو او پسونو هلته بچې نه دي کړي.

خرو او غويو هغه كور نه دی مردار کړی او د چرګانو په ګنګيو نه دی ناولی شوی.

هغه په خپل کور کښې پیسې نه ساتي، د لیوه یا ګیدړ وېرد ورسره نشته، غوا او خوسی نه لري چه تبك ئې ونيسي يا تڼكو ورته راشي.

چرګان نشته چه ټوغکی ئې یوسي.

په هغه کور غدی نه لوېږي.

چيرته چه د دنيا خيري او لړپه نه وي مردار خواره نه ورځي.

خـن او ملك هلته نه ميلمه کيږي او تکليفي ميلمانه پسته نه كوي.

هلته مزدور دبادار په مخکښې نه دی ولاړ او خدمتګره د میرمنې په لاس اوبه نه اچوي.

ته به وايې دی جومات يادوي، مګر زه د خدای کور له ستايلو بې نيازه ګڼم.

زما په نظر کښې يو بل کور دی، هغه کور چه پاك خدای هم ورته په مينه او محبت ګوري.

له هغه کور سره که هر څوك احسان او نيکي وکړي د خدای رضا او خوشحالي حاصلولی شي.

دا کور د خان کور نه دی، د ارباب کور نه دی، د حاکم کور نه دی، د خوار او غريب کور نه دی چه هيڅ نلري او د خپل کار او زيار پاکې او حلالې ګټې ته منتظر دی.

هغه چه لاړې او سرکونه جوړوي او په ښا باندې درانه پنډونه وړي.

هغه چه په لو اولور خپل اولاد ته نفقه او جامه پيدا کوي.

هغه چه له غره نه غنې راوړي او تيږې چلوي.

هغه چه هر چاته خوار او حقير معلوميږي مګر خدای ورته په رحم او مهربانۍ ګوري.

هغه چه پخپله په جونګړو او کنډرو کښې اوسي مګر نورو ته قصرونه او ماڼۍ جوړوي.

د خانانو کلاګانې، د سرکار چونې، د حاکمانو کوټۍ، د بزرګانو زيارتونه، د خدای جوماتونه، دسيټانو بنګلې دوی سرته رسولي دي.

هغه چه ناسته او ملاسته ئې په پاکو خاورو باندې ده او لکه ګلونه يا لعلونه په خاورو او ايرو کښې اوسي.

هغه چه کتونو، توشکونو، بالښتونو، تغرونو او قالينو د مادر وطن له اصلي غيرې نه، نه دي لرې کړي او د وطن له خاورو سره نژدې تماس او مستقيم تعلق لري.

همدغه خلق دي چه د عيش او عشرت خاوندانو ته ئې دا جهان ګل و ګلزار کړ، مګر هغوی د دوی د پاره په دنيا کښې دوزخونه جوړ کړل.

د دوی له لاسه ډيرو خلقو ډير ډير کارونه واخستل مګر دوی ته ئې ډير لږ څه ورکړه.

صبر او قناعت د دوی په کور کښې خدای کېښوده او حرص ئې بډايانو ته ورکړ.

د دوی جامې ډيرې زړې او ډيرې شکيدلې دي مګر خپله پرده ئې ساتلې ده هغه نور چه هره ورځ نوې جامې اغوندي نژدې دي چه بې پردې شي.

دوی وږي دي مګر چاته طمع او اميد نلري، نور ماړه دي او له دوی استفاده کوي.

د دوی کورونو ته غله نه راځي، لېوان نه راځي، ګيدړان نه راځي مګر ماسلان راځي او د حاکمانو اميد ورته کيږي.

دوی يوازې د کار لاسونه لري او بس، کار داران دغه لاسونه کلک وتړي او څه ترينه غواړي.

په دغه حال کښې د دوی له لاسه هيڅ نه کيږي او هيڅ نه شي کولی مګر اه و فرياد کولی شي. دا فريادونه که هيڅوك وانه وري پاك خدای ئې اوري او په رحم او مهربانۍ ورته ګوري.[1]

---

[1] زيری جريده، دوهمه دوره، دريم کال، ۸ مه ګڼه، د ۱۳۳۳ د سنبلې ۲۷ مه.

زما دعا

د ټول جهان واکداره! ته هر څه لرې او هرڅه کولی شې د هر چا امید تاته کیږي او هر څوك هر څه له تا غواړي، ستا خزانې او کارخانې ډکې دي. ستا باغونو کښې د شودو، شرابو او عسلو ویالې بهیږي.

ستا بخششونه او انعامونه بې پایانه دي. ستا د رحمت نور په ځمکو او اسمانو کښې نه ځائیږي.

فقیران او مسکینان درنه د ډوډۍ سوال کوي.

ماړه او بډایان درنه د اشتها او هضمولو قوت غواړي.

څوك درنه په زاریو او دعاګانو اولادونه غواړي. ځینې وایي چه مال او دولت راکړه

یو وایي جنت مې په کار دی، بل وایي له دوزخه امان او پناه غواړم.

څوك د حورو شوقمند دی او د چا غلمانو ته زړه نښته.

مرتبې او لوړې درجې له تا سره دي. کامیابي او موفقیت ستا په توفیق حاصلیږي

دین او دنیا ستا په لاس کښې ده، راحت او زحمت، عزت او ذلت ستا له خوا انسان ته رسي.

بهار او خزان ته راولې. مرګ او ژوند ستا په اختیار کښې دی.

هر څه ته کوي او هر څه له تا غوښتل کیږي.

د دې جهان او د هغه جهان اجرونه، خیرونه، خوندونه او خوشحالی خلقو ته ته ورکوې.

زه پوهیږم چه تاسره هرڅه شته.

مګر هر څه نه غواړم.

زما دعا او د زاهدانو دعا.

زما ارزو او د پادشاهانو ارزو یو راز نه ده.

زما سوال او د بډایانو او مسکینانو سوال ډیر فرق لري.

نه غواړم چه عزت مې ډیر او رتبه مې لوړه شي.

موټرونه او اسونه مې نه دي په کار.

قصرونه او عمارتونه نورو ته ورکړه.

پټي او باغونه هغه چاته وبخښه چه په خاورو نه مړیږي.

په بانکونو کښې د سوداګرو پیسې زیاتې کړه.

د بزرګئ اعتبار مه راکوه ځکه چه ستا په اطاعت او عبادت له خلقو نه اجر او عزت غوښتل راته ښه نه ښکاره کیږي.

زه له دې ټولو نه تیر یم او نور څه نه غواړم.

زه هغه څه غواړم چه ستا رضا ورباندې حاصلیږي.

او ستا له رضا نه خلاف څه نه غواړم.

زه وایم په جهان کښې پوهه او علم ډیر کړه. حق او عدالت ته قوت ورکړه. په زړونو کښې رحم او د خیر مینه واچوه، ظالمانو ته هدایت ورکړه چه ظلم بس کړي، په دماغونو کښې د حق نور او د حقیقت رڼا پیدا کړه.[1]

---

[1] زیری جریده، دوهمه دوره، دریم کال، د ۱۳۴۳ د دلوی ۱۷ مه نېټه.

د پښتو او پښتونولۍ دنيا

که د سر په سترګو وګورو نو قندهار هم له ننګرهاره ډير لرې دی. که د زړه سترګې وغړوو نو پېښور او قندهار هم نږدې معلوميږي.

رحمان بابا او احمد شاه بابا دلته هم د پښتنو بابا دی او هلته هم، ځکه وايم چه قندهار او پېښور لرې نه دي، نږدې دي او عزيزولۍ ډير نږدې کړي دي. د پښتو او پښتونولۍ دنيا بيله ده او د سياست دنيا بيله ده

په سياسي لحاظ نن د نازيانو او دوربابا شينواري د لواړګي او خيبر له شينوارو نه دومره لرې دی چه لندن او کراچۍ هم دومره لرې نه دي، مګر په پښتني لحاظ دغه شينواری او هغه شينواری يو ټبر او يو کهول دی چه وينه، رګونه او هډونه يې سره شريك دي او ډيره ټينګه عزيزولي لري.

په حقيقي لحاظ هم د دوی هم فاصله ډيره لږه ده او يو بل ته ډير ژر رسيږي. همدغه شان د ننګرهار مومند، د غره مومند او د پېښور مومند هيڅ فرق نلري او لکه سکني ورونه ډير نږدې دي.

زه سياسي سړی نه يم. زما خبرې په سياست اړه نلري، زما جهان بيل دی، ما يو ملي سړی وګڼئ، زه يوازې پښتو او پښتنواله پيژنم او په همدغه اساس خبرې کوم. زه د هرات او ميمنې پښتون د اباسين او اټك پښتون ته ډير نږدې ګڼم او پنجاب راته د ميانوالي له پښتنو نه ډير لرې معلوميږي، د دې خبرې سند همدغه دی چه د رحمان بابا په ژبه د پنجاب خلق نه پوهيږي او هغوی ورته بابا نه وائي مګر پښتانه چه هر چيرته وي د ده په باباتوب فخر کوي او د ده

له اشعارو نه ډېر خوند اخلي د پښتنو په کلي کور کښې د خوشحال خان د شعر سکه تر قیامته چلیږي، مګر په سند او پنجاب کښې ئې څوك د کتاب پاڼه نه اړوي. پښتون که د دنیا په یو سر او بل سر کښې وي دغه راز لرې توب د دوی اصلي او حقیقي قرابت ته څه زیان نه رسوي. ځکه چه دوی پاك خدای د ازل په ورځ نږدې کړیدي او فطرت د دوی رابطه ټینګه ساتي.

ورور له وروره او پلار له ځویه په دغسې لریوالي نه لرې کېږي او د قرابت په مخکښې غرونه، سیندونه او سیاسي حدود مانع کېدی نشي.

ځنګه چه هیڅ قوت او طاقت عزیزان له عزیزانو نه شي پرېدی کولی دغه راز پردی له پردو سره عزیزان کول هم د فطرت له تقاضا نه وتلې خبره ده. پردی که هرڅومره نږدې شي او د سړي کاله ته راشي بیا هم لرې دي او د خپلو ځای نشي نیولی.

د دیورند خط د نسیموارو او مومندو په سینه تېر شو او پښتانه ئې د پښتنو له کوره ایسار کړه، مګر وروري او عزیزګلوي قطع نشوه.

د خیبر هغه خوا پښتانه له پنجاب سره یوځای د برطانوي هند له حکومت لاندې راغله. مګر پښتانه او پنجابیان یو نشوه

ملي او قومي تعلقات پیدا کول د فطرت کار دی او د فطرت اړول د انسان کار نه دی. پردی حکومت او د نورو سیاست دغه شان اقدامات کوي. مګر له خدای سره د چا زور برابر نه دی او د فطرت قانون څوك نشي اړولی. وګورئ! د هوا کوترې او چنچڼې یوځای نه الوزي، د غرونو په حیواناتو کښې هم د جنس او نوع تمیز شته یعنې یو جنس له بل سره ګډ نه ګرزي.

دهقانان غنم او اوربشې یوځای نه کري. د دنیا قومونه او ملتونه د ترك او ایران د عرب او افغان په نامه او نورو نومونو بیل بیل حکومتونه لري

دین او مذهب ته رجوع وکړئ، چه د محرم او نامحرم ترمنځ څومره فرق دی؟ د اسلام په قانون کښې هم د ورور میراث ورور ته رسیږي او پردی ترینه محروم دی وروسته له دغو ټولو خبرو پدې خبره باندې غور وکړئ، چه پښتانه له پښتنو نه شکول او له پردو سره ئې ګډول څنګه کار دی؟.

ایا داسې قوت په دنیا کښې شته چه ملي احساس او ملي شعور محوه کړي یا د خپل پردي تمیز له قومونو او ملتونو نه واخلي یعنې پردي خپل کړي او خپل پردي کاندي. یو حکومت دا کولی شي چه زمریان د وسپنې په پنجره کښې ایسار کړي، انسانان په جیلونو کښې واچوي او د هوا مرغان په قفسونو کښې وساتي، مګر فطرت نشي بدلولی او د فطرت په تقاضا هر څه خپل اصل ته رجوع کوي.

زه د پېښور د رادیو یو غیر طبیعي اواز ته نه ګورم ځکه چه ما د هغه ځای د شاعرانو د زړه اوازونه د ډیرو کلونو راهیسې اوریدلي او په رمز و اشاره باندې پوه یم. زه پوهیږم چه د یو حساس او ربښتیاني پښتون زړه څه غواړي او ملي ارزو څه تقاضا لري، ماته دا هم معلومه ده چه ضرورت او مجبوریت په ځینو کسانو باندې څه کوي او څه وائي؟ زه د پښتنو یووالي او نژدیوالي یو حقیقت ګڼم چه فطرت او قومي عادت ئې شاته ولاړ دی او مرسته ئې کوي. په دغه حقیقت باندې زه ټینګه عقیده او پوره باور لرم.

زه د چا خبرو ته نه ګورم د تکامل سیر ته ګورم او د فطرت غږ ته غوږ ږدمه. که انساني تمدن له کور او کورنۍ نه شروع وي او مملکت ترینه جوړ شوی وي، که د اجتماع له یوه زړي نه ونې او باغونه پیدا شوي دي د پښتنو له قبایلو نه هم ارومرو د پښتونستان په نامه یو دولت جوړیدونکی دی او دلسوی خدای په مرسته جوړیږي. که زه او ته ئې نشو جوړولی قدرت ئې جوړوي او ملي جاذبه ئې د جوړولو اراده لري. انشاء الله تعالی.[1]

[1] زیری جریده. دوهمه دوره. دریم کال. ۳۹ مه ګڼه. د ۱۳۳۴ د ثور ۱۰ مه نېټه.

خپله ژبه

دا مقاله د حق په رڼا کښې په قوي ادبيت او د احتماعي حرارت له تاثير لاندې ليکلی شويده.

"خادم"

د انګلستان مشهور ليکونکی کارلايل وايي: "که مونږ مجبور شوو چه يا هندوستان نورو ته پريږدو او شکسپير زمونږ وي يا شکسپير د بل چا شي او هندوستان زمونږ وي، مونږ شکسپير له هندوستان څخه غوره او مهم ګڼو."

دا خبره يو انګليس په هغه وخت کوي چه هند او پاکستان دواړه يو مملکت و. سړی چه اوس يوازې هند په نظر کښې ونيسي او له نورو ملکونو سره ئې مقايسه کوي نو دغه مملکت په هر لحاظ يو لوی مملکت دی او ډير لوی قيمت لري.

کارلايل چه دا خبره کوله د هندوستان ثروت او وسعت ورته ډير ښه معلوم و اوپه دې پوهيده چه په هندوستان کښې لکه ټاګور او اقبال ښه ښه شاعران هم شته او د هندوستان پخواني شاعران هم په شعر او ادب کښې کم شهرت نلري.

سره له دغې خبرې او سره له دې چه انګليس يو خونسرد ملت دی او د شعر و ادب په مقابل کښې فرانسويانو غوندې نه دی بيا هم دغه ثروت پسند خلق هندوستان له شکسپير نه ښکته ګڼي او خپل هغه سړی چه خپلې ژبې ته ئې ادبي او عرفاني خدمت کړيدی له يوه ډير لوی مملکت سره نه برابروي.

هر کله چه د ژبې یو ادیب او لیکونکی د یوه انګلیس په نظر کښې دغومره ارزښت لري ته وواېه چه انګلیسي ژبه به د کارلایل په نظر څومره اهمیت لري؟

فرانسویان چه خپلې ژبې او خپل شعر و ادب ته زیات متوجه دي د هغوی په نزد به ئې قدر او قیمت څومره زیات وي؟

هغوی پرېږدئ او ایران ته راشئ چه فردوسي، سعدي او حافظ هلته څه قیمت لري او په څه نظر ورته ګوري؟ همدارنګه عربو ته وګورئ چه خپله ژبه څنګه ګڼي او نورو ته ولې "عجم" وایي؟.

که هر ځای ته لاړ شئ او هر چاته لاړ شئ د هر چا په نظر کښې خپله ژبه او خپل شعر و ادب ډېر ستر قیمت لري. که یو انګلیس خپل شکسپیر په ټول هندوستان نه ورکوي ایران هم هېڅکله خپل سعدي او خپل فردوسي په شکسپیر نه بدلوي.

هر ملت خپل شاعران او لیکونکي ځکه ښه ګڼي چه د دوی په خپلې ژبې پورې ارتباط او تعلق لري. ژبه د هر ملت د پاره لکه لمر د نور او فیض منبع دہ. که د چا په ژبه کښې علم او معرفت ځای ونیسي او هنر پکښې پیدا شي نو د هغوی په ذهن او دماغ، په اخلاقو او افکارو. په عواطفو او احساساتو باندې عمیق اثر کوي او اثر ئې حقیقي او دایمي وي. د هر ملت د انسانیت او مدنیت معیار ژبه ده. که په ژبه کښې هر څومره معنی پرته وه. په ملت کښې هم هغومره معنی شته. که ژبه وحشي وه او علم او ادب پکښې لږ و هلته د وحشت او جهالت سرمایه ډېره زیاته ده

ژبه له زړه او دماغ. له روح او احساس سره تعلق لري او د ژبې ترقي د ټولو ترقیاتو اساس دی. که په ژبه کښې وسعت موجود و. د هغه ملت نظر هم وسیع وي.

د منطق پوهانو د انسان تعریف په نطق او بیان باندې په غلطه نه دی کړی، هغوی د ژبې په اهمیت او قیمت باندې ډېر ښه پوه شوي دي

د هر ملت پوهان او عالمان مري او علم لکه د دنیا مال وارثانو ته نه پاتې کېږي، که یوه ژبه علمي او ادبي ژبه وي او پوهه د ژبې په زړه کښې ځای ونیسي نو ژبه نه مري او علم و معنی هم له مرګه نجات مومي. ژبه زمونږ په شان فاني نه ده او د ابدیت له پرتوه ئې استفاده کړېده. که په ژبه کښې د عرفان رڼا موجوده وه، نو هغه ژبه د خلقو د پاره د خضر مثال لري او بل رهبر ته حاجت نشته.

ملت په حقیقت کښې ژبه ده بل شی نه دی، هغه پښتانه چه دوه سوه یا دري سوه کاله پخوا ژوندي وو اوس یو هم نه دي پاته، که مونږ ملت د یوې محدودې خاورې افرادو ته ووایو، چه له یوه نظام لاندې ژوند کوي او خیر و شر ئې شریك وي، نو هغه ټول افراد په یوه قرن یا دوه قرنو کښې له منځه ځي او نور ئې په ځای درېږي. هغه نظام هم بدلیږي او هغه حدود هم په هغه حال نه پاتې کېږي. په دغه صورت کښې باید سړی ووائي چه ملت قرن په قرن بدلیږي او د ملت عمر له یوه قرن څخه زیات نه دی، مګر مونږ وینو او ګورو چه هر ملت خپل تاریخ زرګونو کالو ته رسوي.

نظام او حکومت بدلیږي. نسلونه نوي کېږي، سیاسي حدود تغیر کوي، مملکتونه یو له بل سره ګډیږي یا تجزیه کیږي. مګر ملتونه باقي وي ځکه چه ملت د یوې معنی نوم دی چه په زرګونو کالو کښې ډیر لږ تغیر قبلوي او د دوام او بقاء زرمه پرې ډیره زیاته لګیدلې ده.

هو! ژبه ملت دی او د ژبې خدمت د ملت اساسي خدمت دی چه فیض او برکت ئې ټول ملت ته رسیږي او قرنونه ئې نشي محوه کولی.

دغه قصرونه او ماڼۍ، دا فابریکې او کارخانې، دغه لارې او سړکونه، دغه بندونه او نهرونه چه نن جوړیږي بې ارزښته نه دي او د وطن په خدمت کښې حسابیږي. مګر د ژبې احیاء او ترقي ډیر ستر او مهم خدمت دی

هغه مولفین او مترجمین چه په یوه ژبه کښې علم او معنی ږدي او ادب ژوندی کوي، د شکسپیر پیروان دی او ډیر لوی کار سرته رسوي.

پښتانه پوهان باید دې خبرې ته ښه ملتفت شي چه پښتو په اوسني وخت کښې هیڅ نلري او د خپلو پوهانو فکري او قلمي مرستې ته ډیر زیات احتیاج لري. د پښتنو معنوي مرګ او ژوند په پښتو پورې ارتباط لري او د پښتو ژوند د پښتنو ژوند دی.

نور خلق په دې فکر کښې دي چه افراد د علم او سواد خاوندان کړي او په سلو کښې یو تن هم بیسواده نه وي، مګر مونږ لاژبه د پوره سواد خاونده کړې نه ده او ډیر ابتدائي حال کښې ده. که یو پښتون د پښتنو له مستقبل سره څه لږه ډیره علاقه لري او د ژبې اهمیت پیژني، که څوك غواړي چه له پښتو او پښتون سره بې مینې نه وي او د خپل اجتماعي شعور ثبوت ورکړي. د پښتو له خدمت نه باید ځان محروم پرې نږدي او د خپلې پوهې په اندازه پښتو ته علمي او ادبي خدمت وکړي.

که یو پښتون سره له یو څه پوهې یوازې د خپل عیش او راحت د پاره کار کوي او د ژبې د پاره هیڅ نه کوي سبا به ښه نه معلومیږي او نن به ئې هم په ځیره باندې بل شان ګرد پروت وي.

پښتو ژبه د ټولو پښتنو مشترك ناموس دی او د پښتنو علمي او ادبي حیات ور پورې تړلی دی. که دپوهې او سواد خاوندان پښتنو ته دخیر رسولو فکر لري، پښتو ژبه دې نه هیروي او د پښتو علمي او ادبي خدمت دې په ځان فرض وګڼي.

هغه پښتانه چه نن څه قدر علم او پوهه لري که په هر کار کښې وي او په هر ځای کښې وي مونږ نه وایو چه خپله ګته، خپل مقام او منصب دې پریږدي او خاص د پښتو خدمت ته دې ځان وقف کړي، خکه چه دغه راز تکلیف یو نیم سړی په ځان باندې ایښودلی شي نه

په بل چا باندې، مګر د پښتو د پاره د علم او ادب اعانه غوښتل او په کال کښې کوم اثر ليکل کوم ډير لوی تکليف نه دی.

مونږ وينو او ګورو چه ځينې پښتانه چه پښتو ئې مورنۍ ژبه ده له لويو مدارسو نه راوتلي دي يا د مطالعې له لارې د علمي معلوماتو خاوندان دي او په يوه خارجي ژبه هم پوهيږي، مګر د دوی د علم او پوهې هيڅ اثر په پښتو کښې ځوك نه ويني او پښتو ته د خپل فضيلت له ګنجه څخه څه نه ورکوي، ځکه چه دوی ته نور رسمي وظايف ور په غاړه دي او په مهمو (؟) کارونو مشغول دي. مونږ جرئت نشو کولی چه داسې خلقو ته ووايو چه تاسې خپلې چارې پريږدئ او شپه ورځ د پښتو خدمت وکړئ مګر که دا اميد وکړو چه کله کله دې د پښتو په لمن کښې څه اچوي او د خپلې پوهې زکات دې پښتو ته ورکوي ډير جسارت به نه وي.

له خپل حکومت نه هم ارزو لرو چه د پښتو د پيشرفت او ترقي وسايل په زياته اعتنا ولټوي او دا ژبه علمي او ادبي ژبه وګرزوي ځکه چه خپل حکومتونه خپله ژبه روزي او پردي حکومتونه ئې محوه کوي يعنې د خپل او پردي حکومت اصلي او اساسي فرق همدغه دی.[1]

---

[1] د زيري جريده، دوهمه دوره، دريم کال، ۴ مه ګڼه. د ۱۳۲۴ د ثور ۱۷ مه نېټه.

هسې خوشحاله يم

يوه ملګري راته وويل: " زه چې نا وينم هسې خوشحاله يم!" ما په خواب کښې وويل: که دلته سړی هسې خوشحاله نه شي نو د خوشحالئ د پاره خو عقلي او منطقي دليل نه شي پيدا کيدی.

هغه چه مونږ يې د خوشحالئ اسباب ګڼو، په حقيقت کښې د غم او تشويش اسباب وي او خلق پرې هسې خوشحاله وي.

هغه ماشومان چه په لارو او کوڅو کښې په ماتو کودړو او خاورو ګټو باندې لوبې کوي، څومره خوشحاله دي.؟ آيا دا خوشحالي بې سببه نه ده؟ که د دغې خوشحالئ اسباب همدغه وي چه له دغو ماشومانو سره يې ګورو، آيا هيڅ ورته ويلی نه شوو؟ د عقل په نظر کښې خو دنيا هم هيڅ ده او يو فيلسوف ژوندون او دنيا هرڅه هيڅ ګڼي. که زه او ته يا يو بل څوك کله په څه شي خوشحاليږي په حقيقت کښې هسې خوشحاله دي او نيك بخت هماغه دی چه هسې خوشحاله وي.

که سړی سوداګر مزاجه وي او بې د دنيا له ګټې نه، په بل شي نه شي خوشحاليدلی، که دروازې يې د سرو او سپينو هم وي، په کور يې د غم کاڼي پرېوزي او په خوب کښې هم خوشحالي نهويني.

که يو سړی هر څومره لوی شي او په لوی کور کښې کښېني هغومره له خوشحالئ نه ليرې کيږي او له انديښنو سره يې تعلقات زياتيږي.

پخوا زه په بل فکر کښې وم، مګر له يوه وخته راپه دې خوا، په دې عقيده يم چه خوشحالي د ماشومانو مال دی او د بلوغ اصلي علامه له غم سره آشنا کيدل دي. د عقل او هوښيارئ علامه هم بې غمي نه ده غم دی، پوهان او هوښياران هر چيرته بړوس‌ناست وي او غمونه تلي.

زه چه دلته له هر چا سره غم او اندېښنه زياته وينم او خوشحالي نه وينم، نو خوشحاله شم چه ښه ده دا خلق د صغارت له مرحلې نه تېر شوي دي. ځکه دنيا وربانديې داسې تنګه ده چه افلاطون يا ديوجانس هم په خپل غم کښې دغومره په تنګ نه و.

چېرته چه د خوشحالۍ قحط وي، که يو سړی هسې بې زيار و زحمته خوشحاله وي بايد نيکبخت يې وګڼو او تبريك ورته ووايو

وروسته له دغو ټو خبرو، زه خپل آشنا ته وايم، زه هم تا غوندې يم چه آشنا ووينم هسې خوشحاله شم او زماد خوشحالۍ سرمايه هم تش ليدل او کتل دي. دا سرمايه د ماليـاتو د قانون لاندې نه راځي او حساب و کتاب ته يې ضرورت نشته، ځکه چه خلق يې هيڅ او هسې ګڼي. زه همدغه خوشحالي چه په هيڅ او هسې بنا وي، په هيڅ شي نه ورکوم، دا متاع زما په نظر کښې ډېرقدر لري. ته ورته هيڅ يا هسې مه وايه. که ته زما په ليدو خوشحاله يې زه هم ستا په ليدو خوشحاله يم، ځکه وايم چه ته هسې نه يې خوشحاله. ښايي ما ډېر زيار ايستلی وي چه ته زما په ليدو خوشحالېږې او د يوه بل په ليدو نه شي خوشحاليدلی. که نور هيڅ نه وي، هغه مينه چه زه يې له تا سره لرم تا خوشحالوي او په تا باندې اثر لري.

دا ټولې خبرې ما هغه وخت ونه کړې، زما جواب يوه جمله وه او بس.

نه پوهيږم ښاغلي بختاني زما په خبرو کښې څه وليدل چه په دغه باب کښې يې مضمون رانه وغوښت. ماته د فرمايشي مضمون ليکل ډېر ګران وي او يوازې د زړه په فرمايش څه ليکلی شم، مګر ځينې اشنايان په زړه کښې ځای لري، ځکه يې خبره په ډاګ غورزول آسان کار نه وي.[1]

---

[1] زيری، جريده، دوهمه دوره، دريم کال. ۴۱ مه ګڼه. د ۱۳۳۴ د ثور ۲۴ مه

د ژبې خدمت

د خان خدمت یا د خان خدمت هر څوك كولی شي، مگر د ژبې علمي او ادبي خدمت د پوهانو او لایقو خلقو كار دی.

كوتك او ټوپك هر څوك په لاس كښې نیولی شي، مگر قلم په لاس كښې نیول د هر چا كار نه دی.

هغه چه له زړه او دماغ نه كار اخلي او هغه چه د لاس او پښو وظیفه اجرا كوي یو شانته نه دی.

په یوه ژبه كښې علم او معنی پیدا كول د خیال او احساس تصویر ایستل، ذوق او شعور تربیه كول، هغه عالي هنر دی، چه د ادیب او لیكونكي په برخه رسیدلی دی.

دا هغه كار نه دی، چه مزدوران او نوكران ئې كوي یا په مامور پیشه خلقو پورې اختصاص ولري.

د دې کار د پاره هغه اشخاص په کار دي. چه ډيره عالي غايه او عالي نظر لري يعنې له دنيا نه معنی ته ډير مايل وي او د علم و ادب پالنه خپله مسلکي وظيفه ګڼي. هغه ځوك چه د ژبې علمي او ادبي خدمت سره عشق او علاقه لري هغه بيا د تعطيل او رخصتۍ ورځې نه پيژني او د ورځې نه د شپې ډير کار کوي.

هغه که په محبس کښې هم وي خپله وظيفه نه هيروي او له خپل کاره لاس نه اخلي د "دشتي" "ايام محبس" د زندان محصول دی، مګر له نورو آثارو نه ئې ډير غوره معلوميږي يا "حسين کوثر" چه د حبس په موده کښې ئې د پښتو ژبپوهنې په باره کښې نوې نظريې وړکړې. پښتو پالنه او د پښتو علمي او ادبي خدمت له پښتنو ليکوالو او پوهانو نه همدغه راز عشق او علاقه غواړي چه په هيڅ حال او په هيڅ ځای کښې ترك نشي او ځوك ئې د محض پيسو د پاره ونکړي او نه دچا امر او فرمايش ته منتظر وي.

هو! دغه راز ملي او اجتماعي نهضتونه ملي اومسلکي اشخاص غواړي اود عشق او عقيدې خاوندانو ته ضرورت لري.

زه نه وايم چه په پښتنو کښې داسې خلق بيخي نشته ځکه چه يو نيم سړی پيژنم چه د پښتو خدمت محض د معاش او شخصي ګټې د پاره نه کوي او له ژبې سره ئې علاقه رسمي نه ده قلبي او حقيقي ده.

له دينه هم انکار نه کوم چه يو نيم سړی به پښتو پالنه د خپل معيشت وسيله ګڼي مګر ټول ليکوال که هغسې نه دي دغسې هم نه دي. په دوی کښې ځينې داسې اشخاص هم شته چه پښتو سره علاقه لرل يو ملي او اجتماعي هدف ګڼي او په همدغه تله خلق تلي. يعنې حب او عدم حب ئې په همدغه اساس بنا دی. که ځوك يو څه علمي او ادبي اقتدار لري او د پښتو په خدمت کښې برخه نلري هغه له پښتو سره بې علاقې ګڼي او خپله علاقه ورسره ټينګه نه ساتي.

د دوی په نزد هماغه سړی ډير نباغلی او منلی دی چه د پښتو پالنې فکر او اراده ورسره شته او پښتو د پاره يو څه خدمت کوي.

دغه مسلکي شعور که څه هم نن ډېر ضعیف او نحیف غوندې معلومیږي بیا هم د امید وړ دی او هیله لرو چه نه دې زړې نه به سمسور باغونه پیدا شي.

پوهان او ادیبان دې خبرې ته ښه ملتفت دي چه په دغه وخت کښې د ژبې خدمت د اولیت حق لري اوپه نورو اجتماعي خدمتونو مقدم دی ځکه چه مونږ علم او ادب ته ډېر محتاج یو او د پښتنو لیکوالو ضروري او لازمي وظیفه همدغه ده.

مونږ باید یو پاك، صاف او خالص علمي او ادبي نهضت وغوارو او نور هر څه نورو ته پرېږدو.

سیاسي نهضت او اداري تحول د سیاستونو او د حکومت کار دی پوهان او ادیبان باید ادبي او عرفاني نهضت وغواړي او بس.[1]

---

[1] زیری جریده، دوهمه دوره. دریم کال، ۴۷ ګڼه. د ۱۳۴۴ د سرطان ۳ مه نېټه.

د خوشحال خان

د اشعارو اجتماعي او اخلاقي خوا

شاعران او د اکثریت په لحاظ په عملي دنیا کښې ډیر بې برخې دي او له خلکو سره ئې ناسته ولاړه او د ژوندانه تعلقات ډیر کم دي.

په همدغه وجه ډیر شاعران په عشقي یا تصوفي خیالاتو کښې دومره ډوب تللي چه د ژوند واقعي او عملي اړخونو ته ئې توجه ډیره لږه ده ځکه ئې په اشعارو کښې اجتماعي افکار او نظریات ډیر لږ موندلی شو.

که دتیرو وختو شعر و شاعرۍ ته وګورو دا حقیقت ډیر ښه څرګندیږي چه پخوا به په شعر کښې یا داسې شاعرانه خیالاتو ځای درلود چه په واقعي دنیا کښې به ئې مصداق نشو پیدا کولی یا به د عشق داسې رمزونه او رازونه پکښې و چه نور خلك به پرې ښه نه پوهیدل او یوازې شاعرانه شعور به ئې درك کولی شو.

هغه وخت شعر د عامو خلکو د پوهولو د پاره نه و د تفنن او کمال ښودنې د پاره و. د عوامو د احساساتو او جذباتو د راپارولو د پاره یوازې رزمي او حماسي شعرونه ویل کیده چه خلك به ئې غزا یا ملي جهاد ته تحریکول.

اخلاقي نصایح که څه هم له ډیر پخوا وختونو په شعر کښې موندلی شو خو هغه به هم غالباً داسې خبرې وې چه نظراً به ډیرې ښکلې معلومیدې مګر له انساني فطرت سره به ئې ډیر اړخ نه لګاوه.

په دې آخره زمانه کښې چه شعر او شاعر د زمکې له خلکو سره خپل تعلق له پخوا نه زيات کړ نو له اجتماعي ژوند او مدني خوا سره ئې رابطه ډيره ټينګه شوه

زما په عقيده دغه کار په پښتو شاعرۍ کښې خوشحال خان ختك آغاز او تکميل کړ او دغه لوی تحول يوازې ده ته منسوب دی.

خوشحال خان هغه شاعر نه و چه د ژوند له جنجالونو او کړاوونو او د اجتماع له شور و شره ګوښې پاتې وي او له تشو شاعرانه خيالاتو سره مشغول وي.

دی د شاعرانه ذوق او قريحې له لرلو سره د خپل ولس مشر هم و او د پښتون د جوړيدو، يو کيدو او لوړيدو لوی لوی فکرونه ورسره ملګري و.

دی د پښتنو حال او مال ته ښه متوجه و او د ملت مستقبل ئې په نظر کښې و.

ده د يوه معلم او مربي په حيث خلکو ته لارښوونه کوله او خپل اجتماعي افکار ئې په شعر کښې وړاندې کول. د ده د شعر اجتماعي خوا تر ډيره حده د مليت او افغانيت په بنياد اتکاء لري او دشعر ډير ستر امتياز ئې په همدغه برخه کښې موندلی شو چه زه د مضامينو د تقسيم په وجه په دغه مورد کښې د څه ويلو حق نلرم ځکه چه دا برخه د ده د شعر له اجتماعي خوا څخه بيله شوې ده او د مستقل مضمون په حيث يوه محترم شخص ته د ځيړنې د پاره سپارل شوې ده. زه دا استثنی په نظر کښې نيسم او ځان مقيد ګڼم چه د ده په اشعارو کښې سوا له دينه نور اجتماعي او اخلاقي مضامين ولټوم.

خوشحال خان د يوه مفکر او صاحب نظر شاعر په حيث د انفرادي او اجتماعي ژوند په مختلفو خواو او په ډيرو اجتماعي مسايلو کښې خپل افکار او نظريات څرګند کړي دي چه په ځينو

کښې له خپل عصر نه ډیر وړاندې دی او په ډیرو خبرو کښې د خپل محیط او ماحول او د پښتني ذهن او عقایدو ډیر ښه ترجمان دی.

که څوك دا سوال طرح کړي چه تاسو څنګه سړي ته په شخصیت او رجلیت قایلیږئ یا په بل عبارت د خپل ایدیالي شخص د تشخیص د پاره څه صفتونه او څه راز خویونه لازم او ضروري ګڼئ؟

ښائي چه دغه سوال ته هر څوك د خپل فکر او نظر مطابق بیل بیل جواب ووائي او مختلف نظریات راپیدا شي. دی په دغه مورد کښې د پښتني شعور او احساس په بنا هغه چاته په سړیتوب او حیثیت قایل دی چه مردي او مردانګي ولري او د ننګ او غیرت خاوند وي. دی له دینه چه سړی له نامرد سره مکې ته ورسیږي دا بهتره ګڼي چه له مرد سره په بیدیا او بیابان کښې ورك شي او پس له مرګه هم د مرد ترنوم لاندې ښخیدل غواړي نه د نامرد له څنګه.
د همدې لامله وایي:

د نامرد سره مکې ته رسیدلی
ښه د مرد سره په بیدې بیدیا ورك
پس له مرګه ښخ د مرد تر قدم ښه دی
ګور مې مشه د نامرد له ګوره سم

اوس به ګورو چه د خوشحال خان په نظر کښې مرد څوك دی او د مردئ صفات د ده په نظر کښې کوم کوم دي؟ دا صفتونه د ده په دغو بیتو کښې وګورئ:

مرد به نشي په ګفتار — خو پیدا نه کړي کردار
چه دې وکنځي مرد نه تې — که له تانه وي په دار
چه څه دی خو انتقام دی — د مردانو کاروبار
چه عزت ورځخه نه وي — هغه مرد نه دی په کار
هم مهره لري هم زهر — ښه مردان دي لکه مار
چه هم تندر هم باران وي — تر هغو مردانو خار
مرد به غم د خپل هنر کا — نه درز نه د دینار

مرد به غم کا د خپل شرم		د عزت د اعتبـ
نامرد فخر په نسب کا		مرد نه مور لري نه پلا

* * *

مرد هغه چه همت ناك بركتناك وي
د عالمه سره خوږ په زيست و ژواك وي
مخ ئې مخ قول ئې قول عهد ئې عهد
نه دروغ نه ئې فريب نه تش تپاك وي
لږ ويل ډير ئې كول په خاموشئ كښې
د غنچې غوندې خوله ډكه سينه چاك وي
چه خبره د پستئ د بلندئ شي
په لويي لكه اسمان په پستئ خاك وي
په تمكين كښې لكه سبر په پستئ كښې
په هر لور ځانګې زنګوري لكه تاك وي
لكه ګل شګفته روی تازه په باغ كښې
هميشه د ښو بلبلو پري بلغاك وي

* * *

په نورو متفرقو شعرونو كښې وايي:

مسرد به غيور وي مرد به صبور وي
هم به په عفوه په كرم مشهور وي
نامرد هغه دی په حقيقت كښې
چه دا خو توكه ئې له دله دور وي

* * *

كه د مردانو په دين آئين ئې
نه بند په سره ئې نه بند په سپين ئې
كه نه دي تخت شته نه دي افسر شته
قيصر د روم ئې ففغور د چين ئې

* * *

مـــردان هغـــه دي چـــه همـــت نـــاك وي
پـــه هـــره چـــار کـــښې چـــت و چـــالاك وي
کـــه غـــم پـري راشـــي پـــروا د غـــم نـــه کـــا
خـــواږه لـــه هـــر چـــاپـــه زيـــست و ژواك وي

✽ ✽ ✽

ځو وانخلـــي لـــه غليمـــه انتقـــام
مـرد نـه خـوب کـا نـه خـوراك کـا نـه آرام
چـه د ننـګ او د نـاموس انـد وه ئـي نـه وي
د هغـــه ســـري بـــه نـــه وي احـــترام
چـــه د بـــل ترلاســـه ورغـــي د بـــل شـــو
مـرد بـه خپـل لـري د خپـل فکـر زمـام

✽ ✽ ✽

په جهان کښي کـه مـردان دي هـم هغـه دي
چـــه و ســـختي و تـــه ونيســـي ځانونـــه

✽ ✽ ✽

واړه زړونـــه فراغـــت دي پـــه ښادي کـــښې
چـه پـه غـم کـښې مردانـه شـي زړه هغـه

✽ ✽ ✽

کـه پـه تـوره ئـي جـواب ورکـړي مـردي ده
کـه وجـود دي ځوك ازار کـاندي پـه چـوب

✽ ✽ ✽

له دې بيتـو ښځـه معلوميږي چـه دى هغـه چاتـه پـه درانـه نظـر ګوري چه له ګفتـار سره کردار هـم ولري او د عمـل جنبـه ئـي ډيره درنـه وي.

هغه ځوك چـه د چـا سترګه ترينـه نـه سوزي او خپـل انتقام پـه لـوړه پيمانـه نشـي اخيسـتلی بـا ئـي د خپـل فکـر زمـام پـه خپـل لاس کـښي نـه وي او پـه پـت او عـزت بـاندي د سـر او مـال ښندلـو تـه نـه وي تيـار د ده پـه نزد د احـترام وړ نـه دی.

دی مرد لـه مـار سره تشبيه کـوي چـه بـايد هـم زهـر ولـري او هـم د مـهر مـوره، هـم لکـه د آسـمان وريـځ د رحمـت بارانونـه ورسره وي او هـم

اسماني تندر چه د لرگي خواب په تووره ورکړي او په سختو حالاتو کښې د صبر ثبات خاوند وي.

د آسمان په څير لويي او بلندي او د زمکې په شان فروتنې دواړه ديو لوی شخصيت د پاره ضروره گڼي.

په عهد و قول ټينگار، له چل ول او ټگي. برگئ نه خان ساتل د مردی شعار بولي. که څوك د مردانو په ډېن او آيين ټينگ وي هغه ته دروم قيصر او د چين ففغور وايي. د خوشحال خان ايديالي شخص بايد د تمکين او وقار خاوند وي. ډير ويل او ډير خندل ده ته د شخصيت سپکاوی معلوميږي او سره له دې چه په اجتماعي ژوند او معاشرت کښې شگفته رويي او خلاصه تنده ستائي بيا هم وايي.

همېشــه اوســه خولــه پــته لکــه نــاوي
چــه ضــرور شــي بيــا هالــه کــره دوه حرفونــه
تــر هغــه بــه نــا معقــول پــه جــهان څوك وي؟
چــه همېش په خنـدا سپين لــري غاښونــه
کــه خبره کــه خنــدا کــړي جــگي جــگي
هــره چــار تــر حســاب مــه کــوه بيرونــه
درتــه وايم چــه پــه کــوم توکــي بــه درونــد شي
چــه د هــر چاســره نکــړي څوابونــه

خوشحال خان د ښو او بدو معيار د جامعې د خدمت او منفعت په اساس تعينوي، هر شي چه په مدني دنيا کښې د خلکو د پاره نافع او مفيد وي هغه ښه گڼي او که مضر وي په بده سترگه ورته گوري.

په شرقي ممالکو کښې سپی او خر له نورو حيواناتو نه په سپك نامه ياديږي او زمري ته په احترام کتل کيږي. د همدې لامله په شعر و ادب کښې د زمري ستاينه وينو او دا شان تشبيه له زمري سره لوی صفت دی مگر خوشحال خان بالعکس وايي:

سپي به ښه کړم تر مزري نه
سپي د کور مزري د غره دي
خر که بد دي بيا وري وړي
بد سړي بستر تر خره دي

خوشحال خان د خلکو عمومي قضاوت او عام نظر ته په ډير اهميت قايل دي او د جامعې شعور له هر دليل او حجت نه قوي سند بولي. لکه چه وائي:

هيڅ حجت له هيچا مه کوه خوشحاله
هر چه تا و ته څوك وايي ته هغه

* * *

د ده له يوه بيت څخه معلوميږي چه دي کميت ته په کم نظر نه گوري او اکثريت ډير محترم او معظم گني، ځکه يو تر سلو او سل تر زرو قربانوي لکه چه وايي:

بندوبست د کاينات دي په خبرو
يو تر سلو صدقه شه سل تر زرو

سره له دې چه د کايناتو بندوبست په خبرو پوري موقوف گني او د ده نبوغ هم په خبرو کښې دي بيا هم تشو خبرو ته په څه ارزښت نه دي قايل او کار و عمل ته په ډيره درنه سترگه گوري ځکه وائي:

په چارم اسمان به ناست لکه عيسی وم
که اسمان ته الوتلی شوای په خبرو

* * *

په خالي کيسه به نه رسي تر کامه
څه حاصل که بوعلي شي په کيسو

* * *

و گفتارو ته ئې مه غروه سترگې
په کرده په عمل گوره کس ناکس

* * *

د خوشحال خان په اجتماعي نظرياتو کښې دا نکته هم ډېر جلب نظر کوي چه دی د انسان فطري او طبيعي استعداد ته په ډېر اهميت قايل دی او بې له ذاتي استعداده د تعليم او تربيت اغيزې ته دومره نه دی قايل لکه چه په دې لاندې اشعارو کښې وائي:

چه بنياد ئې پيدا شوی په نفاق
د هغه نه طمعه مکړه اتفاق
چه اودلې وي په ذات توره شړۍ
سپينول ئې و هر چا و ته دی شاق
د عسل سره ئې خوره خوږه به نشي
مړغونې چه ترخه ده په مذاق
که اخلاق ناصري په ياد ووائي
په اخلاق کښې به ښه نشي بداخلاق

* * *

صالحان له ظالمانو به پيدا شي
له زاهده نه پيدا شي غل سارق
د بدخوی د خوی علاج ملك الموت دی
نه په دې علاج خبر حکيم حاذق
که کارګه غوندې ئې فهم وي خوشحاله
هيڅ استاد به شين طوطا نکړي ناطق

* * *

تعليم د زاغ و زغن که ډېر وکړي
ښکار به پرې کله د باز په څير وکړي
د ترخې او سپينې توره که کړې سازه
غزا به کله په هغه شمشير وکړي
دا دود هش لري دين و دانش لري
نه ئې ربتياوي نه يې تميزه

* * *

سـردار د عفـوې د کـرم څښتـن بـه دی
د جنـګ ترکـاره پـه آشـتی میـن بـه دی
ډیـر هنرونـه د سـرداری دي
چـه واړه تـیر شـي تیـغ مـسبرهن بـه دی

✲ ✲ ✲

سـرداري لـره بويـه دا درې توکـه
يـو همـت دويمـه تـوره بـل اخـلاق

✲ ✲ ✲

سره لـه دي چـه خوشـحال خـان د سـرداری د پـاره لـوړ اخـلاق عـالي صفتونـه او ډير هنرونـه لازم او ضـروري بولـي بيـا هـم وائـي:

د مـار کـه نـه وي پـه تـن زهـر
سـردار کـه نلـري خنجـر و قـهر
دا دواړه توکـه زمـا پـسته پوهـه
نـه يـاد پـه کلـي وي نـه يـاد پـه ښهـر

خوشـحال خـان کـه د يـوې خـوا دسـرداری پـه کـم و کيـف ښه پـوه شـوی او ټول هنرونـه ئـي ورمعلـوم دي لـه بلـې خـوا د ملګرتيـا او رفـاقت پـه مفهوم او معنـی هـم ډيـر پوهيدلـی دی. کـه څوك د سـرداری پـه فکـر کښې نـه وي او ځانتـه د لارې مـل او ملـګری لـټوي نـو خـان د ملګرتيـا اصـل و اسـاس مسـاوات او ورورولـي ګڼي او پـه دې عقيـده دی چـه بادار او نوکر هيڅکله ملـګری کيـدی نشـي ځکـه وائـي:

چه تر تانه وړاندې وروستو ځي مله نه دی
چـې په لاره درسره سم ځي مله هغه

د سرداریٔ او ملـګریٔ پـه بـاب خـو مـو د ده فکـر او نظـر وليـد کـه غـواړئ چـه د انسـان پـه بـاب د ده نظريـه خانتـه معلومـه کـړئ چـه دی انسـان او انسـاني مقـام تـه پـه څه نظر ګوري او څنـګه ئـې ګڼي، نـو دا بيتونـه ئـې واورئ!

جهـــانونه څه لږ نه دي	تـــه ئـي نـه وينـي نــادانه
ګوره څو دي هـسې زمکې	ګوره څو هـــې آسمـانـــه
واړه خاي ستا په زړه کښې	اى تـر عـرش لويـه انسـانه
آئينه د زړه صيقل کــــړه	چـــه ئـې ووينــې اى جانـه
کــــه دې دا نندارہ وشي	جـــدا نـه ئـې لـه سبحانـه

* * *

خاى او مسـکن دې د کـارګه ګلشـــن نشـي
کمـذات سـړى دې د جــاه ځښتـــن نشــي
حســن هغـــه دى چـــه اصــل ذات لـــري
د ســپاندې ګل بـــه کلـــه ســمن نشــي

* * *

سره له دې چه دى بې لـه ذاتـي او فطـري استـعداده تعليم او تربيت ته په څه اثر نـه دى قـايل بيـا هـم بې ادبـه بـې علمـه بـې هـنره او بـې اخلاقـو کسانو تـه پـه داسـې نظر ګوري:

چــه نــه ادب لــري نــه عقــل راى لـــري
دوپـاى ليـده شـي خـوى د چـار پـاى لـري
چـــه بـــې ادبـــه وي آدم ئــــې مــــه ګڼه
څه شـــو کــــه شـــکل آدم نمـــاى لــــري

* * *

اصيـــل تـــوب پـــه نـــور څه نــــه دى
اصيـــل تـــوب دى پـــه خويونـــو
پـــه مريونـــو کـــښې اصيــــل شـــته
پـــه اصيلـــو کـــښې مريـــو نـــه

* * *

خوشـحال خـان د سـردارۍ، زمـامدارۍ او مملکتـدارۍ د پـاره ځينــــې صفتونـــــه او خصلتونـــــه لازم او ضــــرور بولــــې چه بايد د ولس مشر او واکمـن ئـې ولري او عمـل پـرې وکـړي. لکـه چـه وائـې:

یــا ســردار لـــره خپل عقل	یــــا وزیــر صـــاحب تدبـیر
کــه هــــر څو ئي عقل ډیر وي	بیــــا هـــم بـــویه ښه وزیـر
کــه دا نـــه وي نــــه هغه وي	پـــه ژونـدون ئـي بويـه ويـر
ښه ســردار لـــره دوه کـــاره	دایـــم بویــــه پـــــه ضمـیر
یو دې هسې رنګ بخشش کا	چــــه پکـښې نـه وي تبذيـر
بـاز د چرګ، چرګ د دانو دی	ښه دې پـوه شـي پـه دا ځيـر
بـل چـــه ننګ تــه تیاری کا	پـــــه دښمـن دې شـي خبـیر
کــه په صلح کښې روزګارشي	څه حـــاجت د تیــغ و تــــیر
پــه دنیــا د ســـر ښندل شي	یـــا چـه حــــکم وي د پـیر
یــا چه کار د ناموس پیښ شي	هـود تــــه هـم نشي تقصیر
کــه نه څوك نیسي خان تیغ ته	نـــــه شلـــغم دی نــه پنـیر

* * *

سردار ته بویه دا یو څو ځیزه	چـه مرتـبې وي زمـا عزیــزه

په بل ځای کښې وائـي:

مـــاهیت یې مونده نشي	چـه څه ځیــز دی دابشـــر
کـــله اور کـــله اوبه شي	کـــله تـسوره کلـه سپر
کــــله څورب شي له باده	کلـه بیـا پـــه هیـڅ ډنـګر
لکه دی دی په جهان کښې	بـل بـه نـــه وي دیـده ور

* * *

د عقـل او پوهې پـه بـاب هم خـان یـو خـاص نظـر لـري چـه کـاغذونو و کتـابونو پـورې ئـي نـه منحصـروي او ناقصـه يـا عـادي پوهـه چـه کـوم ئوی خطر ورسره ملګری نـه وي بـې اهميتـه بولـي.

دی هغـه دانـايي سـتائي چـه پـه انسـان بـاندې پـه نفسـياتي لحـاظ ښه اغیـزه وکـړي. هغـه میـرزائي دانـش چـه سرې پـرې د بـل مـال شـماري او حسـاب و کتـاب ئـې برابـروي سـپك ګڼي او خـواره حقیره پوهـه ئـي نـه ده خـوښه.

د ده په اشعارو کښې د عقل او پوهې يادونه په دې ډول شوې ده:

عقــــل د مزکـــــې يـــــا د اســـــمان دی
چـــه دومـــره نـــه لـــري هغـــه حيـــوان دی
عقـــل د مزکـــــې د مـــــور لـــــه نـــه دی
چــــه د اســــمان دی د دبســــتان دی
چـه عالمـان ئـې پـه تـور پـه سـپين وينـي
چسه درويشـــان ئـــې پـــه عليييـــن وينـــي
د عارفــــــانو علــــــم څه نــــــوردی
تـــر عرشـــه فرشـــه پخپــل يقيـــن وينـــي
* * *
پــه کـــاغذو کــښې خوانـــا يـــې ولولـــي
چـــه کښلـــی نـــه وي هغـــه څوك څه لولـــي
هســې مــردان شــته پسه دا دنيــا کــښې
تختــې د وچولــې تختــې د زړه لولـــي
* * *
دانـــا ئـــې مـــه گڼه چـــه صـــبر نلـــري
چـــه صـــبر نلـــري حکمـــت بـــه څه لـــري
ســـړی د صـــبر پـــه کـــار کـــښې وازميـــه
چـــه صـــبر نـــاك وي هـــر څه بـــه ښه وي
* * *
د نـــاقصې پوهـــې بـــدل پـــه کـــار نـــه دی
د دانــــا فکــــر خطــــر لــــري خطــــير
* * *

د لوئيــدو اولوړيــدو پــه بــاب خوشــحال خــان د ښه غــور و دقــت خاوند دی او پـه محـض لوړتيا او پورتـه ختلـو هيڅکلـه نـه غوليـږي. پـه دې بـاب کـښې تاسو د ده هغـه شـعر واورئ چـه د چنـار او کـدو دبـوټي سـوال و جـواب پکـښې پـه دې ډول درج دی:

چــه کــدو مـــې د چنـــار پسه ونــه وخـــوت
و چنـــار تـــه ئـــې اغـــاز کـــړ دا مقـــال

چــه تــه ئـــې د ځو کـــالونو ای چنـــاره
راتـــه ووایـــه خپــل عمــر خپــل احــوال
چنـــار ووې د دوه ســـوو کـــالو زه یـــم
په حساب کښې ګونـدې کم وي يو نيم کـال
کـدو ووې هـای خـو تـه پـه مـدت لـوی شـوې
دایـــم زه درســـره ســـم شـــوم دم در حـــال
چنـار ووې چـه وخـت سـخت د ځلـی راشـي
زه او تـــه بـــه ســـره زده کـــړو هالـــه حـــال

هغـه شان و شـوکت چـه پـه خپلـه د انسـان پـه وجـود کـښې نـه وي موجـود او محـض د نـورو د اطـاعت او فرمـان بـرداریٔ پـه وجـه چاتـه حـاصل وي خوشـحال خـان یـې هیـڅ بولـي او پـه دې ډول ورنـه ګوري:

چه دې ځوك د ورانـدې وروستو ځي دا څه شي
پـه تنـها وجـود چـه شـان دی شـان هغـه

خان د آزادۍ په باب وائي:

آزادي تـــر پادشـــاهيه لاتـــيري کـــا
چـه دبـل تـر حکـم لانـدې شـي زنـدان شـي

مـګر یـوازې همدغـه سیاسـي آزادي کـافي نـه ګڼي او تـش پـه همـدې نه دی قـانع چه سړی د چا لـه حکـم لانـدې نـه وي او لـه شـخصي غلامـۍ نـه خـلاص وي، بلکـه پـه اقتصـادي او اخلاقـي لحـاظ هـم د آزادۍ غوښتونکـی دی او د طمـع بنـده یـا د احتیـاج او مجبوریـت بنـده لـه آزادۍ نـه محـروم ګڼي. څکـه وائـي:

آزاده بـــه لـــه چـــا طمـــع اميـــد نـــه کـــا
چـه بـه طمـع لـه چـا کـا کلـه عتیـق شـه

✲ ✲ ✲

پـه جـهان بـه هیـڅوك نـه وي چـه آزاد وي
ځینـي عشـق، نـدوه بنـده کـړه ځینـي لـوږه

✲ ✲ ✲

دی د چا نوکري هم بندګي ګڼي او له ملازمت نه ئې آزاده پیشه ډیره خوښه ده خکه وائي

نوکر ژوندی نه وي کار ئې د مړه وي
خپل زړه ئې نه وي د صاحب په زړه وي
چه ورته حکم د خپل صاحب وي
که څو ګران وي هم ئې په وړه وي

خوشحال خان د صبر و تحمل ډیر زیات طرف دار دی او دغه توصیه په مکرر ډول په مختلفو پیرایو کښې کوي. دی وایي سړی باید خپل غمونه او خپلې پریشانۍ چاته ښکاره نکړي او په هر حال خان خوښ او خوشحاله وښئي خصوصاً خپلو غلیمانو او بدخواهانو ته دا مطلب تاسې د ده په دې څلوریزه کښې ډیر ښه لیدلی شئ:

غم و غلیم ته له دله دور کړه
خانده هوس کړه ښادي سرور کړه
که مخ دې زیړ وي په دلګیرئ کښې
ته ئې په دواړو څپېړو سور کړه

* * *

دی په سعیه او عمل ټینګه عقیده لري او هر څه چه په دنیا کښې له هر خایه لاس ته راځي له آسمانونو نه وي که دریابونونه هغه د انسان د جدوجهد محصول بولي لکه چه وائي:

لعل له کهسانه په بدخشان کښې
لؤ لؤ له بحره په لوی عمان کښې
په ځیګر خون خیږي دا دواړه توکه
که فکر وکا سړی په ځان کښې

* * *

لکه په کښې شته نشته په چا کښې
نه په کانونو نه په دریا کښې
دریغه خوشحاله خټکه دریغه
چه تل به نه وي په دا دنیا کښې

خان د خاني په تقاضا د جود او کرم ډیر طرفدار دی او د پیسو غونډول ډیر بد ګڼي. سره له دې چه د مال او ثروت ضرورت او اهمیت ته ډیر ښه ملتفت دی او د دنیا ټولې چارې ورپورې مربوطې ګڼي بیا هم زر ساتل د خان د پاره عیب او عار بولي او په دې فخر کوي چه زړه ئې په مال او دولت پورې نه دی تړلی او سره و سپین ئې په لاس کښې نه ټینګیږي.

په دغه باب کښې د ده فلسفه او طرز تفکر په دې بیت کښې وګورئ:

د دنیا په پریشانۍ کښې جمعیت دی
د دنیا په جمعیت کښې پریشاني ده

لکه چه خان پخپله د کار او عمل خاوند و نورو ته ئې هم د کار او زیار توصیه کوله او بیکاره ناکاره سړي ئې نه خوښیده. ده نه غوښتل چه څوك د چا د منت او احسان خواړه وړیا وخوري یا دچا په پاتې شونو ژوند وکړي او جوته خور ورته ووېل شي. په ظلم او ناروا باندې ډوډۍ پیدا کول هم ده ته د زهرو خوړل معلومیده، څکه ئې ویل:

څوك چې ډوډیه د دهقانۍ خوري
خواره د حورو د میهمانۍ خوري
چه ئې په ظلم خوري واړه دې زهر شي
که سالنونه د سلطانۍ خوري
***
طباخ چه ووزي تریو څو لاسه
ورځنۍ وخوري د پاسه پاسه
پاتې خوراك یې خوراك د سپیو دی
په دا خبرشه سخن شناسه
***
که پند زما منې نمك حرام مشه
تر نورو پاتې جوته طعام مشه

جوته طعام مې خوراك د سپيو دی
غصه په زړه کښې په دا کلام مشه

* * *

د نباتو حلوا مه خوره چه منت ورسره مل وي
خپل کشکاب د خپل محنت خوره په سر راوړه پشتاره

* * *

چه په هره کوځه ګرځي هرزه کار شي
تر دا هسې ګشت ځنځير ښه دی په پښو
د هغسو برخه خواري ده تل تر تله
چه زکات خوري د کتاب په مسئلو

* * *

هر ساعت چه په ځا ځي هسې بيکار
تر هغه نه زه لا ښه ګڼم بيګار
رنځوران که کاروبار نه کا معذور دي
روغ سړی به ولې نه کا خپل روزګار

* * *

خان که څه هم شعرونه زيات ويلي مګر په خبرو کښې يې د لږ ويلو ډيره زياته توصيه کړې ده ځکه زه هم په دغه توصيه عمل کوم او خپله وينا د دغه ستر او لوی شاعر په دې بيت ختموم:

د خوشحال قدر که اوس په هيڅوا نيشته
پس له مرګه به ئې ياد کاډير عالم

* * *

دا دی زمونږ د مړو او ژوندو حال[1]

---

[1] تنکيالی پښتون، پښتو ټولنه. د خوشحال خټک د بين المللي سيمينار د مقالو مجموعه. د ۱۳۴۵ هـ ش کال چاپ.

د اولسي جرګې په عمومي غونډه کښې یوه بیانیه

د ښاغلي رئیس صاحب په اجازه، الفت د جلال اباد وکیل خپله نظریه داسې څرګندوي:

د پارلمان د غړي په حیث زمونږ د هر یوه مهمه او لومړۍ وظیفه دا ده چه د مملکت د قوانینو او مخصوصا د اساسي قانون تطبیق او تعمیل په ټینګه وغواړو او پخپله یې هم له نورو نه زیاته پیروي وکړو.

هر عمل چه له قانون نه مخالف وي هغه جرم یا قباحت بلل کیږي او د هر جرم مخنیوی که په قانوني طریقه ونه شي هغه هم جرم دی.

له قانون نه مخالفت که هر څوك کوي مسئول دی، فرد وي که جمعیت، شورا وي که حکومت، مونږ هیڅکله نه غواړو چه د قوانینو په تطبیق کښې له اهمال او مسامحې نه کار واخیستل شي، یا د یو غیر قانوني عمل جلوګیری په غیر قانوني عمل وشي.

که فرضا یو سړی د جرم مرتکب شي، هغه باید قانوني جزا ووېني، مګر دغه جزا باید هغه څوك ورکړي چه قانون دغه صلاحیت ورکړی دی. که یو ښکاره قاتل بسې له دینه چه یوې محکمې ته وړاندې شي، د چا له خوا ... ې د محکمې له حکمه ووژل شي، هغه هم قاتل ګڼل کیږي.

په یوه قانوني مملکت کښې، باید هر څه د قانون مطابق، په قانوني طریقه، د هغه چا له خوا اجرا شي چه قانون دغه صلاحیت او حق ورکړی دی.

مونږ د اساسي قانون مطابق، درې قوې لرو (شورا، حکومت، قضائیه قوه). د دې درې قوتونو حقوق او وظایف مشخص او معین دي. لکه چه حکومت او قضائیه قوه، هیڅکله د شورا په وظایفو کښې د مداخلې حق نه لري، دغه راز شورا هم د حکومت یا د قضائیه قوې په وظایفو کښې قانونا مداخله نه شي کولی.

په دیموکراسي نظام کښې، د قواوو تفکیک یو مهم اصل دی. شورا باید همیشه د دغه اصل پیروي وکړي. که شورا کله د حکومت په وظایفو، یا قضایي چارو کښې مداخله کوي دغه عمل یې غیر قانوني بلل کیږي او حکومت هم که کله د اولسي جرگې فیصله په خپلو وظایفو کښې مداخله وگڼي، نو ځان د اولسي جرگې د حکم په تعمیل مکلف نه گڼي چه یو مثال یې د اولسي جرگې هغه فیصله ده چه په دې نږدې ورځو کښې یې د انفرادي سرویسونو په باب وکړه او حکومت ورته هیڅ اهمیت ورنکړ، بلکه په رسمي مکتوب ئې د رد ځواب ورکړ.

اوس به راشوو د خلق د جریدې موضوع ته. که دا جریده د خپلو نشراتو په لحاظ، له اساسي قانون یا نورو قوانینو نه مخالفه راوتلې وي او قانوني مسولیت ورته متوجه وي، نو د مطبوعاتو په قانون کښې دا د حکومت کار گڼل شوی چه د اطلاعاتو او کولتور وزارت یې، د څارنوال په ذریعه، یوې صلاحیت لرونکې محکمې ته وړاندې کړي او د محکمې په حکم قانوني جزا ورکړي. که چېرې مونږ دا ومنو چه حکومت په دغه باب کښې د قانون په تطبیق او تعمیل کښې له اهمال او مسامحې نه کار اخیستی، نو بیا دغه راز حکومت د اولسي جرگې د اعتماد وړ نه معلومیږي او یو لوی مسئولیت پخپله حکومت ته متوجه کیږي.

کــه فرضــا د خلــق جريــده، قانونــا څه مســئوليت ونــه لــري او حکومت هم پـه همدغـه وجـه تراوسـه پـورې څه اقدام نـه وي کـړی نـو پـه شورا کښې دغـه موضـوع طرح کـول، داسـې معلوميـږي چـه حکومـت د ديموکراسـۍ او د فکـر وبيــان د ازادۍ پـه بـاب وسـيع نظـر او پراخـه حوصلـه لـري، مـګر شـورا يـې مجبـوروي چـه لـه ديموکراسـۍ نـه خـلاف اقدامـات وکـړي او د ازادو جرايـدو مخـه ونيسـي.

بنايي ځينې کسـان داسـې هـم ووايـي چـه حکومـت غـواړي شـورا د لاس پـاکي پـه حيث استعمال کـړي او ځانتـه يـوه داسـې بهانـه پيـدا کـړي چـه هغـه د دوی پـه ګټه وي. زه د يـوه وکيـل پـه حيـث، دغــه راز انعکاســـات، د شـــورا د حيثيـــت او شـــان د پـــاره نامناســـب ګڼم او وظيفتـا ځان مکلف ګڼم چه دغه ټکـي مجلس تـه عـرض کـړم.

زه د حکومت د شان او حيثيـت سـاتلو د پـاره هـم دا لازمـه ګڼم چـه پـه ډيـر شجاعت او شـهامت خپـل وظـايف پخپلـه بـې لـه هيـڅ انديښنې او تشـويش څخـه، پـه زغـرده اجرا کـړي او چاتـه د دغسـې خبـرو موقـع ورنـه کـړي.

کـه چيرې حکومت لـه خپـل قـانوني صلاحيت نـه کـار واخلـي او پـه جنتيل مينانـه صـورت لـه قـانون سره سم اجــراات وکـړي شـورا ئـې پـه تمـام قـوت شاته ولاړه ده او مرسـته يـې کـوي. مـګر پـه داسـې ډول نـه، چـه خلق دا ګمـان وکـړي چـه شـورا دحکومـت پـه اشـاره د يـوې الـې پـه ډول اســتعماليږي.

زه پـه ډيـر صراحت وايم چـه زه د اساسي قـانون پـه ټولـو ارزښـتو، کـامل اعتقـاد لـرم او هـر هغـه حرکـت تـه پـه کرکـه ګورم چـه لـه اساسـي قـانون سـره حقيقتـا تصـادم کـوي. حکومـت بـايد پـه دغسـې مـواردو کښې خپلـه وظيفـه پـه ايمـانداري اجـرا کـړي او ديتـه ونـه ګوري چـه د دوی وظيفـې بـل څوک اجـرا کـړي. يعنـې څـنګه چـه پـه ځينـو نـورو مسـايلو کښې حکومت شورا تـه دا حق نـه ورکـوي چـه د حکومـت پـه

کارو کښې مداخله وکړي، په دې موضوع کښې هم باید همدغه رویه تعقیب کړي او له بوسو لاندې اوبه تیرې نه کړي.

زه د خلق د جریدې، یا د هغې د کارکوونکو د حمایت او طرفدارۍ د پاره دا خبره نه کوم او نه له هغوی سره په دغه کار کښې کومه رابطه او علاقه لرم. بلکه د یوه اصل او پرنسیپ له لحاظه وایم چه په دغې جریدې باندې د خلاف قانون حکم کول یا یې محکمې ته د وړاندې کولو سفارش د اولسي جرګې کار نه دی.
مونږ باید هغه کار ونکړو چه قانونا په حکومت او قانوني محکمې پورې تعلق لري.

زه یوازې په دغه مورد کښې دا نه وایم چه مونږ باید د حکومت په وظایفو کښې له مداخلې نه ځان وساتو، بلکه هر کله چه په اولسي جرګه کښې کومه داسې موضوع له بحث لاندې راغلې چه د حکومت په وظایفو کښې مداخله معلومیده، ما خپل مخالفت څرګند کړی او د قواوو تفکیك او استقلال ته مې هر وخت په احترام کتلي دي، زه د خپلې دغې ادعا په صدق مطمئن یم او د چا له هیڅ راز تا ویل او تعبیر څخه اندیښنه نه لرم. زه په ځان دا باور لرم چه د اساسي قانون په مقتضیاتو د اولسي جرګې حیثیت او شان د ساتلو د پاره خپله دغه نظریه وړاندې کوم، نه د کوم شخص یا د کومې جریدې د طرفدارۍ د پاره.

په اخره کښې بیا وایم: دا زمونږ کار نه دی. مونږ باید د حکومت وکیلان نه شوو او د محکمې په وظیفه کښې مداخله ونه کړو.[1]

په احترام

[1] افغان مت. جریده، کابل، سه شنبه، د ۱۳۴۵ د غبرګولي لسمه، د ۱۹۶۶ د مئ ۳۱ مه.

د شورا اوومه او دولسمه دوره

دا دوه پارلماني دورې د فکر د ازادۍ او د دیموکراسۍ د ځینو مظاهرو په لحاظ یو له بله شباهت لري چه باید مشترك او متمایز اړخونه یې لږ څه وڅیړو:

د هغې دورې له شروع کیدوسره هم یو څو ازادې جریدې چه چا به ملي او چا به شخصي بللې راووتلې، لکه : انګار، ندای خلق، وطن، اولس... او په دې دوره کښې هم ځینې جریدې، لکه: پیام امروز، افغان ملت، خلق... یو په بل پسې خپرې شوې. په هغو جریدو کښې هم د ځینو عمر لنډو چه ډیر دوام یې ونه کړی شو، مګر د دې جریدو عمر له هغو نه هم لږ و چه ځینې د خلقو د ډیر تاوده هرکلي په اثر او ځینې د ډیرې سرې وضع په وجه ډیر ژر له منځه لاړې، او یوازې افغان ملت وکولی شو چه تراوسه پورې

(خدای دې لـه بـدو سترګو وسـاتي) خان وسـاتي. بنـايـې چـه دغـه د عمـر لـړوالی او ډیروالـی، د دې حکومـت او د هغـه حکومـت د تحمـل او حوصلې په اندازه وي. يـا دا چـه وايـې پخـوا د خلکـو عمرونـه، لکـه د نـوح (ع) ډیـر زیـات وو او پـس لـه هغـه وار پـه وار د هـر چـا او د هـر څه عمـر مـخ پـه کمیـدو شـو. کـه څه هـم طبـابت ورځ پـه ورځ ترقـي وکـړه. دا بحـث پـه همـدې ځای پریـږدم. ځکـه چـه پـه دې مقالـه کـښې اصلـي مقصـد د دې وخت او د هغـه وخـت پـه غيرسـرکاري جرايـدو بـاندې بحـث نـه دی، بلکـه د شـورا پـه دغـه دوره او هغـه دوره او پـه دغـه حکومت او هغـه حکومـت يـوه لنـډه تبصـره ده.

پـه اوومـه دوره کـښې والاحضـرت سـردار شـاه محمـود خـان غـازي (خدای دې وبخښي) د صـدارت پـه مسـند ناسـت و او پـه دولسـمه دوره کـښې ښاغلـی محـترم محمـد هاشـم خـان ميونـدوال د هغـه پـه ځای کښېناسـت. څنـګه چـه ميونـدوال صـاحب د نـرم طبيعـت او متواضـع وضـع خـاوند دی، مرحـوم والاحضـرت هـم سـره لـه لـوړ نظـامي او فاتحانـه حيثيتـه، چـه د وطـن د نجـات او استقلال پـه معرکـو کـښې ئـې سـتر خدمتونـه سرتـه رسـولي وو بيـا هـم متواضـع او مهربانـه شـخصيت و چه لـه خلکو سره ئـې ډير ښه سـلوك درلـود.

پـه هغـه وخـت کـښې ديموکراسـي يـوازې د دغـه مرحـوم پـه شـخصي سـلوك او اراده اسـتناد درلـود او پـه دې دوره کـښې، لکـه اساسـي قـانون يوه لويـه ملـي وثيقـه هم پـه لاس کـښې لـري چـه دا پخپلـه ډيـر لـوی فـرق دی، مګر لـه دغـه ښکـاره تـوپير سـره دا فـرق هـم موجـود دی چـه پـه هغـه وخـت کـښې د ديموکراسـۍ پالنـه او روزنـه حکومـت خپـل ابتکـار او خپلـه کارنامـه ګڼلـه او اوس دغـه حکومـت لـه ديموکراسـۍ سـره دغـه راز علاقـه او رابطـه نـه لـري، بلکـه لـه يـو مشـکل او انجـام شـوي کـار سـره مواجـه کيـدل يـې ګڼي.

د دولسـمې دورې اولسـي جـرګه کـه د اوومـې دورې لـه ملـي شـورا نـه د اخلاقـي جرءت او د فکـر و نظـر د ازادانـه اظـهار پـه لحـاظ زياتـه نـه

وي کمه خو هيڅکله نه ده. په دې دوره کښې هم ډېر زړه ور بې پروا وکيلان شته چه په حکومت باندې واضح او صريح انتقادونه کولی شي او د چا له هيڅ راز تاثير لاندې نه راځي، لکه چه په هغه دوره کښې هم ايمانداره او باشخصيته کسان موجود وو چه د حق ويلو جرءت او شهامت يې درلود. دا بېله خبره ده چه دا وخت او هغه وخت ډېر فرق لري. لکه چه په دې دوره کښې ښې لاس او کيڼ لاس خلك شته. په هغه دوره کښې هم دوه متباين جمعيتونه موجود وو او همدغسې مجادله روانه وه. د دې مجادلې او د هغې فرق دا دی چه هغه وخت د استدلال او منطق برخه زياته وه او اوس د متيو زور او شر و شور ډېر کار کوي.

په دې دوره کښې د سوال او استيضاح غوندو، چه د اساسي قانون په اساس انعقاد مومي، دې دورې ته خاص امتياز ورکړی او د اوريدونکو ګڼه ګونه يې ډېره زياته کړې ده. همدارنګه د اعتماد د رايې اخيستلو چه د حکومت د تشکيل د پاره د اساسي قانون له مخې يو اساسي شرط ګڼل شوی دغې دورې ته يې لوی اهميت وربخښلی دی.

په اوومه دوره کښې ملي شورا حکومت ته ځو مهمې مطالبې وړاندې کړې چه د ملت په عمومي اوضاعو او احوالو يې ډېر لوی تاثير درلود، لکه د غلې د اجباري خريدارۍ منع کول، يا د بيګارونو مخنيوی او داسې نور چه هم ئې د حکومت د پاره قبلول ډېر مشکل کار معلوميده او هم ئې د ملت د پاره تحمل زښت ډېر ګران و. په هغه وخت کښې د غلې خريداري په عمومي ډول په ولاياتو باندې په ډېر نازل قيمت تحمليده چه د حقيقي قيمت او رسمي قيمت تفاوت کله کله په ځينو ځايو کښې په منه کښې شل يا پنځه ويشت افغانۍ وې. راز راز بيګارونه هم د خلکو په اوږو يو مستقيم درونډ بار و چه ټول يې له حده زيات ستړي کړي وو. هر کله چه ملي شورا د دغسې درنو پېټو د لېرې کولو کوښښ کاوه او

له حکومت سره په مجادله اخته وه، نو خلکو ته ئې حیاتي ارزښت درلود، مګر تراوسه پورې دغې دورې په دغسې مهمو ټکو ګوته نه ده ایښې چه عمومي افکار په ډیر قوت ځان ته راجلب کړي.

په دې دوره کښې نسبتا یوه درنه او مهمه خبره چه اولسي جرګې وخوځوله، هغه د دولتي ادارو او موسسو د موټرو کمول دي چه تراوسه یې عملي تاثیر نه دی څرګند شوی او پخوا له عملي کیدلو نه یې د دولت اراکین او لوی مامورین د ځان مخالف کړل. بله د بودجې مهمه مسئله ده چه هغه لا بیخي په اغاز کښې پاته ده او کال په تیرېدو دی.

کوم مهم کار چه د اولسي جرګې په کوښښ عملا انجام شو، هغه د مواشي د محصول معافیدل دي چه حکومت په داسې ډول دا کار عملي کړ چه له اولسي جرګې نه یې حکومت ته زیات نسبت وشو او څوك ونه پوهیدل چه دا کار یوازې اولسي جرګې کړی دی.

کوم یوه شي چه د دولسمې دورې د اولسي جرګې وقار او اعتبار له اوومې دورې نه ډیر ښکته کړ هغه دا دی چه که هغه وخت به کومه ازاده جریده حکومت مصادره کوله، نو ملي شورا به پکښې هیڅ برخه نه لرله او تش همدومره اعتراض به پرې وارديده چه پارلمان د جرایدو ازادي نه شي ساتلی او حمایت یې نه کوي مګر په دې دوره کښې چه ځینې جراید له مینځه لاړل، نو حکومت ظاهرا د خیر په غوندېځ ناست و او اولسي جرګې د مشرانو د جرګې په پیروۍ د قضائیه قوې او اجرائیه قوي وظیفه اجرا کړه.

په اوومه دوره کښې، لکه چه ملي شورا د دیموکراسۍ او فکري ازادۍ مرسته کوله نو څه موده یې په ځنګ کښې د محصلینو اتحادیه هم موجوده وه چه څوك ئې له تاثیره انکار نه شي کولی، مګر په دې دوره کښې تراوسه لا هغسې کومه اتحادیه منځ ته رانغله. په هغه دوره کښې رسمي جراید هم نسبتا په ازادانه توګه نشریدل او د غیر رسمي جریدو مقابلې ته دومره چمتو نه وو. ځکه

د هغه وخت د مطبوعاتو د مستقل رئیس په باب په یوه شعر کښې ویل شوي و. (... چونش جلوبگیرد؟)

په دې دوره کښې په وکیلانو پسې د راز راز استفادو خبرې هم ډېرې کېږي او وایي چه په یو نیم وزارت کښې ډېر رتل کېږي هم چه په هغه دوره کښې دغسې نه کیده.

په اخره کښې انصافا وایم چه دا حکومت له هغه حکومت نه، په سیاسي فنونو کښې ډیر ماهر دی.

پوهیږئ چه سیاسي فنون څه ته وایي او دسیاست تعریف څنګه شوی دی؟:

برتراند راسل د انګلستان لوی فیلسوف وایي:

حاکمه طبقه په سیاسي فنونو، یعنې د خلکو د احمق کولو په علم کښې ډېر مهارت لري او سیاست د حاکمه هئیت په نزد د خلکو د احمقولو علم دی.[1]

---

[1] افغان ملت، جریده، د ۱۳۴۵ د وږي ۱۵ مه د ۱۹۶۶ د سپتامبر ۶مه، ۲۲ مه ګڼه.

د ښاغلي میوندوال

په عقایدو او اصلاحي پروګرام یو نظر

ځینې نوي ټکي چه په دغه پروګرام کښې ډیر جلب نظر کوي هغه (سوسیالیستي، ارضي اصلاحات، د ملکیت تحدید او له ملوك الطوایفۍ سره مجادله ده). بنایي چه دغه ټکي په اساسي قانون، یا د ښاغلي میوندوال په خط مشي کښې په داسې ډول موجود وي، لکه چه یو ابشار کښې بالقوه بریښنا موجوده ده، مګر څوك یې په سترګو نهویني.

د دغو ټکو تعمیل او تطبیق یقینا په مملکت کښې ډیر لوی تحول راولي او د حکومت په طرز عمل، روش او سلوك او حتی په هغو دوستانه علایقو کښې چه له افرادو او شخاصو سره یې لري ډیر تغیر او تفاوت ایجابوي.

حکومت خپل دغه کار یو ملي جهاد بولي او وایي:

مونږ تصمیم نیولی چه د اسلامیت، مشروطه شاهۍ، دیموکراسۍ او سوسیالیستۍ په اساس، خپل دغه ملي جهاد اعلام

کړو او د ملي ژوند په اقتصادي، اجتماعي، فرهنګي، مدني، اخلاقي او معنوي جهاتو کښې اصلاحات راولو له هر ډول تبعیض، خودپرستۍ، قبیله پرستۍ، منطقه پرستۍ، استبداد، ارتجاع او استفاده جویۍ سره مجادله وکړو او اجتماعي بې عدالتي، بېسوادي، ناداري، ناروغي او ملوك الطوایفي له منځه یوسو.

د حکومت دغه تصمیم چه وایي مونږ یو وسیع او عمیق تحول په اذهانو کښې راولو چه د جبر او فشار د حاکمیت ځای د قانون تسلط ته خالي شي او هر ډول نفوذ او قدرت، چه د ازادۍ او مساوات په لاره کښې خنډ پېږي، له منځه یوړل شي، په ربښتیا چه ډیر لوی جهاد دی

هغه اجتماعي، اقتصادي او خانداني قدرتونه چه دلته په خلکو باندې مسلط دي، بلکه یوازې په خلکو نه چه په حکومتونو باندې مستقیم او غیر مستقیم نفوذ لري، مقابله ورسره څه اسانه کار نه دی.

همدارنګه د ارضي اصلاحاتو خبره دومره درنه ده چه ډیر زړه ور او فداکار حکومت، دغه راز اواز اوچتولی شي، مګر بې د عامو خلکو او د منوري طبقې له صادقانه او صمیمانه مرستې یې سرته نه شي رسولی.

که چیرې حکومت د دغه پروګرام په عملي کولو شروع وکړي، ګمان کوم چه ترقي غوښتونکي عناصر به یې تر هغه وخته ډیر ښه استقبال وکړي ترڅو چه د حکومت په رویه او اجراءاتو کښې تناقضات نه وي لیدل شوي او مایوسه شوي نه وي.

د دغسې پروګرامونو موفقیت او کامیابۍ د پاره، یوازې د پروګرام ښه والی او د خلکو له ارزوګانو سره مطابقت کافي نه دی، باید هغه اشخاص چه د دغه پروګرام تمثیل او نمایندګي کوي د خلکو د اعتماد وړ وي او عمومي خوشبیني ورته موجوده وي. مثلاً د یوه داسې جمعیت غړي که ملاکان او د ملوك الطوایفۍ بقایا

وي چه مرام او هدف یې سوسیالیستي وي، نو خلك پرې ژور باور نه شي کولی. همدارنګه که د یوه جمعیت په پروګرام کښې دا عقیده موجوده وي چه د افغاني جامعې د پیشرفت لازم شرط دا دی چه خلك مقدسو دیني شعایرو ته سوق شي، نو که بیا په دغه ډله کښې داسې کسان شامل وي چه په دغه عقیده نه وي نو هر چاته یو تضاد او تناقض په نظر ورځي او انتقاد پرې کوي.

په همدغه لحاظ په حزبي پروګرامونو کښې دا خبره ډیره ضروري ده چه د مرام او پروګرام ټول اساسي ټکي یو سمت او جهت ولري او هغه اشخاص پرې راغونډ شي چه له ټولو نقاطو سره یې عقیدتاً موافق وي.

که فرضاً یو حزب داسې یو عام او شامل پروګرام جوړ کړي چه هر څه پکښې وي او د هر چا د ذوق یو څه پکښې پیدا شي نو شاملین به یې داسې کسان وي چه په ځینو احکامو به یې عقیده لري او په ځینو نه. دغه راز پروګرام ته د ځینو کسانو په اصطلاح چره ئیز پروګرام ویل کیږي چه یوه یوه پښا چه هرځای او هرچا ته رسیږي او یو مشخص هدف نه تعقیبوي.

د بناغلي میوندوال صاحب اصلاحي پروګرام په دري برخو ویشل شوی دی:

۱ _ سیاسي، اداري او مدني چارې.

۲ _ اقتصادي او مالي چارې.

۳ _ اجتماعي او فرهنګي چارې.

په لومړۍ برخه کښې، دا څو جملې د پښتونستان د مسئلې په لحاظ د غور او دقت وړ معلومیږي:" د ټولو ملتونو سره د دوستانه مناسباتو د ساتلو او پراخولو د پاره، په تیره بیا د ګاونډیو او د دې منطقې د هیوادو سره د ښه ګاونډیتوب د مناسباتو او همکارۍ ساتلو د پاره باید زیار وایستل شي. د دنیا د ملتونو په مناسباتو کښې دې د حقوقو د تساوي، د متقابل احترام، د شخړو د حل

دپاره له قوي نه د کار د نه اخیستلو او په داخلي چارو کښې دمداخلې نه کولو اصل باید رعایت شي.

زمونږ د پښتونستاني ورونو د سرنوشت د حق د تامین د پاره د افغانستان مسالمت امیزه زیارونو ته باید په ټینګه دوام ورکړ شي او زیار دې وایستل شي چه یو داسې د تفاهم او اعتماد او واقع بینۍ فضا پیدا کړه شي چه د دې مسئلې، چه د استعمار له بقایاوو څخه ده، د حل لارو ته د رسیدو زمینه مساعده شي."

په دغو جملو کښې اول دا ویلی شوي چه باید له ګاونډیو ملکونو او له هغو هیوادو سره چه په دغه منطقه کښې واقع دي د همسایه توب او همکارۍ ښه مناسبات قایم شي، چه پاکستان هم په همسایه او په منطقوي ملکونو کښې شامل دی.

د منطقوي همکارۍ کلمات، چه په دغه بیانیه کښې شته، ډیر خله له ایراني جرایدو څخه هم په یوه غرض اوریدل شوي دي او هغوی ته بیا د تفسیر او تعبیر مجال ورکوي.

دوهم وایي چه د دنیا د ملتونو په مناسباتو کښې دې د شخړو دحل د پاره له قوي نه کار نه اخیستل کیږي، چه طبعاً د پښتونستان مسئله هم پکښې شامله ده.

دریم دا چه وایي د پښتونستان د سرنوشت د حل د تامین د پاره دې مسالمت امیزه زیار ته ادامه ورکړه شي او زیار دې وایستل شي چه اول د تفاهم او اعتماد فضا موجوده شي او بیا د دې مسئلې د حل لارې ته د رسیدو زمینه مساعده شي.

نو هر کله چه د دغې وینا له مخې پاکستان ته دا اعتماد حاصل شي چه په مطلق ډول د هیڅ راز قوي استعمال د پښتونستان په مسئله کښې، د افغانستان منظور او مطلوب نه دی او د اعتماد د فضا پیدا کولو د پاره طولاني وخت په کار دی، چه د پښتونستان مسئله تر هغه وخته طبعاً معطله پاته ده، نو څنګه کیدی شي چه هغوی په دغه باب کښې یو څه مجبوریت احساس کړي او زمونږ

موقف جدي وګڼي. زما په عقيده په دغه برخه تجديد نظر بـه کـار دی، چه کـه دا پـروګرام اولسـي جـرګي تـه وړانـدې کيـږي، نـو پـه دې برخه کښې بايد يـو څه تعديـل راوستـل شـي چه د قناعت وړ وي.

پـه دې پـروګرام کـښې دوه ځلـه د اداري او عـادي مصـارفو لـږولو او سـپما تـه اشاره شوې ده او دا ښيـي چه حکومـت پـه اداري مصـارفو او عـادي مصارفو کـښې څه کمـول غـواړي، ځکـه ايـي:

"مونـږ پـه ټولـو برخـو کـښې د هيـواد د اداري نظـام بـهبود، د مقرراتـو پـه سـاده کولـو، د چـارو پـه ژر اجرا کولـو، دا اداري مصـارفو پـه لـږولو او د دولـت د دوايـرو ترمنـځ د همکـارۍ پـه ټينګولـو او د انسـجام پـه پيـدا کولـو کـښې بولـو. د دولـت مصـارف بـايد پـه عـادي مصـارفو کـښې د سـپما د خيـال سـاتلو سـره سـره پـه داسـې قطـاعو کـښې وشـي چه نتيجـه يـې د اقتصادي پرمـخ تـګ متضمنـه وي."

وروسته لـه ځينو تذکراتو او اظـهار نظر څخـه وايـم:

پـه دې پـروګرام کـښې ځينـې داسـې مـهم ټکـي شـته چـه زه قلبـا د حکومـت موفقيـت پکـښې غـواړم او هيلـه لـرم چـه عملـي نتـايج يـې د قنـاعت وړ وي.

زه بـه د يـوه فـرد پـه حيث خپلـه فـردي مرسـته د هغـو ټکـو پـه عملـي کولو کـښې ونـه سپموم چه زه ورسـره عقيدتـا موافـق يـم.[1]

---

[1] افغان ملت. جريده. کابل. د ۱۳۴۵ د وږي ۲۲ مه. د ۱۹۶۶ د سپتامبر ۱۳ مه. ۲۳ مه ګڼه

شخصي

دا کلمه چه له هري کلمې سره یو ځای کړو د هغې رنګ داسې بدکاندي چه بیا څوك ورته په ښه نظر نه ګوري.

وګورئ! "سړی" څومره لوړ او عالي مفهوم لري چه د اشرف المخلوقات په نامه یادیږي، مګر کله چه "شخصي" کلمه ورسره تعلق پیدا کړي، نو شخصي سړی تري جوړ شي.

همدارنګه د "کار" کلمه ده، که سړي چاته د کار سړی ووایي نو له دې نه لوی صفت بل نشته، مګر کوم کار ته که شخصي کار ووایو نو وزن یې ډیر ښکته کیږي.

خیر او مصلحت یا خدمت څومره ښه کلمات دي، خو چه شخصي تکی ورسره ملګری شي، نو بیا خپل تقدس بایلي او شخصي مصلحت، شخصي خیر او شخصي خدمت ډیر ټیټ مقام پیدا کوي.

د یوې جریدې یا ورځپاڼې معنوي قیمت څومره لوړ دی، مګر که دغه شی حقیقتاً شخصي شو، نو بیا خپل ارزښت له لاسه ورکوي.

دغه شان د حکومت کلمه درواخله چه د شخصي کلمې په یوځای کیدو هر چاته بده ښکاري او نن سبا ټول خلك شخصي حکومت ته په سپکه ګوري.

شخصي حکومت یعنې څه؟

د شخصي حکومت په مقابل کښې ملي حکومت یا قانوني حکومت یادیږي. چه د دې دوه ډوله حکومتونو ترمنځ که د ځمکې او آسمان فرق نه وي نو د جنت او دوزخ فرق خو ارومرو شته.

د شخصي او ملي حکومت په تعريف کښې وايي:
شخصي حکومت د يوه شخص يا څو تنو حکومت وي چه د هغوی په خوښه حکومتي کارونه په شخصي اوامرو او احکامو اجرا کېږي.
ملي حکومت هغه دی چه د ملت د نمايندګانو (پارلمان) اعتماد حاصل کړي او پارلماني مسئوليت ته غاړه کښېږدي.
دغه راز تعريفونه که صحيح هم وي. نو کافي خو نه دي او ډېره نيمګړتيا پکښې موجوده ده.
کېدی شي چه يو حکومت ملي پارلمان ولري او دشورا په اعتماد منبع ته راشي، مګر اجراءات يې شخصي وي، يعنې: شخصي حب و بغض، شخصي آشنايي او شخصي انتقام، شخصي روابط او شخصي اغراض د خلکو په سرنوشت او سياسي يا مدني حقوقو کښې ډير دخل ولري.
پارلمانونه چه هر چيرته وي، د حکومتونو له ټولو اجراأتو، نه خبريږي او د مداخلې حق هم پکښې نه لري. قوانين هم هيڅکله داسې نه جوړيږي چه د حکومت ټول اختيارات له خپلو صريحو احکامو لاندې راولي او ټول کلي او جزءي اجراءات په خپل لاس کښې ونيسي.
په کومو هيوادو کښې چه اصول او قوانين په ډير ابتدايي او نيمګړي حالت کښې دي، هلته خو د کاردارانو او زمامدارانو لاس ډير آزاد دی او هر څه کولی شي. مګر چيرته چه پارلماني او قانوني حکومت ډيره اوږده سابقه لري او د تکامل مراحل يې طی کړي وي، هلته هم که اجرائيه قوه د تعليم او تربيت په لحاظ او د اجتماعي تقوا له حيثه له صالحو اشخاصو نه متشکله نه وي، نو د قانون له خلاګانو او له قانوني تاويل او اهمال څخه ډيرې شخصي استفادې کيدی شي. که نور هيڅ نه وي. هغه قدرت چه د دولتي شاغلو او مقاماتو او د اقتصادي تشکيلاتو له ناحيې د اجر او مزد، د معاش او انعام، د عزت او اعتبار او د اختياراتو د ورکړې له لارې

د حکومت په لاس کښې شته. هغه خو ارومرو د حکومتي اشخاصو د خوښې او رضا تابع وي او په شخصي علايقو اتکا لري. د مثال په ډول سړی ويلی شي چه د ماموريت او استخدام قانون، حکومت ته دا حق ورکړی چه يوه مامور ته د کفالت په ډول د يوه لوړ مقام چوکۍ ورکړي او د ټيټې رتبې خاوند نه لوی سړی جوړ کړي. نو که چيرې په قانون کښې د دغه کار د پاره د تعليم په لحاظ د تخصص کومه علمي درجه هم شرط وي کيدی شي چه څو تنه دغه درجه او استحقاق ولري، خو ځينې له ځينو نه د ذاتي استعداد او اخلاقي فضايلو په وجه استحقاق ولري، مګر حکومت ترينه هغه څوك انتخاب کړي چه شخصي منظور پکښې تامينيږي، که څه هم له نورو نه ټيټ او ښکته وي. بلکه کيدی شي او شوي دي چه هغه قانوني شرط هم له پښو لاندې شي او بې استحقاقه يو سړی په شخصي وسايلو او روابطو د مستحقينو ځای ونيسي، دغه راز شواهد سړی په هر وخت او هر ځای کښې ښودلی شي، مګر د دې لامله چه مقاله او مضمون شخصي رنګ پيدا نه کړي او شخصي تعرض ونه ګڼل شي، له يادونې نه يې صرف نظر په کار دی.

بله دا چه په هر وزارت کښې د رتبې په لحاظ مساوي چوکۍ او مقامونه شته چه د کار د نوعيت او اهميت په لحاظ ډير تفاوتونه لري او واکداران کولی شي چه يوه سړي ته په هماغه يوه رتبه د شخصي ارتباط په وجه، ډير ښه کار په ښه ځای کښې وسپاري او هغه بل ته په يوه مشکل ځای کښې مشکله وظيفه تعين کړي.

په شخصي حکومت او شخصي نظام کښې چه د ماموريت مهم مقامونه او واره دار منصبونه په شخصي روابطو او علايقو ورکول کيږي، هلته بيا په لياقت او فعاليت باندې اتکا له منځه ځي او هر څوك ځان مجبور ګڼي چه په هره وسيله د چا رضا ځان ته حاصله کړي. په دې صورت کښې استعدادونه عاطل پاته کيږي او د شخصيتونو د جوړيدو، لوييدو او ښکاره کيدو لاره بنديږي.

د حريت او آزادئ، يا د انساني كرامت ساتنه په دغسي نظام كښې له امكانه وتلې خبره ده، ځكه چه په دغسې حال كښې د باداري روحيه حاكمه وي او حكومت د اجبار په حكم خلك خپلې غلامۍ او بندګۍ ته رابولي او ماموريت د شخصي نوكرۍ رنګك اخلي.

په كوم هيواد كښې چه ماموريتونه د يوه شخص په بدلون ګدوډ شي، څوك بې له څه جرم او جنايته له لوړو څوكيو ښكته راولويږي او څوك بې له كوم ښكاره خدمته آسمان ته وخيژي، كه د چا قواره د چا خوښه نه شوه هغه ته لزوماً تقاعد وركړي او كه له پامه يې ښه راغى نو د تقاعد مړى بيرته ژوندى كړي يعنې (يحيي و يميت. تعز من تشاء و تذل من تشاء) خپل كار او صلاحيت ګڼي، هلته به څوك څنګه له شخصي نوكرۍ نه ځان خلاص كړي او دقانون په حاكميت باور وكړي. په دغه راز شخصي نظام كښې صداقت، فعاليت، لياقت او كار داني له موده لويږي، چاپلوسي، سرټيټول، ذلت قبلول، د چا په دروازه كښې دريدل او د چا دپاره پروپاګندونه كول د ترقۍ او پيشرفت وسيله ګڼل كيږي.

په كوم هيواد كښې چه د حكومت له دستګاه نه، شخصي اغراض، شخصي تمايلات او د خپښۍ او خپلوۍ نفوذ او تسلط طرد شوى دى او يوازې لياقت، د خدمت سابقه، قانوني حقوق د ماموريت اصل و اساس وي نو بيا به رښتيا خلك دا ويلى شي چه مونږ د شخصي حكومت محكوم نه يو، بلكه د ملي او قانوني حكومت خاوندان يو.[1]

لوى دښمن د شخصيت شخصي نظام دى
پـه نطفه كښې يې لاوژني كه د چا وي

[1] افغان ملت، جريده، كابل، د ۱۳۴۵ د ... ۲۹مه، ۱۹۶۶ د ستمبر ۲۰مه، ۲۴ مه ګڼه

سخاوت نه دی قرباني ده

وايي چه په صدر اسلام کښې اسلامي وروروليي ډيره ټينګه وه او مسلمانانو درحم او عاطفې ډير ښه مثالونه قايم کړي دي چه يو مثال ئې د څو تنو اصحابو هغه قصه ده چه د غزا په ميدان کښې د تندې له لاسه د مرګ په انتظار کښې وو او يوه صحابي په ډير مشکل دوى ته لږې اوبه راورسولى چه ټولو ته نه بسيدې. دا اوبه چه په دغسې تنده کښې يوه ته وړاندې شوې هغه د پېرزوينې او لورينې له مخې اشاره وکړه چه هغه بل ته يې ورکړه، هغه هم په همدغسې عاطفه له خپل ځانه هغه بل مستحق وګاڼه او دغه کار تسلسل پيدا کړ، کله چه اوبه وروستي سړي ته ورسېدې دغه څو تنه جل وهلي په حق رسيدلي وو او اوبه همدغسې پاتې وې.

دې پيرزوينې څو تنه يو له بله قرباني کړه، مګر د قربانۍ او لورينې ډير ښه يادګار ئې نورو ته د عملي درس په صورت پرېښوده او دوى ته ئې هم ابدي حيات وباخښه.

پوهيږئ! دا قصه څنګه رايادِه شوه؟

سږکال په افغانستان کښې اوبه ډيرې لږې وې او د تندې ډير لوى خطر موجود دى چه د کربلا ياد تازه کوي.

له دې تندې سره لوږه هم ملګرې ده، زمونږ څاروي د وچکالۍ په وجه وابښه نه مومي او په ځينو ځايو کښې د څکلو اوبه هم نشي پيدا کولى. په همدغه وجه حکومت او شورى د اجبار له مخې دا قانون

پاس کړ چه خپلې رمې د نورو ملکونو قصابانو ته وسپاری، په همدغه حال کښې چه وابه (علوفه) زمونږ حیاتي مسئله ده او حکومت پخپله خط مشي کښې ډیره مهمه ښودلې ده بیا هم حکومت (د اوریدو له مخې) زمونږ ایراني ورونو ته اجازه ورکړې چه زرهاو غواګانې او غوائې د څر د پاره د افغانستان ورشو ته راولي او زمونږ له وښو او علوفې څخه جایزه استفاده وکړي.

په دغسې حال کښې له ایراني ورونو سره دغه راز مرسته مونږ ته دصدراسلام د تږو او جل وهلو قصه رایادوي چه له ځانه ئې په بل باندې پیرزوینه ډیره وه.

په داسې وخت کښې چه سړی د مجبوریت په حکم بل ته د ګدائی کچکول نیسي له نورو سره دغسې مرسته ډیره لویه قرباني ده.

په رښتیا چه مونږ د خودخواهۍ له مقام نه تیر شوی او د غیر خواهۍ درجې ته رسیدلي یو.

خپل څاروي له لاسه ورکول او د یوه ګاونډي هیواد څاروی وقایه کول سخاوت نه دی ایثار او فداکاري ده چه مونږ ئې کوو. مګر افغاني همت او خاصیت اجازه نه راکوي چه خپل احسان اعلان کړو که څه هم خپل استرحام اعلانوو یعنې خیر غوښتل نه پټوو او خیر رسول پټوو.

خدای دې وکړي چه په دغسې نیک کار څوك انتقاد ونکړي او له ملي مصلحت نه ئې لرې یا مخالف ونه ګڼي.[1]

---

[1] افغان. جریده، لومړی کال، لومړۍ ګڼه
۱۳۵۰ د وږي لومړۍ
۱۹۷۱ د اګست ۲۳ مه
دا لیکنه د (ناظر) په مستعار نوم خپره شوې ده.

کیست؟

آنکه: نه سبک است و نه گران، نه بدکار است و نه نیکوکار، نه سرد است نه گرم، نه مترقی است و نه مرتجع.

آنکه: ساقی هست و باده نوش نیست، بینا هست و بدبین نیست، خاین نیست اما خایف هست، صاحب نیست و صاحب سلوک هست.

آنکه: هم لعل بدست آرد و هم دل یار، هم به میخ زند و هم به نعل، هم تیکه دار است و هم بر آوردی، هم ادیب است و هم مؤدب.

آنکه: دزد نیست و با دزد دهن جوال گیرد، ملی نیست وبین المللی است.

آنکه: صاحب نظر است و بنظر دیگران بیند و در مقام آمر فروتنی مامور را نگهدارد.

آنکه: بحق چشم پوشد و بر لاجورد نیز، قاچاق را بد گوید و قاچاق بر را محترم شمارد، از مسئولیت نسهر اسد و از افتخار بترسد.

آنکه: حد خود و حق دیگری را بشناسد و از موقع شناسی بهره کافی و وافی داشته باشد.

جواب:ـ معتبر و باب دندان روز.[1]

[1] افغان. جریده. لومړی کال. دوهمه گڼه.

د ۱۳۵۰ دوړی ۸مه

د ۱۳۷۱ د اگست ۳۰مه

این نثر به نام مستعار (نوآور) نشر شده است.

شوری

اوس مونږ دواړه مجلسونه (ولسي جرګه او مشرانو جرګه) شوری بولو پخوا یوازې ولسي جرګه د ملي شوری په نامه یادیده او مشرانو جرګې ته مو "اعیان" ویلی. د اعیانو په مجلس کښې د ملت انتخاب څه برخه نه درلوده او ټول اعضاء ئې انتصابي و. د اساسي قانون نوم هم اصول اساسي و چه تطبیقي جنبه ئې ډیره خواره وه. هغه حقونه او صلاحیتونه چه اوس اساسي قانون، شوری او مخصوصاً ولسي جرګې ته ورکړي دي اصول اساسي شوری او اعیان ته نه و ورکړي.

هغه وخت د ملي شوری او د اعیانو رئیسان د وزیرانو په مجلس کښې په ښکاره شامل و او د کابینې د غړیتوب افتخار ئې درلود.

حکومت هغه وخت د یوه رسم په حیث هم د ملت د نمایندګانو اعتماد ته څه حاجت نه درلود بلکه وکیلانو به شوری ته د حکومت له خوا اعتماد نامه یا اعتبار نامه راوړله او د شوری غړو به د اصول اساسي په موجب د حکومت په نسبت د صداقت او وفادارۍ لوړه کوله.

لنډه دا چه حکومت د دغسي شوری خاوند و او په همدې معنی ورته پارلماني حکومت ویل کیده چه پارلمان ئې په لاس کښې و، بلکه یو جز ئې و.

د دغسي پارلمان لرلو افتخار مونږ ته له ۱۳۱۰ هـ ش څخه حاصل دی چه اوس ئې عمر له څلوېښتو کالو نه اوړي.

وایي چه وړي ته سړي هم غوښه وي، ځکه مونږ په دغسي شوری هم شکرونه ایستل او لویه عطیه مو گڼله.

کله چه نوی اساسي قانون منځ ته راغی نو په ۱۳۴۴ هـ ش کښې د نوو ایجاباتو له مخې نوې شوری منځ ته راغله چه له پخوانۍ شوری نه ئې د کم و کیف په لحاظ ډیر فرق وموند حتی چه هویت او ماهیت ئې تغیر وخوړ او جنس ئې بدل شو.

که سړی محض نامه ته ونه گوري نو دا شوری او هغه شوری په یوه چوب خط کښې نشي راتلی او د دې پرځای چه دغه دوه روستۍ تقنیني دورې دولسمه او دیارلسمه وبولو باید لومړی او دوهمه دوره ورته ووایو او نوې شروع ئې وگڼو. اوسنۍ شوری چه یوه دوره ئې تیره شوه او بله ئې نیمائي ته ورسیده بلاتشبیه لکه می عیب او هنر دواړه لري.

کوم وظایف او صلاحیتونه چه اساسي قانون شوری ته ورکړي دي تراوسه ترینه شوری صحیح او کامله استفاده نه ده کړې او حکومتونو ئې هم ښه هرکلی نه دی کړی.

اوسنی حکومت چه له تیرو حکومتو څخه په اساسي قانون زیات معتقد معلومیږي او د قانون شکنی الزام لا پرې نه دی لگول شوی بیا هم د حکومت په ترکیب باندې د اساسي قانون له مخې قانوني اعتراض وارد دی.

هغه وخت چه دغه حکومت د تشکل په حال کښې و او د دې نوی شعر لومړنی مطلع معلومه شوه د نظر خاوندانو ته دا پته ولگیده چه د اساسي قانون حقوقي ارزښت څومره دی؟ همدغه

وخت د ښېنو علاقمندانو علاقه کمه شوه او د امید ستر ګي لیچنې شوې. اساسي قانون که په عمل کښې هرڅنګه وي په نظر کښې خو محترم دی او که په نظر هم نه وي په وینا کښې خو مقدسه ملي وثیقه ده او د اصلاحاتو غوښتونکي ورسره قلبي او روحي علاقه لري.

شوری په سیاسي لحاظ مونږ ته ډیر ارزښت لري. همدغه ملي دستګاه ده چه حکومت ته ملي او قانوني صبغه ورکوي او خلکو ته دا ښیئ چه حکومتونه د ملت د نمایندګانو په اعتماد منځ ته راځي او په سلب اعتماد ئې له منځه ځي. د مملکت بودجه دشوری په تصویب اړه لري، قوانین شوری تصویبوي، مقاولات او معاهدات د پارلمان په خوښه صورت نیسي او خارجي سیاست هم د ملي فکر او نظر تابع دی.

کله چه حکومت ولسي جرګې ته خط مشي وړاندې کوي، د وکیلانو راډیو ئې ازاد نطقونه په داخل او خارج کښې د سیاسي دیموکراسۍ او دبیان د ازادۍ ډیره ښه مظاهره او مسابقه ده چه نظیر به ئې په نوره دنیا کښې نه وي، مګر په اقتصادي لحاظ زمونږ شوری دومره ډیره د ستاینې وړ نه ده.

د شوری ډیره مهمه وظیفه د قوانینو تدوین او تصویب دی بلکه اصلي او اساسي کار ئې همدغه دی مګر په دیارلسمه دوره کښې چه دوه کاله ئې تیر شوه د قانون یوه مسوده هم د اولسي جرګې عمومي مجلس ته نه ده وړاندې شوې او په دې برخه کښې ئې فعالیت د صفر په درجه کښې دی.

په دوولسمه دوره کښې چه لس قانونه د اولسي جرګې په عمومي مجلس کښې تصویب شوه یوازې د اولسي جرګې اصول وظایف داخلي، د رسمي جریدې قانون، د بین المللي موافقت نامو او د اعتبارنامو قانون نافذ شوه او نور قوانین: (د احزابو قانون، د ولایت جرګو قانون، د ښاروالیو قانون، د انتخاباتو قانون، د ازدواج

قانون، د زمکو د سروې قانون، د مدافع وکیلانو قانون) تراوسه نافذ نه شوه او شوي کارونه بې ثمره پاتې شوه. که سړی داسې فکر وکړي چه شورى يوازې د نمايش د پاره نه ده، بلکې يوه فعاله توليدي دستگاه ده چه بايد هر کال يو څه قوانين صادر کړي نو بيا يقيناً دغسې شورى ته غير اقتصادي ويلی شوو.

هغه څو سوه مليونه افغانۍ چه وکيلان ئې په استهلاکي ډول په انتخاباتو کښې مصرفوي او هغه د کال تقريباً څلويښت مليونه افغانۍ چه د شورى په بودجه کښې په ملت تحميليږي نوره گټه نلري يوازې د بودجې تصويب او د خارجي قرضونو د منظورولو د پاره دا دومره پيسې مصرفوو او بس.

دغه راز پارلمان داسې مثال لري لکه چه سړی د اوبو ډنډولو د پاره ډير لوى بند په ډير زيات لگښت جوړ کړي مگر د آبيارۍ کار ترينه ناخلي بلکه د يوې شاعرانه منظرې په حيث ئې ننداره کوي او په تش ليدو ئې خوشحاله وي.

په اجتماعي لحاظ هم دغسې شورى ډيره مفيده نه معلوميږي، په کوم هيواد کښې چه سياسي فعاليتونه او سياسي احزاب موجود نه وي او خلك د خانانو، ملکانو، صاحبانو او سرمايه دارانو په بند کښې وي او حکومتونه هم په همدغه اشرافي طبقه اتکاء لري شورى ته هم اکثر همدغسه اشخاص يا د دوى مخلصان راځي چه د مترقي قوانينو او اساسي اصلاحاتو اميد له دغسې شورى نه هيڅکله نشي کيدى بلکه د ممتازي طبقې طبقاتي امتياز نور هم تقويه کيږي او غوړي لاغوړ شي.

اوس سړى په شورى کښې داسې اشخاص وينې چه پخوا به ئې د خان يا بډاى په حيث يوازې د ولسوال يا والي په ښه نظر افتخار کاوه، مگر اوس ئې د شورى له برکته په وزير يا صدارعظم سترگې نه ډکيږي او غرور ئې يو په لسه زيات شويدى.

دا دی دشوری حال چه په ډیر اجمال او اختصار د یوې لنډې مقالې په چوکاټ کښې وښودل شو او محض اشاره ورته وشوه مګر د دې معنی دا نه ده چه د داسې شوری له وجود نه عدم یې ښه دی، بلکه صحیح معنی ئې دا ده چه دغه ملي دستګاه باید فعاله او مجهزه شي او د دیموکراسۍ ایجاباتو او غوښتنو ته صادقانه لبیک وویل شي. یعنې سیاسي بهره برداري ترینه ونشي بلکه د ملي سیاست او ملي قدرت د منبع په حیث وګڼل شي. که اوسنی حکومت لکه چه ګومان کیږي د دیموکراسۍ او اساسي قانون د تطبیق رښتیانۍ اراده لري او خپل تاریخي مسئولیت ته متوجه وي نو د شوری د رشد او تکامل د پاره د سیاسي احزابو قانون، د ښاروالیو قانون، د ولایت د جرګو قانون تر هرڅه دمخه جدي او فوري توجه غواړي چه د میاشتو او ورځو په ځای دقیقې او ثانیې پکښې حسابي ارزښت لري.

د سیاسي احزابو او د ولایت جرګو قوانین د اساسي قانون په نظر کښې دومره مهم او عاجل و چه ۱۳۴۳ کښې ئې انتقالي حکومت مکلف او موظف کړ چه دغه دوه قانوني مسودې په ۱۳۴۴ کښې د انتقال د دورې له ختمیدو سره سم شوری ته د شوری په آغاز کښې وړاندې کړي او د ځنډیدو مجال ورنکړي. نو هغه کسان چه د حکومتونو د نوعیت او ماهیت پیژندلو د پاره معیارونه ټاکي د سیاسي احزابو مسئله د یوه شاخص په حیث ګڼي او په هغه دغه نه قانع کیږي.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، دوهمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د وږي ۸ مه.
د ۱۹۷۱ د اګست ۳۰ مه.

د آشنای په یاد

د اشنای اصلي نوم غلام علي و، خو بیا به خلکو جناب عالي بالی.

دی اول د خان سړی و بیا د ځان سړی شو، مګر خلکو ته ئې ځان ملي سړی ښووی. هر څه چه و سړی د کار سړی و او د ترقۍ تومنه ئې په وجود کښې زیاته وه ځکه ئې له ځانه د ځان په پیشرفت کښې هر راز کار واخیستی او پخپل وجاهت ئې د یوه او بل حسن نظر جلب کی.

د ده لوی مهارت دا و چه له مختلفو عناصرو او متضادو مزاجونو سره یې سازش کولی شو یعنې له خان سره خان و او له جان سره جان، له ملك او خوجه یین دواړو سره ئې سر ښوراوی او بیا ئې د سرکار کور ته لاره پیدا کړه او د سر سړو سره اشنا شو.

د بډایانو پېژندګلوي خو کیمیا ده او ډیر ژر سړی له خاورو نه پورته کوي ځکه ئې دی هم ورځ په ورځ د قارون ګنج ته ورنږدې کی.

دی بډای شو مګر بډای او بډایی ته ئې بد ویل.

دی په دې راز ښه پوه شوی و چه سرمایه پیدا کول او سرمایه دار ته بد ویل ډیر عاقلانه کار دی.

سړی باید دا کار د دې زمانې له ځینو پیرانو او بزرګانو نه زده کی چه په ملیونو شته به لري او شتمنو ته به بد وایي.

دی ډیر ژر په دې خبره پوهیدی چه راشه: له سرمایه دارۍ سره سره د اولس په خوارۍ او غریبۍ ځان خپه خپه کوه او د قومي خدمت او ملي درد په چیغو او نارو ځان لیډرۍ ته جوړ که.

په دې کار کښې هم سړی بریالی وختی او د دې لامله چه وریجې او غوښې ئې په کاله کښې ډیرې وې نو د ځوانانو ټولنه به اکثره د ده پرځای کیده.

په ظاهره خو به دی په کوم منور او فاضل سړي پسې په لاره تی، مګر خلکو ته به ئې داسې ښووله چه دا راز خلك ده دمخه کړي دي او هرې خوا ته ئې چه بیایي بیولای ئې شي. دی یو جامع سړی و او له مختلفو طبقاتو سره ئې تار درلودی.

د ورځې ملګري به ئې بیل و او د شپې یاران به ئې نور وو.

له وګړو سره ئې همدردي او عشق و علاقه ډیره ښکاره وه مګر د بزم مجلسونه ئې له نورو سره وو.

د ورځې د قام خدمتګار و او د شپې د حسن غلام.

د ده په شخصي ژوند او اجتماعي نظریاتو کښې ډیر فرق لیدل کیدی.

دی د اجتماعي عدالت ډیر طرفدار و مګر په کاله کښې ئې د خپلو ماینو ترمنځ د عدالت نوم هم نشو اوریدلای.

ده به کله کله د ظرافت په ډول ویل: جماعي عدالت څه کوئ په اجتماعي عدالت پسې وګرزئ.

سړی باید اجتماعي وي او علاقه ئې یوازې د کاله میرمنې پورې منحصره نه وي. ده پخپل حیات کښې د فیضه ډك مختلف ماموریتونه وکړه او بې له دینه چه رشوت واخي یا خیانت وکي د ډیرو شتو او جایدادونو خاوند شو.

ده به چه هر ماموریت کاوی غرض او مطلب به ئې د کام خدمت و مګر سړی طالعمن سړی و او په هر کار کښې به چه و په کاله به ئې د پیسو لښتي راسم و او دنیا به ورپسې د سپي غوندې منډې وهلې.

دی ډېر فعال او نه سترې کېدونکی سړی و چه علاوه په رسمي او اصلي وظايفو ئې په نورو پټو خـ ـ ـ کارونو کښې هم ډېره لويه برخه درلوده.

د ده مصروفيت ډېر زيات و، چه کله کله به ئې د چـ ـ ملاقات دپاره وخت نه درلودی. يوه ورځ چا ويل ډېره ارزو لرم چه له ده سره وګورم او د قومي خدمتونو په باب ورسره وږغيږم، خو دا يوه هفته وړيسې سرګردانه ګرزم او نه ئې شم ليدلای.

نن هم دی مازيګر د امريکې د سفارت له يوه غړي سره ګوري او بيګا ته له کوم روسي سره وعده دار دی، د ده په خارق العاده صفاتو کښې يو صفت دا و چه په ځينو لويو مقتدرو کسانو به ئې په مجلسونو کښې په ډېر جرئت انتقاد کاوی او د سر سړو ته به ئې بد ويل مګر سره له دې به هغوی ورته پخپلو خاصو مجالسو کښې ځای ورکاوی او سړی به ورځ په ورځ نور هم معتبرېدی.

سړی چه په حقه وي هېڅوك څه زيان او ضرر نشي وررسولای او خدای پرې دښمن هم مهربانه کوي.

اشنای په خوارانو او غريبانو باندې ډېر زهير و مګر خوار و غريب ته ئې هيڅ نه ورکول چه تربيه ئې خرابه نشي او په مفت خوارۍ عادت نشي.

دا و د مرحوم اشنای صفات او مميزات چه د ده د شخصيت د معرفۍ په غرض بيان شوه خدای دې پر ورحمېږي.[1]

---

[1] افغان، جريده، لومړی کال، دوهمه ګڼه

د ۱۳۵۰ د وږي ۸ مه

د ۱۹۷۱ د اګست ۳۰ مه

دا ليکنه د (چيستان نويس) په مستعار نوم خپره شوې ده.

جريده نګاري

دا هم مهمه ده چه سړی د چا کار او عمل ته وګوري چه څه کوي او څنګه ئې کوي؟ مګر تر دې دا لا ډېره مهمه ده چه په دې کښې فکر وکړي چه د څه د پاره ئې کوي او څه غايه لري؟ د کار په ښه والي او بدوالي کښې غرض او غايه ډېر دخل لري بلکه د کار ماهيت بدلوي.

وګورئ! د پاك خدای اطاعت او عبادت څومره ښه کار دی مګر که دغه کار څوك د ريا او د خلکو د غولولو د پاره کوي نو بيا له دينه لوی مصيبت بل نشته. يو عارف شاعر وايي:

د ريا تر ناقبوله عبادته
د ساقي په ميو مست او خراب ښه يم

جنګ او جګړه څومره بد او ناوړه کار دی مګر که د حق او عدالت د قيام دپاره او د وطن د دفاع په منظور وي نو بيا د مقدس جهاد مفهوم پيدا کوي او ماهيت ئې بدليږي.

همدارنګه حکومت د حکومت دپاره بې له باداریٔ او حکمرانیٔ بل مفهوم نلري او که حکومت د خلکو د خدمت د پاره وي نو بيا د وطن د خدمتګاریٔ ښه پيدا کوي او زمامداران پرې افتخار کولی شي.

جریده نګاري او لیکوالي که د یوه عالي منظور د پاره په یوه مقدسه ملي او اجتماعي غایه او پایه بنا وي او د خوف او طمع له اغیزو لاندې رانشي نو ډیر مبارك کار دی چه جهاني او دایمي ارزښت لري، مګر که د تجارت وسیله او یا د شخصي سیاست او قدرت د لاس اله وي نو بیا له دې نه خبیث شغل بل نشته.

په دغه صورت کښې لیکوالي او نګارندګي حقایق نه منعکس کوي مسخه کوي ئې او د افکارو د تنویرپه ځای د بصیرت سترګېړندوي.

دغه راز جریده نګار د اجیر په حیث استخدامیږي او د شخصي اغراضو بار وړونکی یابو تري جوړیږي، یو لیکوال او جریده نګار باید تر هر څه دمخه پخپل حیثیت او شخصیت ایمان ولري چه ځان په هیڅ او هیڅ شي خرڅ نکړي او د فکر او عقیدې آزادئ ته په ډیر لوړ قیمت قایل وي. د پوهې له خپرولو او د نورو له پوهولو سره باید عشق ولري. خپلو عقایدو او نظریاتو د پاره هر راز قرباني ته تیار وي او هغې ته په ډیر اهمیت وګوري.

جریده نګار باید هیڅکله خپلو شخصي عقدو او تمایلاتو ته اجازه ورنکړي چه د مسلکي انحراف موجب شي او وظیفه ئې متاثره کړي.

په دې کار کښې یوازې فني او هنري مهارت هم کافي نه دی که د لیکلو او افادې طرز هرڅومره ښه وي او معنوي ارزښت ولري بیا هم د لیکوال شخصیت ډیر موثر دی.

لکه چه یو وزیر او صدراعظم د پارلمان اعتماد ته ضرورت لري یو ملي لیکوال او جریده نګار د خلکو اعتماد او حسن نظر ته لا ډیر محتاج دی.

دا اعتماد په اسانه ځوك نشي ګټلی او په ډیرو فداکاریو لاس ته راځي چه ساتنه ئې له لاس ته راوستلو نه هم ګران کار دی.

همدغه د خلکو اعتماد دی چه د وطن مطبوعاتو ته د څلورمې قوې په حیث په حکومت باندې د نظارت او حکمیت حق ورکوي.

دا اعتماد متملقین او اپرچونستان نشي حاصلولی او اجیران ترینه محروم دي. د خلکو په اذهانو باندې هغه لیکوالان او جریده نګاران حکومت کوي چه خلکو ته دحق پرستۍ او وطن دوستۍ امتحان ورکړي او د آزادۍ علمبرداران وي.

جریده نګاري ډېره مقدسه وظیفه ده چه باید په ډېر اهتمام ئې تقدس وساتل شي او دا مبارك شغل ملوث نشي.

د قلم خاوندان او جریده نګاران باید کوښښ وکړي چه دغه څلورمه قوه وجود پیدا کړي. دا کار سرکاري جراید د سرکار له سیوري لاندې نشي کولی. د دې کار لپاره په آزادۍ مین نه ویریدونکي خلك په کار دي چه ملي او مسلکي شخصیت ولري یا ددغسې شخصیت د پیدا کولو اراده ورسره وي.

هو! څوك چه دا کار کوي هغه باید د شخصیت خاوند وي یا د شخصیت خاوند شي.

خو:

لوی دښمن د شخصیت شخصي نظام دی
په نطفه کښې یې لاوژني که د چا وي
چوکسۍ نه ده شخصیت دی د ساتلو
دې خبرې ته دې هر وخت پام د تا وي[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، دریمه ګڼه.
د ۱۳۵۰ د وږي ۱۰ مه.
د ۱۹۷۱ د سپتمبر ۶ مه.

د خط مشي په رڼا کښې

کله چه یو حکومت د تشکل په حال کښې وي او خپله خط مشي ترتیبوي نو د هېواد، اقتصادي او اجتماعي اوضاع مطالعه کوي او هغه څه چه د موجوده حال د ښه کولو د پاره کولی شي خلکو ته ئې د کولو وعده ورکوي. په دغه ډول د حکومت او ملت ترمنځ یو اجتماعي قرار داد انعقاد مومي او حکومت د ملت اعتماد حاصلوي.

ددې له امله چه د خط مشي په هره برخه او هر ټکي باندې ولسي جرګه هر راز بحثونه، اعتراضونه او تبصرې کوي حکومت د مسئولیت له احساس سره د خطمشي په ترتیبولو کښې له ډیر غور او دقت څخه کار اخلي او د واقعیتونو په اظهار کښې ډیر محتاط وي.

حکومتونه عادتاً کوښښ کوي چه د خلکو امید په یاس بدل نه شي او د تیرو حکومتونو اعتبار ﴿ نه څه وسائل شي ځکه چه ددوی اعتبار وریوري تړلی دی.

نقادي او د حقایقو افشاء کول د حکومتونو کار نه دی بلکه لمر په ګوته پټول سیاسي مصلحت دی.

هغه وخت چه واقعیتونه د عصري میرمنو په شان بیخي بې پردې شي نو دوی ورته مخ لوڅي وایي او د نهضت نوم پرې ږدي.

غرض دا چه حکومتونه ترڅو چه ډیر مجبور نشي رښتیا نه وایي.

رښتیا نه ویل دا معنی نلري چه حکومتونه دروغ وایي، بلکه پټه خوله پاتې کېدل او نه ویل ئې معنی ده.

په دغه اساس هغه څه چه باید په خط مشي کښې د اداري نارسایي او بې نظمي ګڼل شوي وي په حقیقت کښې انارشي وي.

د اوسني حکومت خط مشي په نسبي ډول د رښتیا ویلو پانګه لږ څه زیاته لري. د دې حکومت واقعبیني او اخلاقي سجیه او د دې وخت د مجبوریتونو تقاضا غوښتنه کوله چه خلك د وطن له حال او مآل نه نسبتاً زیات خبرشي او د مشکلاتو تحمل او مقابلې ته آماده شي.

په دې خط مشي کښې د حکومت دغه اعترافات د ملاحظې وړ دي.

"د ژوندانه په مهمو اړخونو کښې د قوانینو نشتوالی، له ډیري بې نظمۍ څخه انارشي ته نږدیوالی، اقتصادي رکود او دملي عوایدو په سلو کښې له درې څخه کموالی، د باقیاتو د تحصیل قدرت نلرل، د صادراتو او وارداتو او همدارنګه د دولتي عایداتو او مصارفو ترمنځ عدم توازن، د خارجي قرضونو او سودونو دروندوالی، د اداري سیستم نارسایي، دقاچاق، اختلاس، رشوت او احتکار ورځ په ورځ زیاتوالی او بالاخره سر په سر وچکالي چه لوږه او تنده ئې لازمي نتیجه ده..." دا دی د مملکت حال چه د حکومت په رسمي ژبه رسما خلکو ته اعلامیږي او هرڅوك د وطن حال او مال ته په جدي ډول متوجه کوي.

دغه رښتيا ويل په عين حال کښې دا هم ښيي چه حکومت د خپلو اسلافو نه د مملکت اداره په څنګه حال کښې له څومره نيمګړتياو سره په لاس کښې اخلي؟ کله چه دا حکومت د افغانستان اداره بل ته تسليموي ښايي چه هيڅ باقيداري به ونه لري، بلکه څه قدر به لا فاضل شي.

په دغسې وخت کښې چه يو حکومت د دغو ټولو مشکلاتو له فهم سره په دغسې شرايطو کښې د راتګ جرئت کوي او قربانۍ ته حاضرېږي دا نه ده معلومه چه د سمون او بهبود په لاره کښې څه کولی شي.؟ د وچکالۍ رفع کول او د رحمت بارانونه ورول خو د خدای کار دی او له حکومت نه ئې توقع نشي کېدی، د قرضونو دروند بار خو هم څوك نشي سپکولی، بلکه د مجبوريت په تقاضا دا پېټی بايد نور هم دروند شي.

قانوني خلاګانې ډکول هم څه اسانه کار نه دی. هغه شوری چه په شپږ کالو کښې د احزابو ډېر مهم او ډېر عاجل قانون په کرسۍ نشي کښېنولی او حکومتونه يې له نامه څخه ويرېږي له دغسې شنډې دستګاه نه د قوانينو د توليد اميد نشي کېدی. د اقتصادي حالت د ښه کولو د پاره دمعدنو استخراج هم له تصور نه وتلی کار دی، څوك چه خپل ماليات او محصولات د ځينو مقتدرو اشخاصو له جيب نه نشي راويستلی هغه به څنګه په تش لاس د حاجي ګلك اوسپنه د غرونو له تل څخه راوباسي.؟

څه شی چه نسبتا ممکن معلومېږي هغه د نارسا اداري سيستم سمون او فعال کول دي. دا کار که هر څومره مشکل دی مګر غير ممکن نه دی. که حکومت په ټينګ عزم او هغه جرئت چه په حکومت قبلولو کښې ئې ښودلی عملا دا کار شروع کړي ښائي چه د يوه لوی مادي او معنوي بدلون اساس کښېښودل شي او په مملکت کښې نوې سا وچلېږي.

که دا اداره په عمل کښې ښکاره شي چه حکومت په رښتیا د اداري قدرت خاوند دی او د خلکو ژوند ښه کولو ته ئې په ایمانداریٔ ملا تړلې د مملکت سیاسي حیثیت به له دې نه ډیر لوړ شي او جهاني اهمیت به ئې ډیر زیات شي. ځکه چه یو ژوندی حکومت به منځ ته راشي او ملي قدرت به ورسره وي، په دغه صورت کښې به خارجي امدادونه بې له استرحامه په دواطلبانه ډول افغانستان ته متوجه شي او هرڅوك به ورته په اعتنا وګوري.

د قاچاق، اختلاس، رشوت او احتکار معیار به ډیر راټیټ شي او د باقیاتو د تحصیل خنډونه به له منځه لاړ شي چه اقتصادي بهبود ورسره تړلی دی.

دا کار د خولې په خبرو نه کیږي او داسې اقداماتو ته ضرورت لري چه په مفسدانو زلزله راولي او ټکانونه ئې ځینو لویو کورو ته صدمه رسوي.

دغه راز کارونه محتاط او محافظه کار حکومتونه نشي کولی او یوه مقدس عشق ته ضرورت لري.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، خلورمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د وږي ۲۲ مه
د ۹۷۱ د سپتمبر ۱۳ مه

گریز ماهرانه

هستند کسانیکه به مهارت کلام از دروغ گفتن گریز ماهرانه نمایند. یعنی نه دروغ گویند و نه راست، به این مطلب وقتی پی بردم که دوست دانشمندم به من حکایت میکرد.

روزی در یکی از جراید مقاله ای بنام مستعار نشر گردید، که نظر این و ان را جلب نمود ویکی از دوستان از من پرسید ایا میدانید فلان مضمون مال کیست.؟

نزدیک بود در جواب بگویم هیچ نمیدانم ولی بزودی دریافتم که این جواب دروغ محض است زیرا میدانم کدام شخص انرا نوشته است.

چون جایز ندانستم از نگارنده نام برم چنین جواب دادم:

گفته نمی توانم که مال کیست؟ این گفته چنان تلقی گردید مثلیکه گفته باشم نمیدانم، یا خبر ندارم. اما مطلب من این بود که نمی خواهم این راز را افشاء کنم، در این جا مهارت کلام باعث گردید که انشخص از دروغ گویی فرار نماید و در پیشگاه ضمیر و وجدان منفعل نگردد.

حالا فهمیدید که اشنایی با طرز گفتار چه ارزشی دارد؟

غرض از این مختصر انست که دقت در گفتار نشانه خردمندیست. سیاستمداران، دانشمندان و نویسندگان با فهم طرز افاده میتوانند از گفتن انچه نمی خواهند بگویند گریز ماهرانه نمایند.

سیاستمداران بیشتر از دیگران با این هنر اشنا هستند. در این فن دقیق انتخاب کلمات و ترتیب ان اهمت اساسي دارد و نوع افاده خیلی مهم است.

هنگامیکه یک صدراعظم خط مشی خود را به ولسی جرگه تقدیم میکند اگر از مهارت کلام سیاسی و رموز ان بهرور باشد خوبتر میتواند که از صنعت بازی با الفاظ کار بگیرد و بجای دست دادن استین خالی بدست دهد. اینچنین اشخاص به عوض انکه وعده ها بدهند ارزوها و تمنیات را رنگ دروغی میدهند و ابراز احساسات مینمایند.

هر گاه لازم افتد از عمل و کار چیزی بگویند و کدام تعهدی بنمایند در انجا انقدر از قید و شرط کار میگیرند که ماهیت وعده از بین میرود و جنبهء مثبت ان در حقیقت منفی میشود.

برای خنثی ساختن تعهدات و وعده ها وضع قیود و شرایط بی حساب بکار است که سخن سازان در ان مهارت بسزا دارند.

از همین جاست که اساس اجراات دولتی و حکومتی بر کاغذ پرانی های دفتری بنا یافته و هر یک از مسئولین امور وقت خود را به اگر و مگر میگذرانند و تا وقتیکه پای اغراض و منافع در میان نباشد احکام و اوامر قاطع را هیچ مقام به کسی نمیدهد.

در امور دفتر داری گریز از مسئولیت، گریز از اجرای کار بهمین شیوهء نگارش بنا یافته که باعث سرگردانی مردم، باعث اتلاف وقت، باعث استفاده های گوناگونی گردیده است، کسانیکه گریز ماهرانه را خوب اموخته اند هیچگاه گیر نمی ایند و به اصطلاح دم بدست نمیدهند.[1]

---

[1] افغان جریده، سال اول شمارهء چهارم.

۲۲ سنبله ۱۳۵۰

۱۳ سنتمبر ۱۹۷۱.

این اثر به نام مستعار "نو اور" نشر شده است

د پښتو انکشاف او تقویه

د پښتــو ژبــې د احیــاء، تعمیــم او انکشــاف پــه بــاب چــه کــوم فرمانونـه وخت پـه وخـت صـادر شـوي دي هغـه بـه پريـږدو. خبـره بـه لـه اساسـي قـانون نـه شروع کـړو چـه د پښتـو پـه بـاب ئـې څه مکلفیـت پـه حکومت بلکـه د دولـت پـه ذمـه کيښود او حکومتونـه د پښتــو سـره څه وکړه.؟

اساسي قانون پـه پنځه ويشـتمه مـاده کـښې د پښتـو پـه بـاب دولـت تـه دا وظيفـه ورکـړه.

(دولـت موظـف اسـت پـروګرام موثـری بـرای انکشـاف و تقویـه زبـان ملـی پشتو وضع و تطبیـق کنـد) د دغـه حکـم د انفـاذ اوه کالـه وشـوه او پـه دغومـره وخـت کـښې تراوسـه لاد دغـه موثـر پـروګرام درك نـه دی معلوم.

د حکومتونــو دکــار او فعــالیت د ســرعت انــدازه لــه همدینــه معلومولـی شـوو.

د چـا بـه هیر نـه وي چـه د ښاغلي داکتر محمـد یوسف پـه انتقـالي حکومت کښې دغه کار داساسي قانون لـه انفـاذ سره سم شروع شـو او يـو لـوی انجمـن وټاکـل شـو چـه د پښتـو تولنـې اعضــاء، د پوهنتــون غـړي، د مطبوعـاتو او د پوهنـې وزارتونو اراکيـن د وزیرانـو پـه شـمول، د عدليـي وزیر او د قبايلو رئيـس پکـښې ګډون درلـود.

دا لـوی انجمن پـه ورو کمیـټو د وظـایفو د تقسیم پـه اسـاس وويشـل شـو او د پښتـو ژبـې پـه مختلفـو اړخونـو مطالعـات شـروع شـوه چـه پـه نتیجه کـښې دغـه پـروګرام د وزیرانـو عـالي مجلـس نـه د وړانـدې کیـدو

د پاره اماده شو. مګر انتقالي حکومت خپل عمر اصلي حکومت ته ؤ
وباخښه او دا کار نورو ته په میراث پاتې شو.

وروسته تر دې هر حکومت چه راته قانونا مکلف و چه د خط مشې په نامه د خپل کار او فعالیت پلان او پروګرام ولسي جرګې ته وړاندې کړي او ملت ته یو څه وعدې ورکړي چه دوی څه کوي او اساسي قانون ترڅه حده تطبیقوي؟

د دې لامله چه د پښتو موضوع په اساسي قانون کښې داخله او شامله وه او د ملت له خوا هم دغه غوښتنه موجوده وه، هر حکومت پخپله خط مشي کښې دا مسئله ذکر کړه او د پښتو د انکشاف او تقویې وعده ئې خلکو ته ورکړه چه د څلورو حکومتونو په خط مشي کښې پښتو پالنه شامله ده، یعنې هغه مشترك ټکی چه د دغو حکومتونو په ټګ لاړو کښې متفق علیه ګڼل شوي دي یو له هغه څخه د پښتو ژبې انکشاف او تقویه ده چه په ولسي جرګه کښې ئې ټولو وکیلانو لکه د پښتونستان مسئله بالاتفاق تائید و تاکید کړیدی.

د اعتماد د رایې له جریاناتو نه داسې معلومیږي چه که یو حکومت پخپله خط مشي کښې د پښتو پالنه شامله نکړي له رد او سقوط سره به مواجه شي مګر سره له دغه اهمیته چه پښتو ژبه ئې د اساسي قانون په حکم لري په عمل کښې دغه حکم تراوسه ندی عملي شوی.

له انتقالي حکومت نه وروسته حکومت دومره وکړه چه د کمیټو کارونه یعنې د پښتو دوسیه بیا روی کار کړه او دوهم ځل غور او مطالعه له سره شروع شوه چه څه موده ئې خبرونه هم په رادیو کښې خپاره شوه.

د ښاغلي اعتمادي صاحب په دوو حکومتو کښې که څه هم د افغانستان د اکاډمی په نامه یوه نوې موسسه بې پرسونله منځ ته

راغلـه مـګر د اساسي قـانون مطـابق کـوم پـروګرام د پښتـو د انکشـاف او تقویې د پـاره وضـع او تطبیـق نشـو.

اوسـنی حکومـت هـم تراوسـه د دغـه موثـر پـروګرام د وضـع کولـو څه اقدام نـه دی کړی. کـه څه هـم د فلمونـو پـه جوړولـو کـښې ئـې پښتو ته برخـه منلـې او دا کـار د قـدر وړ دی.

حکومـت بـاید د اساسـي قـانون پنـځه دیرشـمې مـادې تـه د عمـل جامـه واغونـدي او دغـه پـروګرام د خلکـو د اطـلاع او اقنـاع د پـاره بـې ځنډه تصویـب او نشـر کـړي او هغـه علمـي او تربیـوي اهمیـت چـه دغـه موضـوع ئـې پـه ملـي لحـاظ د افغانسـتان پـه حـال او مسـتقبل کـښې لـري ښه درك کـاندي.

هغسـې پښتـو پالنـه چـه تعصبـي او عنـادي رنـګ ولـري هیـڅوك هیڅکلـه نـه خـوښوي، پښتانـه پوهـان د پښتـو تقویـه د افغانسـتان د معنوي تعمیر د پاره د اساسـي قـانون لـه منظـور سره سم یـو عرفـاني ضـرورت ګڼي او د حکومتونـو مهمـه وظیفـه ئـې بولـې.

لکـه څنګه چـه پښتـو غولـول او هـیرول ګنـاه ده دغسـې پښتـو پـه سیاسي غـرض اسـتعمالول او د تفرقـې پـه بنـاء ئـې پـه تعصبـي رنـګ کـښې وړاندې کول هـم جـرم دی.

پښتـو غوښتنـه بـاید پـه علمـي اساسـي او ملـي غایـه تقوئـه شـي او فاشیسـتي صبغـه ورنکـړه شـي، پښتانـه د پښتـو ژونـد غـواړي نـه د افغانسـتان د نـورو ژبـو وژل. هغـه څوك چـه ځانتـه پـه دې حـق قـایل وي چـه پخپلـه مورنـۍ او پلارنـۍ ژبـه لیـك او لوسـت وکـړي چـه د دوی د زړه او دمـاغ صادقـه او کاملـه ترجمـاني کولـی شـي هغـه بـه ولـې د افغانسـتان د دري ژبـې پـه حـق سترګې پټوي؟

د دې مدعـا ډیـر ښه شـاهدان هغـه پښتـو ویونکـي وکیـلان دي چـه پـه ولسـي جـرګه کـښې ئـې د ازبکـي او ترکمنـي ژبـې تدریسـي او نشـراتي حق تـائیداوه او دا ئـې یـو ضـرورت ګڼه، د پښتـو ژبـې ناکـامي

ښایي چه له لومړۍ ورځې په همدغه اساس شروع شوې وي چه دا ژبه د نورو افغاني ژبو دښمنه او مخالفه وګڼل شوه.

پښتانه نه یوازې وچه کلکه پښتو نه غواړي بلکه په اوله درجه د ملي اتحاد او افغاني ورورولۍ ساتنه د ملي او اجتماعي عدالت په اساس غواړي او خپله بقاء د افغانستان په بقا کښې ګڼي.

د پښتو ژبې ملي کول، رسمي کول او ادبي ذخیره پکښې زیاتول دا معنی لري چه دا ژبه د تعلیمي وسیلې او کلتوري ضرورت په حیث د علم او پوهې د تعمیم او د ادب او هنر د انکشاف د پاره حیاتي اهمیت لري.

د افغانستان پښتانه (د پښتو ویونکو په معنی) بې د دغې ژبې له انکشاف او تقویې څخه له معارف او مطبوعاتو نه اساسي او عمومي استفاده نشي کولی او بې له دغې وسیلې له جهل او بېسوادۍ سره موثره مجادله امکان نه پیدا کوي.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، پنځمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د وږي ۲۹ مه
د ۱۹۷۱ د سپتمبر ۲۰ مه

میدانید چه میخواهد؟

بلی:

دیموکراسیء بی حزب.
پارلمان بی قانون.
مطبوعات بی مزه.
قانون بی اجراء.
وزیر دوسیه دار.
وکیل سرمایه دار.
والی بیسواد.
تیکه دار جواد.
قاضی بی علم.
ملای بی عمل.
جنس لطیف.
بازیء کثیف.
اطاعت کور کورانه.
لیاقت چاکرانه.
چوکیٔ ارام.
سکرتر خوشخط و خال.
عرضهء بی تقاضا.
تماس مخفی.
دنائت علنی.
خانه سامان رازدار.
تحویلدار بی حساب.
شخص بی شخصیت.
افرین... بر هوشیاری ات![1]

---

[1] افغان جریده، سال اول شماره پنجم ۲۹ سنبله ۱۳۸۰ . ۲۰ سپتمبر ۱۹۷۱
این اثر به نام مستعار (نواور) نشر شده است.

د اساسي قانون مطالعه او مقايسه

د افغانستان اساسي قانون په يوولسو فصلونو کښې، يو سلو او اته ويشت مادې لري چه اول فصل ئې په اوله ماده شروع کيږي.

له لومړي فصل څخه دمخه يوه ديباچه لري او تر ديباچې دمخه يوه صفحه د اعليحضرت معظم همايوني په توشيح محتوي ده.

په پخواني اصول اساسي کښې ديباچه نه وه او د افغانستان د معظم پادشاه اعليحضرت شهيد محمد نادر شاه صحه هم د اصول اساسي په پاى کښې جلب نظر کوي.

په نوي اساسي قانون کښې د اصول اساسي د الغاء څه تذکر نشته مګر د اعليحضرت د توشيح په متن کښې ليکلي دي: " سر له نن ورځې د افغانستان هغه اساسي قانون (يعنې اصول اساسي) چه د ۱۳۰۹ هـ ش کال د لويې جرګې له خوا تصويب شوى او ترننه پورې په هيواد کښې نافذ و هغه د ټولو ضمايمو سره لغوه شوى اعلاموو" دلته د اصول اساسي د تصويب نيسته په ۱۳۰۹ هـ ش کښې ښودل شوى او د اصول اساسي په مطبوع نسخه کښې

د ملوکانه منظوری نیته د ۱۳۱۰ هـ ش کال د عقرب اتمه ده چه طباعتي سهوه به وي.

د اساسي قانون دیباچه د اساسي قانون له یوولسو فصلونو نه علاوه د کتاب د خطبې په حیث جلب نظر کوي د پښتو متن په فهرست کښې ورته مقدمه ویل شویده.

دلته بنایي دا سوال پیدا شي چه دیباچه یا مقدمه په اساسي قانون کښې داخله ده او که نه؟ یا په بل عبارت زمونږ اساسي قانون هماغه ۱۲۸ مادې دي او که دیباچه هم قانوني ماهیت لري.

دیباچه د لغاتو په کتابونو یو ډول وریښمینه جامه ده چه په جواهرو جړاو شوې وي او د شاهي لباس له لوازمو څخه دی.

د کتاب خطبه هم د ارایش په مناسبت دیباچه ویلل شوه.

ځینو دیباچه د مخ او څیرې په معنی ګڼلې او په دې وجه چه د کتاب خطبه هم د کتاب د مخ او څیرې حیثیت لري نو دیباچه ورته وایي.

مقدمه هم په لغت کښې د لښکر هغه ټولي ته وایي چه له لښکر نه دمخه وي.

د کتاب مقدمه د کتاب لومړی فصل ته ویل کیږي او د وچولي معنی هم لري.

د معنی او مفهوم په اقتضاد اساسي قانون دیباچه باید د اساسي قانون د منظر په حیث ګڼل شوی، حکومت مکلف کوي چه یوازې په سیاسي دیموکراسۍ اکتفاء ونکړي او هغه سوسیالستي چه اقتصادي او اجتماعي دیموکراسي ورته ویلی شو په وطن کښې عملي کړي.

دا د هر حکومت وظیفه ده چه پخپله خط مشي کښې دغه دیموکراسي داخله کړي او دا وښیيئ چه اساسي قانون په اول قدم کښې ناکامه نه دی او د تطبیق په لحاظ تبعیض پکښې نه دی راغلی.

که چیرې څوك دا ووايي چه دیباچه د اساسي قانون جز نه دی او اساسي قانون ابتداءاً له لومړۍ مادې څخه شروع کیږي نو بیا له دې مشکل سره مخامخ کیږو چه د لويې جرګې د تصویب متن همدغه دیباچه ده چه باید د ملت د نمایندګانو امضاء پرې اخیستل شوی وی ځکه چه د دیباچې متن په دې عبارت شروع کیږي او ختمیږي:

(*بمنظور حیات ملی افغانستان... بمنظور تامین عدالت و مساوات، بمنظور دیموکراسی سیاسی، اقتصادی و اجتماعی... ما مردم افغانستان با درک تحولات تاریخی که در زندگانی ملی ما بحیث یک ملت ویک جزء جامعه بشری میدانیم بقیادت اعلیحضرت محمد ظاهر شاه پادشاه و پیشوای زندگانی ملی افغانستان این قانون اساسی را برای خود و نسلهای آینده وضع کردیم*)

نو که چیرې دیباچه قانوني اعتبار ونلري اصل تصویب له منځه ځي او اساسي قانون ته څه نه پاتې کیږي.

د اساسي قانون د لومړۍ مادې لومړۍ جملهٔ دا ده:

"*افغانستان دولت پادشاهی مشروطه، مستقل، واحد و غیرقابل تجزیه است*" په دې جمله کښې د دولت نوعیت ښودل شوی چه مشروطه شاهي ده.

دا کلمه چه د اساسي قانون د تندي خال ورته ویلی شوو په اغاز کښې د یوه لوی بدلون ښکارندوی دی او هرڅوك په دې پوهوي چه د افغانستان په تاریخ کښې نوی باب أفتتاح کیږي چه ورپسې دوهمه جمله ئې داسې تفسیروي: "*حاکمیت ملی در افغانستان به ملت تعلق دارد*" همدغه مهم او جالب مطلب دی چه زوړ ذهنیت په نوي بدلوي او د ملت د پاره د ځوی زیری دی.

یو وخت چه په افغانستان کښې مشروطه خواهان په سولی ځیړول کیده او چا ئې نوم په خوله نشو اخیستلی او اوس د ملي وثیقې ډیر ښه اغاز دی.

په دغه اغاز کښې د افغانستان استقلال او وحدت هم په موکد ډول ذکرشویدی، یعنې وروسته تر دې چه "واحد" ویل شوی دا هم

علاوه شوي چه (غير قابل تجزيه است) دلته د تجزيې كلمه په هغه معنى نه ده چه افغانستان په اجزاو نه ويشل كيږي او ولايتونه او ولسوالى نلري بلكه مطلب دا دى چه انفكاك نه قبلوي او بيليږي نه.

په دوهمه ماده كې وايي:

(*دين افغانستان دين مقدس اسلام است. شعاير ديني از طرف دولت مطابق به احكام مذهب حنفى اجراء ميگردد آن افراد ملت كه پيرو دين اسلام نيستند در اجراى مراسم مذهبى خود در داخل حدود يكه قوانين مربوط به ادب و اسايش عامه تعيين ميكند آزاد ميباشند.*) په دې ماده كښې د افغانستان دين اسلام دى او ديني شعاير د دولت له خوا له حنفي مذهب سره سم اجراء كيږي مگر هغه افغانان چه د اسلام د دين پيرو نه وي كولى شي چه د مربوطو قوانينو په حدودو كښې خپل مذهبي مراسم اجراء كړي.

په دې ماده كښې كه څه هم د اسلام د پيروانو په برخه كښې يوازې همدومره ويل شوي چه د حنفي مذهب د احكامو مطابق ديني شعاير د دولت له خوا اجراء كيږي او ظاهراً افرادو ته دغه حق نه دى وركړ شوى مگر عقلاً دا ترينه فهميږي چه افراد هم دغه كار كولى شي.

همدارنگه دلته د ملت هغو افرادو ته د مذهبي مراسمو د اجراء اجازه وركړ شويده چه د اسلام پيرو نه وي مگر د اسلام په پيروانو كښې غير حنفي مذهبو ته د مذهبي مراسمو د اجازې په باب څه نشته يعني داسې نه دي ويل شوي: (*آن افراد ملت كه پيرو دين اسلام نيستند و يا پير ومذهب حنفى نيستند در اجراى مراسم مذهبى خود ... آزاد ميباشند*) مگر دلته هم عقل او قياس دا حكم كوي چه غير مسلم افغان چه خپل مذهبي مراسم اجراء كوي نو غير حنفي مسلم به ولې خپل مذهبي مراسم نه اجراء كوي.

د اساسي قانون په نهمه ماده كښې. د پادشاه حقوق او وظايف لكه د اردو اعلى قيادت، د حرب او متاركې اعلان، د شورى

افتتــاح او انحــلال، د قوانينــو توشــيح، د تقنينــي فرامينــو اصــدار، د صدراعظـم او وزيرانـو تعيـين او اسـتعفى قبلـول، د مشـرانو جـرگې د رئيـس او غــير انتخــابي اعضــاو تعييـــن، د قــاضي القضــات او د ســترې محكمــې د اعضــاو تعييـــن، د اضطــراري حــالت اعلامــول او ختمـول د مجـازاتو تخفيفـول او عفـوه كـول او داسـې نـور ښودل شـوي.

دا حقـوق او وظـايف د پوهـانو او ليكوالـو پـه نظـر كـښې دوه ډولـه تعبير شـوه.

چـا وويـل اساسـي قـانون دغـه حقـوق او صلاحيتونـه پـه تشـريفاتي او سمبوليك ډول پادشـاه تـه وركـړي دي چـه د حكومـت پـه خوبنـه تـرې كـار واخيسـتل شـي چـه دغـه مطلـب پـه دې عبـارت افـاده شـويدى: (*وظـايفى را كـه قـانون اساسـى بـه دوش پادشـاه گذاشـته اسـت يـك قسـمت آن تشـريفاتى و يـك قسـمت غـير تشـريفاتى ميباشـد ولـى همـه آن جنبـه سـمبوليك دارد.*

در حقيقـت ايـن وظـايف را نـيز پادشـاه بمشـوره يـا پيشـنهاد حكومـت وقـت اجـراء مينمـايد ... پادشـاه فراميـنى را كـه امضـاء ميكنـد نطـق هـائيرا كـه بعمـل ميـاورد پاليسـى هائيراكـه اعـلان ميكنـد مذاكـرات يـا تعينـاتى را كـه بعمـل ميـاورد و يـا فيصلـه هـاى محـاكم را كـه امضـاء مينمـايد مسـول هيچكـدام آن نمـى باشـد و مسـئول همـه آن در نـزد پارلمـان حكومـت وقـت ميباشـد) بـل چـا وويـل دا ټول حقـوق او وظـايف پـه مطلـق ډول د پادشـاه پـه اختيـار كـښې دي او حكومتونـه پكـښې د مداخلـې حـق نلـري.

لومـړى نظريـه پـه ملـي مصلحـت او معقوليـت بنـاء ده او د ديموكراسۍ او مشـروطيت اصلـي او صحيـح غوښتنـه همدغـه ده.

اساسـي قـانون چـه پـه آغـاز كـښې مشـروطه شـاهي اعـلام كـړه او ملـي حـاكميت ئـې د ملـت حـق وگاڼه او بيـا ئـې مسـئوليتونه هـم د حكومـت پـه غـاړه واچـول بـې لـه دې بلـه معنـى نلـري چـه پادشـاه بـه خپـل صلاحيتونـه پـه مطلـق ډول د ځان نـه گڼي، بلكـه د حكوسـت مسـئوليت او خپـل عـدم مسـئوليت بـه پـه نظـر كـښې نيسـي. كـه داسـې

نه وي او هغه ټول کارونه پادشاه پخپله خوښه او د خپل نظر مطابق اجراء کړي چه د اساسي قانون په دوهم فصل کښې د پادشاه له عنوان لاندې ذکر دي نو بیا د دیموکراسۍ او مشروطه شاهي مفهوم له منځه ځي او ملي حاکمیت څه معنی نلري. د دوهمې نظریې د تردید او د لومړۍ نظریې د تائید د پاره دا دلیل هم شته چه پخپله اساسي قانون د دغو حقوقو او وظایفو له جملې څخه ځینې وظایف د دوارو جرګو د رئیسانو په مشورې او د یو شمیر اعضاو په غوښتنې پورې مربوط کړي دي او په ځینو مواردو کښې ئې د سترې محکمې موافقه شرط کړیده.

وګورئ! د اردو اعلی قیادت اساسي قانون پادشاه ته ورکړی دی، مګر په (۶۴) ماده کښې چه د شورئ صلاحیتونه ښیي، نو خارج ته د افغانستان اردو استول د شورئ صلاحیت ګڼل شویدی.

همدارنګه په دوهم فصل کښې پادشاه د وطن د استقلال او تمامیت ساتونکی ګڼل شوی، مګر په (۹۴) ماده کښې د استقلال ساتنه او د ساحې د تمامیت دفاع د حکومت وظیفه ده نو که چیرې د اردو د اعلی قیادت معنی دا وي چه حکومت په اردو کښې د مداخلې حق او څه تسلط نلري نو د مملکت استقلال او تمامیت به څنګه وساتي؟.

همدارنګه په دغه ماده کښې د نظم او امن عامه ساتنه د حکومت وظیفه ده او په نهمه ماده کښې د مجازاتو تخفیف او عفوه کول دپادشاه حق دی. که چیرې پادشاه خپل دغه حق بې د حکومت له مشورې او موافقې په مطلق ډول استعمالوي او مجرمین بخښي حکومت به څنګه نظم او امن عامه وساتي؟. دلته باید دا هم ووایو چه په اساسي قانون کښې "تخفیف او عفو مجازات" په مطلق ډول پادشاه ته مفوض دي او پخوا ترډې د اصول اساسي په (۷) ماده کښې لیکلي و: "عفو و تخفیف مجازات تعزیری مطابق شرع شریف از حقوق جلیله پادشاهی شمرده میشود." یعنی هلته (تعزیری) قید وضع شوی و او مجازات په مطلق ډول ذکر نه و

او يو بل قيد هم وضع شوى يعني "مطابق شرع شريف" د پادشاه حقوق او وظايف چه اكثراً د حكومت په خوښه اجراء كيږي او په هغو مواردو كښي چه په شورى يا قضائيه قوې پورې ارتباط لري د دغو قوو په صوابديد عملي كيږي مسئوليت ئې هم د حكومت او نورو په غاړه لويږي چه په دغه اساس د شورى د څو تصويب شوو قوانينو (لكه د احزابو، ښارواليو او ولايت جرګو قوانين) دنه توشيح كيدو او د دغومره ځنډيدو مسئوليت حكومتونو ته راجع دي او اجرائيه قوه د تقنينيه قوې په شمول د اساسي قانون په نه تطبيقولو او اهمالولو محكوموي، كه كوم حكومت ووايي چه د قوانينو توشيح او انفاذ اعلامول د پادشاه وظيفه ده يا د پادشاه حق دى او د دې معنى دا ده چه د قوانينو ردول يا ځنډول حكومت ته څه مسئوليت نه متوجه كوي ځكه چه توشيح او انفاذ حتمي نه دى، اختياري دى، دا استدلال صحيح نه دى او حكومت ته برائت نه وركوي.

د قاضي القضات او د سترې محكمې د اعضاو تعيين همدارنګه د صدراعظم او د وزيرانو تعيين د مشرانو جرګې د رئيس او د غير انتخابي اعضاو تعيين د پادشاه وظيفه يا حق دى، مګر قانوناً دانشي كيدى چه بيخي تعيين نشي يا ئې تعيين ډير وځنډيږي او بې اجراء پاتې شي.

د اساسي قانون په "۱۸" ماده كښې د سلطنت د انتقال مسئله داسې تنظيم شويده چه كه پادشاه استعفى وكړي يا وفات شي پادشاهي ئې په اتومات ډول مشر ځوى ته انتقال كوي او كه هغه د پادشاهي د شرايطو فاقد وي نو دوهم ته ثم فثم انتقال كوي. كه پادشاه دغه راز ځوى ونلري نو بيا ئې مشر ورور ته سلطنت انتقال كوي او چه مشر ورور د شرايطو واجد نه وي دوهم ورور ته په هماغه ترتيب نقليږي او د زامنو او ورونو د نشتوالي په صورت كښې د اعليحضرت شهيد محمد نادر خان له پښتي بازماندګانو څخه يو تن د هغه مجلس له خوا انتخابيږي چه لويه جرګه او د حكومت او سترې محكمې اعضاء پكښې راغونډ وي.

دا موضوع په اصول اساسي کښي د پنځمي مادي په آخر کښي په دي ډول ده:

"... *ملت نجيب افغانستان متعهد ميشوند که سلطنت افغانستان بخاندان ايـن پادشاه ترقيخواه مملکت بانتخاب اعليحضرت پادشاهي و اهالي ملت افغانستان انتقال ميکند*" دلته د سلطنت انتقال د اعليحضرت شهيد په خاندان کښي بي له څه تعين او خاص ترتيب څخه په مطلق ډول د پادشاه او د ملت انتخاب ته محول شوی او چه د ملت د انتخاب شکل او صورت نه دی توضح شوی.

په اصول اساسي کښي د پادشاه خاندان هم داسي ښودل شوی: "*خاندان عبارت است از اولاد ذکور کبير و برادر*" مگر په اساسي قانون کښي په ۲۴ ماده کښي دغه کسان په خاندان کښي شامل دي:

(*پسر و دختر و برادر خواهر پادشاه و ازواج و زوجات و ابناء و بنات شان عم و ابناى عم پادشاه خانواده پادشاهى را تشکيل ميدهند*) په دغه ماده کښي که څه هم تر اوښي او خوريي پوري د خاندان ساحه اوږده شويده مگر د پادشاه پلار او مور په دغه جمله کښي نه دي ياد شوي خو عقل او قياس حکم کوي چه والدين بايد لومړنی حق ولري او هيڅ دليل نشته چه دوی د خاندان په سر کښي رانشي.

يو بل ټکي چه په دغه ماده کښي جلب نظر کوي هغه دا دی چه وراره او وريره، خوريي او خورزه، نمسي او نمسی ازواج او زوجات "مذکر او مونث" يو شان په خاندان کښي شامل شويدي مگر يوازي د ترونو په برخه کښي د تره ځوی او د تره لور يو شان ندي گڼل شوي يعني ابناى عم په دغه جمله کښي راغلي دي او بنات عم هير شويدي. د دغي مادي په اخر کښي ليکلي دي (*اعضاى خانواده پادشاهى حيثيت خود را بصفت عضو خانواده پادشاهى مادام الحيات حفظ ميکند*) د دي عبارت معنى دا ده چه دغه حيثيت لکه

ماموریت له چانه نه سلبیږي او سلب و عزل نه قبلوي یعنې د ژوند تر آخره ملګرې دي چه څوك ترینه مستعفی کیدی نشي او نه جزاءً له چانه اخیستل کیدی شي مګر یو سوال پیدا کیږي او هغه دا دی چه د یوه پادشاه د تره څوی په هغه صورت کښې چه دپادشاه د تره څوي وي د عمر تر آخره د پادشاهي خانواده د غړي حیثیت لري مګر که یو پادشاه فرضاً مستعفی شي او څوی ئې پادشاه شي نو بیا خو دغه شخص د پادشاه د تره څوی نه دی او د سلطنت د انتقال په ورجه ښایي چه یو بل شخص د نوي پادشاه د تره څوی په صفت د پادشاهي خاندان د غړي حیثیت پیدا کړي او هغه لومړی شخص په دې وجه چه اوس د پادشاه د تره څوی نه دی دغه حیثیت له لاسه ورکړي.

دا سوال د غور وړ دی چه د حقوقپوهانو اظهار نظر غواړي او لکه د اساسي قانون ځینې نور مسایل د اختلاف نظر مجال لري.

دریم فصل: د خلکو اساسي حقونه او وظیفې:

په دې فصل کښې د افغانستان د خلکو حقوق او وظایف تنظیم شوي دي او په لومړي سر یعنې ۲۵ ماده کښې وایي: (*تمام مردم افغانستان بدون تبعیض و امتیاز در برابر قانون حقوق و وظایف مساوی دارند*) دا ماده که څه هم په مطلق او قاطع ډول د افغانستان ټولو خلکو ته په مساویانه ډول بې له تبعیض او امتیاز څخه اساسي حقونه او وظیفې ورکوي چه نه پکښې کومه استثنی شته او نه تعلیق یا قید و شرط مګر وروسته تر دې مادې چه ځینې نورې مادې په نورو فصلونو کښې یا په همدغه فصل کښې ګورو معلومیږي چه دغه ورکړه بې قید او شرطه نه ده او باید چه نه وي.

مثلاً د همدغه فصل په ۳۲ ماده کښې د جمعیتونو تاسیس او د احزابو تشکیل د خلکو اساسي حق ګڼل شوی مګر یو څه شرایط ورته وضع شوي دي چه ځینې اشخاص بلکه تر دې وخته ئې ټول خلك محروم کړیدي.

په دغه ماده کښې وايي د افغانستان اتباع حق لري د قانون د احکامو مطابق سياسي حزبونه تشکيل کړي په دې شرط چه حزبي مفکورې او فعاليتونه د اساسي قانون د ارزښتونو مناقض نه وي او د حزب تشکيلات او مالي منابع علني وي.

دا حق په دې وجه چه د احزابو قانون نه دی نافذ شوی د اساسي قانون له نافذ کيدو نه تراوسه چه اوه کاله کيږي هيچا ته نه دی ورکړ شوی او چه د احزابو قانون نافذ شي نو بيا به هم هغه کسان له دغه حق څخه محروم وي چه افکار او عقايد ئې له اساسي قانون سره مطابقت نلري، علاوه په دې هغه کسان چه عمر ئې له پنځه ويشتو کالو نه کم وي هغه به هم له دغه حقه محروم وي يعنې نتيجه به ئې دا وي چه د افغانستان ټول خلك په دغه اساسي حق کښې مساوي نه دي او دا به معقوله هم نه وي چه مساوي وي خو بايد چه د اساسي قانون په ۲۵ ماده کښې دغسې استثنی يا تعليق ته يو څه اشاره شوې وای.

دلته بله د ملاحظې وړ خبره دا ده چه حکومتونو د افغانستان د خلکو دغه اساسي حق په دې دليل څو کاله وځنډاوه چه ترڅو د احزابو قانون خپله نهايي مرحله طی نکړي د احزابو تشکيل قانوني جواز نلري، مګر د اساسي قانون ځينې نور احکام چه په همدغه فصل کښې درج دي او د خلکو په اساسي حقوقو پورې ارتباط او تعلق لري لکه د اشخاصو د مسکن مصئونيت، د ملکيت مصئونيت، د مخابراتو مصئونيت نو هلته هم لکه د احزابو موضوع په فرعي قوانينو حواله ورکړ شويده چه په دغو مواردو کښې هم لا قوانين ندي وضع شوي مګر حکومتونه دلته هغه دليل ته اعتنا نه کوي چه د احزابو په مورد کښې ئې معتبر ګڼي.

سره له دې چه د کورونو تفتيش او د ملکيت استملاك اساسي قانون فرعي قوانينو ته محول کړيدي چه بايد له اساسي قانون وروسته دغه قوانين د اساسي قانون له ايجاباتو او مقتضياتو سره

سم راوتلي وای مگر حکومتونه بې د دغو قوانینو له وجود څخه کورونه لټوي او ملکیتونه استملاک کوي.

د اساسي قانون په ۲۸ ماده کښې وایي: (*مسکن شخص از تعرض مصئون است هیچکس بشمول دولت نمیتواند بدون اجازه ساکن یا حکم محکمه با صلاحیت و بغیر از حالات و طرزیکه در قانون تصریح شده بمسکن کس داخل شود یا آنرا تفتیش نماید. در موارد جرم مشهود ماموړ مسئول میتواند بمسکن شخصي بدون اجازه او یا اجازه قبلي محکمه بمسئولیت خود داخل شود یا آنرا تفتیش کند. ماموړ مذکور مکلف است بعد از دخول یا اجرای تفتیش در خلال مدتیکه قانون تعین میکند فیصله محکمه را حاصل نماید*) د دې مادې په حکم باید د کورونو تفتیش یو قانون ولري چه د کور د تفتیش حالات او طرز تصریح کړي او د مشهود جرم په صورت کښې هغه موده هم معینه کړي چه که یو مامور پخپل مسئولیت د چا کور لټوي نو بیا په معین وخت کښې د محکمې فیصله حاصلوي.

ترڅو چه دغه قانون نه وي راوتلي هیڅوك حق نلري چه د چا کور ولټوي لکه چه بې د احزابو له قانونه څوك حق نلري چه حزب جوړ کړي.

همدارنګه د اساسي قانون په ۲۹ ماده کښې لیکلي دي:
(*ملکیت از تعرض مصئون است ملکیت هیچ شخص بدون حکم قانون و فیصله محکمه با صلاحیت مصادره نمیشود. استملاك ملکیت شخصي تنها بمقصد تامین منافع عامه در بدل تعویض قبلي و عادلانه بموجب احکام قانون مجاز میباشد. هیچکس از کسب ملکیت و تصرف در آن منع نمیشود مگر در حدود قانون. طرز استعمال ملکیت به منظور تامین منافع عامه توسط قانون تنظیم و رهنموني میشود...*) دلته هم اساسي قانون یو فرعي قانون ضرور او لازم ګڼي چه بې له هغه نه " د اشخاصو ملکیت و تصرف در آن منع نمیشود" به منظور تامین منافع عامه" هماغسې چه

حزبونه بې له خپل قانون څخه نشي جوړيدی دولت دچا ملکيت هم بې له دغسې قانونه چه اساسي قانون ئې په دغه مورد کښې ايجابوي اخيستی نه شي او نه ئې تصرف محدودولی شي مګر حکومت دا کار کړی او کوي ئې.

په ۳۰ ماده کښې هم د اشخاصو د مخابراتو تفتيش د صلاحيت لرونکې محکمې او د قانون په احکامو پورې مربوط او موقوف ګڼل شوی چه د قانون وضع ته ضرورت لري او بې له دغه قانونه دا کار قانوني نه دی.

ځلورم فصل (**۵۱**) ماده:

(هيچ عضو شوری به علت رای يا نظريه ايکه هنګام اجرای وظيفه در داخل شوری يا خارج از آن ابراز ميدارد مورد تعقيب عدلی قرار نميګيرد.

هر ګاه يک عضو شوری به جرمی متهم شود مامور مسئول از موضوع به جرګه ای که متهم عضو آن است[1] مذکور به اکثريت دو ثلث اعضاء اجازه بدهد متهم تحت تعقيب عدلی قرار ميګيرد ... هر ګاه تعقيب عدلی قانوناً توقيف را ايجاب کند مامور مسئول مکلف است موضوع را بلا فاصله باطلاع جرګه مربوط برسوانلو صورتيکه جرګه مذکور اجازه بدهد متهم توقيف شده ميتواند در صورتيکه اتهام در هنګام تعطيل جرګه صورت بګيرد اجازه توقيف از هئيت اداری جرګه حاصل ميګردد. فيصله هئيت به نخستين جلسه آينده جرګه جهت اخذ تصميم ارايه ميشود) په دغه ماده کښې دا عبارت(هنګام اجرای وظيفه در داخل شوری يا خارج از ان) د تامل وړ معلوميږي که مطلب دا وي چه د شوری غړي په هغه نظريه چه په جلسه کښې ئې د بحث په وخت کښې ښکاره کوي

---

[1] *دا عبارت د ماخذ په متن کښې همدومره دی. ښايي دلته يو څه عبارات د چاپ په رخت کښې سهوا غورزيدلي وي چه بايد په دې مفهوم وي:(اطلاع بدهد و در صورتيکه جرګه)، که د کوم ځپرندوی سودا نه ووزي نو کيدی شي چه د نوموړي اساسي قانون متن ته مراجعه وکړي.(تولوونکی)*

لـه عدلـي تعقيب لاندې نـه راځي او د وظيفـې اجـراء همدغـه وخـت تـه ويل کيږي نو بيا له شورى نـه خارج د وظيفـې اجراء څه معنى لـري؟

کـه د شـورى غـړى د کـوم جـرم پـه اتـهام پـه شـورى کـښې دننـه او دباندې يـو راز مصئونيـت لـري او د وظيفـې د اجـراء څه قيـد او شـرط پکښې نـه وي نـو پـه اظـهار نظر کـښې دغـه قيـد د څه د پـاره دى؟ يـو بـل ټکـى چـه پـه دې مـاده کـښې دقـت جلبـوي هغـه دا دى چـه د شـورى غړى که په جرم متـهم شي مسئول مـامور بـه مربوطـې جـرګې تـه اطـلاع ورکـوي کـه جـرګه د دوه ثلثـو پـه اکثريت د عدلـي تعقيـب اجازه ورکـړي عدلـي تعقيـب صـورت نيسـي او چـه عدلـي تعقيـب قانونـاً توقيـف ايجاب کړي مسـئول مـامور بـه بيـا جـرګې تـه اطـلاع ورکـوي او چـه جرګه اجازه ورکړي متـهم توقيـف کيږي.

د توقيف پـه اجـازه کـښې اساسي قـانون دوه ثلثـه نـه دي يـاد کـړي مګر د تعقيب په اجازه کښې ئې دوه ثلثـه تعيـن کـړ دي.

دلته دا سوال پيدا کيږي چه ايا د توقيف اهميت له تعقيب نه کم دى؟.

يـا دا چـه پـه تعقيـب کـښې دوه ثلثـه تاکـل د توقيـف پـه بـاب هـم معتبر ګڼل شوي او تکرار تـه ئـې ضـرورت نـه دى محسـوس کـړى.

بلـه دا چـه د شـورى د تعطيـل پـه وخـت کـښې ئـې د توقيـف اجـازه د جرګې په اداري هئيت پـورې مربـوط ګڼلې، مـګر د عدلـي تعقيـب پـه بـاب هيڅ نـه دي ويـل شـوي يعنې کـه د شـورى يـو غـړى د تعطيـل پـه وخت کـښې پـه جرم متـهم شـي او عدلـي تعقيـب تـه ضـرورت وي نـو اساسي قـانون پـه دغـه مـورد کـښې سـاکت دى مـګر د توقيـف اجـازه ئـې د اداري هئيت حق ګڼلې البتـه قياسـاً سـړى دا ويلـى شـي چـه توقيـف خـو لـه تعقيب نـه وروسته وي نـو چـه د توقيـف اجـازه پـه اداري هئيـت اړه لـري د تعقيـب اجـازه هـم د همدغـه هئيـت کـار دى.

۶۰ مـاده:

پـه دې مـاده کـښې د دواړو جـرګو د اداري هئيـت د انتخـاب او تعيـن موضـوع تنظيـم شـوې چـه يـوه فقـره ئـې دا ده: (هئيـت اداري

ولسی جرگه در اغاز دوره، تقنینیه انتخاب میشود) دا جمله د تعبیر او توجیه په لحاظ د اولسي جرګې په دوه دورو کښې د اختلاف باعث شوه، ځینو ویل شوری د میزان په ۲۲ مه افتتاح کیږي او د تقنینیه دورې آغاز همدغه دی چه باید د اداري هئیت انتخاب وروسته له افتتاح او آغاز څخه وي ځکه چه که دمخه تر دې انتخاب شي نو په آغاز کښې به نه وي تر آغاز به دمخه وي.

ځینو نورو ویل د اداري هئیت انتخاب باید له افتتاح څخه دمخه وي او کله چه شوری افتتاح کیږي باید دواړه مجلسونه د اداري هیئتونو لرونکی او د کار د پاره آماده وي که دغسې نه وي او اداري هئیت وروسته له افتتاح او آغاز څخه انتخاب شي نو بیا دغه انتخاب په آغاز کښې نه بلکه وروسته له آغازه صورت نیسي.

د دې لامله چه دا ته قبل از آغاز یا بعد از آغاز نه دی ویل شوی او در آغاز ویل شوي نو په دولسمه دوره کښې د اولسي جرګې رئیس د میزان د ۲۲ څخه دمخه په مقدماتي غونډو کښې انتخاب شو او په دیارلسمه دوره کښې وروسته له دغې نېټې دا کار وشو.

چې د دې دوو نظریو په تائید او تردید کښې ډیر دلایل وویل شوه او ډیر بحثونه پرې وشوه.

۶۶ ماده:

(اعضای ولسی جرگه میتوانند از حکومت استیضاح نمایند مباحثه در مورد توضیحی که از طرف حکومت داده میشود به تصمیم جرگه منوط میباشد) دا ماده سره له دې چه ظاهراً ډیر وضاحت لري او شوك به ګمان نه کوي چه د اختلاف نظر مجال به پکښې وي، مګر بیا هم په دیارلسمه دوره کښې د بناغلي اعتمادي د حکومت او د اولسي جرګې ترمنځ همدغه مسئله دومره اختلافي شوه چه د سلب اعتماد خبره ئې را اوچته کړه اصل اختلاف په دې باندې و چه ولسي جرګې غوښتل چه هر وکیل به پخپل نوبت له

حکومت نه استیضاح کوي او حکومت به هغه ته سمدلاسه توضیعات ورکړي.

حکومت ویل هر وکیل دي خپله استضاحیه وینا کوي او کله چه د ټولو وکیلانو ویناوي خاتمه وموميي حکومت به خپل توضیحات ټولو ته یو ځل ورکوي او که دغسي نه وي یعني حکومت هر وکیل ته منفرداً توضیح ورکوي، نو د استیضاح جلسه د سوال په جلسه بدلیږي او ماهیت ئي تغیر خوري.

حکومت د همدغي مادي په استناد د اولسي جرګي غوښتنه له اساسي قانون نه مخالفه ګڼله او اولسي جرګې خپله مطالبه د همدي مادي په حکم قانوني بلله او حکومت ئي د قانون په مخالفت محکوم کاوه.

حکومت په دغه مورد کښي داسي استدلال کاوه چه په دي ماده کښي استیضیاح کول د وکیلانو کار دی او توضیحات ورکول د حکومت وظیفه ده نو حکومت کولی شي چه خپله وظیفه څنګه چه وغواړي هغسي تنظیم او اجراء کړي.

دا و د حکومت استنباط چه له دغي مادي نه ئي کاوه او ولسي جرګي صحیح نه ګاڼه.

۷۰ ماده:

(*پیشنهاد وضع قانون از طرف حکومت یا اعضای شوری و در ساحه تنظیم امور قضایی از طرف ستره محکمه صورت گرفته میتواند، پیشنهاد وضع قانون در مورد بودجه و امور مالی تنها از طرف حکومت صورت میگیرد*) په دي ماده کښي چه د قانون د وضع پیشنهاد په مطلق ډول حکومت او د شوری اعضاو ته ورکړ شوی یوازې د قضایي چارو د تنظیم په ساحه کښي د قانون وضع د ستري محکمي په صلاحیت کښي هم ګڼل شویده مګر د بودجي او مالي چارو په باب د قانون دوضع پیشنهاد یوازې په حکومت

پوري تخصيص مونـدلـى دي چـه شوري هـم د دغسـي قـانون د وضـع پيشنهاد نشـي.كولـى.

د دغـه مفهوم پـه نظر كـښي نيولـو سـره اوس (۷۲) مـادي تـه راځو چه لـه (۷۰) مـادي سره څنـګه ارتبـاط او مطـابقت پيدا كـوي؟.

۷۲ مـاده:

(هـر گاه پيشـنهاد وضع قـانون از طـرف اعضـاي يكـي از دو جـرگه صورت بگيـرد بعـد از تـائيد ده نفـر از اعضـاي جـرگه ايكـه بـه آن ارائـه شـده در فهرسـت كـار داخـل ميـگردد. هـر گاه پيشـنهاد وضـع قـانون حـاوي تكليف جديـد يـا تنقيـص در عـايدات دولـت باشـد بشـرطي در فهرسـت كـار داخـل ميشـود كـه در متـن پيشـنهاد مـدرك جبران پيش بينـي شـده باشـد ايـن حكـم بـر پيشـنهاد وضـع قـانون از طـرف سـتره محكمـه تطبيـق نمـي شـود) پـه دي مـاده كـښي قـانوني مشـكل دا دي چـه دلتـه اصـلاً د هغـه قـانون د وضـع كيـدو ترتيـب ښودل كيـږي چـه د جرګي د اعضـاؤ لـه خـوا ئـي پيشـنهاد شـوى وي چـه بـايد د جـرګي لس تنـه تـائيد كړي او بيـا د كـار پـه فهرست كـښي ونيـول شـي. پـه دي پسـي دا وايـي كـه د قـانون د وضـع پيشـنهاد د دولـت پـه عـايداتو كـښي تنقيص راولـي يا پـه نوي تكليف حـاوي وي نـو د كـار پـه فهرسـت كـښي پـه دي شـرط نيـول كيـږي چـه د پيشـنهاد پـه متـن كـښي د جـبران د مـدرك پيشـبيني شـوى وي.

لـه دينـه معلوميـږي چـه دا راز پيشـنهاد د يـوې جـرګي غـړي.هـم كولى شي چه هم ئي بـايد لس تنه تـائيد كړي او هـم پـه پيشـنهاد كـښي د جبران مـدرك وښودل شـي.

پـه آخر كـښي بيـا وايـي چـه دغـه حكـم يعنـي پـه پيشـنهاد كـښي د جـبران مـدرك ښودل پـه هغـه صـورت كـښي بيمـورده دي چـه د دغـه قانون د وضع پيشـنهاد د ستري محكمـي لـه خـوا وي.

يعنـي دغـه راز پيشـنهاد سـتره محكمـه هـم كولـى شـي او پـه دغـه صـورت كـښي د جبران مـدرك ضرور نـه دي حـال دا چـه پـه (۷۰) مـاده كـښي د بودجـي او مـالي چـارو پـه بـاب د قـانون د وضـع پيشـنهاد

يسوازي د حكومت مختص حق دی او دوه نوري قوي دغه راز پیشنهاد نشي کولی.

۷۸ ماده:

(لویه جرگه مرکب است از اعضای شوری و روسای جرگه های ولایات...) د لویې جرگې ترکیب دلته داسې ښودل شوی چه د ولایاتو د جرگو رئیسان پکښې اساسي اهمیت لري ځکه چه په دغه ترکیب کښې د ولایاتو د جرگو رئیسان له دوه برخو یا دوو جزو څخه یوه برخه یا یو جزء گڼل شوی یعنې د شوری اعضاء په مجموعي ډول یو جزء گڼل شوي نو کـه دغنه جزء اصلا وجود ونلري د ترکیب مفهوم له مینځه ځي او د مرکب اطلاق پرې نشي کیدی.

د اساسي قانون د ایجاباتو او مقتضیاتو له مخې په اوسنیو حالاتو او شرایطو کښې د مترقبو او غیر مترقبو اوضاعو په لحاظ د لویې جرگې انعقاد یو داسې مهم ضرورت دی چه باید په هر وخت کښې ئې د تشکیلیدو امکان موجود وي. مگر د حکومتونو بلکه د دولت د عدم اعتناء په وجه که اوس په افغانستان کښې د لویې جرگې انعقاد ته فوري ضرورت پیدا شي نو د دې لامله چه د ولایاتو جرگې وجود نلري بلکه د موجودیدو د پاره ئې قانوني زمینه نه ده مساعده شوې مونږ نشو کولی د اساسي قانون مطابق لویه جرگه جوړه کړو.

۸۴ ماده:

(لویه جرگه دارای صلاحیت هایی میباشد که درین قانون اساسی تعیین گردیده است) د دې مادې په اساس د افغانستان هره لویه جرگه چه له اساسي قانون نه وروسته جوړیږي هماغومره صلاحیت لري چه اساسي قانون ورکړی یا په بل عبارت هغې لویې جرگې ورکړی چه دغه اساسي قانون ئې تصویب کړیدی. دلته طبعا دا سوال پیدا کیږي چه د اساسي قانون لویه جرگه باید له راتلونکو لویو جرگو نه د قانوني ماهیت او صلاحیت په لحاظ برتري ولري.

که داسې نه وي نو څنګه یوه لویه جرګه د نورو لویو جرګو صلاحیت محدودوي.

که مونږ له اساسي قانون نه دمخه لویه جرګه د ترکیب په لحاظ له دې لویو جرګو نه معتبره او قوي وګڼو او هغه په کوم بل نامه یا بل حیثیت لکه د موسسانو مجلس فوق العاده وبولو او دغه لویې جرګې چه اساسي قانون ئې قانوني ګڼې عادي لویې جرګې وشمیرو نو بیا دا سوال مینځ ته راځي چه که کوم وخت بیا په هماغه پخوانی ترتیب هماغسې لویه جرګه جوړه شي هغه به هم همدغه محدود صلاحیت لري او که د عام و تام صلاحیت خاونده به وي؟ ایا دهغسې جرګې بیا جوړیده کیدي. دلته طبعا داسوال پیدا قانوني للې شو او که نه؟[1] که چیرې د هغسې لویې جرګې جوړیده قانونا جایز نه وي او د قانوني لویو جرګو صلاحیت هم په هغه اندازه نه وي نه پوهیږم چه دا کار به څنګه تعبیر شي او د عقل و منطق په لحاظ به څنګه وي.؟

که داسې فکر وکړو چه د اوسني قانون مطابق لویه جرګه عینا هماغه صلاحیت لري چه د اساسي قانون لویې جرګې درلود نو بیا څنګه کیدی شي چه هغه لویه جرګه دې د دې لویې جرګې صلاحیت محدود کړي او په ځینو مواردو کښې ئې صلاحیتونه سلب کاندي.

۸۶ ماده:

(هر شخصیکه بر طبق احکام این قانون اساسي اهلیت انتخاب شدن را بعضویت ولسي جرګه دارا باشد میتواند بحیث رئیس یا عضو حکومت تعیین شود. رئیس حکومت باید افغان تولد شده باشد ....) په دې ماده کښې هغه اهلیت چه د وکیل کیدو د پاره په کار دی د وزیر کیدو دپاره هم کافي دي یعنې هر څوك چه وکیل شي هغه وزیر کیدی هم شي او څوك چه د وکیل کیدو حق نلري.

---

[1] *د (هغسې جرګې) له عبارت نه تردې ځایه عبارات مختل دي او سمه معنا نه ښندي. ښایي چه زما په ماخذ کښې طباعتي سهوه وي. (ټولوونکی)*

د وزارت حق هم نلري. د اساسي قانون په (۴۶) ماده کښې د وکالت اهليت دا دی:

۱ ـ د انتخاباتو له وخت نه دمخه ئې بايد د افغاني تابعيت لس کاله پوره شوي وي.

۲ـ د اساسي قانون له نافذ کيدو وروسته بايد د محکمې له خوا د سياسي حقوقو په محروميت محکوم نه وي(که پخوا تر دې محکوم شوی وي پروا نشته).

۳ـ لوستل او ليکل دې وکړی شي (يعنې بيسواده دې نه وي).

۴ـ د انتخاب په وخت کښې دې له ۲۵ کالو نه کم نه وي.

دا دی هغه اهليت چه د وکيل کيدو او وزير کيدو د پاره په کار دی.

سربيره په دې د اساسي قانون په (۴۷) ماده کښې وايي: (رئيس و اعضای حکومت، قضات، صاحبمنصبان و افراد اردو، مامورين و ديگر کارکنان اداری نميتوانند در هنگام تصدی وظيفه بعضويت شوری تعيين يا انتخاب شوند). د دې مادې په حکم يو قاضي، يو مامور، يو عسکر او صاحب منصب چه له خپلې وظيفې نه مستعفی نشي وکيل کيدی نشي او څوك چه په يوه حالت کښې وکيل کيدی نشي په هغه حالت کښې وزير کيدی هم نشي.

د دې حکم په موجب يو عسکري او نظامي شخص په کابينه کښې هغه وخت شامليدی شي چه د اصتعفی په صورت کښې خپل نظامي حيثيت ته خاتمه ورکړي او غير محارب شي يعنې د کابينې ټول اعضا، بايد ملکي خلك وي چه په جزيي دول هم نظامي رنګ ونلري

۸۹ ماده:

(حکومت توسط شخصيکه از طرف پادشاه به حيث صدراعظم موظف شده تشکيل ميگردد. اعضاء و خط مشي حکومت توسط صدراعظم به ولسي جرګه معرفي مي شود و جرګه پس از مباحثه

راجع به اعتماد بر حکومت تصمیم میگیرد. در صورت صدور رای اعتماد فرمان پادشاهی راجع به تعین رئیس و اعضای حکومت صادر میگردد سپس صدراعظم خط مشی حکومت را به مشرانو جرگه معرفی مینماید) په دې ماده کښې د حکومت د جوړيدو دپاره درې مرحلې تاکل شويدي.

لومړئ مرحله هغه ده چه يو شخص د پادشاه له خوا د کابينې په تشکيل موظف شي. دوهمه مرحله هغه چه موظف شخص د حکومت اعضاء او خط مشي ولسي جرگې ته د اعتماد د حاصلولو د پاره معرفي کړي.

دريمه مرحله ئې دا ده چه له ولسي جرگې نه د اعتماد رايه واخلي او پادشاهي فرمان صادر شي.

په لومړي او دوهمه مرحله کښې موظف شخص ته صدراعظم ويل قانوني اعتبار نلري او د موظف صدراعظم کلمه ډيره مناسبه او په ځاى ده.

کوم ټکي چه په دغه ماده کښې د حکومت او د ولسي جرگې ترمنځ په دولسمه تقنينيه دوره کښې د شديد اختلاف باعث شو هغه د (اعتماد بر حکومت) ټکي و.

د حکومت نظر دا و چه اعتماد اصلا په حکومت باندې دى او حکومت صدراعظم ته منسوب دى نو په دغه اساس اعتماد په حقيقت کښې په شخص صدراعظم او خط مشي باندې وي نه په وزير يا هر وزير باندې او د دې لازمي نتيجه دا ده چه يو ځل حکومت د اعتماد رايه واخلي نو پس له هغه که ځينې نوي وزيران د تغير او تبديل يا د کابينې د ترميم په صورت مينځ ته راځي بل اعتماد ته ضرورت نشته.

د اولسي جرگې نظر دا و چه اعتماد په حکومت دا معنى نلري چه اعتماد اصلا په شخص صدراعظم باندې وي او وزيران طفيلي حيثيت لري ځکه چه د حکومت تعريف پخپله اساسي قانون په (۸۵) ماده کښې په دې ډول کړيدى. *"حکومت افغانستان متشکل*

است از صدراعظم و وزراء صدراعظم رئیس و وزراء اعضای حکومت میباشد" نو هر کله چه د حکومت اطلاق یوازې په صدراعظم نشي کیدی بلکه د وزیرانو او صدراعظم مجموعي هئیت ته حکومت ویل کیږي نو کابینه باید په کلي او مجموعي صورت د ټولو وزیرانو په شمول د اعتماد وړ وګڼل شي.

که چیرې موټر دا ومنو چه د اولسي جرګې هغه اعتماد چه د حکومت د تشکیل په وخت کښې څرګندیږي تر اخره کافي دی کیدی شي چه څه موده وروسته د حکومت ټول غړي په نورو بدل شي او یوازې صدراعظم پخپل حال باقي وي نو په دغه صورت کښې به اعتماد یوازې په صدراعظم پورې تعلق پیدا کړي او معنا به یې دا وي چه وزیران بې اعتماده مقرریدلی شي.

د اولسي جرګې په دلایلو کښې یو دلیل دا هم و چه د اساسي قانون په (۹۶) ماده کښې وایي:

"*صدراعظم و وزراء از سیاست عمومي حکومت مشترکا و از وظایف مشخصه خود منفردا نزد ولسي جرګه مسئولیت دارند...*"

هر کله چه په مشترك او انفرادي مسئولیت کښې د وزیر او صدراعظم ترمنځ څه فرق او تفاوت نشته په اعتماد کښې هم وزیران بې برخې نشو ګڼلی. که چیرې اعتماد یوازې په صدراعظم باندې وای، د حکومت هر مسئولیت به هم شخصا صدراعظم ته متوجه و، نه هر وزیر ته.

د حکومت او ولسي جرګې دغه اختلاف که څه هم په دولسمه دوره کښې په عملي لحاظ بې نتیجې و، مګر په دیارلسمه دوره له یوه وزیر څخه سلب اعتماد په عمومي مجلس کښې مطرح شو او رایګیري پرې وشوه یعنې د شورایي تعامل په حیث په یوه وزیر باندې د سلب اعتماد مطرح کیدل ومنل شوه او په همدغه وجه یو وزیر له کابینې نه وایستل شو.

په اساسي قانون کښې اعتماد او سلب اعتماد دواړه په حکومت پورې تعلق لري (اعتماد بر حکومت سلب اعتماد از حکومت) چه

د عبارت په لحاظ څه فرق او تفاوت نلري نو کله چيرې له يوه وزير څخه سلب اعتماد مطرح کيدی شي په يوه وزير باندي د اعتماد رايه هم مطرح کيدی شي.

۱۰۱ ماده:

(*تمام فيصله های قطعي محاکم واجب التعميل است مگر در حالت حکم به مرگ شخصی که تعميل حکم محکمه مشروط بتوشيح پادشاه ميباشد*) دلته د مرګ حق په مطلق ډول قصاصا وي که سياستا بې د پادشاه له توشيح څخه اجراء کيدی نشي.

په اساسي قانون کښې که څه هم د مجازاتو تخفيف او عفو د پادشاه حق ګڼل شوی او په دغه اساس که په (۱۰۱) ماده کښې د توشيح قيد نه وای ايښودل شوی، هم پادشاه کولی شو چه د مرګ جزاء په حبس يا بله جزاء بدله کړي يا ئي عفو کړي.

۱۰۵ ماده:

(*ستره محکمه مرکب است از نه عضو که از طرف پادشاه تعيين ميشود ...*) په دې ماده کښې د سترې محکمې اعضاء نهه تنه ښودل شوي دي چه نه پوهيږو قانونګذار به په دغه عدد کښې څه ملحوظ درلوده، مګر دومره معلوميږي چه د دغه عدد تعين اصلي او اساسي هدف دی. اساسي قانون د وزيرانو شمير يعني د کابينې اعضاء نه دي معين کړي بلکه يو قانون ته حواله کړي دي. همدارنګه د دوارو مجلسو د غړو شمير ئي نه دی ښودلی او د تشکيلاتو په تغير د زياتوالي او کموالي امکان پکښې موجود دی، مګر د سترې محکمې غړي مشخص او معين دي چه نهه تنه دي او يو هم پرې نشي زياتيدی.

څنګه چه له نهو تنو نه يو هم نه زياتيږئ دغه شان بايد له نهو تنو نه يو هم کم نه وي. په دې ماده کښې د معنی فشار د "مرکب" په کلمه باندي دی يعني اساسي قانون دا نه وايي چه ستره محکمه نهه غړي لري بلکه وايي له نهو غړو نه مرتبه ده.

نو که چیري دغه محکمه نهه غـړي ولـري هغـه ترکیب چـه اساسي قانون ئي په نظر کـښي لـري لـه مینـځه ځي او د عـدد تعیـن یـې اهمیتـه کیږي. کـه یـوه جمله لـه څو کلمو نـه مرکبـه وي نـو یـوه کلمـه چـه ترینـه لـرې شـي پـه ترکیـب کـښي تـې خلـل یـا نقصـان راځي او هغـه ترکیـب پخپل حال نه پاتې کیږي.

پخوا رواج و چـه ځینو کلاګانـو بـه نهـه برجونـه لـرل او (نـه برجـه) بـه ئي ورتـه ویلـی او دا اطـلاق بـه هاغـه وخت صحیـح و چـه برجونـه بـه ئـي نهو څخه نه زیات و او نه کم. کـه فرضـا یـوه دوا کـوم مریـض تـه تجویـز شوې وي چه پنجه اجزاء ولـري نـو کـه پـه دغـه دوا کـښي یـو یـا دوه جـزء موجـود نـه وي طبـي خـاصیت بـه ئـي هغـسـي نـه وي. کـه د یـو شـاعر لـه رباعي څخه یوه مصرع لرې شي نو بیـا بـه څوك ورتـه رباعي نـه وایـي.
پـه حقوقـي لحـاظ سـتره محکمـه د افغانسـتان نـهایي قضـایي مرجـع ده چه ځیني وظایف ئي پخپلـه اساسي قـانون معیـن کـړي دي.

مثـلا پـه ۳۲ مـاده کـښي وایـي: "*حزبیکـه مطـابق بـا حکـام قـانون تشـکیل مـی یـابد بـدون موجبـات قـانونی و حکـم سـتره محکمـه منحـل نمـی شـود*" نـو کـه پـه یـوه حـزب بـاندي د انحـلال حکـم د سـترې محکمې له خوا کیږي چـه اعضـا یـې پـوره نـه وي بنـایي چـه دغـه حکـم پـه قـانوني او حقوقـي لحـاظ د چـا د قنـاعت وړ نـه وي.

پـه همدغـه مـاده کـښي وایـي: "*پادشـاه میتوانـد بـر تعییـن قـاضی القضـات و اعضـای سـتره محکمـه بعـد از مـرور هـر ده سـال تجدیـد نظـر نمـاید. بـا رعـایت ایـن حکـم و حکـم مـاده یکصدوششـم قـاضی القضـات و اعضـای سـتره محکمـه بهیچوسـیله دیـگر از وظیفـه شـان برطرف نمیشـوند...*" د سترې محکمې قاضیان چـه یـو ځل تعیـن شـي نو بیا تـر لسـو کـالو لـه وظیفـي څخـه نـه منفـك کیـږي او پادشـاه هـم وروسـته لـه لسـو کـالو دغـه کـار کولی شي. دا ځکـه د سـترې محکمـې غړو تـه همدغـه راز اطمینان پـه کـار دی چـه پـه خپـل حکـم کـښي لـه هیـڅ راز تـاثیر لاندې رانشـي او د عـزل خطـر ئـي تـهدید نـه کـاندي

علاوه په دغه مصئونیت اساسي قانون د ستري محکمې د اعضاو ټول ژوند په دې ډول تامین کړی دی چه وروسته له لسو کالو نه هم که پخپل کور کښېني ناست وي او هیڅ نه کوي نو ترڅو ژوندی وي خپل معاش به پوره واخلي او د عضویت د وخت ټول امتیازات به ئې تر اخره محفوظ وي چه دغه راز امتیازات اساسي قانون بل چاته نه دی ورکړی.

دا تامینات او تضمینات د دې د پاره دي چه دغه قاضیان د نورو ناجایزو استفادو په فکر کښې نه وي او احتیاج او ضرورت ئې سوء استفادې ته مجبور نکړي.

د دغو قانوني او حقوقي امتیازاتو په مقابل کښې دوی له ځینو اساسي او سیاسي حقوقو څخه محروم کړی شوي هم دي.

مثلا دوی نشي کولی د وظیفې په وخت کښې یا وروسته تر وظیفې په سیاسي احزابو کښې شامل شي. همدارنګه وروسته د قضاء له لس کلنې دورې څخه هم د ستري محکمې غړي مامور کېدلی، وزیر کېدلی او د شوری غړی کېدلی نشي.

دا د دې د پاره چه که دستري محکمې غړو ته دا لارې وروسته تر وظیفې خلاصې وي کېدی شي چه په وظیفه کښې د کوم حزب او جمعیت یا د کوم شخص په ګټه منحرف شي او د اینده وعدو په اثر عدالت له پښو لاندې کړي.

دلته بنایي څوک ووایي چه اساسي قانون خو په (۲۶) ماده کښې چه د شوری د غړیتوب شرایط بیانوي د ستري محکمې عضویت وروسته تر وظیفې د شوری د غړیتوب مانع نه ګڼي بلکه وایي"... *بعد از انفاذ این قانون اساسی از طرف محکمه بحرمان از حقوق سیاسی محکوم نشده باشند*" او اوس چه په (۱۰۵) ماده کښې د ستري محکمې غړي وروسته تر وظیفې له دغه حق څخه محرومول دغه حرمان خو د محکمې له خوا څخه نه دی او له هغې مادې سره تصادم کوي.

که چیرې د اساسي قانون منظور دا و چه د ستري محکمي اعضاء وروسته تر وظیفي هم د شوری غړیتوب نشي کولی نو لکه چه په (۴۷) ماده ویلي دي چه قاضیان، ماموران، وزیران او عسکري صاحب منصبان د وظیفي د تصدئ په وخت کښي د شوری په عضویت نه تاکل کیږي دا به ئي هم ویلي و چه د ستري محکمي غړي د تصدئ په وخت کښي او پس له هغه هم وکیل کیدی یا سناتور کیدی نشي.

بنایي د دي خبري ځواب دا وي چه اساسي قانون که څه هم د ځینو اساسي یا سیاسي حقوقو حرمان د محکمي په حکم پوري مربوط کړیدي مګر په ځینو مواردو کښي ئي پخپله هم دا کار کړی او قانون کولی شي چه ځیني حقوق له چانه سلب کړي مګر دا چه د شوری د غړیتوب اهلیت او اوصاف بیانیږي او د دغه حق د محدودولو شرایط او قیود ښودل کیږي د ستري محکمي اعضاو ته څه اشاره نه ده شوې لکه چه نورو قاضیانو ته شویده دا به د اصول الفقه او د ادبي او کلامي احکامو په لحاظ د تامل وړ خبره وي.

هغه څوك چه د ستري محکمي غړیتوب قبلوي هغه په دي پوهیږي چه اساسي قانون ده ته څه امتیازات ورکړي او څه ئي ترینه سلب کړیدي نو پخپله د دغي وظیفي قبول د یوه قرارداد په حیث یوه قانوني معامله ده چه د معاوضي او مبادلي مفهوم پیدا کوي.

د ستري محکمي د اعضاو په مورد کښي چه کومه مسئله د اختلاف باعث شوه هغه د استعفی موضوع ده چه د اولسي جرګي د تقنین په انجمن کښي د قضایي تشکیلاتو او صلاحیتونو د قانون په مطالعه کښي مینځ ته راغله او ډیر جنجالونه پرې پیښ شو.

ځینو وویل: اساسي قانون د ستري محکمي د اعضاو د استعفی په باب هیڅ نه دي ویلي او دغه لاره ئي د دوی په مخ نه ده تړلي نو که چیرې یو قاضي د داسي مریضئ په وجه له وظیفي نه استعفی کوي چه د وظیفي د اجراء امید ورته نه وي پاتي یا په کوم بل علت

نه غواړي چه لس کاله په ستره محکمه کښې پاتې شي هغه باید لکه محبوس ونه ساتل شي او د استعفی حق ترینه سلب نشي.

خینو نور وویل: اساسي قانون د ستري محکمې د اعضاو د کناره کیدو ټولې لارې ترلې دي او په دغه مورد کښې ئې دوه لارې خلاصې پرېښې دي. یو دا چه پاچا لس کاله وروسته په دوی تجدید نظر کولی شي او کیدی شي چه په عوض ئې نور اشخاص تعین شي یعنې د لسو کالو په موده کښې ئې پادشاه هم نشي برطرف کولي.

بل دا چه د اولسي جرګې له خواپه وظیفوي جرم متهم شي او دوه ثلثه اعضاء ئې د محاکمه کیدو تقاضا تائید کړي.

غیر له دغو دوو صورتو اساسي قانون په صراحت وایي "*قاضی القضات و اعضای ستره محکمه بهیچوجه دیگر از وظیفه شان برطرف نمی شوند*" اوس به وګورو چه غیر له دغو دوو صورتونو څخه د برطرف کیدو بله کومه وسیله متصوره ده چه اساسي قانون ئې نفي کړي. طبیعي او غیر اختیاري حوادث خو مستثنی دي یعنې مړینه په دغه جمله کښې نه راځي او بې له استعفی نه د برطرف کیدو او کناره کیدو د پاره بله کومه وسیله نشته چه د اساسي قانون دغه حکم ورته متوجه شي او که فرضا بله وسیله هم وي نو اساسي قانون خو وایي (*بهیچوجه دیگر از وظیفه شان برطرف نمی شوند*) چه استعفی هم د برطرف کیدو د وسیلې په حیث له دغه حکم لاندې راځي.

ځینې ګمان کوي چه برطرف کیدل په لغوي یا اصطلاحي لحاظ باید حتما د بل چا له خوا وي یعنې پخپله څوك ځان نه برطرف کوي او په دغه اساس استعفی د برطرف کیدو وسیله نشو بللی.

هغه بل جانب د دوی په جواب کښې وایي اول خو برطرف کیدل داسې یوه کلمه ده لکه کناره کیدل چه یو موظف شخص کولی شي. د استعفی په وړاندې کولو له وظیفې نه کناره شي او ځان پخپله برطرف کاندي، یعنې د برطرف کلمې سره که کول یوځای شي برطرفي د بل چا له خوا وي او که کیدل ورسره یوځای شي نو

برطرفي د خان لـه خـوا وي چـه پـه دري ژبـه کـېـې برطـرف کـردن او برطرف شدن همدغـه معنى لري.

کـه فرضـا (برطرف نميشوند) قـانوني مفـهوم همدغـه وي لکـه چـه دوی گمان کوي او استعفى پـه دغـه مفهوم کېږي نـه وي شـامله نـو بيـا دا مشکل مينځ تـه راځي چـه غـير لـه عـزل، محـاکمې او استعفى نـه بلـه کومـه وسيله د برطرف کيدو د پاره شته چـه اساسي قـانون ئـې نفي کوي.

عـلاوه پـه دې کـه بـالفرض اساسـي قـانون د سـترې محکمـې د اعضـاو د استعفى پـه بـاب سـاکت وي او پـه دغـه مـورد کـښې صراحـت نـه وي موجـود نـو بيـا د اساسي قـانون منظـور او روحيـه پـه نظر کښې نيول په کار دي.

سـړی بـايد فکـر وکـړي چـه اساسـي قـانون د څه د پـاره د سـترې محکمـې اعضـاو تـه ځينـې امتيـازات ورکـړي او ځينـې اساسـي او سياسي حقوق ئې ترينه سلب کړه؟

ولـې د سترې محکمـې غـړي وروستـه تـر دې چـه لـس کلنـه دوره ئـې تيره شي او د سـترې محکمـې عضويت هـم لـه لاسـه ورکـړي پـه سياسـي احزابـو کـښې شـامليدی نشـي، صدراعظـم يـا وزيـر کيـدی نشـي او د شوری غړيتـوب نشـي حـاصلولی.

ځکـه چـه کـه دغـه لاري ده تـه خلاصـې وي کيـدی شـي چـه پـه دغـه اميد د کـوم جزب د کومـې کـابينې يـا د کـوم شـخص پـه گټه پـه وظيفـه کـښې د انحـراف مرتکـب شـي او د دغسـې مقـاصدو دپـاره د قضـا مقدسه وظيفه متضرره شي نو کـه چيرې دغـه قـاضي تـه تـر هغـه وختـه چـه لـس کالـه ئـې پـوره نـه وي د استعفى لاره خلاصـه وي او وروسـته لـه استعفى نـه د صـدارت، وزارت، وکـالت، مـاموريت او حزبـې فعـاليت امکـان موجـود وي د سـترې محکمـې قـاضي کولـی شـي چـه څو کالـه د قضـا وظيفـه د ځينـو سياسـي او اداري اغراضـو او ملاحظـاتو لـه تـاثير لاندې د چا پـه اشاره اجراء کړي او بيـا پـه اتـم، نـهم يالسـم کـال

استعفی وکړي او کومه بله لوړه څوکۍ ونیسي یعنې قضایي وظیفه اصلي ونه ګڼي بلکه د نورو چارو وسیله ئې وبولي.

په دغه صورت کښې د اساسي قانون غرض او غایه له مینځه ځي او معنا د قضائیه قوې استقلال له سقوط سره مواجه کیږي.

د دې دپاره چه د اساسي قانون اصلي منظور او روحیه وساتله شي باید د استعفی لاره تړلې وي یا اقلاً وروسته له استعفی نه هم دغه راز کارونه ونکړی شي یعنې استعفی باید د بل رسمي کار او د دغو مقاصدو د پاره نه وي بلکه رسمیاتو سره رښتیانی وداع او کنارګي وي چه بې له صحت ساتنې او ذهني او روحي فراغت څخه بل منظور ونلري.

۱۰۷ ماده:

(*ستره محکمه مرجع نهایی قضایی افغانستان است...*) د دې حکم په اساس ستره محکمه چه قانونا له نهه تنو نه کمه او زیاته نه وي یعنې یو قاضي القضات او اته غړي پکښې حتمي دي یوه محکمه ده چه له دې نه پورته بله محکمه نشته او نهایي محکمه همدغه ده.

د دې محکمې ټول غړي د قاضي القضات په شمول د یوې نهایي محکمې حیثیت لري چه دغه مجموعي حیثیت قانونا تجزیه او انفکاك نه قبلوي.

که چیرې د سترې محکمې غړی په خو قضایی دیوانونو وویشل شي چه هر یو په یوه دیوان کښې د رئیس په حیث څو نور غړي ولري چه هغه د سترې محکمې غړي نه وي نو دغه هره یوه قضایي څانګه د سترې محکمې صلاحیت او حیثیت نلري او حکم ئې هم نهایي نه ګڼل کیږي څکه چه دغه تقسیم او تجزیه د اساسي قانون له نص او روح سره توافق نلري.

ستره محکمه د محاکمو په تشکیل او د قاضیانو په تعیین کښې د صلاحیت خاونده ده او حق لري چه محکمې زیاتې او کمې کړي یا یکښې تنوع راولي په دې شرط چه د سترې محکمې هویت او ماهیت د اساسي قانون مطابق او مجموعي ډول د یوې نهایي محکمې په حیث په خینو قضایاو کښې خپلې فیصلې صادرې کړي.

۱۲۰ ماده:

(*اصل پیروی از اساسات اسلام، اساس پادشاهی مشروطه مطابق به احکام این قانون اساسی و ارزشهای مندرج ماده هشتم تعدیل نمی شود. تعدیل دیگر محتویات قانون اساسی به پیشنهاد مجلس وزراء، یک ثلث از اعضای ولسي جرگه یا مشرانو جرگه مطابق به احکام این فصل صورت میگردد.*) په دې ماده کښې درې اصله یعني د اسلام د اساساتو پیروي، د مشروطه پادشاهۍ اساس او دا چه پاچا باید د افغانستان تبعه، مسلمان او حنفي مذهب وي غیر قابل تعدیل ګڼل شوي او د اساسي قانون نور ټول محتویات تعدیل قبلوونکي بنودل شوي.

په حقوقي او قانوني لحاظ که یوه لویه جرګه دا حق ولري چه خینې اساسات او اصول لاینغیر وګڼي او نورو لویو جرګو ته ئې د تعدیل حق ورنکړي نو باید له دغو درې اصلو سره د افغانستان وحدت، تمامیت او استقلال هم غیر قابل تعدیل بنودل شوی وای.

د اساسي قانون هغه محتویات چه قابل تعدیل ګڼل شویدي په عملي صورت نې تعدیل ډیر مشکل شوی او په حقیقت کښې ټول اساسي قانون له تعدیل څخه دایمي مصونیت پیدا کړی چه دغه اشکال او مخنیوی په (۱۲۱-۱۲۲) موادو کښې په دې ډول تامین شویدي.

د تعدیل پیشنهاد به لویه جرګه مطالعه کوي او چه د مجلس اکثریت د تعدیل ضرورت تصویب کړي او خپلو اعضاو څخه به یو

هئیت د تعدیل د طرح تهیه کولو ته تعینوي. دا هئیت به د وزیرانو د مجلس او د ستري محکمې په مشوره دغه طرحه تهیه کوي او لویې جرګې ته به نې وړاندې کوي که لویه جرګه د تعدیل طرح په اکثریت تصویب کړي طرح پادشاه ته وړاندې کیږي. پادشاه شوری منحل کوي او د تعدیل طرح د عامه اطلاع د پاره خپروي او د نورو انتخاباتو نیټه اعلاموي چه په څلورو میاشتو کښې نوی شوری مینځ ته راشي او نوی حکومت جوړ شي. پادشاه به لویه جرګه بیا دایروي او دغه دوهمه لویه جرګه به د دوه ثلثو په اکثریت یا د تعدیل طرح قبلوي یا به ئې ردوي.

وګورئ! د تعدیل مسئله څومره غوټې لري او څومره بندیزونه ئې په مخکښې دي یوه شوری او یو حکومت باید له مینځه لاړ شي او دوه لویې جرګې باید درې تصویبه د یوې مادې د تعدیل د پاره وکړي.

که بالفرض لومړۍ لویه جرګه د تعدیل ضرورت او د تعدیل طرح تصویب کړي او دوهمه لویه جرګه ئې رد کړي یا ئې په دوه ثلثه نه بلکې په نسبتي اکثریت تصویب کاندي. د اساسي قانون په فحوا تعدیل نشي راتلی او اصل په خپل حال پاتې کیږي. دلته دا سوال مینځ ته راځي چه وروستۍ لویه جرګه په لومړۍ جرګه څه تفرق لري چه د دوی درد په صورت کښې د لومړۍ لویې جرګې دوه تصویبه له مینځه ځي او هیڅ اهمیت نه ورکول کیږي.

ښایي دلته وویل شي چه د تعدیل طرح چه د عامه د اطلاع د پاره نشر شي خلك د همدغه کار د پاره خپل نمایندګان انتخابوي چه په دغه باب کښې د انتخابوونکو فکر او نظر انتخابیدونکو ته به معلومیدی شي او د ملت اراده به تمثیلیږي.

که منظور همدغه وي دا خو په دې صورت هم تامینیدلی شي چه د تعدیل طرح پخوا له دینه چه لویه جرګه ئې تصویب کړي د خلکو د اطلاع د پاره خپره شي او د ملت نمایندګان ئې انعکاس

خانته معلوم کړي او بیا د لویې جرګې په یوه تصویب د اساسي قانون عادي تعدیلات امکان پیدا کړي.

که سړی په دې عقیده وي چه د اساسي قانون نور محتویات او هغه حقوق چه خلکو ته د دیموکراسۍ او ملي حاکمیت په اساس ورکړ شویدي تر ډیرو وختونو کافي او کاملا د قناعت وړ دي نو بیا به د تعدیل دغه راز مخنیوی د اعتراض وړ نه وي.

که داسې نه وي او زمونږ جامعه د فکري تحول او اجتماعي پیشرفت په حال کښې وي نو باید د خلکو د غوښتنو او د انکشافاتو مطابق په اساسي قانون کښې د تعدیلاتو مجال موجود وای.

د اساسي قانون دوام او بقاء لکه چه ثبات او مقاومت ته ضرورت لري د تکامل د پاره ئې هم باید لاره خلاصه وي چه د جمود په حال کښې پاتې نشي او د عصر مقتضیاتو سره وخت په وخت توافق وکړی شي.

افغان جریده، لومړی کال اوومه ګڼه.
د ۱۳۵۰ د تلې ۱۲ مه
د ۱۹۷۱ د اکتوبر ۴ مه
نهمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د تلې ۲۶ مه
د ۱۹۷۱ د اکتوبر ۱۸ مه
اولسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د لړم ۳ مه
د ۱۹۷۱ د اکتوبر ۲۵ مه

هنر کجدار و مریز

شاغلی باریک بین مرد هوشیاری بود که از هوشیاری زیاد به احتیاط زیاد گرائید و از برکت همین احتیاط به معتبری فوق العاده رسید.

دانش و بینشی که در آغوش احتیاط پرورش یابد شهامت را از خود بدور می افگند و به آستان بوسی سیاست و اقتدار به زانو در می آید.

اینچنین دانش را ارباب قدرت برای استخدام می پذیرند و به درگاه راه می دهند. آقای باریک بین از خیرات سر دانش فرمانبر خویش و جاهتی کسب نمود و مقبول همه گردید.

مردم بسخن او گوش میدادند و اندرز او را می پذیرفتند. هنر کجدار و مریز و مهارت دو تر بوز بیک دست گرفتن کار و شعار او بود و مردم فن محافظه کاری را از این استاد زبردست می آموختند.

تطبیق دیموکراسی که شغل نوین ماست اقلاً مهارت دو تربوز بیک دست گرفتن را تقاضا دارد و مداریگری کجدار و مریز می خواهد.

کسیکه دو تربوز را بیک دست گرفته نتواند چگونه خواهد توانست که دیموکراسی و دکتاتوری را بیک کرسی بنشاند و محافظه کاری را رنگ ابتکاری دهد.

بیائید! برای حل این مشکل چون اقای باریک بین شخصی دانشمندی را دریابیم که دیموکراسی را بفرزندی دکتاتوری در اورد.

تطبیق دیموکراسی و عدالت اجتماعی تقاضا دارد جهاد ملی را اعلان نمائیم و این جهاد باید طوری باشد که صدای فیر ها گوش ها را کرنسازد واحدی جریحه دار نشود.

فیرهائیکه بی خطر و بی صدا باشد.

جهاد ملی ایکه هیچکس در ان شهید نشود و همه غازی شوند.

هر گاه توانستیم اینچنین جهاد را اغاز نمائیم معنی انتقاد سالم را به راستی و درستی درک نموده ایم و بمفهوم دیموکراسی سالم پی برده ایم.

ما باید جهاد ملی را بافضای سالم یکجا بوجود اوریم.

فضائیکه در ان تضاد های اشتی ناپذیر به زیست باهمی و احترام متقابل گرایند و خیانت و صداقت، جنگ و صلح، ظلم و عدل حقوق مساوی داشته باشند.

تقاضای احتیاط و محافظه کاری همین است و صلح و سلام گیتی به همین اساس استوار است.

ایجابات محیط و مقتضیات عصر حکم میکند که قانون شکنی را بقانون سازی جبیره و تلافی نمائیم و فاصله ئیکه بین قانون و بی قانونی موجود است از بین برداریم.

اینست دانش و هوشداریء ما که با موقع شناسی و مقام پرستی تعلق اساسی دارد و عجوزهء سیاست را عروس هزار داماد میسازد.[1]

---

[1] افغان جریده، سال اول، شماره‌ء هشتم.
۱۹ میزان ۱۳۵۰
۱۱ اکتوبر ۱۹۷۱
این اثر بنام مستعار «نواو» نشر شده است.

رشوت څنګه ورکيږي؟

ورکـول د (نـابود سـاختن) او (ګم کـردن) پـه معنـی او (ورکــول) د ورکړې او عطاء پـه معنی خطـي تجنيس لـري. يعنـې دواړه مصدره يـو شان ليکل کيږي مګر په تلفظ کـښې يـو راز نـه دي.

هغـه چـه رشوت ورکوي او هغـه چـه چاتـه رشوت ورکـوي ډيـر فـرق لري. ورکول د لومړي حرف پـه سکون دوه معنـی لـري يـو محـوه کـول او لـه مينځه وړل بـل د مفقودئ پـه وجه يـو شـی لـه لاسـه ورکـول.

کـه يـو ووايـي زمـا د سـترګو ديـد ورك شـو او بـل ووايـي زمـا دسترګو عينکـې ورکـې شـوې دا ورکيـدل يـوه معنـی لـري او هغـه ورکيـدل بله معنـی لـري.

يوه شي تـه بـل رنـګ ورکـول او يـو شـی چاتـه پـه نـورو شيانو کـښې پټول هـم ورکـول ګڼلی شو لکه پـل ورکـول.

رشـوت ورکـول يـا قـاچـاق ورکـول چـه هـر حکومت ئـې پخپلـه خـط مشـي کـښې خلکـو تـه وعـده ورکـوي ډيـر اقسـام لـري چـه ځينـې ئـې دا دي:

که یو تاجر یو مقتدر شخص ته ډیر زیات مال په ډیرو لږو پیسو راوړي یا تاجران په تجارتي معاملو کښې حاکمه طبقه له ځان سره شریکه کړي او رشوت ته د تجارت رنګ ورکړي دا هم رشوت ورکول اورشوت ورکول دي یعنې دلته دواړه مصدرونه یو کیږئ او یوه معنی پیدا کوي، ځکه چه هم رشوت په تجارت کښې ورك شو او هم د تجارت په نامه ورکړ شو.

وایي چه یوه لوی سړي له خپلې عملي او فعلي سره په یوه هوټل کښې ډیر څه وخواړه چه حساب ئې خدای ته معلوم دی مګر په بل کښې ډیر لږ څه لیکلي وُ چه دغه راز ارزاني چا په خوب کښې هم نه وه لیدلې.

وګورئ! دلته رشوت په ارزان فروشي کښې ورك شو او هیچا رشوت ونه ګاڼه، که څوك په یوه شپه له ځانه پورته سړي ته لس لکه افغانۍ په قمار کښې قصدا بایلي دا هم رشوت ورکول دي ځکه چه رشوت په قمار کښې ورك شو.

هغه څوك چه د قاچاقي لاجوردو صندوقونه ونیسي او سبا ته پکښې د لاجوردو په ځای د بیابان عادي تیږي پرتې وي دا هم قاچاق ورکول یا ورکیدل ګڼلی شوو.

که چیرې د ډیرو خاینانو دوسیې له دفتر او دیوان څخه ورکې شي یا ئې په دارالامان کښې په اوروسیزي دلته هم خیانت ورکیږي او خاین هم.

اوس نو تاسې انصافا ووایاست چه په دې هیواد کښې رشوت، قاچاق او خیانت څومره ورك شویدی او حکومتونه په دې باب څومره موفق دي؟[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. یولسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د لړم ۱۰ مه
د ۱۹۷۱ د نومبر لومړۍ

پرسش و پاسخ

س ـ کدام کار است که در اجرای آن کور از بینا موفق است؟

ج ـ اطاعت کور کورانه.

س ـ چیست که هیچگاه سالم نیست؟

ج ـ انتقاد.

س ـ چیست که باید آنرا هیچگاه نه بینیم و از نظر اندازیم؟

ج ـ خیانت.

س ـ ناشکن چیست؟

ج ـ قوانین پلاستیکی.

س ـ ازدواج خوب کدامست؟

ج ـ که لیاقت جوان با دوشیزه، واسطه یکجا شود.

س ـ فرق بین کار قانونی و غیر قانونی چیست؟

ج ـ فرقیکه بین نکاح و زنا موجود است.

س ـ عدالت و انصاف چیست؟

ج ـ حصه بقدر جثه.

س ـ شهرت چگونه بدست می آید؟

ج ـ از آن وکیل محترم بپرس که در هفته سه شب نام نامی او را از کابل رادیو میشنویم.[1]

---

[1] افغان جریده، سال اول، شماره، ۱۴

۸ قوس ۱۳۵۰

۲۹ نومبر ۱۹۷۱

این اثر به نام مستعار (نونویس) نشر شده است

کابینه

لکه چه یو شخص سر، لاس، پښې او نور اعضاء لري هم دغه راز سراو صورت لري.

د کابینې په راس کښې چه څوك واقع وي هغه د سر په شان وي او وزیران د اعضاوو مثال لري. ځکه چه د یوه شخص د وجود په ساختمان کښې د اعضاوو تناسب ډیر مهم دی، په کابینه کښې هم عضوي تناسب ډیر اهمیت لري.

هماغسې چه د یوه وجود غټ سر او کوچنې اندامونه یا بالعکس کوچنی سر او غټ اندامونه غیر طبیعي معلومیږي، د یوې کابینې په رئیس او غړو کښې هم باید غیر طبیعي غټوالی او کوچنیتوب موجود نه وي.

که صدراعظم ډیر غټ او مقتدر شخص وي او اعضاء ئې ډیر ضعیف او کوچني وي له هغه بلستي سړي سره شباهت لري، چه سر ئې د غټ سړي او اندامونه ئې د کوچني هلك وي. که بالعکس صدراعظم ضعیف او وړوکی وي مگر اعضاء ئې تر ده مقتدر او قوي اشخاص وي، نو هغه لوی سړي ته به ورته وي چه سر ئې کوچنی او نور وجود ئې ډیر غټ وي. لکه چه کله کله ئې د ترجمان جریده د "خمیر خان" په نامه تمثیلوي.

خدای دې وکړي چه زمونږ کابینه د رئیس او اعضاوو په لحاظ متناسب ساختمان ولري او د شخصي اقتدار یا د اریستوکراتۍ په وجه ځیني ډیر غټ او ځیني ډیر واړه نه وي یا پکښې سکه او ناسکه نه وي پیدا شوی.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. پنځلسمه گڼه

د ۱۳۵۰ د لیندۍ ۱۵ مه

د ۱۹۷۱ د دسمبر ۶مه

دا لیکنه د (محرر) په مستعار نوم خپره شوې ده

شنډه ديموکراسي

يو ځلمی ډېر خوشحالېږي چه يوه ښکلې پېغلهٔ په نکاح کړي يعنې د تجريد له حالته واوزي، اهل و عيال پيدا کړي، د کور خاوند شي او کورنۍ تشکيل کاندي، مګر کله چه ناوې کور ته راولي او يو دوه کاله تير شي نه د ځوی پلار شي او نه د لور نو يوه لويه مايوسي ورته پيدا شي. له ښځې نه ئې زړه تور شي او ځان ورته بې بنياده ښکاره شي.

په دې هم نه پوهيږي چه دی شنډ دی که ښځه، ځکه د بل واده په فکر کښې شي او په بلې ښځې پسې ګرځي.

زمونږ ځوانان او ځلميان هم ديموکراسۍ ته ډير خوشحاليدل، دوی ګمان کاوه چه له دينه به حزبونه او سياسي فعاليتونه وزيږي او ملي حاکميت به د حزبي اکثريت له لارې تامين شي، مګر ديموکراسي شنډه وختله او د هيچا مور نشوه.

دا نه ده معلومه چه اصلي نقص په چا کښې دی او چيرته دی؟ کابينه شنډه ده که شوری؟ چه ديموکراسي څه نه زيږوي.[1]

---

[1] افغان جريده. لومړی کال، شپاړسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د ليندی ۲۲ مه
د ۱۹۷۱ د دسمبر ۱۳ مه
دا اثر د (محرر) په مستعار نوم خپور شوی دی.

قانوني اصل

د دې لاملـه چـه اتفـاق نظـر يـوازې پـه دكتـاتوري او اسـتبدادي حكومتونـو كـښې خپلـه كاذبانـه څيـره ښيـئ او پـه ديموكراتيـك نظـام كـښې د فكـر توافـق ډيـر نـادر او نايابـه وي. نـو قوانينـو د ضـرورت پـه وجـه د شـورايي فيصلـو او تصويبونـو د پـاره اكـثريت معتـبر وګڼـه او د يـوه قـانوني اصـل پـه حيـث د اكـثريت نظـر حكمـاً د ټولـو نظـر وګڼـل شـو.

زمونـږ اساسي قـانون د شورا او د لويـې جـرګې فيصلـې عمومـاً پـه سـاده اكـثريت (يعنـې لـه نيـم نـه زيـاد) قـانوني وبللـې او پـه ځينـو مـهمو مسـايلو كـښې ئـې دوه ثلثـه د قـاطع اكـثريت پـه حيـث معتـبر وګڼـه.

د اولسـي جـرګې د مجلـس نصـاب هـم پـه اصـول وظـايف داخلـي كـښې دوه ثلثـه دي، د دې جـرګې ټول اعضـاء د اوسـني تشـكيل پـه اسـاس (۲۱۶) تنـه دي چـه دوه ثلثـه ئـې (۱۴۴) تنـه كيـږي كـه دغـه دوه ثلثـه اعضـاء پـه مجلـس كـښې حـاضر وي، مجلـس قانونـاً افتتـاح كيـږي او دغـه مجلـس عينـاً هماغـه حكـم لـري لكـه چـه ټول وكيـلان حـاضر او نـاظر وي.

د مشـرانو جـرګې چـه د اساسي قـانون لـه مخـې ئـې يـو ثلـث پـه انتصـابي ډول د پادشـاه لـه خـوا تعيينيـږي، يـو ثلـث ئـې د ولايـاتو د جـرګو لـه خـوا انتخابيـږي او يـو ثلـث ئـې د ولايـاتو اوسـيدونكي د آزاد، عمـوم سـرېې او مسـتقيم انتخـاب لـه لارې انتخـابوي. لـه درې مسـاوي اجـزاو څخـه مركبـه ده چـه كه هر جزء ئې كم شي دغـه مثلـث شـكل لـه مينځـه ځي.

زمونـږ شـورى پـه دغـو دوو تقيننيـي دورو كـښې يعنـې پـه دولسـمه او ديارلسـمه دوره كـښې دا توفيـق ونـه مونـد چـه كاملـه مشـرانو جـرګه پخپـل اصـل شـكل د اولسـي جـرګې پـه څنګ كـښې ولـري، بلكـه يـوازې پـه دې ئې اكتفـاء وكـړه چـه دوه ثلثـه ئـې كـلاً يـا قسـماً موجـود وي او پـه يـوه ثلـث سـترګې پټـې كـړي يعنـې جمـع پـه تثنيـه بدلـه شـي. بنـايـي پـه

دغه مورد کښې داسې فکر شوی وي. چه دوه ثلثه قانوناً د کل حکم لري او دریم ثلث ته څه ضرورت نشته.

همدارنګه ستره محکمه د اساسي قانون په صراحت له نهو غړو څخه مرکبه ده مګر دا خو کاله چه ګورو له شپږو تنو څخه متشکله ده او له یو څه مودې راهیسې خو د یوه مرحوم او مغفور غړي د وفات په وجه پنځه غړي لري او بس.

شپږ تنه هم د نهو تنو دوه ثلثه کیږي او بنایي چه دلته هم دوه ثلثه قانوناً کافي ګڼل شوي وي.

په دغه اساس بنایي قیاساً داسې فکر وشي یا شوی وي چه د اساسي قانون په (۱۲۸) مادو کښې که (۸۵) مادې ومنو او عملي ئې کړو نو په حقیقت کښې به مو ټول اساسي قانون منلی او عملي کړی وي ځکه چه دوه ثلثه د کل ځای نیسي.

همدارنګه هغه حقوق او وظایف چه اساسي قانون خلکو ته ورکړي دي که په دغه اساس دوه حقه ورکوي او یو ترینه سلبوي قانوناً ئې درې حقه ورکړیدي.

مثلاً له وطن څخه دفاع او عسکري مقدس خدمت د هر افغان حق او وظیفه ده.

همدغه شان هر افغان باید دولت ته مالیه ورکړي.

دا دوه حکمه د اساسي قانون په دریم فصل کښې د خلکو د اساسي حقوقو او وظایفو په جمله کښې راغلي دي نو که دا دوه حقه خلکو ته ورکړ شوي وي او یو بل حق چه اساسي قانون وایي: (اتباع افغانستان حق دارند مطابق با احکام قانون احزاب سیاسي تشکیل دهند) له خلکو نه سلب شوی وي. قانوناً محرومیت نه ګڼل کیږي ځکه چه دوه ثلثه که موجود وي، د یوه ثلث فقدان څه تاثیر نلري لکه د مشرانو په جرګه چه د یوه ثلث نشتوالی بې اثره دی.

د دې قانوني اصل په بناء کیدی شي چه په دري ګونو قوتونو کښې د دوو قوتونو وجود مونږ د یوه قوت له وجود څخه بې نیازه کړي.

يعني کـه اجرائيـه قـوه او قضائيـه قـوه وجـود ولـري او مقننـه قـوه نـه وي موجـوده قانونـاً دوه ثلثـه يعنـي دوه قـوې کفـايت کـوي او دا ضـرور نه ده چه د دولـت دريـواړه رکنـه حتمـاً موجـود وي.

کـه دا منطـق صحيـح نـه وي او پـه دغـه اسـتدلال کـښې غلطـي موجـوده وي يعنـي د دولـت د پـاره د دريـواړو قـواو وجـود حتمـي او لازمـي وي نـو بيـا بـايد د مشـرانو د جـرګې دوه ثلثـه اعضـاء او د سـترې محکمـې دوه ثلثـه غـړي کـافي ونـه ګڼل شـي. ځنګه چـه دولـت لـه درې قوتونـو نـه متشـکل دی. مشـرانو جـرګه هـم لـه درې جـزو څخـه متشـکله ده او ستره محکمـه هم لـه نـهو تنـو مرکبـه ده.

کـه د اولسـي جـرګې د دوه ثلثـه اعضـاو حضـور د مجلـس د انعقـاد د پـاره قانونـاً کـافي وي دا د دې دليـل نـه دی چـه مونـږ وجـود او عـدم پـه حضـور او غيـاب قيـاس کـړو او پـه دغسـي غلـط قيـاس اسـتناد وکړو. د مشـرانو د جـرګې دريـواړه برخـې بـايد قـانوني وجود پيـدا کـړي او بيـا د دوه ثلثـو حضـور د مجلـس د نصـاب د پـاره کـافي او شـافي وګڼل شـي.

همدارنګـه د سـترې محکمـې ټول غـړي بـايد تکميـل وي او وجـود ولـري نـو کـه بيـا د دوه ثلثـه يعنـي د شـپږو تنـو حضـور معتـبر وګڼو قانوني اصل بـه مراعـات شـوی وي.

دا و هغـه واقعيتونـه چـه زمونـږ د قوانينـو او مخصوصـاً د اساسـي قانون د تطبيق او تعميل کـم و کيـف ښيـي او ډيـره جـدي توجـه غـواړي.

کـه د دولـت دوه قـوې (مقننـه- قضائيـه) نيمـګړې وي او اجرائيـه قـوه دومره مکمله وي چه کله کله لـه اصـل تشـکيل نـه هـم زيـات پرسـونل او مشـاورين ولـري د قـواو تـوازن لـه مينـځه ځي او موازنـه خرابيـږي.
و اقيموالـوزن بالقسـط.[1]

[1] افغان جريده. لومړی کال. دیارلسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د لړم ۲۴ مه
د ۱۹۷۱ د نومبر ۱۵ مه

الحق للقریب

تغیر رنگ را نباید تغیر جنس دانست. برنج از لغمان باشد یا از بغلان پلو باشد یا چلو رنگ و ذایقه ان کمی تفاوت خواهد داشت مگر دربرنج بودن ان شکی نیست.

حکومت ها هم علی الظاهر در چهره و گفتار مختلف و متفاوتند اما نوعیت ان یکی است و در افرینش ز یک جوهر اند.

خط مشی حکومت ها از لحاظ الفاظ و سبک و اسلوب مغایر یکدیگر است اما در عمل مرغ همه یک لنگ دارد.

اگر به بازیء الفاظ فریب نخوریم و از قال بحال متوجه شویم در عمل سرمشق همه حکومتها یکی است که در دو کلمه خلاصه شده

میتواند یعنی "الحق للقریب" این اصل مهم حقوقی هیچگاه در هیچ حکومت تغیری نکرده و نخواهد کرد.

بعضی ها البته بر این اصل اساسی یک چیز افزوده اند که مدارابا دشمن است، اسایش دو گیتی تفسیر این دو حرف است با دوستان مروت با دشمنان مدارا. من یک عضو خاص کابینه را میشناسم (اگر چه او مرا نمی شناسد) که دوستان و خویشاوندان را به پوستهای بلند رسانیده و همه را زیر بال هما صفت خود گرفت.

نامبرده "خدایار جانش" لست تا بعین و تبع تابعین را ترتیب داده وبه اساس الاقرب فالاقرب حق را به حقدار سپرد.

او میگوید: کلمه "ذوی القربی" و کلمه "والاقربین" چندین جا در قران کریم ذکر شده که مارا بحق اقارب و دوستان متوجه میسازد و تقاضای صله رحم همین است که به ذوی الارحام رحم کنیم. از فرموده های اوست که همه وقت میگوید: "چه خان ئی په یاران ئی" "خورده همان به که به یاران خوری" الحق که کلام الوزیر وزیر الکلام.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال، دیارلسمه ګڼه

د۱۳۵۰ د لړم ۲۴ مه

د ۱۹۷۱ د نومبر ۱۰ مه.

این اثر به نام مستعار (نو نویس) نشر شده است

تصور او واقعیت

زمونږ خوښۍ او زمونږ غمونه، تشویشونه او قناعتونه یوازې د ژوندانه په واقعیتونو اتکاء نلري له ذهني تصوراتو، خیالاتو او رویاو سره هم نژدې ارتباط لري.

انسان په حقیقت کښې دوه کوره یا دوه جهانه لري، چه یو ذهني او بل واقعي یا خارجي بللی شو.

د واقعي جهان واقعیتونه یو راز او د ذهني جهان تصورات بل راز وي.

کله چه انسان د واقعیت په نړۍ کښې غمجن او خوابدی شي نو بیا ذهني جهان ته رجوع کوي او هلته خپل غم غلطوي.

په همدغه لحاظ انسان ته ذومعیشتین یا ذو حیاتین ویلی شو او د رحلة الشتاء والصیف یوه معنی به همدغه وي.

که چیرې انسان ځیني ښه ښه خوبونه په ویښه نه لیدلی او پخپل تصور کښې ئې خانته خیالي جنت نه جوړولی د واقعي ژوند تحمل به ډیر ګران و.

د خیال او تصور دنیا د انسان د پاره د ساعت تیری ډیر ښه ځای دی.

د واقعي جهان د دوهي ملنګ هم په ذهني جهان او د تصور په عالم کښې پادشاهي او شهنشاهي کولی شي.

په تصور مې ځان پاچا کړ
چه سر مې جګ کړ نو ملنګ د دوهي ومه

صوفیان، شاعران او فیلسوفان له دغه ذهني عالم سره ډیر سر و کار لري. څکه رحمان بابا وایي: *تېټ د درست جهان پادشاه ظاهر ګدام یم*" دغه صوفي شاعر په یوه شعر کښې خپل معنوي او ظاهري حال داسې بیانوي:

د کاملې عقیده له برکته
د دوهيؤ په غاړه ناست شاه جهان یم

زه نه غواړم تاسې د تصوف او شعر قلمرو ته بوزم او د خپلې استوګنې له محیط نه بهر شم. په دغه محیط کښې چه مونږ او تاسې استوګنه لرو همدغه مونږ غوندې خلك هم د خیال او تصور له دنیا سره بې تعلقه نه دي. که مونږ ښه ځیر شو د ذهني تصوراتو ډیرې اغیزې په واقعي جهان کښې نفوذ لري او کله کله خپل هغه خوبونه چه په ویښه ئې وینو د مشاهداتو او واقعیتونو په نامه یادوو.

د مثال په ډول مونږ اوس د حقوقو د مساوات خوبونه وینو او زمونږ غوږ ته دا خبره رسیدلې ده چه د قانون په نظر کښې سرکار او خرکار مساوي دي.

خان او دهقان. جرنیل او سپایي بډای او فقیر په حقوقو کښې څه فرق نلري.

تبعیض او امتیاز په مینځ کښې نشته او اساسي قانون د اجتماعي عدالت ضامن دی. مګر کله چه د واقعیت په رڼا کښې سترګې غړوو پوهیږو چه دغه ذهني تصورات او ښه ښه خوبونه مونږ

ته د ژوندانه واقعيتونـه ښکاره شوي څکه ئې مونږ خوشحاله کړي او
په نه څه قانع کړي يو

همدارنـګه پـه قـانون کـښې د دفـترونو کـارکوونکي د دولـت
دمـامورينو پـه حيـث د ثـابت حـق خـاوندان دي او حکومتونـه نشـي
کولی چه د دوی په قـانوني حقوقـو لوبـې وکـړي يـا د امرانـو شـخصي
حب و بغض دغه حقه حقـوق متـأثر کـړي مـګر واقعيـت تـه چه ګورو نـو
امـران خـو لا څه کـوي چـه د هغـوی خـاص شـخصي خدمتـګاران هـم
د مـامورينو پـه سرنوشت او مقدراتـو مسـلط دي يعنـې قـانوني احکـام
هماغه ذهني تصـورات دي چـه واقعـي او خـارجي وجـود نلـري.

له ټولـو نـه مهمـه موضـوع د ملـي حـاکميت مسـئله ده چـه د اساسي
قـانون ډيـره لويـه عطيـه ورتـه ويلـی شـوو او د ديموکراسـئ اسـاس او
بنيـاد ګڼل کيـږي.

د ملـي حـاکميت معنـی دا ده چـه حکومـت د ملت لـه خـوا د اولسـي
جرګې پـه غوښتنـه او مننـه مينـځ تـه راځي او پـه سـلب اعتمـاد ئـې لـه
مينـځه ځي.

لـه اساسـي قـانون نـه دمخـه حکومتونـه يـوازې د اعليحضـرت
معظم همـايوني پـه فرمـان راتلـه او د افغانسـتان ملت د پخوانـي اصـول
اساسي پـه تصويبولـو دا حـق يـوازې پادشـاه تـه ورکـړی و او چـه شـوری
پکـښې د رد او قبـول حـق نـه درلـود يعنـې قانونـا د پادشـاه اعتمـاد
د ملـت اعتمـاد ګڼل کيـده مـګر اوس پـه قـانوني لحـاظ د پادشـاه
تعييـن کـافي نـه دی او د ملـت د وکيلانـو اعتمـاد د حکومـت پـه
تشـکيل کـښې اصلـي عـامل دی.

پـه ذهنـي لحـاظ خـو د اساسـي قـانون فـهم همدغـه دی چـه لـوی
تحـول ورتـه ويلـی شـو مـګر د واقعيـت پـه صحنـه کـښې چـه ګورو
وکيـلان پـه ډيـر صراحـت لـه حکومتونـو نـه خپـل تنفر او انزجـار ښکـاره
کـوي او وائـي پـه تاسـو قلبـا اعتمـاد نشـو کولـی، مـګر د خپـل ګران او
محبـوب پادشـاه د تعييـن او اعتمـاد پـه احـترام اطاعتـا د اعتمـاد رايـه
ورکـوو.

که مونږ واقعیت نه انکار ونکړو نو اوس هم د پادشاه انتخاب او اعتماد د حکومتونو اصلي عامل دی چه د وکیلانو اعتماد د شاهانه اعتماد دسیوری په حیث په حکومت پریوزي او اوسني حکومتونه له پخوانیو نه یوازې په ذهني او تصوري لحاظ فرق لري، نه د ماهیت او واقعیت په لحاظ.

مونږ کله کله دومره له ذهني او تخیلي اغیزو لاندې راځو چه په واقعیتونو نه قانع کیږو او قانوني اعتبار ته ډیر اهمیت ورکوو.

مثلا د احزابو مسئله چه تراوسه ئې قانوني وجود نه دی پیدا کړی مگر د واقعیت په لحاظ سیاسي جمیعتونه چه حزبي ماهیت او هویت لري علنا موجود دي چه هر څوك ئې پېژني او مرامنامې ئې هم خپرې شویدي، اخبارونه او بیرغونه ئې هم معلوم دي او عاطل هم ندی فعال دی او څوك ئې مخه نه نیسي یا ئې نشي نیولی مگر مونږ د احزابو په دغه واقعي وجود نه یو قانع او در گرده ناري وهو ولې د احزابو قانون نه نافذ کیږي؟ ولې په شوری کښې حزب اکثریت نلري؟ ولې احزاب په رسمیت نه منل کیږي؟ او داسي نور...

مگر دیته نه گورو چه حزبونه خو بالفعل موجود دي چه په مرکز او ولایاتو کښې مظاهرې، مجادلې، نطقونه او سیاسي فعالیتونه کوي حتی چه په شوری کښې هم د حکومت له خط مشي سره خپلې خط مشي اعلانوي. نو که هغه قانون نه نافذ کیږي چه له ۲۵ کالو نه ښکته د پوهنتون محصلان له حزبي غړیتوب څخه محرومیوي یا د خینو ایډیالوژیو مخه نیسي ایا دا د اوسنیو احزابو په گټه ده که په ضرر؟ ښایي چه وروسته د قانون له انفاذ نه په واقعي صحنه کښې هغه محدودیتونه. قیدونه او سدونه مشاهده کړو چه دغه قانون وضع کړیدي او په دې پوه شوو چه اوسنۍ بې قانوني ډیره ښه ده.

سره له دغو ټولو خبرو بیا هم قوانین د ذهني قناعت او تسکین دپاره بې تاثیره نه دي که څه هم د واقعیت په لحاظ هیڅ تاثیر ونلري او وجود و عدم ئې مساوي وي.

وګورئ! په اساسي قانون کښې د اولسي جرګې د کار موده په کال کښې ۷ میاشتې او د تعطیل د پاره پنځه میاشتې ټاکل شویدي، مونږ په همدې باندې ذهنا خوشحاله یو چه د کار وخت له بیکارۍ نه زیات دی که څه هم په واقع کښې د جلسو په حساب ددغې جرګې د کار ټولې ورځې درې میاشتې هم نه کیږي او په دغو درې میاشتو کښې هم چه د کار میاشتې ئې بولو بیا هم څه کار نه کیږي او واقعي تعطیل ورته ویلی شوو که څه هم قانوني تعطیل ورته نشو ویلی.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، اوولسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د لیندۍ ۱۵ مه
د ۱۹۷۱ د دسمبر ۲۰ مه
دا لیکنه د (محرر) په مستعار نوم خپره شوې ده.

ښاغلی ډاکټر عبدالظاهر

د اولسي جرګې د رئیس په حیث

په دولسمه تقنینیه دوره کښې چه پخوانۍ شوری په نوي بڼه د ولسي جرګې په نامه جوړه شوه نو ښاغلی داکتر عبدالظاهر ئې د ریاست دپاره دمخه جوړ شوی و. جوړ په دې معنی چه په تیره دوره کښې هم دی د شوری رئیس و او پارلماني تجربه ئې حاصله کړې وه.

سربیره په دې ده د اساسي قانون د مسودې په مشورتي کمیته کښې د رئیس په حیث او بیا په لویه جرګه کښې د نایب رئیس په حیث په بحث او مطالعه کښې ګډون درلود او په دغه وسیله د نوي اساسي قانون په کم او کیف او اصلي منظور ډیر ښه پوهیدلی. په

دغه جریان کښې واقع کیدل او دغه مطالعه حاصلول ډیر ښه چانس و. چه دی ئې د دې کار د پاره نور هم مجهز کړ.

د ده صبر و حوصله او نه تودیدونکې طبیعت هم د دې کار دپاره ډیر مناسب و سړی ویلی شي که دلته کله کوم کار خپل اهل ته سپارل شوی وي نود ښاغلي داکتر عبدالظاهر دغه ریاست به ئې ډیر ښه مثال وي

ښاغلی داکتر د اولسي جرګې په ریاست کښې په معنوي لحاظ هغه څه وګټل چه پخوا ئې نه درلوده اوپه همدغه وجه د ده په شخصیت کښې ډیره ښه اضافه راغله.

زما په یاد دي څوك چه په ابتداء کښې د ده دریاست ډیر مخالف اوله ده سره ډیر چپ و هغه هم څه موده وروسته د ده رویه ستایله او ده ته ئې خپل نظر ډیر ښه ښکاره کاوه.

ښاغلی خادم د کاروان په ورځپانه ګې (دریم کال ۲۱۵ ګڼه) یوه مقاله خپره کړه چه عنوان ئې و (موظف صدراعظم داکتر عبدالظاهر) د دې مقالې ځینې ټکي دا دي:

(د ډاکتر عبدالظاهر د اولسي جرګې ریاست د دیموکراسۍ کامیاب امتحان و. ده وکولی شول چه د اولسي جرګې ارتباط د حکومت او دولت سره وساتي او په همدغه حال کښې په شوری کښې دیموکراتیك نوامیس په محترمانه ډول عملي کړي... او زمونږ منورین وایي چه داکتر عبدالظاهر یو حقیقي دیموکرات دی او په دیموکراسۍ ایمان لري. ده ډلو فراکسیونونو او ایدیالوژیو ته د قانون سره سم موقع ورکړه او د شوری د مصئونیت اساس ئې وباله... اوس دغه شخص چه تراوسه ئې نوم بد نه دی او خلك ورته امیدونه لري د یوه لوی امتحان په مقابل کښې ولاړ دي. دا امتحان یا به ده څخه یو تاریخي شخص جوړ کړي او یابه دا وي چه د ده پخواني خدمتونه به هم اوبه یوسي ځکه د یوه ملت اعتماد په عمرونو ګټل کیدی شي او په لږ شي له مینځه ځي)

دا و ديوه مشهور سابقه دار ليكوال نظر چه د دغه ښاغلي په باب څرګند شو. اوس به راشو او دغه محترم شخص به د اولسي جرګې د جلسو په جريان کښې وګورو.

سره له هغې محتاطانه پوهې چه ښاغلي داکتر عبدالظاهر ئې لري بيا هم په اولسي جرګه کښې په ده باندې د وکيلانو له خوا ځينې انتقادونه کيدل او قانوني اعتراضونه ورته متوجه و چه دلته ځينې نمونې يې وړاندې کوو، يعنې يوازې د ده هنر او مهارت نه ستايو نيمګړتياوې ته ئې هم ګوته نيسو.

پخوا له وخته اعتماد:

کله چه ښاغلي داکتر محمد يوسف د شورى له افتتاح سره سم قانونا مستفي شو او د کابينې په جوړولو بيا موظف کړى شو نو په ولسي جرګه کښې د ده په تير حکومت اعتراضونه کيدل. ځکه ښاغلي داکتر محمد يوسف پخوا تر دې چه خپله خط مشي او د حکومت اعضاء مجلس ته معرفي کړي د ۱۳۴۴ د ميزان په ۲۹ مه عمومي مجلس ته راغى او پخپله مفصله وينا کښې ئې ځان ديته اماده وښوده چه کوم څوک په ده باندې څه انتقاد لري دى به له ځانه دفاع وکړي او عمومي قضاوت ته ځان وسپاري ضمنا ئې له وکيلانو نه دا پوښتنه هم وکړه چه کله تاسې ما غواړئ زه خپله کابينه جوړوم او تاسې کولى شئ چه په خط مشي او د حکومت په اعضاو په ډير جرئت خبرې وکړئ. زه يې ستاسو له خوښې څوك په کابينه کښې نه نيسم هماغه و چه ډيرو وکيلانو شخصا ده ته خپله خوشبيني ښکاره کړه او اطمينان ئې ورکړ.

په دغه وخت کښې د مجلس رئيس ده ته داسې وويل:

(*بشما اعتماد است شما کابينه خود را بياوريد حالا رخصت هستيد*) وروسته د ښاغلي داکتر محمد يوسف له رخصتيدو نه يو شمير وکيلانو په موظف صدراعظم او په ښاغلي رئيس شديد

انتقادونه وکړه او دغه راز راتګ او پخوا له وختنه اعتماد غوښتل او اعتماد ورکول له قانون اوپارلماني روش نه مخالف کار وګاڼه.

د اعتماد غونډه:

ښاغلی محمد هاشم میوندوال موظف صدراعظم چه له خپلې کابینې سره د اعتماد اخیستلو د پاره د ۱۳۴۴ د عقرب په ۱۱ مه عمومي مجلس ته راغی او خپله خط مشي ئې د حکومت له اعضاو سره معرفي کړه، نو ښاغلي رئیس وروسته تر دې چه ۲۰ تنو وکیلانو خپل نظر څرګند کړ نورو ته ئې د څه ویلو موقع ورنکړه او د اعتماد په باب رایګیري شروع کړه چه په بسل مجلس کښې د رئیس په دغه رویه ډیر اعتراضونه وشوه او دی مجبور شو چه د تاسف اظهار وکړي. په دغه شلو تنو کښې د اولسي جرګې ناطق ښاغلی صداقت و چه د کابینې په یوه غړي ئې انتقاد وکړ او څو تنه وکیلانو غوښتل چه دی خپلې خبرې وکړي. ښاغلي رئیس هم د هغه خبرې قطع کړې او په دغه ډول د یوه وکیل د خبرو ازادي سلب شوه.

د لومړئ استیضاح غونډه:

د ښاغلي میوندوال صاحب په صدارت کښې چه وروسته د اعتماد له اخیستلو څلور تنه نوي وزیران مقرر شوه او یو وزیر له یوه وزارته بل ته بدل شو د حکومت دغه کار د دې باعث نه شو چه حکومت د استیضاح مجلس ته راوغوښتل شي.

په دې مجلس کښې ۷ تنو وکیلانو له ښاغلي صدراعظم څخه استیضاح وکړه او صدراعظم مجلس ته توضیحات ورکړه. په توضیحاتو باندې مباحثه شروع شوه او ډیرو وکیلانو د خبرو د پاره خپل نومونه ثبت کړه له دغې جملې نه چه ۱۲ خبرې وکړې.

ښاغلي رئیس وویل: *(ایا بحث کافی شده بالای این یا نه)*

ښاغلي صداقت د قانوني اعتراض په ډول وویل: *(ره دښاغلي رئیس صاحب توجه د اصول وظایف داخلي دې مادې ته جلبوم چه*

هر وکیل حق لري د بحث لاندې موضوع کښې خپل نظر ښکاره کړي. تراوسه پورې چه څېنو وکیل صاحبانو خپل نظریات نه دي ښکاره کړي. بل څوك د هغو حق نشي تلفولی. باید دا رایګیري ونشي چه بحث بس دی که نه دی بس؟) وروسته تر دې ۵ تنو خبرې وکړې او ښاغلي رئیس بیا وویل:

(تاسې نه پوښتنه کوم چه ایا بحث کافي شویدی په دې موضوع کښې؟) دلته د وکیلانو له خوا بیا هلهله پورته شوه او پس له هغه ۳۴ تنو ته د خبرو موقع ورکړه شوه.

بالاخره ښاغلي رئیس د حکومت توضیحاتو باندې داسې رایګیري وکړه چه اقلیت پکښې اکثریت وښودل شو چه تفصیل ئې دا دی:

د استیضاح او توضیحاتو په جریان کښې ځلور پیشنهاده مجلس ته وړاندې شوه چه د هر یوه خلاصه دا ده:

۱ـ استدلال حکومت و اعضای ولسي جرگه شنیده شد برای اتخاذ تصمیم ولسي جرگه موضوع را در جلسه اینده خود طرح کند. (د دې پیشنهاد طرفداران ۵۱ تنه و).

۲ـ از طرف شوری و حکومت هئیت مختلط قانون دانان تعیین گردد که قناعت طرفین را حاصل دارد. (د دې پیشنهاد طرف داران ۴۶ تنه).

۳ـ حکومت باید د اولسي جرگه د اعضاوو دلایلو او اعتراضاتو په مقابل کښې خپل قانوني دلایل تحریري راولیږي چه په مجلس کښې پرې رایګیري وشي. (طرفدار ۲۵ تنه).

۴ـ توضیحات ښاغلي صدراعظم در موضوع رای اعتماد پنج نفر وزیر شنیده شد رایګیری شود که طرف قناعت مجلس واقع میشود یا نه؟ (طرف دار ۶۵ نفر) د دې رایګیري په نتیجه کښې رئیس وویل د مجلس اکثریت د صدراعظم په توضیحاتو قناعت لري.

دلته سړي پوهيدی شي چه درې لومړني پيشنهادونه په دې تکي کښې کاملا اتفاق لري چه په دې جلسه کښې دې د صدراعظم په توضيحاتو باندې د قناعت او عدم قناعت په باب رايګيري نه کيږي او د دې معنی دا ده چه دوی په دغه توضيحاتو قانع نه دي پوازې څلورم پيشنهاد دا غواړي چه د قناعت او عدم قناعت په باب دې سمدستي رايګيري وشي، چه ۶۵ تنه دغه پيشنهاد تائيدوي او ۱۲۲ تنه نور ئې مخالف دي مګر ښاغلي رئيس سهوا يا عمدا د نجيبي د ارزګان د وکيل په دغه پيشنهاد يعني په څلورم پيشنهاد داسې رايګيري کوي: (کسانيکه به توضيحاتی که از طرف صدراعظم درينموضوع داده شد قناعت دارند انها لطفا دست خود را بالا کنند) او بيا وايي: (د اقای نجيبي پيشنهاد قبول شو تصويب شو.)

د دې رايګيري اصلي او اساسي عيب دا دی چه د ارزګان وکيل پيشنهاد وکړ چه د قناعت په دغه مجلس کښې چه د رايګيري له مخې ۱۸۷ تنه حاضري دي ۶۵ تنه اکثريت هم وي چه څلورم پيشنهاد ئې تائيد کړی دی. بيا هم د دغه پيشنهاد تائيد دا ايجابوله چه دقناعت او عدم قناعت په باب رايګيري شوې واي، چه څو تنه قانع دي او څو تنه نه دي قانع. نه دا چه د دغه پيشنهاد په تائيد د ۶۵ تنو لاسونه جګول د قناعت او نه قناعت رايګيري وګڼل شي.

نه پوهيږم چه ولې ښاغلي رئيس د دې په ځای چه ووايي *(څوک چه د ارزګان د وکيل صاحب پيشنهاد تائيدوي لاسونه دې جګ کړي)* داسې ووېل: (کسانيکه به توضيحاتيکه از طرف صدراعظم درينموضوع داده شد قناعت دارند انها لطفا دست خو را بالا کنند) که فرضا ښاغلي رئيس صاحب د ارزګان د وکيل صاحب پيشنهاد بې رايګيري د اکثريت له خوا تائيد شوی ګڼلی وی او په هماغه اساس له مجلس نه پوښتنه کوي چه په توضيحاتو باندې قانع اشخاص بايد خپل لاسونه جګ کړي، نو ۶۵ تنو خپل قناعت

څرګند کړی وبايد فورا ئې دا ويلي واى څوك چه قناعت نلري هغه دي لاسونه جګ کړي او وروسته تر دې ئې ويلي واى چه اکثريت په کومه خوا دي؟ هرڅه چه و بناغلي رئيس په هغه ان کښې په دغسې رايګيري له حکومت سره ډيره لويه مرسته وکړه. يعنې اصل رايګيري ئې په فرعي رايګيري کښې ورکه کړه او ولسي جرګه ئې ورته راوپرځوله مګر کله چه په بله جلسه کښې د دغه جريان تصويب ليکل کيده هلته دغه مشکل تبارز وکړ چه که تصويب وليکل شي چه اکثريت د حکومت توضيحات د قناعت وړ وګڼل نو د (۶۵) تنوپه مقابل کښې (۱۲۲) تنه په مخالفت امضاء کوي او يوه قانوني معضله مينځ ته راځي څکه د تصويب له ليکلو صرف نظر وشو او په عوض کښې ئې داسې تصويب مينځ ته راغی:

(در ماده (۶۶) قانون اساسي راجع به استيضاح نوشته شده است اعضاى ولسي جرګه ميتوانند از حکومت استيضاح نمايند مباحثه در مورد توضيحيکه از طرف حکومت داده ميشود به تصميم جرګه منوط ميباشد. از اين ماده معلوم ميشود که مباحثه به تصميم جرګه منوط است و در باب تصويب و فيصله تذکري نرفته و ان نيز به تصميم جرګه منوط است اما به سببيکه بعضى مشکلات قانونى در باب نوشتن تصويب موجود است که از طرز رايګيرى بعمل امده لذا بهتر است از نوشتن تصويب صرف نظر شود) د مجلس دغه تصويب چه د جلال اباد د وکيل د پيشنهاد په اثر مينځ ته راغی دا حقيقت څرګند کړ چه په رايګيري کښې د مغالطي او مسامحي نه کار اخيستل شوى او د اولسي جرګې موقف دلاحقو وزيرانو د اعتماد په باب پخپل حال باقي دی.

د ۱۳۴۶ کال بودجه:

د چهارشنبي په ورځ د ۱۳۴۶ د اسد په ۳۱ مه چه عمومي مجلس د بودجي د تصويبولو دپاره منعقد شو په بناغلي رئيس باندې داسې اعتراض وشو.

د کابل وکیل:

اعتراض قانونی من شخصا به اقای رئیس است که بدون اینکه نصاب مجلس تکمیل گردد مجلس را دایر نموده اند طبق اصول وظایف داخلی نصاب از ۱۴۴ نفر است بالفصل در مجلس در حدود (۱۱۰) نفر موجود است...

ښاغلی رئیس:

با اعتراض قانونی رایگیری میکنیم که ایا وارد است یا وارد نیست و کلای محترمیکه اعتراض قانونی را وارد نمیدانند دست بالا کنند این اکثریت است و اعتراض قانونی را با اکثریت فیصله کردیم که وارد نیست.

ښاغلی فرزان د زنده جان وکیل:

من هم به این عقیده هستم که مجلس نصاب ندارد با انهم که مجلس دایر است.

ښاغلی رئیس:

این خارج موضوع است به رایگیري فیصله شد در مورد موضوع گپ بزنید.

میرمن معصومه د معروف وکیله:

من از ښاغلی رئیس سوال دارم که ایا تنها بودجه عادي میتواند بمجلس ایکه نصاب ندارد تیر شود یا نه؟

ښاغلی رئیس:

خارج موضوع است.

سره له دغو اعتراضونو بالاخره ښاغلي رئیس په بودجه باندې داسې رایگیري وکړه:

(وکلای محترمیکه طرفدار پیشنهاد وکیل صاحب بدخشان هستند لطفا دست خود را بالا کنند. تشکر اکثریت است و کلای محترمیکه مخالف هستند لطفا دست خود را بالا کنند. این اقلیت است. رای ممتنع یک تعداد رای ممتنع است، به اکثریت ارا.

پیشنهاد وکیل صاحب مرکز بدخشان راجع بمعاش منطقوي و راجع بموازنه بودجه عادي سنه ۱۳۴۶ باکثریت تصویب شد). په دې رایگیري کښې ښاغلي رئیس د موافقو او مخالفو تعداد ونه ښود او ممتنع رایې هم په ابهام کښې پاتې شوې. دغه اجمال او ابهام پخپله دا ښیي چه ښاغلی رئیس د مجلس نصاب نه بې پردې کوي او په لږو خلکو د ډیرو خلکو کار کولی شي.

دلته علاوه په دې چه د بودجې په تصویب کښې د اراو شمېرنه ښیي رایگیري هم یوازې د بدخشان وکیل صاحب په پیشنهاد په مثبت او منفي ډول کوي یعنې د حکومت په پیشنهاد شوې بودجه او د انجمن مالي په پیشنهاد او نظریه هیڅ رایگیري نه کیږي چه په قانوني لحاظ دغه رایگیري ډیره ضروري وه.

هغه قانوني اعتراض چه د مجلس په نصاب باندې وشو رئیس صاحب د دې په ځای چه حاضر کسان وشمیري په هماغه مجلس کښې رایگري کوي چه معترض ئې قانوني نه گڼي.

په دې رایگري کښې هم د موافقو او مخالفو شمیر نه ښیي او د عدم نصاب اعتراضونه چه نور وکیلان کوي دی همدومره وایي: (خارج موضوع است. دا په رایگیري فیصله شوې ده) ډیره عجیبه لا دا ده چه د ۱۳۴۷ د عقرب په ۱۳ مه ځوك په مجلس کښې د نصاب په نشتوالي اعتراض کوي او همدغه رئیس صاحب هلته داسې وایي:

ښاغلی رئیس:

قضیه اینطور است که وقتیکه راجع به نصاب کس اعتراض میکند درینجا رایگیری نمیشود بلکه شمار میشود. انجا وارد بودن نا وارد بودن موضوع نیست تعداد موضوع است.

له ښاغلي اعتمادي نه استیضاح:

دا استیضاح د ۱۳۴۷ د ثور په ۲۴ مه شروع شوه او د جوزا په ۲۱ مه ئې خاتمه وموندله. په دې استیضاح کښې ښاغلي اعتمادي څو ورځې پته خوله ناست و او د ډیرو وکیلانو استیضاحیه ویناوې

نې واوريدې چه په دغو ويناو کښې يوه مهمه موضوع د انحصاراتو ناوړه استفادې او غلط اجراات وو چه د استيضاح د غونډې په جوړيدو کښې ئې اصلي نقش نه درلود.

په دې موضوع کښې د بدخشان د وکيل صاحب ښاغلي عبدالقيوم خان او د مرغاب د وکيل ښاغلي حاجي غلام رباني خان ترمينځ يو څه مناقشه او مشاجره پيدا شوه او وروسته تر دې چه ښاغلي اعتمادي صدراعظم وکيلانو ته توضيحات ورکول، ښاغلي رئيس داسې وويل:

ښاغلی رئيس:

وکلای محترم قبل از انکه جلالتماب صدراعظم صاحب راجع بجواب استيضاحات وکلای محترم حرف بزنند محض ميخواهم چند کلمه بصورت عمومی بفرمايند. وروسته تر دې ښاغلي اعتمادي داسې وويل:

ښاغلی اعتمادي:

جناب رئيس وکلای محترم! از اينکه جناب رئيس و وکلای محترم فرصت دادند باينکه قبل از اينکه من بجواب استيضاحاتيکه در جلسات قبلی روی موضوع انحصارات سوالات متعددی وارد شده بود و اين موضوع فعلا مورد بحث بين دو نفر از وکلای محترم شوری است اگر بمن اجازه بفرمايند که در توضيحات امروز خود من از توضيحات روی موضوع انحصارات خود داری بکنم و البته بعدا وزير ماليه حاضر خواهد بود که در کميسيون مربوط روی اين مطلب توضيحات ارايه بکنند و اين پيشنهاد من محض و محض منظور جز حسن روابط بين شوری و حکومت چيز ديگری ندارد.

د ښاغلي صدراعظم له دغو خبرو نه وروسته ښاغلي رئيس له صدراعظم نه خواهش وکړ چه خپل توضيحات واوروي يعنې بې له دينه چه د مجلس اکثريت دا ومني چه صدراعظم دې د انحصاراتو په باب څه نه وايي او دا موضوع دې له عمومي مجلس نه کميسيون

تـه انتقـال وومـي، ښاغلـي رئيـس بـې درنـګه صدراعظـم تـه د وينـا اجـازه ورکـړه او پـه دغسـې مهارت يوه مهمـه موضـوع چـه د دولـت پـه اقتصـاد کـښې ئـې ډيـر اهميـت درلـود او د مطلـب ټکـې و لـه مينـځه لاړه يعنې په حقيقت کښې استيضاح پوچـه شـوه او څه يکـښې پـاتې نشـوه.

د ملاحظې وړ خبره لادا ده چه بې لـه دينـه چـه صدراعظـم خواهـش وکړي چه زه پخـوا لـه توضيحـاتو پـه عمومـي صـورت يـو څو خـبري کـوم پخپلـه رئيـس لـه ده نـه خواهـش کـوي چه لـه توضيحـاتو نـه د مخـه څه ووايـې. تـر دې هـم ډيـره مهمـه خـبره دا ده کلـه چـه ښاغلـي صدراعظـم خپـل توضيحـات مجلـس تـه عـرض کـړل نـو سمدلاسـه ښاغلـي رئيـس وفرمـايل:

وکـلای محـترم! باسـتيضاحات وکـلای محـترم جنـاب صدراعظـم توضيحـات کـافي دادنـد اکنـون اگر رفقـاء موافقـه داشـته باشـند خاتمـه ميدهيم بـا ايـن مجلـس، ايـن مجلـس خاتمـه يـافت.

د مجلـس ختمولـو پـه بـاب کـه څه هـم د رفيقـانو موافقـة وغوښتـل شـوه مـګر چـا لاڅه نـه وويلـې چـه مجلـس ختـم شـو او د صدراعظـم توضيحات د رئيـس لـه خـوا کـافي وګڼل شـوه.

د اساسـي قـانون د ۶۶ مـادې پـه حکـم چـه وايـې: (مباحثـه در مـورد توضيحاتيکـه از طـرف حکومـت داده ميشـود بـه تصميـم جـرګه منـوط ميباشـد) رئيس قانونـا مکلـف و چـه د مجلـس اکـثريت ئـې د رايګيـري پـه وسـيله معلـوم کـړي وای چـه د حکومـت پـه توضيحـاتو مباحثـه کـوي او کـه نـه؟ دا هـم د مجلـس کـار و چـه توضيحـات کـافي ګڼي او کـه نـه؟ د انحصـاراتو موضـوع چـه پـه استيضاح کـښې داخلـه وه، صدراعظـم پـه دغـه مـورد کـښې د توضيحـاتو پـه ورکولـو د اساسـي قـانون پـه حکـم مکلفيـت درلـود چـه بـايد ښاغلـی رئيـس او ښـاغلی صدراعظـم دواړه دغـو ټکـو تـه متوجـه وای.

دا مجلس خو سمدلاسه بې له دينه چه چاته د څه ويلو موقع په لاس ورشي ختم شو او په بله جلسه کښې د رئيس په دغه روش باندې داسې اعتراض وشو:

ښاغلی نيك محمد د كوهدامن وكيل:

ښاغلی رئيس محترمو وكيلانو! د وزير صاحب ماليه راتګ صدراعظم وويلي ليکن رايګيري پې نه ده شوې. فيصله نه ده شوې، خالي صدراعظم وويل چه دی راشي ليکن زه ګومان کوم د اصل مطلب د قانون اساسي په سويه باندې ټوله استيضاح او د ټولو جوابونه چه صدراعظم ويلي دي صحيح جوابونه نه دي ويلي. مونږ قانع نه يو مباحثه کوو، په ټول هغه باندې چه رئيس صاحب وويل کافي توضيحات ئې ورکړه زه دا کافي نه بولم، دا توضيحات کافي نه دي. هر سړی د قانون اساسي سويه باندې حق لري چه مباحثه وکړي.

ښاغلی رئيس:

وكيل صاحب نادعلي وائي چه نصاب نشته، جلسه ختم شوه.

د اولسي جرګې په جريده کښې د نادعلي وكيل صاحب اعتراض په نصاب باندې ثبت شوی نه دی. که فرضا دغه اعتراض هغه کړی هم وای، رئيس صاحب بايد د خپل تعامل په اساس يا رايګيري کړې وای چه اعتراض وارد دی که نه. يا ئې بايد وکيلان شمېرلي وای چه نصاب شته او که نه؟ مګر دا خل ئې نه هغه وکړه او نه دا ځکه چه بې د مجلس له ختمولو نه په بل ډول د مباحثې مخه نه نيول کېده.

د۱۳۴۸ کال بودجه:

د دولت په بودجه چه هر څه بحثونه وشوه بالاخره ښاغلی رئيس د دغه کال د اسد په ۱۹ مه رايګيري وکړه. په دې جلسه کښې د بودجې په باب يو فوري توصيه شوې پيشنهاد هم مجلس ته وړاندې شوی و.

ښاغلی رئیس:

کسانیکه بودجه عواید و مصارف ۱۳۴۸ دولت را با نظریه مشورتي مشرانو جرگه و تصویب انجمن مالي و بودجه تائید میکند لطفا دست های خود را بالا کنند. اقلیت است.

کسانیکه پیشنهاد فوري توصیه شده را که توسط منشی صاحب قرائت شده تائید میکنند لطفا دست های خود را بالا کنند. اکثریت است

پیشنهاد فوری راجع به بودجهء سال ۱۳۴۸ دولت باکثریت اراء تائید و تصویب شد و مجلس خاتمه است.

په دې رایگیري کښې چه له رایگري سره سم مجلس ختم شو او د خه ویلو موقع چاته په لاس ورنغله بیا هم ونه ویل شوه چه اکثریت څو تنه دی او اقلیت څو تنه؟ همدارنګه د حکومت په پیشنهاد شوي بودجه هم خانګړي رایګیري ونشوه.

بله جلسه د ۱۳۴۸ کال د اسد ۲۱ مه وروسته له افتتاح څخه.

ښاغلی داکتر فرزان د زنده جان وکیل:

بودجه عادي و انکشافی حکومت در جلسه بدون نصاب تصویب شد.... امروز هم قراریکه دیده میشود مجلس نصاب ندارد.

ښاغلی رئیس:

داکتر صاحب فکر مینکم این وظیفه منشی است که بگوید مجلس نصاب دارد یا ندارد...

د ښاغلي رئیس صاحب دغه جواب که په فرض محال قانونا صحیح وګڼو او تیر تعامل هم هیر کړو چه په دغسې اعتراض به د رئیس له خوا یا رایګیري کیده او یا به حاضر وکیلان شمیرل

کیده. د ښاغلي رئیس هغه خبره نشو هیرولی چه په یوه جلسه کښې ئې وویل

"وکیل صاحب ناد علي وایي چه نصاب نشته جلسه ختم شوه".

اوس چه دا خبره نیغه مخې ته ودریده نو باید وویل شي: "این وظیفه منشی است که بگوید مجلس نصاب دارد یا ندارد و یا وظیفه وکیل صاحب نادعلي".

ښاغلي رئیس صاحب به د جلسې په شروع کولو کښې کله ویل: نصاب تکمیل دی د لوی خدای په نامه غونډه شروع کوو.

کله به ئې ویل: منشی صاحب وایي نصاب تکمیل دی، د لوی خدای په نامه غونډه شروع کوو.

کله به ئې د نصاب په باب هیڅ نه ویل تش همدومره به ئې ویلې: د لوی خدای په نامه غونډه شروع کوو دا وو د اولسي جرگې د رویداد ځینې د ملاحظې وړ ټکي چه د پارلماني اداري څرنګوالی راښیي او دا څرګندوي، چه د اولسي جرگې ارتباط له حکومت او دولت سره څنګه او څومره ساتل کیده.[1]

[1] افغان جریده لومړی کال، اتلسمه گڼه
د ۱۳۵۰ د مرغومي ۶ مه
د ۱۹۷۱ د دسمبر ۲۷ مه

پرسش و پاسخ

س : چرا معاونیکه با صدراعظم مخالف بود بعد از وی خلف الصدق او گردید و معاون صدراعظم دگر که اطاعت کامل داشت محروم ماند؟

ج : بین خلف و خلاف تجنیس و مناسبت لفظی موجود است.

س : چیست که قانون بقای اصلح را می شکند و بقای افسد را می پسندد؟

ج : اقتدار شخصی.

س : چرا سیاست ما خاموش و از نظر عوام پنهانست؟

ج : چون محجوب و اریستوکرات تربیه شده.

س : چرا جلسه استیضاح تصویب شد و دایر نشد؟

ج : انچه عیان است چه حاجت به بیان است

س : چرا صدراعظمان سابق دو معاون داشتند و حالا علی الرغم عنعنات تاریخی یک صدراعظم و یک معاون عرض وجود نمود.

ج : برای انکه ثلث در میان نه باشد و یک وجودگی یا به عبارت دیگر یگانگی و یکرنگی حفظ شود و برای انکه وجود و عدم وجود معاون دوم مساوی است.

س : در سال جاری که با فقر و فاقه روبرو هستیم صرفه جویی در کدام موارد عملی گردید؟

ج : در جلسات شوری و در تعلیمات پوهنتون.

س : وزیر و معین چگونه میتوانند در صلح و سلم بسر برند؟

ج : که یکی فعال و دیگری غیر فعال باشد و اصول پنجگانه زیست باهمی باندونگ را رعایت کنند.

س : فرق بین رشوت گرفتن و رشوت خوردن چیست؟

ج : اگر خام گرفت گرفتن است و اگر پخته میخورد خوردن است.

س : کدام رشوت است که نه خورده میشود و نه گرفته میشود؟

ج : وجه نیگو و حسن معاشرت که تماس دوستانه گفته میشود.

س : اشتراکیت در کدام موارد معمول است؟

ج : در عیاشی و فحاشی.

س : چرا ولسی جرگه برای جلسات رای اعتماد ۱۷ روز را وقف کردند و برای تصویب بودجه دولت یک روز را کافی شمردند؟

ج : چون برای تعطیل قانونی همین یک روز مانده و بس.[1]

---

[1] افغان جرید، سال اول شماره ۱۸

۶ جدی ۱۳۵۰

۲۷ دسمبر ۱۹۷۱

این اثر به نام مستعار «بو نویس» نشر شده است.

د اوسني حکومت ښه او بد

د ښاغلي داکتر عبدالظاهر حکومت په داسې وخت کښې مېنځ ته راغی چه شرايط او حالات له پخوا نه ډېر خراب وو او نور هم مخ په خرابئ و.

نه پوهېږم چه د داکتر صاحب محتاطانه پوهې د ډېر اجبار په حکم او که د خدمت په شوق و ذوق دغه د مشکلاتو نه ډك مسئوليت ومانه او بسم الله مجريها ئې شروع کړه.

د ده خط مشي او د ده ملګرو ته له ده سره په يوه بېړئ کښې ناستو خلکو ته چه په ولسي جرګه کښې ۱۷ ورځې هر څه وول شوه هغه ټولو واورېده چه قند اميخته با ګل نه و مګر د دوی د زړه دوا پکښې وه څکه ئې په اخره کښې د شکرېې په ضمن کښې وويل مونږ خوشحاله يو چه په دغسې ديموکراتيکه فضا کښې مو د اعتماد رايه واخيسته.

دې حکومت وروسته تر دې که څه هم تراوسه داسې کوم کار نه دی کړی چه بريتونه پرې تاو کړي لکه چه د ايران حکومت په خليج فارس کښې وکړ يا د هند حکومت په بنګله ديش کښې سرته

ورساوه، مګر له خپلې غريبۍ او بې وسۍ سره ئې مناسب يو څه وکړه چه يادونه ئې پکار ده

زه غواړم دلته ښه او بد دواړه په نظر کښې ونيسم او له هغه ازاد قضاوت نه استفاده وکړم چه د افغانستان هر حکومت ئې پخپله خط مشي کښې ادعا کوي مګر هيڅکله ترينه په جهاني واقعياتو کښې کار نه اخلي.

د حکومت هغه ښه ښه کارونه چه مونږ ته معلوم دي، دا دي:

۱ـ د مطبوعاتو قبلي سانسور چه په تير حکومت کښې د اساسي قانون په ضد معمول و او چا ترينه انکار هم نه کاوه. په دې حکومت کښې له مينځه لاړ او د فکر و بيان ازادئ ته په احترام وکتل شوه.

دا کار بايد د حکومت د حسناتو په تله کښې بې وزنه او بې ارزښته ونه ګڼل شي او په درانه نظر ورته وګورو.

۲ـ د غلې د کموالي په وجه له نورو هيوادو نه امداد غوښتل که څه هم کوم ابتکاري کار نه دی بلکه اجباري مسئله ده مګر بيا هم د خلکو په ژوندانه کښې فعلا ډير تاثير لري او حياتي اهميت ئې ثابت دی.

۳ـ د خپلواکئ د جشن مراسم او مصارف څه نه څه کمول هم ددې حکومت يو مناسب کار وو چه يو څه جرئت ئې غوښته او تاثير ئې په خلکو باندې عموما ډير ښه و.

۴ـ د اسلامي ممالکو د وزيرانو جرګه چه په کابل کښې د تير حکومت په منښه په يوه نا مناسب وخت کښې د نامناسبو حالاتو او شرايطو په تحت کښې جوړيدونکې وه د هغې ځنډول هم د دې حکومت ډير پرځای اقدام و.

۵ـ د حکومت هغه اعلان چه د اقتصادي تنګسې په وجه ئې د سفرونو او دعوتونو په مصارفو کښې د تقليل وعده خلکو ته ورکړه او په نوو تعميراتو ئې هم يو څه بنديز ولګاوه که عملي جنبه ئې پيدا کړې وي ډير ښه کار ورته ويلی شو.

۶ـ د سرکاري موټرو تحدید او تقلیل که په وزارتونو کښې منل شوی وی او محض تبلیغاتي خبر نه وی د قدر وړ کار دی.

۷ـ ځینو محلي ژبو ته په راډیو کښې برخه ورکول او د پښتو ژبې تشه یادونه چه د فراموشۍ مخه نیسي د یادولو وړ ده چه د اولسي جرګې غوښتنو ته د اعتناء دلیل کیدی شي.

۸ـ بې زمکې خلکو او کوچیانو ته د زمکې ورکولو اعلان هم د امیدوارۍ وړ زیری دی خدای دې وکړي چه په عمل کښې واقعیت پیدا کړي.

۹ـ په لندن کښې د اعلیحضرت همایوني د سفر له برکته د انګلستان د خارجه چارو د وزیر هغه اعتراف چه د افغانستان په باب د یوه تاریخي حقیقت او واقعیت یادونه ده په ملي لحاظ سیاسي ارزښت لري چه د افغانستان خارجه وزیر به هم پکښې بې تاثیره نه وي.

د حکومت دغه کریدتونه به د ترازو په یوه پله کښې واچوو او وبه ګورو چه په دا بله پله کښې څه اچولی شو یعنې د کریدت په مقابل دبت څومره او څنګه دی؟

۱ـ د شورۍ څو تصویب شوي قوانین (د احزابو قانون ـ ولایت جرګو قانون ـ ښاروالیو قانون...) چه د یوې تقنیني دورې محصول او د حیات ثمره ده او واقعي دیموکراسي ورته شدید حیاتي ضرورت لري څنګه چه د تیرو حکومتونوله خوا مختنق شوه او د انفاذ مخه ئې ونیوله شوه، اوسنی حکومت هم دغه قانوني اختناق چه معنا ورته پارلمان وژل ویلی شو. هماغسې تینګ وساته او د اساسي قانون د شندولو غیر دیموکراتیک سیاست ئې تعقیب کړ. اوس دا معلومه شوه چه د دیموکراسۍ او اساسي قانون په مخالفت کښې زید او عمر متفق او متحد دی، که څه هم پخپل مینځ کښې (ضرب زید عمرا) ضرب المثل ګرزیدلی دی. دلته باید دا هم ووایو هغه ډاکټر صاحب چه د اولسي جرګې د رئیس په حیث ئې د تقنیني

دوري په خاتمه کښې د احزابو وجود ډیر ضرور او لازم وګڼه اوس
سي دغه ضرورت هیر کړی دی

۲ـ د اولسي جرګې د استیضاح په باب هم دا حکومت له
بخواني حکومت نه څه فرق نلري او مجلس له نصابه غورځول یو
عنعنوي سیاست دی چه هر حکومت ئې صادقانه پیروي کوي.

۳ـ د بنګله دیش په جریان کښې هغه طلایي موقع چه
د پښتونستان د مطالبې د پاره ئې د اب حیات مثال درلود او
د سیاسي پوهې خاوندانو ترینه ډیره لویه ملي او تاریخي استفاده
کولی شوه د دې حکومت له لاسه وړیا لاړه او هیڅ ترې بود نشوه.

۴ـ د متواترو اوریدلو له مخې هغه تجاوز چه د ایران له خوا
د افغانستان په حیثیت او ملکیت باندې شسوی او کیږي د دې
حکومت خاموش سیاست چه د رضا او تسلیم معنی لري حکومت
شدیدا محکوموي او مسئولیت ئې د یوې تاریخي لکې په حیث
د تاریخ لمنې ته سپاري.

۵ـ د پوهنتون په مقابل کښې د حکومت عاطل او بې نتیجې
دریغ هم د ښاغلي اعتمادي له لومړني حکومت نه ډیر فرق نلري او
له عرفاني رکود سره ډیره مرسته کوي.

۶ـ د مامورینو عزل و نصب تغیر او تبدیل هم د قناعت وړ نه
دی یعنې له اهلیت او لیاقت نه پکښې شخصي روابط او امرانه
سفارشونه ډیر دخل لري. که سړی مقرریو ته ښه ځیر شي او کوم
داسې مثال پیدا کړي چه یوه چوکۍ لایق او مستحق شخص ته ورکړ
شوې وي هلته هم دا وینې چه دغه ورکړه د اهلیت او لیاقت په
اساس نه ده بلکه د شخصي مهربانۍ او احساس له مخې ده یعنې
حق د حق د پاره نه دی ورکړ شوی بلکه د شخصي پیرزوینې په بناء
د بخشش په ډول ورکول کیږي چه باید په مرهونیت او ممنویت
معاوضه شي او د عبودیت رنګ واخلي

۷ـ په جهاني سیاسي فعالیتونو کښې هم دا حکومت د پخوا په
شان بې برخې او بې علاقې پاتې دی په دنیا کښې هر څه پیښ شي

لکــه چــه دوی پکــښـې د ازاد قضــاوت حــق نلــري او پــه حــق الــسکوت قــانع شــوی دی.

۸ـ پــه دغــه مغتنم فرصــت کــښې چــه د پاکــستان حکومــت تــه د پښتونــســتان پــه بــاب د څه منلــو اجبــار متوجــه و چــه بــايد د افغانــستان حکومــت پــرې څه سياســې فشــار وارد کــړای وای بــالعکس نې د ترانزيتـي سهولت په بـاب عـرض شـکران وکړ چـه هـر چاتـه لـه توقـع نـه خـلاف او عجيـب و غريـب ښکـاره شــو او د ډيــر منحــط سياســت نمايندګي ئــې کولــه.

۹ـ د دې لاملــه چــه د اساســي قــانون تطبيــق او تعميــل د حکومــت وظيفــه ده د قــانوني ايجابــاتو لــه مخــې د دوو نــورو قــواو تکميــل او قــانوني موجوديــت ډيــر عــاجل او فــوري اقــدام تــه ضــرورت لــري مــګر حکومــت د اساســي قــانون دغــه مهمــه غوښتنــه بيخــې هــيره کــړې او داســې معلوميــږئ چــه څوك قــانوني احکــامو تــه هغومــره توجــه او التفات هم نلري لکه چـه خپلـې نکتهائـې تـه لـري. دا و د حکومـت ځينـې هغه فروګذاشتونه چه د مسـئوليت پيټـی ئـې ډيـر درنـوي او د خلکـو پـه اذهـانو کــښې محکومــوي. اوس د ښاغلـې لوسـتونکې کـار دی چـه د دې حکومـت حسـنات او سـيئات پرتلـه کـړي، وګوري چـه کومـه خـوا سپکه او کومه خـوا ډيـره درنـه ده.[1]

---

[1] افغان جريده، لومړی کال، نولسمه ګڼه
د ۱۳۵ د مرغومي ۱۲ مه
د ۱۹۷۱ د جنوري ۳ مه

د اولسي جرګې د څلوېښتو وکيلانو مطالبه

هغـه څه چـه د شـورى پـه تـالار کـښې ۱۷ ورځې پـه قبـل الظـهر او بعـد الظهر کـښې د اعتـماد د څرګندولـو پـه مناسـبت بناغلـو وکيلانـو حکومت تـه مخـامخ وويـل،باور لـرم چـه د راديـو لـه څپـو نـه بـه د وطـن ډيرو ګڼو خلکـو هـم اوريدلـې وي، مـګر ډيـر پـوه او مسـتعد دماغونـه بـه هم په دې نه وي موفق شوي چـه پـه محـض اوريـدو ئـې پـه مقايسـوي ډول د وکيلانـو د غوښتنـو درجـه بنـدي کـړې وي او پـه دې پـوه شـوي وي چـه غـير لـه محلـي مطالبـاتو پـه عمومـي مسـايلو کـښې څه شـى څومـره وکيلانـو لـه حکومـت څخـه پـه شـدت او جديـت غوښتـي او د فشـار مهم نقـاط کـوم کـوم دي؟

د وکيلانـو دغـه بيـانيې چـه اوس د اولسـي جـرګې پـه ۶ جلدونـو کښې په ډيرو طويلـو او عريضـو پـاڼو کـښې ځاى لـري د هغـو مطالعـه او مقايسـه هـم ډيره زياتـه حوصلـه او ډيـر وخت غـواړي.

هغـه مـهم او د مطلـب اساسي ټکـي چـه پـه دغـو پـاڼو کـښې مدفـون دي تشـخيص او اسـتخراج ئـې د هـر چـا کـار نـه دى او هـر څوک ورسـره علاقـه هـم نلـري.

بنايي چه حکومت ته هم په صحيح ډول دا نه وي معلومه چه د احزابو د قانون. د ښاروالیو قانون او د ولايت د جرګو د قانون د انفاذ او اعلام مطالبه کومو کومو وکيلانو په څه راز الفاظو او کلماتو کړي ده او د دې غوښتني وزن هم د اشخاصو په لحاظ او هم د وينا د قوت په لحاظ په څه اندازه دی.؟

د صدارت عظمی د دفتر کاتب ګمان نه کوم چه د حکومت د صحيح فهم د پاره دغه زحمت په خان منلی وي او په لازم دقت ئې دغه ارزيابي کړي وي.

د دې د پاره چه دا خدمت څه نه څه ما سرته رسولی وي او د چا سترګي يا غوږونه مې خلاص کړي وي غواړم د خپلي تتبع محصول نشر ته وسپارم او دغه راز همکاري ونه سپموم، که چيري حکومت د (۴۰) تنو وکيلانو غوښتني ته په اعتناء ګوري او بې ارزښته ئې ونه ګڼي، د حکومت د خط مشي دا برخه به صدق پيدا کړي چه وايي:

(حکومت ارزو دارد در ساحه روابط ذات البینی قوای دولت و در مرحله اول در ساحه روابط با شوری اساسات متين همکاری و اعتماد متقابله ايجاد شود تا اين حکومت و حکومات آينده از ناحيه نارسائيها و عدم ثبات موسسات سياسی و فقدان همکاری و مفاهمه به نتايج اسف انگيزيکه بسر نوشت آينده ديموکراسی تاثير منفی دارد مواجه نشود.) که حکومت په رښتيا دغه ارزو لري او غواړي چه له شوری سره ښه رابطه قايمه کړي او په دغه مورد کښي د اساسي قانون د احکامو په مقابل کښي منفي حساسيت ونلري.

د وکيلانو دغه جدي تقاضا به نه ردوي او د هغه څه مخه به ونيسي چه د ديموکراسۍ په آينده سرنوشت منفي تاثير لري. راشئ چه اوس د محترمو وکيلانو دغه غوښتنه د دوی په وينا و کښي ولټوو.

ــ محمد اسحق علومي د ارغستان وکيل: برای حل معضله های کنونی تشکيل احزاب سالم و مترقی را يگانه وسيله ميدانيم.

ـ سید ظاهر شاه د شکر دري وکیل ما انتظار داشتیم که جناب شما راجع به عملی شدن قانون احزاب سیاسی، انتخابات نمایندگان ولایتی جرگه ها و خط مشی خویش به ملت امیدواری میدادید و شاروالیها را که در دوران قبل از دیموکراسی انتخابی بودند از حالت تاثر اور سرپرستی و انتصابی بما نوید رهایی یافتن می بخشید ولی با کمال تاسف مشاهده نمودیم که حکومت شما با این مسایل کلیه که موفقیت دیموکراسی بدون تامین آنها بشکلی که قانون اساسی پیشبینی کرده است ممکن نیست کوچکترین اهمیتی قایل نگردیده اید.

ـ حاجي محمد آصف د کندهار وکیل: د احزابو قانون، د ولایت جرگو قانون، د ښاروالیو قانون باید ژر تر ژره د اساسي قانون له هدایت سره سم مینځ ته راشي.

د پغمان وکیل: طبقات حاکمه بیدادگر و حکومتهای متکی بر آن خود مانع تکامل دیموکراسی درکشور اند چنانچه در مورد قوانین احزاب، ښاروالیها و ولایتی جرگه و سایر قوانین دیموکراتیك مشی ارتجاعی دارند.

ـ نور محمد اکبري د کندهار وکیل. شایسته نمیدانم که در نظام دیموکراسی ما خلای عدم قانون احزاب موجود باشد.

ـ محمد عوض خواجه عمري د غزني وکیل: یك دوره قبلتر شخص جلالتماب شما بحیث وکیل و رئیس ولسی جرگه از همین خانه ملت یك سلسله قوانین را از تصویب نمایندگان ملت گذشتاندید که از عدم توجه حکومت سلف تا امروز بطی مراتب آن اقدام نشده در صورت اخذ رای اعتماد یکی از فعالیت اولیه و روش های دیموکراتیك شما طی مراتب نهایی همان قوانین وضع شده به اسرع ترین وقت خواهد بود.

ـ امیر محمد بهسودوال دسره رود وکیل: د احزابو قانون چه د دیموکراسۍ محور دی باید ژر تر ژره د عمل ډګر ته راواوزي.

دوهم د ښاروالیو قانون څکه چه سر پرستان د اساسي قانون (۷۷) مادي په ضد تاکل شوي دي. د ولایتي جرگو قانون چه دمشرانو جرگه د دي قانون د نشتوالي له کبله د یو ثلث غړو څخه نیمگړې پاتې ده.

ـ سراج الدین منگل د څمکنیو وکیل: د احزابو قانون څو کلونه تیر شوي او نور به هم څو تیر شي او تراوسه پورې ئې عملي څنده هیڅ نه ده ښکاره شوې.

د ښاروالیو د قانون پاتهه نه اړول کیږي او خپلو پخوانیو تیکه دارانو او اجاره دارانو ته سپارل کیږي. د ولایتي جرگو قانون هم کومه پته نلري.

ـ محمد اسحق عثمان د کابل وکیل: موضوع دیگریکه نزد من لاینحل و قابل تشویش عمیق دیده میشود و روحیه دیموکراسی نوین افغانستان را صدمه میزند عدم تطبیق بعضی قوانین مهم است که ممدو متمم و حتی جزء لاینفك دیموکراسی شمرده میشود، مخصوصاً قانون احزاب، بدون بوجود آمدن قانون احزاب هیچگاه و در هیچ مملکت دیموکراسی تکامل نیافته.

ـ عبدالکریم عمرخیل د لغمان د مرکز وکیل: د ولایتي جرگو او ښاروالیو د قانون او ورسره د انتخاباتو خنډول، د گوندونو قانون او ورسره د گوندونو رسمیت تالول او داسې نور استبدادي اعمال که اختناق او د اساسي قانون په حریت باندې بیشرمانه تجاوز نه دی نو څه شی دی؟

ـ محمد هاشم مشوانی د اسمار وکیل: د اساسي قانون (۱۰۹) مادي د حکم مطابق د ولایتي جرگو جوړول او د (۱۱۱) مادي د حکم په بناء د ښاروالیو د انتخابات او د (۴۵۱) مادي د دوهمې فقرې د حکم مطابق د ولایتي جرگې نه مشرانو جرگې ته د یو تن غړي انتخاب آیا د عمل جامه اغوستې ده او که نه؟

ـ محمد سرور اکبري د بلخ د مرکز وکیل: ښاغلی صدراعظم موظف نکته دیگری که قبل از ختم بحث میخواهم توجه شما و رفقای کابینه تانرا بدان جلب کنم. موضوع طی شدن مراحل وبمیان آمدن قانون احزاب سیاسی قانون ولایت جرگه و قانون شاروالیهاست، زیرا که اساس دیموکراسی در هر کشوری بر پایه تشکیلات حزبی استقرار دارد تا موقعیکه احزاب بوجود نیاید در تکامل فکری ملت و بوجود آمدن رهبران سیاسی که مسایل ملی را خوبتر درك و احساس کنند بطائت موجود خواهد بود. آرزوی من و اکثر نمایندگان ملت بر اینست که مطابق به حکم قانون اساسی و در چوکات ارزشهای مندرج آن قانون احزاب هر چه زوتر بمیان آید. هکذا شاروالیها در حال اسفناکی بسر میبرند. وجود مامورین عالیرتبه حکومت بحیث شاروالیهای سرپرست درد دیگری بدردهای ملت افزوده است.

ـ عبدالغفار فراهي د بالابلوك وکیل: څرنګه چه دیموکراسي بې له احزابو او بې د احزابو د قانون څخه کوم مفهوم نلري، نو ښايي چه د دیموکراسۍ سره د وفاداري او د موفقیت د پاره د احزابو د ولایتي جرګو او داسې نور قوانین ژر وايستل شي.

ـ عبدالرؤف بینوا د موسی قلعه وکیل: قانون اساسی افغانستان در موارد (۱۰۹) (۱۱۰) (۱۱۱) تشکیل ولایت جرگه های کوچك محلی تا درجه قریه ها و ښاروالیها را بحیث سازمانهای دیموکراتیك بوسیله خود ساکنان محل از طریق انتخابات آزاد سری مستقیم پیشبینی کرده است ولی در خط مشی شما نه تنها از تاسیس جرگه های ولایت و جرگه های محلی ذکر بمیان نیامده بلکه در راه از بین بردن ښاروالی های انتصابی فعلی که مغایر ماده (۱۱۱) قانون اساسی بشکل غیر دیموکراتیك جریان دارد مژده هم داده نشده است.

اگر جنـاب شـما توانسـتید کـه قـانون احـزاب، قـانون ولایـت جـرگه و قـانون شـاروالی را بمرحلـه تنفیـذ قـانون برسـانید کـار بـزرگی را انجـام داده خواهیـد بـود.

بناغلی صدراعظم موظف! بیانیه، وداعیـه شـما کـه در خـتم دوره (۱۲) ولسـي جـرگه در ایـن تـالاز ایـراد گردیـد پیـش روی مـن اسـت و جنـاب شـما در آنوقـت چنیـن گفتـه بودیـد: (مشـکل اساسـی دیـگر دوره دوازدهـم ولسـی جـرگه عـدم موجودیـت احـزاب سیاسـی بـود. ایـن مسـئله عـلاوه بـر اینکـه در تطبیـق اساسـات دیموکراسـی از ضروریـات است در سیر نظـام پارلمـانی نیز نقـش مـهم و بـارز دارد) حـالا در خـط مشی شـما در مورد احـزاب کـوچکترین ذکـری نیسـت.

ـ لعل محمـد اکبري د دایکنـدي وکیـل: مـن بـه عقیـده خـود وجـود احـزاب سیاسـی را در افغانسـتان بمنزلـه روح در پیکـر دیموکراسـی میدانـم بنـا بـر ایـن از حکومـت شما خواهشـمندم زمینـه ظـهور احـزاب سیاسی را هر چه زودتـر فراهـم سـازید.

تـا وقتیکـه ولایـت جـرگه هـا در مرکـز ولایـات بوجـود نیـاید نمـی تـوان از خـود سـریهای مـامورین محلـی، قضـات و حکـام جلوگیـری گردد.

وقتیکـه مـا دیموکراسـی نداشـتیم ظـاهراً شـاروالیهای انتخـابی وجود داشت ولی اکنـون کـه دیموکراسـی تـا انـدازه، رشـد کـرده چـه دلیلـی دردسـت اسـت کـه کـار شـاروالیها را شـاروال هـای بـاصطلاح سرپرست انجام بدهـد.

ـ بسـم الله د شـینکۍ وکیـل: تاسـو د خـط مشـي پـه دریـم بنـد کـښې ویلـي دي چـه د مملکـت د ژوندانـه پـه ځینـو اړخـو کـښې د موضوعـۍ قوانینـو نشـتوالی.

څرګنـده خـبره ده چـه د مخکنـي حکومتـو پـه شـپږ کـالو کـښې بعضـي ترتیـب شـوي قوانیـن چـه لـه دواړو جـرګو څخـه ئـې خپـل مراحـل طـی کـړي حکومتـو د شـخصي غـرض پـه بنـا پـه طـاق د نسـیان کـښې

واجول او بعضي قوانين چه پر شخصي ګټو بنا وو په طور د قاچاق سره تقنيني فرمان منظور کړل

ـ عبدالحسين مقصودي د ښار وکيل. جناب صدراعظم موظف شما از عدم قوانين حرف ميزنيد ولی توجه نکرده ايد که قوانين پاس شده از شوری مانند قانون احزاب، قانون شاروالیها قانون ولايتی جرګه وغيره قوانين که از مدت ها قبل بايد نافذ ميشد چرا از طرف حکومت ها در طاق نسيان گذاشته شده است.

جي سنګ د کابل وکيل: پنځم د پارلماني ديموکراسۍ له ايجاباتو سره سم د احزابو قانون مينځته راوستل.

ـ عبدالرحمن زهري د بلوڅي ريګستان د کوچيانو وکيل. آقای دکتور صدراعظم موظف! همانطوريکه شما در خط مشی خود اشاره فرموده ايد ولسی جرګه هم وجود قوانين فرعی را که مکمل و متمم قانون اساسی بشمار ميرود اشد ضروری ميداند ولی چنانچه شما هم اطلاع داريد برخی از اين قوانين ضروری امثال قانون احزاب سياسی، قانون ولايت جرګه ها، قانون شاروالیها قبلاً از شوری گذشته که بعد از توشيح برای انفاذ آماده می باشند ولسی جرګه بانفاذ اين قوانين شديداً احتياج حس ميکند اگر قانون احزاب سياسی نافذ نميگردد و احزاب سياسی تشکيل نميشود حکومت قانون نافذ شده نمی تواند.

قانون شاروالیها سالها شد از شوری گذشته ليکن هنوز هم شهرهای ما در دست همان شاروال های سرپرست و فعال مايريدو دست شانده حکومت شهر داری ميشود.

قانون ولايت جرګه ها در سال دوم دوره دوازده از شوری گذشته ولی تا حال هم نافذ نگرديده و جرګه های ولايت که اصلا نظام دموکراسی ذريعه آنها در ولايات رونق ميگرفت و مجلس سنا ذريعهء آنها اکمال ميشد تا حال تشکيل نگرديده.

سید رسول فکور د هرات وکیل تا آن زمان که طبقات حاکمه افغانستان زیر نفوذ امپریالیزم بر ما حکومت می کنند ناگزیر از انحراف ارزشهای دیموکراتیک قانون اساسی در ساحه قانون احزاب، ښاروالیها و ولایتی جرگه وغیره که با منافع شان تضاد دارد می باشند.

ـ میرزا محمد دقیق د گلستان وکیل: همچنان بمیان آمدن قانون احزاب، قانون ولایتی جرگه ها و قانون شاروالیها برای تامین دیموکراسی توجه جدی شما را میخواهم.

ـ خیرالله منور د خوګیانو وکیل: کوم وخت چه مې ستاسو خط مشي مطالعه کوله د سترګو کوښښ مې دا وو چه د اساسي قانون د (۱۲۶) مادې له حکم سره سم او د شورى د مخکینیو تصویبو په اساس د ګوندونو د قانون په هکله څه ووینم متاسفانه چه کوم تذکر نه وو راغلی وروسته مې بیا دا کوښښ کولو چه د ښاري چارو او ښاروالیو قانون د اساسي قانون د (۱۱۱) مادې په استناد څه پیدا کړم چه خدای مو له دې سر پرستانو څخه خلاص کړي اما هیڅ مې ونه لیدل. بیا مې په حتمي توګه دا ضرور ګڼلو چه د اساسي قانون د (۴۵) مادې سره سم د ولایت د جرګې د قانون په باب څه په لاس راشي اما څه په لاس رانغلل.

د ګوندونو قانون چه د دیموکراسۍ رښا هم ورته ویلی شوو د ضرورت له لحاظ څه رنګه چه زړه د وجود یو فعال ماشین ګڼلی شوو همداسې د ګوندونو موجودیت په دیموکراسۍ حتمي دی.

د ښاروالیو قانون د اوسیدونکي د آرامۍ د پاره د یوې عادلې تلې حیثیت لري.

د ولایت جرګې قانون چه د مشرانو جرګې یو ثلث اعضاء تشکیلوي ستاسو په خط مشي کښې نشته.

ـ اسدالله صافی د تګاب وکیل: برخی قوانین بدسترس حکومت های سلف شما موجود بود و هست و در صورت حصول

رای اعتماد بدسترس شما می باشد در تطبیق آن بذل مساعی نموده آنگاه از فقدان دیگر قوانین می توان تذکر داد.

ـ وزیر محمد د شرنی وکیل: باید تاسو پخپله تګ لاره کښیږ په ځرګند ډول د ښاروالیو او ایالتي جرګو د انتخاباتو د مینځ ته راتللو ته اشاره کړی وای خو متاسفانه تاسو په تګ لاره کښي دا شی نه ولیدل شو. د افغان تول نجیب ملت ارزو لري ژر تر ژره ښاروالیو او ایالتي جرګو ته توجه وشي. تاسو د اساسي قانون د روحیي سره سم د سیاسي احزابو مینځ ته راتللو کومه یادونه نه ده کړي او په دیموکراسۍ کښي د سیاسي احزابو راتلل یو ضروري او حتمي کار ګڼل کیږي.

ـ جنت خان د جاني خیلو وکیل: س ـ رسمي حزبونه به کله اعلان شي؟

ج ـ کوم وخت چه ګلوګیر حزب له موره وزیږي.

غلام سرور نبي یار د قره باغ وکیل: عدم موجودیت احزاب قانوني باعث بسا نابسامانیها گردیده است. احزاب در یک رژیم دیموکراسی حیثیت روح را در یک بدن دارد آرزو دارم که این روح در کالبد مردم ما نیز بدمد.

ـ محمد آصف پوپل د کوز کونړ وکیل: تشویش من از این است که جلالتماب شما از قانون احزاب، قانون اتحادیه محصلین، جرگه های ولایتی و ښاروالیها که همه آنها هسته کاملیت قانون اساسی و دیموکراسی کشور را تشکیل میدهد تذکری نداده اند. من به نمایندگی از مردم افغانستان و جوانان با درد و وطن پرست و صدیق توجه حکومت شما را درینمورد آرزومندم چه در غیر آن سهل انگاری حکومت شما درینمورد روزی سلسله همکاری بین ما را از هم خواهد شکست.

ـ حاجي فقیر محمد د جلال آباد وکیل: یکی از وظیفه مهم اینست که مسئله احزاب سیاسی را حل و فصل کنید. اگر حکومت

دموکراسی میخواهیم باید احزاب سیاسی نیز داشته باشیم قانون ولایتی جرگه عامل مهم دیگریست که نظر ما را جلب نموده. توجه جدی حکومت آینده را بان معطوف میگردانیم زیرا در اصل خود جرگه ولایتی تقسیمات فرعی ولسی جرگه بوده گفته میتوانیم که متمم آن می باشد. اگر مقصد شما از فقدان قانون ښاروالی آزاد و ولایتی جرگه باشد با شما همنوا... می باشیم.

محمد حکیم صدیقی د ینگی قلعه وکیل: طوریکه به صورت مجمل در خط مشی به قوانین متمم اشاره کرده اید کافی نیست باید واضح در مورد تطبیق قوانین ښاروالی، ولایتی جرگه و قانون احزاب وعده میدادید.

حاجي محمد احسان د ده سبز وکیل: ما انکاری نداریم که با داشتن قانون اساسی و تطبیق صحیح آن یک سلسله خواسته های ملت تامین میشود ولی چون متمم و مکمل قانون اساسی مملکت قوانین دیگریست که بایست برای تکمیل این قانون بوجود می آمد

نور علم مظلوم یار د میدان وکیل: در حصه قانون ښاروالیها و قانون احزاب بالخاصه در قانون انتخابات ولایتی جرگه چنین اظهار نظر مینمایم ماده (۴۰) قانون اساسی در عضویت مشرانو جرگه دو ثلث انتخابی و یک ثلث انتصابی واضح و تصریح داشته اما یک ثلث انتخابی که از راه ولایتی جرگه در عضویت مشرانو جرگه استحقاق قانونی داشته وجود ندارد پس فیصله های مشرانو جرگه به این اساس قانونی نخواهد بود. من نمیدانم که عدم موجودیت تطبیق آن چه خواهد بوده.

حاجي عبدالعلي تیموري د اوبې وکیل: برای تطبیق دیموکراسی واقعی در شرایط فعلی ملت نجیب افغان نیازمند نافذ شدن قانون ولایت جرگه و قانون ښاروالیها بوده

ـ محمد غوث اسحق زی د لاش وجوین وکیل: واقعیت اینست که یك نظام پارلمانی وقتی ماهیت قانونی داشته می تواند که در مملکت احزاب سیاسی بحکم ماده (۳۲) قانون اساسی وجود داشته باشد و حزب بر سر اقتدار یا حزبیکه حکومت را تشکیل می دهد در ولسی جرگه اکثریت داشته باشد ولی متاسفانه دیموکراسی ما که دیموکراسی افغانیست و با هیچ اصل نظام دیموکراسی توافق ندارد فاقد این کیفیت حزبیست جای تاسف است که حکومتهای افغانستان به این نکته اساسی یعنی قانون احزاب توجه نکرده همچنان حکومتها در مورد قوانین ښاروالیها و ولایتی جرگه توجه ندارند چنانچه در خط مشی شما نیز در باره این قوانین ذکری بعمل نیامده است.

ـ سید امیر د خان آباد وکیل: ښاغلی موظف صدراعظم صاحب! هر کله چه تا په دولسمه دوره کښې د اولسي جرګې د ریاست افتخار درلود څو قوانین د اولسي جرګې نه پاس شوه چه په هغو کښې دغه درې قوانین ډیر ضرور وو: د احزابو قانون. د ولایت جرګې قانون، د ښاروالۍ قانون هیله ده چه ستا د حکومت د راتلو په اساس دا قوانین د عمل میدان ته را واوزي.

ـ حاجي عبدالستار د ملاخیل د اجرستان وکیل: د ولایتي جرګې د قانون معطلي او ځنډ د اساسي قانون ارزښتونو سره مخالف دي ځکه چه د مشرانو جرګې یو ثلث ئې کم کړی دی، باید د اساسي قانون په حکم د مشرانو جرګې یو ثلث پوره شي ترڅو چه د دوی تعاویب او فیصلې قانوني بڼه غوره کړي.

ـ حاجي فدا محمد د زنده جان وکیل: بیمورد نیست یاد آور شوم تا شما و آن عده وزرای تان سعی نمائید که قانون اساسی مملکت و این وثیقه ملی افغان را طوریکه در طرح آن کوشش نموده اید در راه تطبیق مواد مندرجه آن نیز از هیچگونه فداکاری دریغ نفرمائید. بوجود آوردن قانون ولایتی جرگه. قانون ښاروالیها امری است حتمی و قابل تذکر.

ـ محمد کریم صحرائي د دهراوډ وکیل: ستاسي د حکومت څخه زموږ جدي هیله دا ده چه د اساسي قانون پاته ارزښتونه لکه د احزابو قانون، دښاروالیو قانون، د ولایتي جرگه گیو قانون او د ښخو د ملي کالو قانون ژر د عمل صحنې ته راوباسئ.

ـ میر احمد میوند دمیوند وکیل: ښاغلی موظف صدراعظم! تاسي پخپله خط مشي کښې دیو شمیر قوانینو نشتوالی اول ذکر کوئ دلته دا سوال پیدا کیږي هغه مهم او ډیر ضروري قوانین چه شوری ډیر پخوا تصویب کړیدي لکه د احزابو قانون، د ښاروالئ قانون، د ولایتي جرگې قانون او داسې نور څه شوه او ستاسو حکومت له هغو سره څه کوي؟ او د تقنیني انسداد چاره به څه وي؟ هغه غیر مطبوع قوانین چه د شوری په ارشیف کښې پراته دي تدفین او تجهیز به ئې د چا په غاړه وي؟.

ـ عبدالقیوم د اندراب وکیل: ښاغلی صدراعظم موظف! برای مشکلات اقتصادي و اجتماعي عمده ترین علت آنرا فقدان قوانین بیان نموده اید. در این جا سوال پیدا میشود که قوانینیکه از طریق شوری در دوره دوازده و سیزده به تصویب رسیده است تا حال در معرض تطبیق گذاشته نشده است و قوانینیکه موجود است پنج فیصد هم مورد تطبیق قرار نمیگیرد.

ـ سید مبین شاه امیر د هلمند د مرکز وکیل: د احزابو قانون د دیموکراسئ د اساسي تشکیل او تکامل اصلي بنسټ او تهداب گنم ترڅو چه دا واقعي ضرورت رفع نشي او قانون ئې مینځ ته رانشي. د دیموکراسئ د صحیح او سالمې ودې امکان نشي موجودیدلای.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. تسلسه گڼه
د ۱۳۵۰ د مرغومي ۲ مه
د ۱۹۷۱ د جنوري ۱۰ مه

تجرید

یو سړی چې ... خپلو ناوړو اعمالو په وجه د اولس له خوا په تجرید محکوم شي ... سو بیا ورسره خلك راشه درشه پریږدي، په مړي او ژوندي ئې نه خبروي. سلام ئې ناخلي او سلام نه ور اچوي. د یوه نا ملموس یا جذامي مریض په شان گوښې اوسي او د هر چا علاقه ورسره قطع وي.

بندي خو ښه وي خلك ئې خبر اخلي او پوښتنه ئې کوي، مگر تجرید شوی سړی د هر چا له زړه وتلی او له نظره لویدلی وي.

څنگه چه یو فرد په فردي حیات کښې تجرید سره مخامخ کیږي حکومت هم کله کله د خپلو خلکو له خوا په تجرید محکوم کیږي یا د نورو حکومتونو د علاقې په قطع کیدو تجریدي حالت اختیاروي او منزوي کیږي

د حکومت تجرید په داخل کښې وي او که په خارج کښې د سیاسي انتحار حکم لري او بالاخره لکه د پاکستان حکومت له نه تلافي کیدونکي خسران او خزلان سره مواجه کیږي.

که یو حکومت په داخل کښې د خپلو خلکو له قطع علاقې سره مخامخ شي او د حکومت و ملت تر مینځ ډیره فاصله پیدا شي نو بیا دغه حال په داخل کښې محصور نه پاتې کیږي خارج ته هم سرایت کوي او په خارجي سیاست کښې هم ګوښې کیږي او یوازې کیږي.

هغه حکومت چه خلك ورته په کرکه ګوري د جهان په نظر کښې هم خوار او بیمقداره وي.

زمونږ حکومتونه هم له څو مودې راهیسې په بیړه د تجرید خوا ته درومي او په داخل او خارج کښې له ملي او بین المللي انزوا او ګوښي توب سره غاړه غړئ دی یو حکومت چه د ملت له حمایت څخه برخوردار نه وي او د اولس علاقه ئې نه وي جلب کړې هغه په حقیقت کښې په تجرید محکوم دی

څوك چه د وطن په حال کښې یو څه مطالعه لري هغه پوهیږي چه منورین او ترقي غوښتونکي خیني له حکومت سره د مجادلې په حال کښې دي، خینو ورسره مقاطعه کړې او خیني نور ورسره بې علاقې پاتې شویدي (و ذالك اضعف الایمان) د شورى وضع هم له حکومت سره له چانه پټه نه ده او هر څوك په دې پوهیږي چه یوازې د اعلیحضرت معظم همایوني حمایت او عنایت دی چه حکومتونه ئې په بست کښې ساتلی دی او که دا نه وی نو د حکومت او شورى تیره د وخته ماته دداو خوسې ئې سره نه څري.

ملایان او روحانیون هم د دیني او مذهبي امورو په وجه له حکومت سره د تصادم او مخالفت په حال کښې دی او د پل خشتي زره دردوونکي خاطره هیڅکله نه هیروي.

د حکومت مامورین هم چه پوهیږي ښه پوه شي څنگه مستثنی کړو عموم له حکومت سره خپه دي او ناراضه دي

هغه بې قانوني اجراات او په مامورینو کښې مالکانه تصرفات چه لوی کار داران يې وخت په وخت د شخصي ملاحظاتو په وجه په دوائرو کښې کوي مامورینت يې د عبودیت او شخصي مالکیت درجې ته راټیټ کړی چه تحمل يې د شخصیت خاوندانو ته ډیر مشکل دی.

همدغه وجه ده چه د مامورینو عمومي نظر ورته ښه نه دی او دلته هم یوه مجبوره خاموشه کرکه موجوده ده.

سرمایه داران. ملاکان او اعیان و اشراف هم چه د اوسنیو حکومتونو اداري فتور نظامي ضعف او سیاسي انحطاط وینې خپل هر څه په خطر کښې ویني ځکه معنا او مادتا له دې څایه تللي او ظاهرا دلته د پښو په سر ناست دي یعنې له دې ناحیې نه هم حکومت له تجرید سره مخامخ دی.

دغه له هرې خوا تجرید چه حکومت ته متوجه دی د کابینې په داخل کښې ئې هم حلول او نفوذ کړی او خبره دې حد ته رسیدلې ده چه کله صدراعظم. کله معاون. کله یو وزیر او کله بل د تجرید په حال کښې لیدل کیږي او د خان خانۍ په وجه د تجرید او مقاطعې چاره هډوکي ته رسیدلې ده

که حکومت غواړي چه له دغه هر اړخیز تجرید څخه نجات ومومي او د خلکو اعتماد حاصل کړي خلکو ته دې هغه څه وړاندې کړي چه خلک ئې غواړي او د خلکو په گټه وي.

دغسې یو حکومت چه خط مشي ئې په اولسي جرگه کښې په سلو کښې لس هم سه خوښوي او اکثریت ئې د قناعت وړ نه گڼي هغه څنگه ویلی شي چه مونږ د خلکو غوښتنو ته سم او صحیح جواب ورکړی دی.

حکومت باید په دې بنه پوه شي چه د یوه رسم په حیث د اولسي جرګې په تش لاس جګولو غیر حقیقي اعتماد په طفیلي ډول حاصلول د استناد وړ نه دی.

ترڅو چه یو حکومت عملاً په صادقانه ډول یو مترقي حرکت شروع نکړي او له استثماري او ارتجاعي سیاست نه لاس وانخلي ملي قدرت او منورین له خان سره نشي ملګري کولی او له تجرید نه نشي راوتلی.

حکومت باید کاملاً او حقیقتاً ملي او غیر انتصابي شي.

د یوه حکومت د ملي کیدو د پاره یوازې ملي څېره پیدا کول کافي نشو ګڼلی.

ملي حکومت باید ملي طبیعت، ملي خاصیت او ملي روحیه ولري او قلب و دماغ ئې ملي وي.

کوم حکومت چه په باطن کښې شخصي او په ظاهره کښې ملي وي یعني لکه خامسوزه ډوډۍ مغز ئې خام او مخ ئې سوی وي څوک ئې نه خوښوي او په صحیح معنی پخه ډوډۍ ورته نشو ویلی.[1]

[1] ..عن جريدة، لومړی کال، ۲۱ ګڼه
د ۱۳۵۰ د مرغومي ۲۷ مه
د ۱۹۷۲ د جنوري ۱۷ مه

د فکرونو مخه کومې خوا ته

د ګرزیدو په حال کښې ده؟

دلته خو ملي تشکیلات نشته او د حزبونو حساب نه دی معلوم چه سړی د حزبي اکثریت له مخې د خلکو تمایلات او عامه افکار ځانته معلوم کړي.

یوازینی مرجع چه د اساسي قانون په حکم ئې د افغانستان د خلکو د فکر او نظر منعکس کوونکی ګڼلی شو ملي شوری او خصوصا ولسي جرګه ده.

سږ کال چه د ښاغلي ډاکټر عبدالظاهر کابینه ولسي جرګې ته معرفي شوه او د سرطان په ۱۶ مه د افغانستان په راډیو کښې د ښاغلو وکیلانو ویناوې شروع شوې ما دغه فکري جریان له ځو خواو په ځو لحاظه تعقیباوه.

لومړی نوبت د ښاغلي محمد یوسف بینش د کابل وکیل و.

د ده په خبرو کښې مې چه دا ټکي واوریده " باوجود امدن قانون اساسي اعمال بدتر از دوره های دکتاتوری این مرز و بوم بیادگار دارند" دفعتاً راته دا فکر پیدا شو چه زمونږ دیموکراتیک حکومتونه د دیموکراسۍ په ناکامولو او بدنامولو کښې څومره موفق دي چه چا د مجبوریت له مخې چا قصداً او چا د بې کفایتۍ په وجه له دغه تحول یا نهضت څخه خلك زړه تورن کړیدي.

دغه وکیل صاحب دا هم ویل " قانون صامت ما اگر ناطق میبود از طبقه بندیها و قانون شکنی های انانیکه خود را نزدیکتر بقانون یا مطیع قانون یا اورنده این قانون میدانستند بزبان فصیح و بچشم گریان یاد میکرد" دغو خبرو زه نور هم متحسس کړم او دا راته ضروري ښکاره شوه چه د وکیل صاحبانو دغه راز خبرې تعقیب کړم او وګورم چه څومره وکیلان له دغې دیموکراسۍ نه چه مونږ ئې لرو سرټکوي او ناراضه دي

دلته راته دا اندیښنه هم پیدا شوه هسې نه چه مایوسي هغه حد ته رسیدلي وي چه له اساسي قانون نه وروسته حکومتونه د خلکو په نظر کښې د مملکت د تباهۍ او بربادۍ عوامل ګڼل شوي وي او دغه راز دیموکراسي نوره د تحمل وړ نه وي.

په دغه فکر مې د افکارو څارنه شروع کړه او د ښاغلو وکیلانو په ویناو کښې مې دا مطلب په ډیرو صریحو الفاظو کښې ومونډ چه دغه دیموکراسي اوس هر چا پیژندلې ده او له دکتاتورۍ نه هم ورته بده ښکاري.

دا دیموکراسي چه نه پکښې د دیموکراسۍ رنګ شته نه خوند نه بوی یعنې دریواړه صفته ئې بایللي دي او بې حزبه. بې قانونه. بې قدرته او بې عدالته دیموکراسي ورته ویلی شو د هیچا نه خونبیري او هیڅوك پري نه غولیږي. څوك ورته قلابي او سالوسانه وایي. څوك سر او دم بریده بولي او نیم بنده دیموکراسي خو یوه اصطلاح ګرزیدلې ده

هغــه څه چــه دا خل پــه ولســـي جــرګه کــښې د ديموکراســـۍ او بــې قانونۍ پــه بــاب وويـل شــوه ځــنې مثالونــه ئــې دا دي.

. ديموکراســـي کــه در مملکــت مــا بعــد از انفــاذ قــانون اساســی مــورد تطبيــق قــرار ګرفتــه روی عوامــل متعــدد دی چــه از نــګاه تعبــير هــای اشــتباه اميــز و چــه از روی تخلــف از ايجابــات ان شــکل عجيبــی بخــود ګرفتــه اســت.

(ابلاغ د بګرام وکيل)

ـ دا خنــګه ديموکراســـي ده چــه مــخ ئــې د قــدرت خــاوندانو تــه دی او شا ئې مظلومې طبقې تــه

(صفر محمد خروټی)

ـ نه دا ښان ديموکراسي چــه تــش تشــريفاتي او ظــاهري شــو ولــري.

(حاجي محمد اصف د کندهار)

ـ ديموکراسي د يــو څو کســو او يــو څو کورنيــو د پــاره ده نــه د عــام ملت د پــاره.

(سراج الدين منګل).

. ديموکراســـي هغــه ديــره ده چــه ولاړه د يــو چــا پــه مــخ او واك ئــې د بــل چــا وي.

دا تشــه پــه نامــه ديموکراســـي نــه ستاســـي پــه درد خــوري نــه د مملکت او نه زمونږ د خلکــو، دا د ديموکراسۍ ګناه نــه ده دا د هغــو ارتجاعي قوتونو ګناه ده چه ديموکراســـي ئــې خلکــو تــه بدنامــه کــړه.

(بينوا د موسی قلعه وکيل).

ـ وقتــی کــه مــا ديموکراسی نداشــتيم ظــاهرا ښاروالـيـهای انتخــابی وجــود داشــت ولــی اکنــون کــار ښــاروالیها را ښــاروالهای سرپرســت انجام ميدهــد.

(لعل محمد اکبري).

. مونــږ وينــو او ګورو چــه د ممتــازو اشــخاصو لپــاره يــو قســم ديموکراسي او په ملي مسـايلو کــښې ديموکراسي بيــل شــکل لــري.

(علي محمد د اچين وكيل)

ـ له هغـې ورځې چه اساسي قـانون پـه هيـواد كـښې نـافذ شـوى د خلكو هيلې ئې د تطبيق لـه امله ورځ پـه ورځ پـه نـا اميـدئ بدلـې كړې او نژدې ده چه د هغو اعتماد په بې اعتمـادئ سره بـدل شي.

(عبدالله احمدزى)

ـ اساسي قـانون پـه مملكـت كـښې نـدى تطبيـق شـوى د خلكـو مشكلات لا هـم پسـې زيـات شـوي دي.

(حاجي محمد د گرمسير وكيل)

ـ اساسي قانون چه د هر ظالم تـر پښو لاندې چيغې او نـارې وهـې د مستبدانو او ليوانو لـه منگولـو راخلاص كـړئ.

(بهاوالحق د وازي خوا وكيل)

ـ بـا وصفيكـه قـانون از طـرف مـامورين جـگر خونسـت زيـر پـاى متحد المال هاى ضد و نقيض هم قرار دارد.

(سيد محمد رفيق نادم)

ـ زمونږ ملي وثيقه د ظالمو او خود غرضو حكومتو لـه پلوه تراوسه پورې يوازې د خولې د ويلو څخه پورته د عمل په صحنه كښې تطبيق شوې نه ده.

(مولوى سيد اكبر د پل علم وكيل)

ـ يكى از خواسته هـاى مردم افغانستان انست كه بقانون عمل شود متاسفانه قـانون بكلى جنبه عملى نداشته بـايد شكل عملى ان عام باشد.

(عبدالحفيظ د نهرين وكيل)

ـ يكـى از عوامـل بسـيارى از مشـكلات مـا تطبيـق نشـدن قـانون اساسى ميباشـد.

(كمال الدين د سرپل وكيل)

ـ نظام ادارى مملكت نسبت بـه زمـان قبل از قـانون اساسـى بيش از پيش بسوى فسـاد كشـانيده شـده است. قـانون نـه تنـها تطبيـق نميشود بلكـه بـالاى ان تمسـخر ميشـود.

(عبدالقيوم د اندراب وكيل)

. د دیموکراسۍ دوري حکومتونو : سري وعدې وکړې خو له بده مرغه يوه نې هم عملي نکړه

(عبدالله د سیداباد وکیل)

. دیموکراسیٔ طبقاتي موجود شما اصلا وسیله مظالم و تاخت و تاز براى مستبدين، مرتجعين. متنفدين محلي است. دیموکراسي طبقاتي موجود دیموکراسي سرودم بريده جعلي و سالوسانه ايست كه براى توانگران در حكم سعادت و براى رنجبران و زحمتكشان در حكم دام فريب است بيقين كه نور چشمي هاى فاسد طبقات حاكم از هر گونه ازادي تا دستبرد بجان و ناموس مردم برخور دارند.

(د کابل وکیل)

.. طبقات حاکمه بيداد گر و حکومت هاى متكي بر ان خود مانع تكامل ديموكراسي در كشور اند چنانچه در مورد قوانين احزاب، شاروالیها و ولایتي جرگه و ساير قوانين ديموكراتيک مشي ارتجاعي دارند و با اعمال ضد ديموكراتيک و ضد قانوني خود زمينه را براى حاد تر شدن ارتجاع بيشتر مساعد ميسازد.

(د پغمان وکیل)

د ډیرو ښاغلو وکیلانو له دغسي خبرو نه دا معلومیده چه له اساسي قانون نه وروسته حکومتونه د دیموکراسۍ په تمثیل کښي ډیر نامطلوب نقش لري او د خلکو په ذهن کښي په بې کفایتۍ، قانون شکنۍ، اسلام دښمنیو او د اداري او سیاسي فهم و قابلیت په فقدان سخت محکوم شوي دي چه د مملکت د شئونو ساتنه له دوی نه پوره نه بولي. بلکه يو ډير عظيم خطر ملك او وطن ته د راتلو په حال کښي ويني چه له دغسي زمامدارانو نه ئې د مخنيوي هيله نشي کولی او په دوی نې سترګي نه ډکيږي.

ځينو ښاغلو وکیلانو د دغي سابقي په تحت کښي د اساسي قانون له حد فاصل نه هغه خوا نظر وخغلاوه او په داسي حال کښي چه په نوي رنګ کښي راوتونکو حکومتونو ته بد ويل کيده د ښاغلي سردار محمد داود نوم په ښه ډول داسي يادیده:

۱. ښاغلی سراج الدین منګل د څمکنیو وکیل: د ځمکو د اصلاح قانون د منځني خیخ په اکثرو هیوادو کښې عملي شو مګر په افغانستان کښې چه د دې نهضت اوازې د ښاغلي سردار محمد داود د صدارت په وخت کښې وې نه تنها دا چه دا نهضت قوي نکړی شو بلکه لا پسې خپه کړی شو.

۲. ښاغلی میرزا محمد دقیق د ګلستان وکیل: د پښتونستان موضوع څرنګه چه نورو د ملت نمایندګانو هم یاده کړه زه د ښاغلي سردار محمد داود د مخنی صدراعظم د اعلان او ادعا سره سم ستاسو د حکومت فرضي وظیفه ګنم.

۳. ښاغلی حاجي محمد اقبال د خاخیو وکیل: ښاغلی سردار محمد داود د افغانستان د پاره د دیموکراسۍ بنسټ کیښود. همدارنګه پوازې سردار محمد داود و چه د افغانستان په اجتماعي، اقتصادي، سیاسي او نورو اړخونو کښې ئې څرګند تحول راوست او هغه څه شی چه په افغانستان کښې لیدل کیږي د ښاغلي سردار محمد داود د عالي مفکورې خیر غوښتونکي سنجش، ایمانداری، غیرت، پاك احساس، زحمت کښنی او د سیاسي شعور محصول دی نو زه هیله کوم چه د پښتونستان حیاتي او ملي مسئلې ته د سردار محمد داود په شان په اخلاص او پاکه عقیده خاصه پاملرنه وشي.

۴. ښاغلی علي محمد د شینوارو د اچین وکیل: کوم وخت چه ښاغلی سردار محمد داود صدراعظم و د وخت د ایجاباتو سره سم ئې د افغانستان په ټولو چارو کښې سمون یعني فرهنګي، زراعتي، اقتصادي او اجتماعي د قانون سره سم مینځ ته راوړ او به هغه وخت کښې نه قچاق بر او نه رشوتخور معلومیده او نه احتکار او اختلاس کارو.

۵. ښاغلی حاجي فقیر محمد د جلال اباد وکیل: من یقین دارم که پروژه انکشاف وادی ننګرهار برای پیشرفت و تحول سویه حیاتی

و احساس مردم در وقت حکومت سردار محمد داود رویدست گرفته شده است اگر زمین ها بمردم غریب که زمین ندارند بقیمت مناسب و قسط های معینه داده شود در بهبود حیات مردم نقش بسزایی خواهد داشت

۶ ښاغلی عزیز الله واصفي: د پښتونستان او بلوچستان د ازادۍ موضوع د افغانستان په سرنوشت مستقیم تاثیر لري.

د دې موضوع تاریخي سیر د والاحضرت سردار محمد داود د حکومت په دوره کښې په ملي توګه د افغانستان د ملي سیاست جزء و چه ورو ورو د حکومتونو سیاسي ملعبه وګرزیده.

۷ ښاغلی ولي محمد رحیمي د چاربولك وکیل: اولین بار در زمان صدارت والاحضرت سردار محمد داود توجه جدی بطرف انکشاف اقتصادی و اجتماعی کشور از طریق رعایت سیستم اقتصادی مختلط رهبری شده وطرح پلان های پنجساله اقتصادی بعمل امد.

۸ ښاغلی ننګ یوسفزی د دشت ارچي وکیل: د پښتونستان موضوع چه د والاحضرت سردار محمد داود په وخت کښې چه یو باشهامته او شریف افغان و دحکومت د پالیسۍ روحي او بنیادي جزء و

دغه راز یادونې په دې لحاظ د اعتناء ور معلومیدې چه په یوه لوی ملي مجلس کښې چه څو حکومتونه په عمومي ډول تقبیح کیدل او د لعن و طعن بازار تودوبو شخص چه تقریباً لس کاله پخوا صدراعظم و او د بحث موضوع سره چه ډیر بعید تعلق درلودپه ښه نامه یادیده او ستاینه ئې کیدله.

په دغو یادونو پسې څه موده وروسته د مشرانو جرګې یوه یوه غړي چه په نوي جریان کښې ئې مهمه برخه درلوده او په قصه ښه خبر ویعنې ښاغلی سید شمس الدین مجروح د ښاغلي سردار

محمد داود په باب پخپله یوه مقاله کښې خپل فکر او نظر داسې ځرګند کړ:

قربانیان و تلفات تحول.

د مجروح د مقالې یوه برخه:

عراده نظام اداری ما در مسیر تاریخ به دو راهی رسید ه بایست یک طرفی را اختیار کند. عراده بیک سوی معینی براه افتاد و ما این حرکت را تحول نامیدیم.

حکومت والاحضرت سردار محمد داود مقدمات این تحول را چیده بود(که ان موضوع جداگانه است و چون من خود شاهد این حوادث بودم در فرصت دیگری از ان بحث خواهم کرد) سردار موصوف راه را برای تحول باز کرد بنفع تحول و بنفع یک تجربه نوی در راه دیموکراسی و تفکیک قوا کنار شد و استعفی داد.

اما از ان وقتی که این حکومت مستعفی شد تمام جریانات از خاطرها فراموش گشت و گویا تاریخ تحول و تاریخ سیاسی ما از نقطه صفر شروع کرد و از ان روز به بعد اغاز شد.

جریان طوری براه افتاد که از پشتیبانی و حمایت سردار موصوف محروم و بی نصیب شد او می توانست برای پیشرفت این جریان مددگار خوبی باشد و کمکهای اخلاقی و غیر رسمی بکند.

بهر حال خواه جریان او را از خود بیگانه ساخت ویا او بیگانگی اختیار کرد اما امداد او میسر نشد این خساره نخستین بود که مملکت با ان مواجه شد.

ان کسی که در سالهای اخیر تاریخ سیاسی و اداری ما نقش بس بزرگ و مهمی بازی کرده بود بگوشه انزوا رفت و نامی گاهی از و گرفته نشد. نقش مهمی که به ان اشاره کردم عبارت ازینست:

که او توانست افغانستان را در جریان سیاست بین المللی وارد کند و مملکت را از سیاست انزوا و سربسته گی بدر ارد. وثانیا او بود که حقوق زنها را که سالها در افغانستان اهمال شده بود بدهد... و ثالثا هم او بود که راه را برای جریان دموکراسی و این

تجربه نو باز کرد (د افغان ۸مه گڼه). په دې مقالې پسې اوس یوه بله مقاله د ښاغلي صداقت په قلم خپره شوه چه عنوان ئې و (د غنمو د پاره) په دې مقاله کښې سردار محمد داود داسې بیان شوی دی:

... په دغه وخت کښې بې د عسکري سوقیاتو او جنګ څخه تش په صادقانه سیاسي هڅو د پښتنو او بلوڅو ورونو د پاره مونږ ډېر زیات سیاسي امتیازات حاصلولی شول.

... خو د دې طلایي چانس نه هم مونږ د غنمو د دانې په وجه محروم شوو ځکه چه د پاکستان حکومت زمونږ د بمباریو نه پاتې غنم د کرایې په مقابل کښې د اورګاډې په ډبو کښې پېښور ته راورسول او د افغانستان حکومت د دې لوی احسان له کبله دا مناسب ونه ګڼله چه په ډې طلایي وخت کښې د پښتونستان په نفع اواز پورته کړي.

ما اوریدلي دي چه د سردار محمد داود د صدارت په وخت کښې د پاکستان حکومت د امریکې په وساطت افغانستان ته ډیر داسې پیشکشونه کړي وو چه د پښتونستان د غوښتنې نه دې تیر شي، پاکستان به د تورخم په لار تر جلال اباده او د سپین بولدك په لار تر کندهاره د ګاډې خط راوغځوي او د افغانستان د مالونو د حمل و نقل د پاره به اسانتیاوې برابرې کړي حتی ویل کیږي چه د بحیره عرب د کوم بندر پورې ئې ورته د یو کریډور پیشکش هم کړی و خو د هغه وخت حکومت نه و منلي او ویلي ئې و چه مونږ د پښتونستان په مسئله خپل ځانته امتیازات نه غواړو.

(افغان، ۲۰ مه ګڼه)

ښاغلي صداقت د پښتونستان ټینګ او وفادار غوښتونکی چه له اوسني حکومت او غنم غوښتونکي ګندم نما سیاست څخه بیخي نا امیده کیږي نو ښاغلي سردار محمد داود ئې سترګو ته درېږي او د تیر وخت په یاد و لږ غوندې خپل زړه ښه کوي.

دا وخت هر چا ته هم د پښتونستان د مطالبې په لحاظ او هم د سوږه جهاني او ملي مسایلو په لحاظ ډېر با اهمیت ښکاري او د حسو احتمالاتو په مقابل کښې دغه راز حکومتونه چه موږ نې لرو بیوسه او بې کسه معلومیږي چه د هیچا د امید سترګې نه وراوړي

سړی چه په مجلسو او محفلو کښې خصوصاً د پښتونستان نه نظره څه اوري داسې معلومیږي چه هر څوك دلته یوه ډېره لویه خلا ویني او حیران دی چه دا به څنګه او په چا ډکیږي؟

حکومت د غلې د فقر احساس کوي او د ملت پوهه طبقه د شخصیتونو فقر ډېر وارخطا کړي دي. زموږ مختنقې ږندې کړې دیموکراسۍ خو د احزابو د فقدان په وجه نوې ملي شخصیتونه پیدا نکړې شوه او خلمي استعدادونه چا سر جګولو ته پرې نښوده.

خلك فکر کوي چه دغسې مغتنم طلایي فرصت کښې که کوم د عزم او ارادې خاوند او د سیاسي او اداري قابلیت لرونکی شخصیت د حکومت په راس کښې واقع وای یو ملي او تاریخي افتخار به لاس ته راغلی وای. په دغسې وختونو کښې که یو ملت ملي او سیاسي فداکار او صادق شخصیتونه ولري او په حکومت کښې د زعامت او امامت اهلیت موجود وي چه د فکر او عمل ابتکار پکښې وي په خلکو کښې نوې روحیه او روحي قوه پیدا کولی او څینې لوی لوی کارونه سرته رسولی شي.

همدغه راز حالات او د وخت ضرورتونه د قهرمانانو په پیدا کولو او جوړولو کښې ډېر دخل لري په دې شرط چه هوا او فضا مسمومه نه وي.

خلك غواړي چه یو څوك پیدا کړي یا څوك پیدا شي د امید سترګې ور واوړي خکه یو پلو بل پلو ګوري او په بناغلي سردار محمد داود نې سترګې نښلي.

که څوك په خان کښې څه ویني او د خلکو تمایلات جلبولی شي که له دغه وخت نه استفاده نه کوي ګناه کوي.

که مخلصي سردار محمد داود د پښتونستان د ملي او تاريخي افتخار کمبلو د پاره څه کولی شي او بې له دې نه څوک دغه کار ته چوړ نه ده بې له د اساسي قانون په چوکاټ کښې هم دغه خدمت سرته رسولی او بس څه کولی شي پدې شرط چه د معظم اعليحضرت مستعدو ورسره ملګري وي.

د دې لامله چه همايوني اعليحضرت له هر جانبه زيات د وخت په ايجاب او ضرورت ډير ښه پوهيږي بعيده نه ده چه د دوی په لاربنودنه دا تاريخي افتخار په هره وسيله او په هر قيمت چه وي د افغانستان د پاره حاصل شي او ډير امکان لري چه له سياسي او ډيلوماسي لارې د افتخار ور څه حاصل شوي هم وي چه مونږ ته نه وي معلوم او زمونږ له فهم او توقع څخه پورته وي.

په دې مقاله کښې زما اصلي او اساسي منظور دا دی چه لوړ مقامات د نوي جريان او تحول په مقابل کښې د خلکو مايوسي او نا اميدي بې اهميته ونه ګڼي او دغه مخالف نظر چه د دغسې حکومتونو په نسبت د نشو و نما په حال کښې دي له نظره ونه غورځوي او عواقبو ته ئې په جدي توګه متوجه شي يا متوجه وي.[1]

---

[1] افغان جريده لومړی کال ۲۲ مه ګڼه
د ۱۳۵ د سلواغې ۴ مه
د ۱۹۷۲ د جنورۍ ۲۴ مه

تبعیض او امتیاز یعنې څه؟

دوه مامو‌ران دي چه یوه تر نهم صنفه لوستی دی او بل په لوړو تحصیلاتو داکتري ترلاسه کړې ده.

کله چه لومړی مامور په مکتب کښې معلم و دا بل متعلم و مګر اوس ده ته تقاعد ورکړ شو او هغه مامور چه د داکتر د پلار په ځای دی د خدمت په تمدید د لوړې څوکۍ خاوند دی.

اوس پوه شوئ چه تبعیض او امتیاز څه ته وایي او څنګه عملي کیږي؟!

زه د دې دواړو نومونه ځکه ناخلم چه شخصي رنګ پیدا نکړي او د دوی په نوم اخیستلو زه پخپله د تبعیض مرتکب نشم ځکه چه د دغسې فوق العاده اجرااتو نور مثالونه هم شته چه هغه نه یادول او دوی یادول پخپله یو ډول تبعیض او امتیاز دی.

سړي دلته او هلته ځيني مشيخ وينئ چه په دفترونو کښي ناست دي او بالعکس ځيني نور تر هغو کشران د ماموريت د عمر په لحاظ ځوانيمرګان يعني متقاعد شوه.

زمونږ په اول رتبه او فوق رتبه کاردارانو کښي همدغه اوس ځيني داسي بيسواده محترم شخصيتونه شته چه يو کوچني ليک هم بې له ډيرو املايي، انشايي، لغوي او ګرامري غلطيو نشي ليکلی مګر په مقابل کښي ئې د لوړو تحصيلاتو خاوندان يا وزګار ګرزي او يا په ټيټ کار موظف دي چه د تبعيض او امتياز ډير برجسته مثالونه ورته ويلی شو (که څوک ئې نه مني د بهسوداڼ قوي اسناد ئې ښودلی شوو) مګر غلط فهمي بايد پيښه نشي او هر څوک په دي پوه شي چه دا هغه تبعيض او امتياز نه دی چه اساسي قانون تحريم کړيدی بلکه قانون پخپله دغه تبعيض منلی دی.

د اساسي قانون په (۳۷) ماده کښي د ماموريت اساس اهليت ګڼل شوی دی نه سواد او تعليم.

که اوس په افغانستان کښي ځيني خلک د تذکرو نلرلو په وجه له عسکري مقدس خدمت څخه محروم وي او نور خلک چه تذکري لري د وطن د دفاع په خدمت کښي برخه اخلي دا هم هغه تبعيض او امتياز نه دی چه اساسي قانون منع کړی او ويلي ئې دي (تمام مردم افغانستان بدون تبعيض و امتياز در برابر قانون حقوق و وظايف مساوي دارند) کيدی شي چه حکومتونو داسي فکر کړی وي چه بې تذکري خلک د افغانستان تبعه نه دي ځکه چه د تابعيت سند نلري نو هغه تبعيض او امتياز چه د افغانستان په خلکو کښي مردود ګڼل شوی دلته صدق نه پيدا کوي.

زمونږ ځينو وکيل صاحبانو دا هم تبعيض او امتياز وګڼه چه د افغانستان ځيني طبقات په وزارت خارجه کښي ماموريت نلري او له دوی څخه څوک کوم سفارت ته نه دي استول شوي.

•

دري دومره دقت او تعمق ونکړ چه تبعیض او امتیاز په داخل بعضي افغانستان کښي منع دي نه په روډیشیا او امریکه کښي.

موږ باید په دي ښه پوه شو چه اساسي قانون تبعیض او امتیاز رټلی او له هیواد څخه ئي په تبعید محکوم کړی دی.

تبعیض او امتیاز هیڅکله له دیموکراسی سره نشي یوځای کیدی او د اور او اوبو مثال لري. چرته چه اجتماعي عدالت او مساوات تسلط لري هلته د تبعیض او امتیاز پل په ایرو کښي هم نه معلومیږي

په دي وطن کښي دیموکراسی غځونې وکړي او د تاجپوشی مراسم ئي په ځای شوه. زموږ تاجداره دیموکراسي د افغانستان له رادیو څخه ټولي دنیا ته اعلام شوه.

زه نه پوهیږم چه د دیموکراسی له لرلو سره د اولسي جرګې محترمو غړو ولي له تبعیض او امتیاز، بي عدالتی او قانون شکنی څخه دومره شکایتونه او حکایتونه کول او د اعتماد په جلسو کښي داسي ویل

ښاغلی حاجي سلیمان وکیل حصه اول بهسود ــ در وزارت خارجه باوجود امدن قانون اساسی و مبارزه دنیای امروز با تبعیضات نژادی و رژیم طبقاتی باز هم مسئله تبعیض و طبقات وجود دارد و حتماً باید اشخاص معین با شرایط خاص در وزارت مذکور کار کند.

این جریان فوق العاده در مردمیکه از شمول و ایفای وظیفه در وزارت خارجه محرومند عقده روحی تولید کرده و میکند.

ښاغلی ابلاغ وکیل بګرام. تبعیض های نژادی و تفرقه های عنصری از بد ترین عوامل عقب مانی حساب میرود.

علت نارسایی حکومت انست که کار به اهلش سپرده نمیشود این اشتباه حکومت ها در انتخاب کارکنان بحیث مبداتمام بدبختیها بشمار میرود

حکومت باید وضعی اتخاذ کند که دانشمندان بکلی دانش و دانش درد وطن فراموش شوند و اتش انزجار را روز بروز شعله ور میسازند

بناغلی محمد اسحق علومي وکیل ارغستان . مراجع ذیصلاح حکومتی اکثرا منشکل از کسانی اند که بدون در نظر گرفتن لیاقت به اساس خویشخوری یا پارتی بازی بدون در نظر داشت کفایت و لیاقت در راس ادارات قرار گرفته اند

بناغلی نور محمد اکبري وکیل مرکز کندهار - در سیستم اداری کار به اهل ان سپرده نشده و مراعات عدالت اجتماعی دیده نمیشود هنوز هم واسطه و وسیله حقوق مردان و جوانان سالم را از بین برده است

کار کردن و مامور بودن در وزارت خارجه برای عده مردمان وطن دوست، صادق و صمیمی نسبت بعضی ملحوظات لایعنی میسر نیست.

اکثر جوانان ما که اهلیت و لیاقت کار دارند نسبت عدم واسطه و وسیله ها در دهلیز های وزارت خانه ها انتظار دارند

بناغلی محمد عمر خواجه عمری وکیل مرکز غزنی: - قانون اساسی که وثیقه ملی است همه افراد مملکت را دارای حقوق مساوی میداند اما متاسفانه در عمل تا جائیکه دیده میشود در وزارت خارجه از طبقه مردم افغانستان مانند هزاره، ازبک و ترکمن لااقل پیاده و کاتب ۱۳ وجود ندارد.

بناغلی سراج الدین منګل د ځمکنیو وکیل: . حکومت په حقیقت کښې تر پردې لاندې د یوې خاصې طبقې د پاللو او روزلو دپاره منځ ته راغلې دي او د عام ولس د ښېګڼو او منفعو هيڅ پاملرنه نه شوې ده او نه يې کوي.

د مامورينو په تقرر کښې خاص د خپلوۍ او خپل پاللو اصول مراعات کيږي لکه چه په وزارت خانو کښې يې برجسته مثالونه موجود دي

ښاغلی عبدالحمید سالنګیار وکیل جبل السراج ـ به زانو افتیدن اداره در برابر قدرت های امتیازی و فامیلی و هزارها فجایع دیگر مشاهده رسید

مردم افغانستان از سالهای مدیدی است که زیر فشار طبقاتی و قومی زنده گی میکنند و در تحت استثمار داخلی قرار گرفته و قصدا به طرف فنا و تباهی سوق داده میشوند.

ښاغلی عبدالقیوم وکیل اشکمش:ـ ما می بینیم که خرابیها و بی انتظامی های امروزه از شخص پرستی و قوم پرستی بیجاست باید یك حکومت ملی از چنین پرستش ها جدا احتراز نماید.

ښاغلی محمد اسلم شریفی وکیل جغتو:ـ انتصاب مامورین دولت بخدمات عامه به اساس قانون حق و عدالت، اهلیت و لیاقت رعایت نشده و عوامل پیوندی، خواهشات نفسانی، واسطه بازی مشهود است چنانچه موجودیت بعضی اشخاص در کرسی های حساس و فعال اکثریه وزارت خانه ها و دوایر چشم گیر است که متاسفانه از تحصیلات عالی و مسلکی بی بهره و بعضا هم بیسوادند.

ښاغلی عبدالمجید وکیل مرکز بادغیس:ـ اگر وظیفه و کار بروی اهلیت و ارزش حقیقی مامور نباشد و ملاحظات شخصی در ان دخیل بوده و کار به اهلش سپرده نشود هیچنوع اصلاحات اداری امکان پذیر نیست.

ښاغلی عبدالکریم عمرخیل د لغمان د مرکز وکیل:ـ اهل د کار ته کار نه سپارل اختلاس او رشوت ډیر طبیعي عادي او حتی لازم کار ګڼل د اوسني خوسا اداري له مشخصاتو شمیرل کیږي.

ښاغلی غلام نقشبند د زابل د ارغنداب وکیل:ـ نن ورځ ملت د تباهۍ خوا ته روان دی په هر اندازه چه رشوت غندل کیږي په هغه اندازه علانیه میدان ته ځان راباسي تعجب خو هم دی باید له زور سره اشنا وي باید د هغو د کور له ځنګه نې کور وي.

ښاغلی محمد احمد وکیل قرقین:ـ کار به اهلش سپرده نشده بلکه ملحوظاتیکه دخیل گردیده اشخاص پر کار و با درد دست شان از کار کشیده شده در گوشه، عزلت گزیده اند.

در مقرریها از ملاحظات شخصی و تبعیضی کار گرفته میشود.

ښاغلی لعل محمد اکبري وکیل دایکندي:ـ مردم ما از همه اولتر به عدالت اجتماعی و اینکه کار به اهلش سپرده شود احتیاج مبرم دارند. تمام بی عدالتی ها و خرابی اوضاع اداری مملکت از ان نشئت میکند که بعضی اشخاص مطابق به لیاقت و اهلیت مقرر نشده اند.

ښاغلی حاجي عبدالوهاب وکیل پرچمن:ـ اشخاص نالایق و رشوت خور و شرابی از طرف حکومتهای وقت تا امروز حمایه و نوازش شده و میشوند. به رتبه کم چوکی های بلند را صاحب شدند. اشخاص صادق و پاك و با ناموس مملکت اول چوکی برایش داده نشده و اگر چوکی داده شده صاحبان قدرت بچشم حقارت برایش پیش امد نمودند.

ښاغلی عبدالحسین مقصودي وکیل ناور:ـ یکعده، محدود که از ارتباط و خویشاوندی با افراد موثر حکومتی برخور دارند در ناز و نعمت بسر میبرند و سویه زندگی شان با سویه زندگی اروپائیها برابری میکنند ولی در مقابل گروه کثیری از مردم در نهایت پریشانی و احتیاج روز و شب خود را میگذرانند. در وزارت خارجه بروی بعضی از اقوام بکلی بسته است.

ښاغلی سید رسول فکور وکیل مرکز هرات:ـ امروز نه تنها گریبانگیر ظلم هاي ناشی از اعمال طبقه حاکمه و متکی برقدرت میباشیم بلکه بوسیله، این اعمال نمکهای دیگری نیز بر زخم باستخوان رسیده، ما علاوه می گردد که ان عبارت است از کلمه، منفور تبعیض. تبعیض به نژاد، به قوم، به منطقه و حتی به زبان که هر گاه این اصل عمده نباشد خالی از اهمیت نیست. امروز مردم

بیشماری از مملکت ما در زیر پنجه ستم ملی به عناوین مختلف تحت استثمار قرار دارند

ښاغلی محمد اکبر وکیل پنجاب ـ ستم ملی به بدترین وجهی بر مناطق عقب مانده کشور مانند بامیان، غورات، ارزگان، بدخشان، چخانسور و پکتیا تحمیل شده.

ښاغلی محمد اسمعیل نورستانی وکیل نورستان:ـ ارزوی من اینست که هیچگونه تبعیض و نژاد پرستی در کارهای حکومتی وجود نداشته باشد باید کار به اهل ان سپرده شود.

ښاغلی سید امیر خان وکیل خان اباد:ـ تمام نارسائیهائیکه در اداره و اجرات بمیان می اید تنها علت اصلی اش اینست که کار به اهل کار سپرده نمی شود.

ښاغلی بهاوالحق د وازی خوا وکیل:ـ باید کار اهل کار ته وسپاري نه په واسطه بازئ او رشوت.

ښاغلی غلام حسین یوسفي وکیل شهرستان:ـ توجه جدی بعمل اید که تا دراینده کار به اهل ان سپرده شود و سر قلفی ها از بین رفته ماموین در مقابل خیانت مجازات گردد.

ښاغلی عزیز الله واصفي د ملي ستم او جنایاتو فشار د اولس حوصله اشباع کړې ده او دا اشباع ملت ته تکان ورکوي.

ښاغلی شیر محمد خوسنی د خوست وکیل:ـ په یوه داسي ټولنه کښې چه د دنیا نعمتونه د یو ممتاز اقلیت په برخه دی او په سلو کښې پنځه نوي له فقر، جهل او مرض سره لاس په ګریوان دی سیاسي لیبرال دموکراتیك خط مشي افراط او تفریط له مینځه نشي وړی. د مرتجعینو په نظر د یوي جامعي د فاسدولو بهترینه لاره دا ده چه کار اهل کار ته ونه سپاري. زما په عقیده ځول چه پخواني حکومتونه بي کفته بولي، اشتباه کوي

حقیقت دا دی چه پخواني حکومتونه بي کفایته نه وو بلکه بدنیته و. ځیني امران د استعداد په وژلو کښې خاص مهارت لري

دا و هغه صب حب نظره وکیلان چه د تبعیض او امتیاز نیلی او رسنبې نې په سیاست او اداره کښې ولنولې او اداري دستگاه نې په قانون شکنی، تفرقه افگنی، بې عدالتی، قبیله پرستۍ او شخص پرستۍ محکومه کړه.

دا چه له شلو تنو نه زیاتو وکیلانو د تبعیض او امتیاز په ضد غږ پورته کړ او ملي ستم، طبقاتي امتیاز، داخلي استثمار ئې وراته د ملاحظې او اعتناء وړ خبره ده چه باید جدي توجه ورته وشي او هغسې نشي لکه چه یوه ښاغلي وکیل شیر احمد خوستي وویل:

"جلالتماب موظف صدراعظم اوه لس ورځې کیږي چه د ملت نمایندگان ستاسې د تنگ لاري په باره کښې خبرې کوئ، خدای دې وکړي چه تاسې د دردونو او انتقادونو په مقابل کښې معافیت نه وي پیدا کړی ځکه چه هر څه چه له حده زیات شي حساسیت له مینځه وړي."[1]

[1] افغان جریده. لومړی کال. ۲۳ گڼه
د ۱۳۵۰ د سلواغې ۱۸ مه
د ۱۹۷۲ د فبروري ۷ مه

بې قانوني ښه ده که قانون شکني؟

.. ه وايم چه له قانون شکنۍ نه بې قانوني ښه ده ځکه چه دواړه .. ..ن او د يوې معنی دوه تعبيره دي. قانون که هر څومره ښه او ..رغي وي چه معمول نه وي او مهجور وي په عملي لحاظ وجود ..ري او بې قانوني ورته ويلی شو.

قانون که جوړيږي او چليږي نه. يعني ناچله جعلي نوټ غوندې وي جوړول يې ګناه ده. ناچله نوټونه که څو مره ډير وي بيا هم خوار او نادار ورته ويلی شو ځکه چه په حقيقت کښې هيڅ نلري

هغه ځوک چه بې قانوني بوازې د کاغذي قانون فقدان او نلرلو نه وايي ښايي چه قانون ماتول له قانون نه لرلو څخه بد وګڼي.

يو بې قانونه هيواد که د کاغذ په مخ په قانون لرلو خان قانوني مملکت ښيي نو علاوه په معلقيت دروغ او تګي هم هلته حاکميت

لري یعني بې قانونه حکومت قانوني بڼودل کیږي او استبداد ته پارلماني رنګ ورکول کیږي.

د اسلامي احکامو له مخې هغه چه اسلام ئې اصلاً منلی نه وي له هغه چې نه ښه دي چه د اسلام له منلو وروسته مرتد شوی وي.

که قانون د حاکمه طبقې په خوښه کله معمول او کله متروك وي. ځیني مواد ئې تطبیقیږي او ځیني نه. بیا هغه خطرناك مار ته ورته دی چه یوازې زهر لري او زهر موره نلري. دغه راز تبعیض که په دیني احکامو کېښې هم وي نو د پاك خدای دا خطاب ورته متوجه دی: "اتومنون ببعض الکتاب و تکفرون ببعض" که په یوه هیواد کېښې قانون اصلاً موجود نه وي خلك باید د قانون د موجودیت دپاره مجادله او مبارزه وکړي مګر که قانون موجود وي او معمول نه وي دلته د مجادلې او مبارزې ضرورت لا ډیر زیات دی.

که قانون پیدا کول ضروري کار وي د پیدا شوي او جوړ شوي قانون حمایت به تر هغه لا زیات ضرور وي.

د اساسي قانون له وجود نه پخوا که چا د دغه قانون د راوستلو او جوړولو د پاره جدوجهد نه وي کړی دومره مسئولیت به نلري لکه چه اوس د قانون د نه تطبیقیدو په وجه د عدم مبارزې مسئولیت هر چاته متوجه کیږي.

زه نه پوهیږم ځیني اشخاص چه په اساسي قانون خان ډیر معتقد ښیي او ملي مقدسه وثیقه ئې ګڼي د اساسي قانون دغه نیمژواندی نامراده حالت څنګه زغمي او په بې علاقګي ورته ګوري.

هغه ډیر محترم شخصیتونه چه د اساسي قانون په تورولو (تسوید) کېښې ئې د قهرمانانو او تخنیکرانو په حیث بریتونه تاوول او دغه لوی افتخار ئې د خپل عالي دماغ مرهون بالله اوس داسې فکر کوي چه د دوی مقدسه وظیفه په هماغه ځای ختمه شوه چه ددغه مبارك مولود د پیدا کیدو ګلونه د یوه او بل په سر کینودل شوه یا دوی ته مبارکي ورکړه شوه او خوږه وویشل شوه.

که حوی بیدا کول ضرور وي لوبول به مي هم ضرور وي. که حوی کړی حوی مري " خدای دي نه کـ دا غم د هغه چې نه غمه ډير حـ د او سوزوونکی دی چه د خوی پلارشوی نه دی

که قانون چلوونکی له اساسي قانون سره په عملي لحاظ بيخي بې علاقې وي او په نظري لحاظ ورته په تقدس قايل وي دغه راز د روند نظر له بنکې نه هم سپك دی.

هغه د نظر خاوند چه اساسي قانون سرماتی او لاس ماتی وینی او اقلاً یوه اوبنکه ئې هم له سترګو څخه نه توییږي له ړانده هم بدتر دی.

مونږ هر یو دا وینو چه مونږ اساسي قانون د سرپرست ښاروال په اندازه وزن نلري او څوك ئې په خوله پیاز هم نه خوري.

که قوانین لکه د بامیانو بتان د خارجي سیاحانو د جلب نظر دپاره جوړیږي هغه بیله خبره ده.

که قانون جوړوونکي، قانون چلوونکي شي او قانون ورته لکه مات کنډول په مخکښې پروت وي تعبیر به ئې همدغه وي چه کلال د بل د پاره روغ کنډولی جوړوي او پخپله په مات کنډول کښې اوبه څکي.

که له دینه ښه تعبیر غواړئ نو وبه وایو " پښې د بل پښو ته زولنې جوړوي نه خپلو پښو ته".[1]

[1] افغان جريده لومړی کال ۲۴ ګڼه
د ۱۳۵۰ د کب ۲ مه
د ۱۹۷۲ د فبروري ۲۱ مه

د قانون د حاکمیت وعده

د اساسي قانون په نافذ کیدو دا فکر پیدا شو چه شخصي حاکمیت خپل ځای د قانون حاکمیت ته پریښود چه ملي حاکمیت هم ورته وائي.

کله چه د شخصي امر و نهي ځای پارلماني قوانین ونیسي نو حکومت له شخص نه ملت ته انتقال کوي او قانوني یا ملي حکومت ورته ویل کیږي.

دا ځکه چه قوانین د ملت د نمایندګانو په تصویب یعنې د ملت په اراده مینځ ته راځي او په دغه وسیله د خلکو حکومت په خلکو باندې تحقق پیدا کوي. دا و د اساسي قانون تلقین چه زمونږ ذهني حالت ئې بدل کړ او د فعتاً په یوه بل فکر کښې ولویدو. دا ډیر ښه خوب او خیال و چه مونږ ئې څو کاله خوشحاله وساتلو او له اجتماعي مسایلو سره ئې زمونږ علاقه پیدا کړه.

مونږ ساده ګان په دې نه پوهیدو چه د قانون حاکمیت دومره اسانه کار نه دی او په ګوره ویلو خوله نه خوږیږي

خدای دې دا وطن بې هوښیارانو نکړي. پوهان او عالمان خو په یوه جامعه کښې د سترګو په شان وي چه نور د دوی له برکته یو څه ویني او بالاخره په یو څه پوهیږي.

د ښاغلي داکتر صاحب کابینه چه د پوهانو او هوښیارانو کابینه ده ولسي جرګې ته ئې پخپله خط مشي کښې یو ډیر مهم راز افشاء کړ او له ډیرې لوئې اشتباه څخه ئې مونږ ته نجات راکړ.

دا مهم راز د قواڼینو په فقدان کښې د علت غائی په حیث پټ و.

مونږ دې ټکي ته ښه ملتفت نه وو چه د قانون حاکمیت د قوانینو وجود ته ضرورت لري او ترڅو چه یو شی موجود نشي حاکم کیدی نشي، بلکه حاکم لاڅه چه محکوم کېدی هم نشي. د قوانینو فقدان اود قوانینو حاکمیت دوه داسې خبرې دي چه که یوه صحیح وي بله به ارومرو غلطه وي.

هغه قوانین چه د عدم په نطفه کښې محصور او مسدود دی او هیڅ وجود نلري څنګه به حاکمیت پیدا کړي؟ ښایي څوك داسې فکر وکړي چه اساسي قانون خو نژدې اته کاله کیږي چه په مملکت کښې نافذ دی او څوك ئې له مبارك وجود څخه انکار نشي کولی.

که نور فرعي قوانین د نشتوالي په وجه ولسوالان، لوی ولسوالان او والیان نشوه اساسي قانون خو صدراعظم کیدی شي که څه هم ټول وزیران ورسره مخالف وي او څوك ئې په خوښه څه نه کوي.

ما پخپله هم همدغه راز فکر کاوه او د اساسي قانون حاکمیت مې په ټینګه غوښته. دې غوښتنې ته اوسني حکومت پخپله خط مشي کښې داسې ځواب ورکړ.

"احکام مندرج قانون اساسی حاوي اصول کلی بوده تنظیم شئون مختلفه را به قوانین فرعی مربوط میسازد و تا زمانیکه این قوانین وضع نشود رسیدن به همه اهداف قانون اساسی ناممکن خواهد بود. پس از وضع قوانین ضروریه حکومت خواهد توانست حاکمیت قانون را بمعنای اصلی آن متکی به متن و روحیه قانون اسای تامین نماید."

اوس پوه شوئ چه د قانون حاکمیت تر ډیره وخته امکان نلري یعني د نوح (ع) عمر او د ایوب (ع) صبر غواړي.

دا هم د حکومت د ډیر دقت دلیل دی چه (پس از وضع قوانین) وائي یعني (پس از تصویب قوانین) نه وائي.

د قوانینو د انسداد، تعقیم، خناق او اختناق مراحل خو هر چاته معلوم دي او د شوری د تقریباً دوه دورو تجربې دا ښودله چه د یوه

قانون راویستل او ټول مراحل ئې طی کول اوښ د ستني له سپم څخه تیرول دي یعني د قانون وضع د وضع حمل په شان اسانه کار نه دی.

که تاسې په دغه رمز پوه شوي یاست باید په دې هم پوه شئ چه د قوانینو د وضع مخه ولې نیول کیږي او هغه څه شی دی چه د قوانینو سر خوري او د اساسي قانون بچی وژني.

له اساسي قانون نه پخوا چه قوانین مطیع او خاضع وو یعني د حاکمیت خوبونه ئې نه لیدل تولیدات او صادرات ئې ډیر او ضایعات ئې لږ و.

اوس چه قانون حاکمیت غواړي حال به ئې د احزابو د قانون، د ولایت د جرګو د قانون او د ښاروالۍ د قانون په شان وي چه هر حکومت ئې لکه ښاغلی عبدالملك عبدالرحیم زي، بې محاکمې په زندان کښې ساتي او د قانون پلار ئې هم نشي خلاصولی.

د دغو قوانینو له تصویب نه وروسته څو حکومته چه یو له بله مخالف او مختلف وو د دغو قوانینو په مخنیوي کښې ئې اتفاق نظر درلود او لري ئې.

د قانون حاکمیت همدومره وکړه چه قوانین ئې په فقدان محکوم کړه او د افسانوي مارانو په شان ئې د قوانینو سر وخوړ.

مونږ باید د حکومت د خط مشي په ژبه پوه شوو او خپل زوړ حاکم ترډیره وخته په خان حاکم وګڼو که څه هم د تقاعد قانون ورسره شدیداً مخالف وي او تقاعد ته ئې سوق کړی وي. زما په فکر د حکومت خط مشي هغسې ساده او سطحي نه وه لکه چه ځینو وکیل صاحبانو له عادي مقالې نه هم ښکته وګڼله او دسیاسي سواد په فقدان ورته قایل شوه.

دغه راز غامض مطلب تیرول او ضمناً ئې په شوری باندې منل ډیر مهارت غواړي او د پخو ماهرانو کار دی.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال. ۲۵ ګڼه
د ۱۳۵۰ د کب ۹ مه
د ۱۹۷۲ د فبروري ۲۸ مه

د پښتونستان په باب نوی نظر په کار دی

اوسنی پاکستان هغه پخوانی پاکستان نه دی چه پښتونستان به ئې پخپل لاس کښې لکه خچه ګوته ګڼله.

هغه پخوانی کبیر مملکت اوس صغیر شوی او مخ په طفولیت روان دی مګر پښتونستان بالعکس مخ په لوئیدو او غټیدو دی.

د یوه کوچنی کیدل او د بل غټیدل دوه داسې حرکتونه دي چه د تحول او بدلون سیر ډیر ګړندی کوي او په انقلابي حرکت ئې بدلوي.

مونږ ته ښايي چه د پاکستان او پښتونستان مطالعه په نوي نظر وکړو او نوې عینکې په سترګو کړو.

هغه وخت بالاخره راتلونکی دی چه د غیږې ماشوم لویغه غیږ پیدا کړي او بل په غیږ کښې ونیسي.

که زمونږ سیاستمداران د سیاسي حالاتو سمه پیشبیني نشي کولی او له جریان سره موافق حرکت نه کوي د تاریخ په مخکښې به ئې سرونه ټیټ وي

تاریخي پېښې دفعتاً په آني او فوري ډول له عدم نه وجود ته نه راځي او نښې نښانې ئې دمخه د نظر خاوندانو ته معلومېږي.

که څوك د آثارو او علایمو له مطالعې سره اشنا وي او ډیر ظاهربین نه وي د علت او معلول سلسله او رابطه پته نه ده او د باد و باران حتی د سیلابونو پیشبیني په صحیح ډول کیدی شي. مګر سیاسي جبن که په چا مسلط شي نو بیا عقل او شعور ړوند او کوڼ شي او له پښو لاندې هم څه نه ویني. څنګه چه د شمال له خوا سړې او تودې څپې، د ایران جوی اوضاع او د هند برساتونه زمونږ په هوا او فضا بې تاثیره نه دي، د شاوخوا لرې او نژدې هیوادونو سیاسي جریانونه هم افغانستان ته وړاندې او وروسته یو څه له ځانه سره راوړي چه پوهیدل ئې یو حیاتي ضرورت دی او غفلت تباهي ده.

که زمونږ سیاسي رجال هغه وي چه د بنګله دیش له جوړیدو نه څو ورځې دمخه په هیڅ خبر نه وو او د هند و پاکستان په فضا کښې ئې هیڅ نه لیدل بلکه د خیر و خیریت راپورونه ئې واکمن مقام ته وړاندې کول (نو خدای دې نه کا) کامه به وړانه وی او مونږ به نه یو خبر، یا به پښتونستان جوړ وي او مونږ به ئې په رسمیت نه پیژنو.

اوس مونږ یوازې د پښتونستان په باب سیاسي بصیرت او بصارت ته اړ نه یوو. د افغانستان حال او مستقبل په لومړۍ درجه او جدي ډول له مونږ نه سیاسي بیداري او هوښیاري غواړي او زمامدارانو ته ډیرې لوېې اندیښنې په مخکښې ږدي.

د دنیا سیاسي وضع او پټ او ښکاره فعالیتونه په افغانستان باندې مستقیم او غیر مستقیم تاثیرات لري.

هغه څه چه راتلونکي دي مونږ ورسره مخامخ کیدونکي یو. دا به ډیره بده وي چه څوك لاس تر زنې لاندې کښیني او وایي " ته مه کا چه دی څه کا". په دې وخت کښې بې ثمره بې اثره غیر فعال

سیاست اختیارول او سر په بوټو ننویستل په حقیقت کښې له مرګ نه پخوا پښې غځول او ځان طوفان ته سپارل دي.

همدغه راز وختونه دي چه باید حکومت د شوری فوق العاده اجلاس غوښتی وای او د وخت له ایجاباتو سره سم د دولت په سویه ملي تصمیمونه د ملت د نمایندګانو په اراده نیول شوی وای. مګر دا حکومتونه چه مونږ پیژندلي دي ګمان نه کیږي چه عادي اجلاس هم پخپل وخت شروع شي او که بالغرض ښاغلي وکیلان د وخت د اهمیت په درك کولو پخپل ټاکلي وخت حاضر هم شي نو مجلس له نصابه غورځول خو زمونږ زوړ عادت دی.

نه پوهیږو چه زمونږ سیاست به کله ملي کیږي او څه وخت به په ملت پورې تعلق پیدا کوي؟

د یوه هیواد سیاسي دستګاه چه د ملت د نمایندګانو په قول ملي نه وي اشرافي وي، سیاسي پوهه به هم یوازې په تشریفاتو پوهیدل وي او بس.

په سیاست کښې ابتکاري پوهه او له ابتکار څخه کار اخیستل د هغو کسانو کار نه دی چه د ممثلینو په حیث د نورو دپلوماتانو پیښې کوي. له جهاني سیاست نه انتباه اخیستل، د تاریخ د تولیداتو پیشبیني کول، د حوادثو له مقدماتو څخه نتیجه معلومول سیاسي ابتکاري پوهه غواړي.

څوك چه د دقیق تحلیل د پاره وخت نلري او له لویو اندیښنو نه تښتي هغه جهان ته متوجه نه وي ځان ته متوجه وي او سیاسي نظر ئې ډیر محدود وي.

په دې وخت کښې چه نظامي حرکتونه تر ډیره حده خپل ځای سیاسي فعالیتونو ته پرېښې دی د وطن په دفاع او د ملي حیثیت په ساتلو کښې له عسکري قوت نه سیاسي قدرت زیاته برخه او د اولیت حق لري.

کـوم مملکـت چـه دْ سیاسـي فـهم او مـهارت فـاقد وي نظـامي قـوت بـه ئـې لکـه د پاکـستان عـسـکر لـه نـه تلافـي کیدونکـي شکسـت سـره مخـامخ وي...

بنـایـي چـه اوس د جـهان سیاسـي نمـایندګان د یـوه مملکـت وزن او توان له اقتصاد نـه وروسـته پـه سیاسـتْ کـښې ولـټوي او لـه جنرالانو نـه دمخـه د خارجـه چـارو پـه وزارت کـښې سیاسـي پرسـونل او کـار کوونکـو تـه متوجـه شـي او وګوري چـه پـه سرونو کـښې ئـې څه شـته او که نـه.؟

مونـږ اوس لـه هـر وخـت نـه زیـات د سیاسـي لیـاقت او کفـایت پیـدا کولـو او ښودلـو تـه ضـرورت لـرو مـګر متاسـفانه چـه لیـاقت، کفـایت او اهلیـت لـه بـل هـر ځای نـه دلتـه ډیـر خـوار و زار دی او شـخصي پیرزوینو دغـه دسـتګاه فلـج کړیـده.

خـدای دې خیر کـړي چـه څه بـه کیـږي؟ ځکـه چـه د څه کولـو امیـد خو نشـته.

یعنـي د څه کـوئ؟ ځای، څه کیـږي؟ نیولـی دی او مونـږ عـلاوه پـه دې چـه څه نشـو کولی څه چه کیـږي پـه هغـه هـم نشـو پوهیدلـی.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، ۲۶ مه ګڼه
د ۱۳۵۰ د کب ۱۶ مه
د ۱۹۷۲ د مارچ ۶ مه.

د سیاست سراب

سیاست اصلاً لکه سراب نظر غولوونکی پیدا شوی او په خته کښې ئې عوا مفریبي پرته ده.

خلك په هغه دغه غولول او په هیڅ خوشحالول یا مشغولول سیاسي مهارت دی.

وایي چه سیاسي ماهران سړی سیند ته تږی بیایي او تږی بیرته راولي.

د خلکو فکر او نظر ته فریب او دوکه ورکول، یو شی بل راز یا څو رازه ښودل یا له نه څه هر څه جوړول یوازې د مداریانو کار نه دی سیاستمداران هم بلاتشبیه لکه مداریان پړی مار او هګۍ چرګه کاندي. فرق همدغومره دی چه مداري د لږ وخت د پاره په یوه محدوده صحنه کښې نظر ته دوکه ورکوي او سیاستمدار د مملکت په لویه منطقه بلکه د جهان په ساحه کښې د تل د پاره همدغه کار کوي او خپل فریب ته د خضر عمر بخښي.

يو وخت و چه سياست په ډيري بې رحمۍ بينا ستر ګې رندولې چه ظلم او وحشت ئې ونه ويني مګر اوسني مترقي حکومتونه ستر ګې نه ړندوي بلکه غولوي ئې او حقايق ورته بل راز ښيي او د ظلم ځاى غدارئ او نظر غولولو نيولى او د ستر ګو ړندولو طرز بدل شويدى.

زمونږ ظاهربيني ستر ګې يوازې دا نه چه ظلم نه ويني بلکه ظلم ورته رحم ښکاري او د سياست سراب له هر واقعيت نه زيات واقعي ګڼي. نظر غولوونکى سرابي سياست ستر ګې نه ړندوي ځکه چه د نظر اختطاف او استخدام ته ضرورت لري او داسې فرمانبرداري ستر ګې ئې په کار دي چه غرول او پټول ئې د سياست د ستر ګو په اشاره وي.

داسې ستر ګې چه کله په توره تياره کښې تور ميږي په توره تيره ويني او کله په رڼا ورځ اوښ له باره سره نشي ليدلى يعنې نه څه ويني او ډير څه نه ويني. داسې ستر ګې چه د ورځې په شنه اسمان کښې پيروني او سپينه سپوږمۍ هغه وخت ويني چه څوك ورځې ته شپه وايي.

همدغه راز ناظران او د نظر خاوندان د سرابي سياست منظورالنظر واقع کيږي او هغه واقع بيني ستر ګې چه سياستمداران ئې بدبينه بولي دغه حرم ته لکه نامحرم لاره نشي پيدا کولى، دلته يوه قصه را په ياده شوه چه له موضوع سره ارتباط لري او هغه دا ده:

وايې چه يو وخت چا وويل: زه د عافيت ډير ښکلى فاخر لباس جوړوم چه اغوستونکى له هر راز آفاتو او بلياتو نه ساتي او سعادت ئې په برخه کوي مګر دا لباس هغه څوك ويني چه شريف او اصيل وي او عفيفې ممور راوړې وي.

د وخت حاکم له دې خبرې خبر شو او له هغه سړي څخه ئې ځانته همدغه لباس وغوښت.

لباس جوړونکي د قد او اندام اندازه واخيسته او څه موده وروسته راغى چه هيڅ ورسره نه و مګر حاکم ته ئې ويل ستا لباس

مې دغه دی راوړی ته خپلې زړې جامې وباسه چه زه نوی لباس در واغوندم.
حاکم که څه هم هیڅ نه لیدل مګر د دې د پاره چه شرافت ئې لکه دار نشي د نوي لباس په ستاینو ئې شروع وکړه او پخوانۍ کالي ئې له ځانه لرې کړه.
حاکم په مجلس کښې لوڅ لغړ ناست و او هر چا ځان مجبور ګاڼه چه د غیر مرئي لباس صفتونه وکړي او ځان شریف وښیي.
حاکم پخپله مجبور و چه خپل لوڅ ځان ملبس وګڼي او د نالیدو جامو مبارکي واخلي. په ځینو هیوادو کښې سرابي او بې حقیقته دیموکراسي چه حکومتونه ئې سیاستاً خپل فاخر لباس ګڼي د هماغه خیالي جامو مثال لري چه هیڅوك ئې ویني نه مګر ستاینه ئې کوي.
هماغسې چه یو تږی په سراب غولیږي او په وچه د اوبو ګمان کوي په معنوي چارو کښې هم د خلکو نظر په ظواهرو تیر اوزي او د سیاست سراب ته د اوبو په طمع ورځي، پوهیږئ! دا سراب څنګه جوړیږي او په څه نامه یادیږي؟
هغه کاغذي قوانین چه په ژوندانه کښې واقعي جنبه نلري او لکه د عافیت لباس د نظر د فریب دپاره جوړیږي، خلکو ته عدالت، مساوات او دیموکراسي لکه سراب له ورا ځلوي او د اساسي حقوقو د تامین زیری ورکوي.
د دغسې سرابي قوانینو په رڼا کښې د ژوند واقعیتونه بل راز جلوه کوي او دا فکر پیدا کیږي چه ټول خلك بې له تبعیض او امتیاز څخه، میلونر وي که لنډغر، غریب وي که معتبر، نر وي که ښځه او که نر ښځی د قانون په نظر کښې یو شان د آزادۍ او بشري کرامت خاوندان دي.
که یو سړی له خوارۍ او ناچارۍ د چا د سپي خدمتګار وي ځان ورته د خپل بادار له خاوند سره د قانون په نظر کښې برابر ښکاري

او ذهنا خوشحاله وي چه شخصيت او حيثيت ئې قانونا محفوظ او مصئون دى.

قوانين چه د سياست سراب ورته ويلى شو اکثره په اکثرو هيوادونو کښې غولوونکي جوړيږي چه خلکو ته له لرې ښيي او ورکوي ئې نه.

د قانون حکم که مطلق هم وي نورو احکامو مقيد کړى وي يا ئې په نورو داسې قوانينو حواله ورکړې وي چه لکه د انځرگل هيڅ وجود نلري او د فاخر لباس په شان وي.

سرې چه د دغسې قوانينو عمق ته پرېووزي پوهيږي چه دغه بې اوبو وچې ځاګانې د چا واقعي تنده نشي ماتولى.

که فرضا يو څه اوبه هم پکښې وي نو ساقي ئې هر چا ته نه ورکوي او (مګر خود بخورد) همدغلته صدق پيدا کوي.

قوانين که ډير ښه وي چه چلوونکى ئې ښه نه وي اصلي منظور له پښو لاندې کيږي او څه ګټه ترينه نه اخيستل کيږي.

زمونږ اساسي قانون چه د سياست سراب نه دى او واقعيت دى اته کاله پخوا ئې خلکو ته د حزب جوړولو حق ورکړ مګر تراوسه دغه حق حقدار ته ونه رسيده. همدارنګه انتخابي ښاروالۍ د اساسي قانون نوى ارمغان نه و بلکه د زړې وثيقې او ذواليدئ تائيد او تثبيت و مګر سرپرستانو د چا د سر له برکته د قانون په ضد د حق پرستانو ځاى ونيو او زړه ديموکراسۍ په نوي ارتجاع بدله شوه.

دغه شان ولايتي جرګې، دهاتي جرګې او د مشرانو د جرګې يو ثلث غړي د اساسي قانون جديد او لذيذ سوغات و، چه چا ئې څکه ونکړه او ترانزيتي لاره ئې ترلې ده.

د دغسې اهمال او قانون شنډولو په استناد ويلى شو چه زمامداران او سياستمداران په رښتيا سرې ترې سيند ته بيايي او ترې ئې راولي. هغه قبيلوي تبعيض او امتياز چه د ملت نمايندګان ئې د ملي ستم مورينه ګڼي يوازې په دې نه ورکيږي چه د کاغذ په

مخ ولیکو: د افغانستان ټول خلك بې له تبعیض او امتیاز څخه د قانون په مخکښې مساوي حقوق او وظایف لري.

دلته طبعا دا سوال پیدا کیږئ چه د کوم قانون په مخکښې؟ او جواب به ئې دا وي: هغه قانون چه نطفه ئې لا د غنم په دانه کښې هم نه ده پیدا شوې او تر (بین الصلب والترائب) پورې ډیره اوږده لاره په مخکښې لري.

دانو شدارو که په اینده کښې وجود هم پیدا کړي ښایي چه پس له مرګه سوراب ته ورسیږي او وجود و عدم وجود یې مساوي وي.

د حقوقو مساوات او د تبعیض و امتیاز له مینځه وړل په ټول افغانستان کښې یقینا ډیر مشکل کار دی او د قیامت د ورځې په شان اوږده ورځ غواړي.

مونږ به فعلا د افغانستان ټول خلك پریږدو یوازې د کابل ښار به په نظر کښې ونیسو. خیر دی د کابل ښار به هم پریږدو شهرنو ته به راشو. له شهرنو نه به هم صرف نظر وکو د وزیرانو مجلس ته به سر دننه کړو. هلته په څوارلس یا پنځلس وزیرانو کښې هم تبعیض او امتیاز له ورا ناري وهي او هر څوك پوهیږي چه من پکښې څوك دی او چارك څوك دی.

د چا رایه د عدالت په تله کښې درنه او د چا سپکه ده؟ فاعتبرا ایا اولی الابصار.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، ۲۹ مه گنه
د ۱۳۵۱ د وري ۷مه
د ۱۹۷۲ د مارچ ۲۷ مه.

ګونګه روژه

څوك چه د چا سره خبرې نه کوي او د نورو خبرې بې جوابه پرېږدي خلك وايي چه ګونګه روژه ئې نيولې ده.

ګونګه روژه مختلف علتونه او سببونه لري چه ځينې ښه او ځينې بد دي، فلاسفه او متصوفين ځکه ډيرې خبرې نه کوي چه زيات وخت په فکر کولو او مراقبه کښې تيروي مګر اشراف او اعيان که لږې خبرې کوي او د چا خبرو ته اعتنا نه کوي علت ئې کبر او غرور دی.

دوی د هر لوګه بوګه سره خبرې کول د خپل حيثيت او وقار منافي ګڼي او عوام ورته کالانعام معلوميږي ځکه د هغوی خبرې بې جوابه پريږدي او ګونګه روژه نيسي. وائي چه خبرې له خبرې پيدا کيږي نو که څوك د چا خبرو ته جواب نه ورکوي په حقيقت کښې د خبرو نسل قطع کوي او له خبرو سره دښمني کوي.

خبره ردول له خبرو سره دښمني نه ده د خبرو په مقابل کښې غوږونه کڼول او خبره نه اورېدل وېنا وژل دي.

که د غوږونو لاره بنده وي او غږ غوږ ته نه رسېږي د وېنا ازادي څه معنی لري؟ څه غوږ بند څه ژبه بنده نتيجه يوه ده.

د هر چا هره خبره منل او غلطه خبره صحيح ګڼل ښه کار نه دی.

سړی بايد غلط فکرونه او غلطې خبرې رد کړي او د سمو خبرو تصديق او تائيد وکړي.

مګر هغه څوك چه د جانب مقابل خبرو ته هيڅ اعتنا نه کوي او په سکوت جواب ورکوي د انسانيت توهين کوي او بشري کرامت ته زيان رسوي.

کومه خبره چه چاته متوجه وي او د هغه د توجه وړ نه ګرځي تعبير به ئې همدغه وي چه مخاطب خپل مقام له دينه لوړ ګڼي چه له ځانه کم سړي ته په سرېتوب قايل شي او جواب ئې ووايي.

د صحيح انتقاد منښه او په حقيقت باندې اعتراف اخلاقي فضيلت دی. په دغسې مواردو کښې چوپ پاتې کېدل له حق او حقانيت نه غاړه غړول دي.

ځينې ازاد جرايد چه په اجتماعي چارو کښې ځينې سوالونه او اعتراضونه حکومت ته متوجه کوي د حکومت له خوا د هيچا هيڅ اعتراض ته هيڅوك هيڅ جواب نه وايي.

د دې حکومت ډېر بارز فرق له نورو حکومتو څخه همدغه دی چه له کاڼي غږ خيژي او له دوی نه نه. غږ له دومره لويوالي سره بيا هم د يو چا اواز بيرته منعکس کوي او سړی د خپل غږ ازانګه بيرته اوري مګر انتقاد کوونکی به دا ارماند ګور ته له ځانه سره يوسي چه حکومت د جواب په صورت د چا ترديد او تائيد وکړي.

داسې معلومېږي چه د حکومت اصلي خط مشي به دا وي چه: (شيخ فريده پته خوله بهتري ده) دغه دايمي سکوت چه د حکومت پاليسي ګڼلی شوو ځينې جرايد بې حوصلې کړي دي او د دې بې اعتنا سياست تحمل ورته ډېر ګران شوی دی.

د کاروان پـه ۱۱۴ گڼه ۲۳-۱۱-۵۰ کـښې هغـه سـرمقاله چـه عنـوان ئـې دی (ایـن خاموشـی تـا بـه کـی؟) د دې چپوالـې درنـښت او فشـاروړ به منعکس کـوي.

د گهيـځ جريـدې د تـير کـال د دلـوی پـه لـسـمه لـه دې عنـوان لانـدې (گوش دارنـد ولـې بـدان نميشـنوند) د حکومـت پـښته خولـه پـه سـوک ووهله مگر د خولې قلف ئـې ورمـات نکـړی شـو. د پيکـار پـه لـسـمه گڼه کښې هم يو کاريکاتور چاپ شـو چـه يـوه سـړي تبنـگ پـر سـر ايـښی او بـل ترينه پوښتنه کـوي:

- پـه تبنـگ کـښې څه دي؟

- سـترگې، غـوږونـه او مـاغزه.

- چيرتـه ئـې وړې؟

- ور وړم ئـې چـه پـه دې سـترگو ووينـې، پـه دې غـوږونـو واوري، پـه دې مغزو فکر وکـړي او بيـا جـواب ووائـي.

د تبنـگ والا هـم څه درک معلـوم نشـو چـه هلتـه ورسيده کـه نـه؟ کـه فرضـا رسيدلی هـم وي متاسفانه چـه پـه تبنـگ کـښې ژبـه نـه وه مـگر هلتـه خـو د دووئ پـه خونـه کـښې ژبـه او مـاغزه وي خـو يـو ئـې بـل تـه ورانـدې کـوي او پخپلـه ئـې نـه خـوري.

پـه رښتيـا چـه د درنـو خلکـو غـوږونـه هـم درانـه وي او کومـه خبره چـه دوی تـه سـپکه ښکـاري هغـه هيڅکلـه نـه اوري.

چاچـه د اخلاقـو پـه کتـابو کـښې د خاموشـۍ فوايـد لوسـتي وي او د غوږونو کڼولو پـه حکمت پوه وي هغـه هيڅکلـه خپلـه گونـگه روژه نـه ماتوي او د حـال پـه ژبـه وايـي: رهيـن منت گوش گران خويشـتنم.

هغه پوهيږي چـه صـامت جـواب لـه نـاطق جـواب نـه ډير قـوي دی او هيـڅوک پکـښې ضعيـف ټکـی نشـي موندلـی. لـه حکومـت سـره هـره ملاحظـه وي مـگر ازاد جرايـد دغـه مطلـق سـکوت د ځان سـپکاوی او لـه مفاهمي نـه تيښتـه گڼي.

ښائـي چـه دا غلـط فـهمي وي او حکومـت د ډيـر احـترام پـه وجـه چاتـه جـواب نـه گرزوي.

يو وخت يوې ولسوالۍ ته تفتيش ورغی او هلته يو سوال يوه مامور ته چه مشك عالم نوماند متوجه شو چه بايد جواب ئې ولیکي مگر مامور صاحب قطعي انکار وکړ او د تفتيش هئيت ته ئې وويل: استغفرالله! زه تاسو ته دومره بې ادبه ښکاره شوم چه تاسو ته به جواب درکړزوم زه او ستاسو جواب ويل؟.

دا خو د هغه مامور طرز تفکر و ښائي چه حکومت سره بل راز فکر وي چه مونږ بايد ښه تعبير ورته پيدا کړو او د غرور او تکبر نخښه ئې ونه گڼو بلکه د تسليم او رضا او د حيا علامه ئې وبولو. کيدی شي جواب نه ورکول د جواب نلرلو په وجه وي.

مونږ بايد صبر او حوصله، دروغ نه ويل او حق ته تسليميدل اخلاقي فضيلت وبولو.

ښايي د حکومت او خلکو ترمينځ ډيره مکاني يا زماني فاصله موجوده وي او همدغه ليريوالی د دې باعث دی چه د چا غږ د دوی غوږ ته نه رسيږي.[1]

---

[1] افغان جريده. لومړی کال. ۳۳ گڼه
د ۱۳۵۱ د غويي ۴ مه
د ۱۹۷۲ د اپريل ۲۴ مه.

متهتی

دا لغت په پښتو قاموس کښي نشته ښائي چه تراوسه ئي د جرایدو مخ هم نه وي لیدلی مګر په محاروه کښي شته.

دې لغت ته عامیانه هم نشو ویلی ځکه چه خواص ئي د نورو د پاره استعمالوي.

که غواړئ! د دې لغت په معنی او مفهوم پوه شئ دې قصې ته غوږ کیږدئ.

یو سړی نا اشنا ځای ته تلونکی و چه هلته خلکو ته خان صاحب معرفي کړي ځکه ئي یوه داسي خدمتګار ته ضرورت درلود چه

علاوه په جسماني خدمت په نفسياتي ډول هم د ده حيثيت او اعتبار د خان په تذليل خوندي وساتي يعنې پخپل تحقير د هغه توقير وپالي.

نو يوه سړي ته ئې وويل: راشه! زما متهتې شه! زه به دې په نس موړ او په تن پټ ساتم او ښه تنخواه به هم درکوم.

هغه وويل: متهتی يعنې څه؟

صاحب وويل: زه چه له خلکو سره خبرې کوم ته به هم يو څه وايې، زه به تاته په قهر وايم ډير مه ټيټيږه يعنې بيهوده او بيمعنی خبرې مه کوه!

په دغه ډول به زما معتبري خلکو ته ثابته وي او ته به زما متهتی ئې.

معتبر سړی هر څوك چه وي، خان وي که حاکم، ميا وي که پير و پيشوا متهتی خلکو ته ضرورت لري.

د سرکار له کوره نيولې د خان او ملك تر حجرې پورې په هر ځای کښې يو يا څو تنه متهتي موجود وي چه په دغه ډول د صاحبانو صاحبي ساتي او ځانته ډوډئ پيدا کوي.[1]

---

[1] افغان جريده، لومړی کال، ۳۴ مه گڼه
د ۱۳۵۱ د غويي ۱۱ مه
د ۱۹۷۲ د مې لومړۍ.
دا ليکنه د (محرر) په مستعار نوم خپره شوې ده.

ديني تبليغ

مونږ هر وخت او مخصوصاً په دې وخت کښې ديني او مذهبي تبليغاتو ته ډير شديد ضرورت لرو. ديني علماء چه په تفسير او حديث کښې د فقاهت او بصيرت خاوندان دي او د ديني تبليغ صلاحيت لري خپلې دغې مقدسې وظيفې ته له هر ځانه ښه ملتفت دي او په دې رمز (ادع الى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة) ډير ښه پوهيدلي دي. (تو براى وصل كردن آمدى - نى براى فصل كردن آمدى).

دا راز اشخاص هيڅ‌ځا ته خصمانه نظر نلري او محضاً لله د خير خواهئ په منظور د يوې لوړې اخلاقي غايې او پايې په بنا خلکو ته د سمې لارې رهنمايي کوي او د پاك خداى له کتابه ئې د قول لين درس اخيستى دى ځکه په جارحانه ډول د عناد ا وخصومت له مخې څوك په شخصي توګه خپل هدف نه ګرزوي بلکه عمومي اصلاحات او عام و تام تلقين ئې په نظر کښې وي او بې له خدايه له بل ځانه خپل اجر هم نه غواړي.

دين نصيحت دى او موعظه لاربنودنه ده چه ځانته خاص سبك او اسلوب لري او رحم و شفقت ورسره ملګرى وي ځکه د ديني علماو بې شايبې امر معروف او نهي عن المنكر د سياسي اغراضو له تاثيره مبرا ګڼو او په ښه نظر ورته ګورو.

د ګهيځ جريده او دغه راز نوري نشريې چه د ديني او مذهبي تبليغ‌تو وظيفه ئې په غاړه اخيستې ده مونږ ورته له لوی خدايه توفيق غواړو چه دغه مقدسه وظيفه په ښه شان سرته ورسوي او د وظيفې تقدس په ډير ښه شان وساتي.

که زه دغه صلاحيت په ځان کښې نه وينم چه په ديني او مذهبي مسايلو کښې ثقه ليکني وکولی شم دا علاقه خو حتما لرم چه د علمي صلاحيت خاوندان دغه روښانه مشعل بل وساتي.

هغه څه چه د ګهيځ د محترمې جريدې په پنځمه ګڼه کښې د ثور په لسمه نيټه د (کاروان) په حواله زما په باب نشر شوه که څه هم د سبک و اسلوب په لحاظ د تامل وړ و بيا هم زه ورته په مخاصمانه نظر نه ګورم او نه غواړم چه په معارضه او مجادله کښې ورسره واقع شم يا په سوال او جواب خپل او يا د بل وخت ضايع کړم.

زه د يو ليکوال په حيث له هغه سياست او اقتدار سره په مجادله کښې واقع يم چه په ديني لحاظ او هم د ديموکراسي او بشري حقوقو په لحاظ ورسره مجادله په کار ده.

دا به د تفرقه اچوونکي سياست د پاره ډير لوی موفقيت وي چه دغه هدف رانه پاتې شي او له هغه چا سره مقابل واقع شم چه زه ورته په ديني خدمت کښې توفيق غواړم او اصلاحاتو ته د حکومت په مجبورولو کښې ورسره په يوه محاذ کښې دريدلی شم، په دې مرحله کښې ليکوالو ته ښايي چه د حاکمه طبقې اصلاح او سمون مشترک هدف وګڼي او پخپل مينځ کښې په مجادله اخته نشي حتی چه له ځانه دفاع هم د دې باعث نشي چه اصلي مرام ترينه پاتې شي او په غير شعوري ډول استعمال شي [1]

---

[1] افغان جريده. لومړی کال. ۳۵ ګڼه
د ۱۳۵۱ د غويي ۱۸ مه.
د ۱۹۷۲ د مۍ ۸ مه.

حقوقي مساوات

د افغانستان ټول خلك د قانون په نظر كښې مساوي دي او هيڅوك په هيڅا باندې حقوقي امتياز يا تفوق نلري.

هغه تبعيض او امتياز چه د عدالت او مساوات ملا ماتوي په افغانستان كښې لا دغه بد بوټي نه دي زرغون شوى او لغړ و بېر، سره او خشره ساهو او سپېره برابره برخه لري.

كه يو مليونر وي او بل د پولۍ ټك ته ناست وي، د يوه لستوني غوړوي او بل بيخي لستوني بلكه لاس نلري. يوه ته خلك لاس په نامه ولاړوي او بل په خروار ليتۍ كښې څوك نه حسابوي. بيا هم قانون دواړو ته په يوه سترګه ګوري او د عدالت په تله كښې لكه سنډا غټ ملك او لكه ورغومى ناخانه انسان په تول كښې برابر خيژي.

احمد دا خبري د اساسي قانون په وړاندې کيرنه په مزه مزه کولي او په دغسې حقوقي مساوات ئې ځان د هر چا سيال ګڼه.

محمود وويل: ستا مطالعه په اساسي قانون کښې ډيره سطحي ده.

زه نه وايم چه قانون غولوونکي دي مګر دا وايم چه ته غوليدونکي ئې او اشتباه دې کړيده، ستا مثال داسي دی لکه چه سړی "کلوا او اشربوا" واوري او "ولاتسرفوا" ته ئې پام نه وي يا ئې "ولاتقربوا الصلواة" لوستی وي او "و انتم سکاری" نه خبر نه وي.

د دې دوو ملګرو بحث ډير تود شو او دغه ډيالوګ ترينه جوړ شو.

احمد: اساسي قانون په **۲۵** ماده کښې په ډير صراحت وايي: "تمام مردم افغانستان بدون تبعيض و امتياز در برابر قانون حقوق و وظايف مساوي دارند."

وګوره! په دې ماده کښې د افغانستان ټول خلك مساوي ګڼل شويدي چه هيڅ راز تخصيص پکښې نشته. تبعيض او امتياز هم په مطلق ډول نفي شوي او د استثنی نخښه نښانه پکښې نه وينو.

محمود: د اساسي قانون دغه ماده په رښتيا همدغسې ده چه هيڅ راز قيد و شرط او استثنی نلري او نه پکښې نورو مسوادو او احکامو ته څه اشاره شويده.

په کوم بل فرعي قانون هم څه حواله نه ده ورکړ شوې او د افغانستان ټول خلك صغير او کبير، نر او ښځه، عالم او جاهل په حقوقو او وظايفو کښې بې له تبعيض او امتيازه په مطلق ډول برابر ګڼل شوي دي. مګر د اساسي قانون نور مواد او احکام ځينې قيد او شرايط وضع کوي او په دغه ماده کښې استثنی ګاني قبلوي چه تخصيص بعدالتعميم ورته وايي.

احمد: که مقنن په دغه ماده کښې استثناګانو ته قايل وای او په نورو موادو کښې ئې څه شرايط او قيود وضع کول دلته به ئې حتما ورته اشاره کړې وه.

استثنى بايد په همدغه ماده كښې موجوده واى چه د تناقض مخه نيول شوې واى اوس چه دغه ماده په كلي او مطلق ډول بې له هيڅ راز استثنى تثبيت شوې ده كه د اساسي قانون نورې مادې دغه ماده مقيده كوي او محدودوي ئې نو استثنى ورته نشو ويلى تناقض يا تضاد ورته ويلى شو.

محمود: بنايي چه د فقاهت او علمي أصولوپه لحاظ ستا خبره صحيح وي او قانوني سبك همدغه تقاضا ولري مگر واقعيت همدغه دى چه دا ماده پخپل حال نه ده پاتې او نورو مسوادو ځينې حقونه ځينو ته وركړې او ځينې ئې محروم كړي دي. "بنايي چه دغه استثنائات معقول او منطقي هم وي."

احمد: د اساسي قانون هغه مواد او احكام چه حقوق د ځينو دپاره محدود وي او د دغې مادې عموميت او مطلقيت له مينځه وړي كوم دي او څنگه دي.؟

محمود: د اساسي قانون ۴۶ ماده چه د شورى د عضويت حق د افغانستان خلكو ته وركوي ټولو ته ئې نه وركوي.

صغيران او بلوغ ته نارسيدلي خلك خو شرعا هم له ځينو حقوقو محروم دي او بايد د شورى له عضويته هم محروم وي.

له دينه چه تير شو ليكل او لوستل هم د دغه حق قانوني شرط دى او د دې شرط په وضع كولو د افغانستان خلك په سلو كښې له نوي زيات له دغه حق څخه محروم شوي دي.

په باسواده بالغانو كښې هم له ۲۰ كلو نه د كم عمر خاوند د اولسي جرگې غړي كيدى نشي. او چه عمر ئې پوره "۳۰" كاله نه وي په مشرانو جرگه كښې نشي شامليدى.

يعني اساسي قانون علاوه په شرعي اهليت او علمي لياقت د سن او عمر په لحاظ هم مشر او كشر پيژني او څليريشت كلن ته هغه حق نه وركوي چه پنځه ويشت كلن ته ئې وركوي. همدارنگه پنځه ويشت كلن هغه حق نلري چه ديرش كلن ئې لري. د افغانستان

هغه تبعه چه د تبعیت نې لس کاله نه وي پوره شوي د شورى له غړيتوب څخه محروم دي.

د حکومت رئیس یعنې صدراعظم باید د (۸۶) مادې مطابق افغان متولد شوى وي او محض افغان نه بلکه افغان ابن الافغان وي.

د ستري محکمې اعضاء د "۱۵۰" مادې په ایجاب باید له ۳۵ کالو نه کم عمر ونلري او قاضي القضات باید له څلویښتو کالو نه کم او له شپیتو نه زیات نه وي.

دا دي ځینې هغه تبعیضونه او امتیازونه چه اساسي قانون په سر او سترګو منلي دي او ۲۵ ماده ئې حکماً او معناً داسې تفسیر کړې یا تعدیل کړیده.

"مردم افغانستان باستثنای تبعیضات و امتیازاتیکه در این قانون اساسی تصریح گردیده در برابر قانون حقوق و وظایف مساوی دارند."

مګر سره له دغه تفسیره بیا هم دې ټکي ته توجه په کار ده چه حقوق او وظایف د قانون په مخکښې مساوي دي نه د قانون چلوونکو په مخکښې.

اساسي قانون په (۴۳۷) ماده کښې وایي: "کار حق و فریضه هر افغانیست که قدرت اجرای انرا داشته باشد.... اتباع افغانستان به اساس اهلیت و بموجب احکام قانون بخدمت دولت پذیرفته میشوند." مګر سړى چه عملاً په رسمي دوایرو کښې ځینې په کار کښې شامل کسان ویني چه له خپلې اصلي رتبې نه څو درجې پورته د کفالت په نامه د لوړو څوکیو خاوندان دي او ځینې نور چه علمي سویه ئې له هغو نه ډیره لوړه ده په ډیره ټیټه رتبه کار کوي یا بیخي وزګار ګرزي پوهیږي چه:

"به نادانان چنان روزی رساند _ که صد دانا دران حیران بماند."

همدغه اوس په اوله رتبه یا فوق رتبه داسې بیسواده سړي وینو چه سواد اعظم ئې له حکم لاندې دي.

که خوان سترګې پټې نکړي داسې کسان لیدی شي چه پخپله هیڅ اهلیت نلري او د اهل بیت او کورنۍ په اهلیت چلیږي.

ښاغلي احمد چه دغه ټولې خبرې واوریدې بالاخره پخپله اشتباه پوه شو او ښاغلي محمود ته ئې وویل:

ایا داسې حق نشته چه ټول خلک پکښې بې تبعیض او امتیازه برابره برخه ولري او ټول پکښې مساوي وي.

محمود: ولې نه د وطن هوا.

احمد: لکه چه زما سادګي تاته درغله او ستا هوښیاري ماته راغله.

محمود: څنګه؟

احمد: هغه صافه معطره هوا چه د بډایانو او صاحبانو په بڼ مانیو کښې وي په دغو نمجنو غوجلو کښې نشته چه دهقانان او غریبانان پکښې اوسي.

تاته دا نه ده معلومه چه هغوی په بله هوا کښې دي او مونږ په بله کښې.

محمود: نو راځه! چه د ازاد تنفس د پاره ازادې هوا ته والوزو او په همدې ځای ئې ختمه کړو[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. ۳۶ ګڼه

د ۱۳۵۱ د غویي ۲۵ مه.

د ۱۹۷۲ د مۍ ۱۵ مه

د سياست بوالعجبي

سياسيت ډير عجيب و غريب رنګونه لري او کولی شي چه د سياسي مصلحت په غوښتنه تور، سپين وښيئ او سپين د خلکو په نظر کښې تور يا برګ کاندي.

په سياسي صحنو کښې کله تضادونه او تناقضونه د ګډ ژوند په اصولو غاړه غړئ کيږي او احسان و عصيان د وحدة الوجود يا وحدة الشهود په ګمان يو وجود او يا يو نمود پيدا کوي.

کله بيا د يوې عقيدې او يوې ايډيالوژئ پيروان په خپل مينځ کښې غوښه او چاړه شي چه يو له بله په دښمنئ نه مړيږي.

يو وخت د مبارزې ميدان ته رستم او سوراب راباسي او بل وخت د مخ په ښودلو د ښو، په غشو او د وروځو په ليندو د زړونو ملکونه تسخيروي.

کله د صلح د پاره جنګ کوي او کله د جنګ د پاره صلح غواړي، په دوستئ کښې دښمني کوي او په دښمنئ کښې دلبري او دلربائي. شيعه او سني د مذهب په نامه يو له بله جنګول او کفر و اسلام يخلا کول يا د کاپيټاليستئ او سوسياليستئ تر مينځ ريباران ګرزول د سياست شهکاري ده. تناسخ يا مسخ او فسخ په سياست کښې عادي او معمولي کار دی چه کله له اياز څخه جلالتماب جوړوي کله بيا له عاليقدر جلالتماب څخه احقرالعباد سازوي. کله د معشوقو زلفې لنډوي او کله ئې اوږدوي.

يو وخت د ديموکراسئ عقد له دکتاتورئ سره په ډنګ و ډول تړي او بيا ئې د بدناملو او شرملو د پاره د انارشي ارموني پيدا کوي. د دين په توره له دين سره دښمني او د ارتجاع ونو بوټو ته د ارتقا او نهضت کيميا وي کود ورکول د سياسي ماهرانو کار دی.

په زمکه کښې د نفاق او شقاق تخمونه کرل او د اتفاق او اتحاد حاصل ترینه غوښتل د سیاست زرنګي ده. د سیاست مذهب (که فرضا وئې لري) له نورو مذاهبونو جدا دی لکه دسیاست نظر او عمل چه له نورو نه ډیر فرق لري.

د سیاست د سر خیرات هم د نورو خیراتونو په شان نه وي یعنې اجر ئې یو په لسه یا یو په سله سمدلاسه په همدغه دنیا کښې وي بلکه له خیرات نه دمخه وي.

اوس چه د خیرات خبره د مضمون خولې ته راغله یوه پخوانۍ قصه راپه یاده شوه.

وائي چه محمود غزنوي یو وخت ډیرې پیسې د خیرات دپاره خپل وزیر ته ورکړې چه په اصلي مستحیقینو ئې د عدالت له مخې وویشي.

وزیرلاړ او دغه کار ئې وکړ کله چه بیرته راغی سلطان پوښتنه وکړه چه ویش په څه ترتیب و او څنګه و؟.

وزیر وویل له هر چا نه به مې پوښتنه کوله چه څه لري او څومره لري که چا به ډیر څه لرل ډیرڅه مې ورکول که لږ به ئې درلوده لږ مې ورکول که هیڅ به ئې نه لرل هیڅ مې نه ورکول. سلطان په قهر غوندې شو او ویې ویل ما امر کړی چه د خیرات ویشل باید عادلانه وي او د استحقاق له مخې حق حق دارته ورسیږي.

وزیر عرض وکړ چه ماد پاك خدای ورکړه دعدالت اساس وګڼه څه چه هغه چاته ورکړی و ما هم هغومره ورکول چا ته چه هغه څه نه و ورکړي ما هم نه ورکول. دا پخوانۍ زړه قصه اوس بیا نوې شوه او زمونږ حکومت د امدادي غلې په ویششلو کښې هماغسې وکړه.

پروسږ کال چه وچکالۍ او بې ابۍ خپله مهیبه څیره ډیره بې رحمه اوخطرناکه وښودله نو سیاست د ګدایۍ کچکول غاړې ته واچاوه او د افغانستان د وړو تړو د(یاالله خیر) غږ ئې د ټولې دنیا غوږته وروساوه. هماغه وچه په سلهاو زرو ټنه ډالر او نورنقد و جنس د غیبي بابا (حکومت) په کچکول واچول شوه چه ځینې وړیا و.

د حکومت وظیفه دلته همدغومره وه چه دغه جهاني خیریه امدادونه هر ځای ته د امانتدارئ له مخې ورسوي او دقوت لایموت په حیث ئې په ډېر احتیاط حقیقي مستحقینو ته بې له غدر او خیانته وسپاري. مګر د اداري دستګاه د فساد په وجه ډېرې ناوړه استفادې مینځ ته راغلې او په نتیجه کښې ډېر بډایان پړي قارونان شوه او ډېر وږي له لوږې مړه شوه

دغه غنم او کنجاړې چه د حاکمه طبقې له سهمیونه باقي پاتې شوه نو بیا حکومت په لاریو لاریو غنم او په سلهاو ټنه کنجاړې دسیاسي رشوت په حیث ځینو وکیلانو ته ورکول چه له یوې خوا د ملت نمایندګان د خلکو خولو کې ولوېږي او د سرکار غدر وخیانت د وکیلانو په بدنامئ کې پټ شي.

له بلې خوا همدغه وکیلان د دغه احسان په مقابل کښې مجلسونه له نصابه وغورځوي او د استیضاح ګانو مخه ونیسي. د همدغو غنمو او کنجاړو برکت دی چه اوس وروسته له مسلسلې دایمې بې نصابئ د قرضې اخیستلو دپاره فورا نصاب پوره کیږي او په یو دوه مجلسو کښې ئې قرارداد تصویبیږي. مګر څنګه چه د حکومت دغه عاجل ضرورت رفع کیږي نو بیا هماغه اش او هماغه کاسه وي او د بې نصابئ مرض بابیږی کوي. د دې دپاره چه د دغه سیاسي تجارت انعکاس په افغانستان کښې دننه او له افغانستان نه دباندې څه نه څه ښانته معلوم کړو له داخلي او خارجي نشراتو څخه به یو څه اقتباس کړو.

۱ـ ښاغلی رحمتیان د هرات د ښار وکیل د اولسي جرګې په عمومي مجلس کښې د غلې ویشلو او ورکولو په باب داسې ووېل: (ګندم کمکی و قرض داستان غم انګیزی دارد. یک حصه در همان خارجها فروخته شد و ضرورت پس انداز دالری بزرګان را تکافو کرد. باقي یک حصه در کابل مرکز دولت استعمارګر برای اقایان و بیروکراتهای غیر مولد نوکران و محافظان سرزیادی شان از روی احتیاج ذخیره شد با قیمانده که بعد از حقداریها، دزدیها و راه

گیریـهای والـی هـای چپـه شـاخ بولایـات رسـید اول مـامورین فاسـد . متنفذیـن شـریر بیـن خـود و خویشـان خـود تقسـیم کـرده باقیمـانده بـه کـل مـردم و زحمت کشـان و دهـاقین بـرگی بـه بـزی نرسـید ... روزگار، شـماره،۸.

۲ــ د افغانسـتان د غلـې پـه توزیـع بـاندې د بـي بـي سـي تبصـره چـه د اتحـاد ملي پـه (۹۸) گڼه کـښې اقتبـاس شـویده پـه دې ډول ده: (بـی بی سـی در سـرویس اردوی شـام پنجشـنبه (۴ مـی) راجـع بـه توزیـع غلـه در افغانسـتان تبصـره کـرد کـه مفـاد ان ذیـلا تقدیـم میـگردد: در اغـاز زمسـتان سـالیکه گذشـت حکومـت افغانسـتان نظـر بـه خشـک سـالی دو سـال متواتـر حـالت اضطـرار را اعـلام و از دول دوسـت و موسسـات بیـن المللی خواهـش کمـک و مسـاعدت نمـود کـه بـالاثر کمـک هـای نقـدی و مسـاعدتهای مختلـف از قبیـل ارسـال غلـه وغـیره صـورت گرفـت مـع الاسف تـا جائیکـه فعـلا دیـده میشـود ایـن کمـک بـه مـردم محتـاج در نقـاط دور دسـت مملکـت طوریکـه توقـع بـرده میشـد توزیـع نگردیـد و قسـمت اعظـم غلـه بـاثر سواسـتفاده هـای مـامورین حیـف و میـل گردیـد. قحطـی چنـان بیـداد کـرد کـه اطفـال، زن و مـرد اعـم از پیـر و جـوان تلف و هـلاک گردیدنـد. برعـلاوه تعـداد زیـاد مواشـی بـاثر عـدم توجه متناسـب در نقـاط مختلـف مملکـت از بیـن رفـت کـه خـود مشـکل بزرگ اقتصادی را بـزرگتـر سـاخت.

۳ــ د کـاروان ورځپـاڼه پـه (۱۹۹) گڼه کـښې پـه لومـړي مـخ اول سـتون کـښې د غلـې د توزیـع پـه بـاب داسـې لیکـي: (راپورهـای دلخـراش از ولایـات کشـور ناشـی از عـدم توجـه مقامـات مسـئول بـه توزیع غله و اختلاسـهای بزرگ درینمـورد شـایع شد.

محـاقل خبـیر کـابل خـاطر نشـان میکننـد بـهمان انـدازه ایکـه مقامـات مسـئول حکومـت در عـدم توزیـع عادلانـه غلـه در ولایـات و نرسـانیدن غلـه در وقـت مناسـب مسـول هسـتند اکـثریت اعضـای ولسـی جرگه نیز درایـن هرج و مرج دست دارنـد زیـرا انـها بـر حکومـت فشـار وارد کردنـد تـا مقـادیر معتنابـه غلـه را بخـود شـان بـه نـرخ ارزان بفروشد و بعد انـرا در بـازار سیاه بمفـاد فروختنـد.

یک منبع خبیر ضمن تبصره گفت افغانستان در باره خشکسالی که کار طبیعت است چیزی نمیتوانست ولی اینکه غله عادلانه توزیع نشد ناقابل عفو است...

از چند سال به اینطرف از طرف حکومتهای افغانستان دادن رشوت های سیاسی اغاز گردیده حکومتها سعی کرده اند صرف برای خاموش نگهداشتن اعضای مجلس بهر ترتیبی که هست انها را تطمیع کند).

دا څه پټه خبره نه ده چه حکومت د کابینې په سویه هغه کنجارې چه در مو او زیاتو ځارویو لرلو په وجه د ځینو ولایاتو د پاره تخصیص شوي وې ځینو هغو وکیلانو ته هم ورکړې چه د نورو لرې ولایاتو اوسیدونکي و او په کنجاره کښې ئې هیڅ سهمیه نه درلوده. هغوی له دغه مدرکه د امرونو په خرڅولو په لکونو روپۍ د سیاسي رشوت په حیث ترلاسه کړې چه حکومت ته به هم خپل ضمیر او وجدان د انکار اجازه نه ورکوله څکه ئې د دغسې نشراتو په باب غوږونه کاڼه کړیدي.

د حکومت دغه رسمي او سیاسي ګدایي چه د خپلو خلکو د غمخورۍ په بنا د ډیر اجبار له مخې وه بیا هم په دغسې حال کښې چه خلك له لوږې مري او خپل اولادونه خرڅوي د عیش و عشرت خاوندان پرې خپلې سرمایي او ذخیرې زیاتوي او د سیاسي تجارت په دوران کښې لوېږي.

وایي چه یو له لوږې مړ کیده او بل ئې له سر لاندې پراټې لټولې د ملت او حکومت اوسنی حال دغه مثل ته واقعیت بخښي.

د سیاست خیر او احسان چه دغې وې نورې معاملې به ئې څنګه وي؟ دا ئې لاغور دی چاغور ئې بل دی.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. ۳۸ مه ګڼه
د ۱۳۵۱ د غبرګولي ۸ مه.
د ۱۹۷۲ د مې ۲۹ مه.

استیضاح او توضیح

مـرا معنئ تازه ای مدعاست
اگر گفته را باز گویم رواست

اساسي قـانون پـه (۶۶) مـاده کـښي وايـي: (اعضـای ولسـی جـرگه میتواننـد از حکومـت استیضاح نمـایند مباحثـه در مـورد توضیحـی که از طرف حکومت داده میشود بـه تصمیم جرگه منوط میباشد).
د دې مـادې تعبیر او تفسیر یـا توجیـه او تـا ویـل د حکومـت او ولسي جرګې ترمینځ لـوی درز پیدا کړ او معارضه مجادلـه شـوه.
د دوارو قـواوو ترمینـځ دغـه اختـلاف یـو ځل د ښاغلي اعتمـادي پـه حکومت کښي لـه همدغـه جرګې سره پـه همدغـه دوره کـښې پیـښ شـو او دا ځل بیـا د ښاغلـي داکـتر عبدالظـاهر د حکومـت او د اولســي جرګې ترمینځ دغـه دشکانه غشي خپـل اثر څرګنـد کړ.
ځنګه چه هغه حکومت دیتـه حـاضر نـه و چـه د هـر وکیـل استیضاح تـه سمدلاسـه پـه هماغـه مجلس کـښې توضیـح ورکـړي دا حکومـت هـم دغـه کـار تـه غـاړه نـږدي او غـواړي چـه د استیضاح او توضیـح ترمینـځ د وصـل پـه ځای فصـل موجـود وي.
د دوارو حکومتونـو مدعـا يـوه ده مـګر پـه اسـتدلال کـښي څه فـرق او تفاوت شـتـه.

دا دوه حکومتونــه پــه ډیـرو شـیانو کـښي د نظـر او عمـل اختـلاف لـري مـګر پـه توضیـح ورکولـو کـښي د یـوه فکـر او موقـف خـوندان دي او د اولسـي جـرګې پـه مقـابل کـښې ئـې خـط مشـي څه فـرق نلـري یعنـې الان کما کان ورتـه ویلـی شـو.

ښاغلـی داکـتر عبدالظـاهر وایـي اسـتیضاح د وکیلانـو کـار دی او توضیـح ورکـول د حکومـت متبوعـه وظیفـه ده.

حکومـت د اساسـي قـانون د (۸۵) مـادي لـه مخـې متشـکل دی لـه صدراعظم او وزیرانو څخـه او پـه همدغـه وجـه صدراعظـم پـه انفـرادي ډول نشـي کولـی چـه بې د وزیرانـو لـه شـوری او مفـاهمې څخـه وکیلانـو تـه توضیحـات ورکـړي.

د وزیرانـو مشـوره او موافقـه دا ایجـابوي چـه دوی خپلـه جلسـه دایـره کـړي او د اسـتیضاح پـه مطـرح کولـو پـه ګډه خپلـه توضیـح پـه تحریـري ډول تهیـه او جرګې تـه ئـې وړانـدي کـړي.

د حکومـت دا اسـتدلال چـه صدراعظـم یـوازي یـا یـو وزیـر حکومـت نـه دی بلکـه صدراعظـم او وزیـران پـه مجموعـي ډول حکومـت بلـل کیـږي تر یـو حده سمه خبـره ده.

مـوږ دا منـو چـه حکومـت د یـوه کـل پـه حیث رئیـس او اعضـاء لـري چـه هـر وزیـر د دغـه کـل جـزء دی مـګر بحث پـه دې کـښې دی چـه د یـوه صدراعظم فرمانونـه او د یـوه وزیـر امرونـه د حکومـت اجـراات ګڼلـی شـو او کـه نـه؟

دلتـه دا سـوال هـم پیدا کیـږي چـه هـر څه چـه حکومـت تـه منسـوب وي حتمـا بـه ټولـه کابینـه پکـښې ګډون لـري او یـوازي صدراعظم بـه هغـه کـار نشـي کولـی.

مثـلا د اساسـي قـانون پـه (۵۶-۷۵-۱۰۷) مـادو کـښې وایـي (حکومـت میتوانـد در جلسـات هـر یـک از دو جـرګه اشـتراک ورزد، حکومت مکلف است اقلا یک ماه قبـل از تقدیـم طـرح بودجـه حسـاب قطعـي بودجـه یـک سـال قبـل را بـه ولسـی جـرګه تقدیـم کنـد. بودجـهء قـوهء قضائیـه از طـرف قـاضی القضـات بـه مشـوره حکومـت ترتیـب

گردد بعد از موافقه ستره محکمه به حیث یک جزء بودجه دولت توسط حکومت به شوری تقدیم میشود.) په دغو دري مادو کښي چه د حکومت کلمه راغلي ده آیا معنی ئي دا ده چه یوازي صدراعظم یو وزیر نشي کولی چه د دواړو جرګو په جلسو کښي اشتراك وکړي ځکه چه حکومت په مجموعي ډول کابینې ته ویل کېږي نه یو وزیر یا صدراعظم ته.

آیا قطعیه حساب به ټوله کابینه ولسي جرګې ته وړاندې کوي او یوازې د مالیې وزیر به دغه کار نشي کولی؟ آیا قاضي القضات به د ټولې کابینې یعنې د مجلس وزراء په مشوره خپله بودجه ترتیبوي که یوازې د صدراعظم او وزیر مالیه مشوره به کافي وي.

ښائي ددې ټولو پوښتنو ځواب همدغه وي چه د کل اطلاق په جزء باندې یا په بل عبارت د جزء تسمیه د کل په نامه معموله ده او په عامه محاوره کښې ډیر مثالونه لري.

مثلاً د یوه سړي د کمیس لستونی شکیدلی وي او وائي کمیس مې شکیدلی دی بلکه کالي مې شکیدلي هم وایي. یا د چا یوه ګوته ژوبله وي او وایي لاس مې ژوبل دی.

په همدغه فهم صدراعظم دواړه جرګو ته له یوه یا دوو وزیرانو سره ځي او دا نه وائي چه ترڅو ټوله کابینه راسره ملګرې نه وي جرګې ته نشم تللی ځکه چه په جرګې کښې اشتراك د حکومت حق دی.

کله چه همدغه صدراعظم د اولسي جرګې رئیس و یوه ورځ صدراعظم له یوه وزیر سره ناڅاپه مجلس ته راغی او ښاغلي رئیس ورته ونه ویل چه جرګې ته حکومت راتلی شي او صدراعظم له یوه وزیر سره نشي راتلی.

راشئ: چه د اساسي قانون د مطالعې په رڼا کښې دا خبره له بلې خوا هم وڅیړو اساسي قانون په (۳۳-۳۵-۳۶) مادو کښې وایي: (دولت مکلف است برای تعمیم متوازن معارف در تمام افغانستان

پروگرام موثری وضع و تطبیق نماید، رهنمونی و نظارت تعلیم و تربیه وظیفه دولت است.

تاسیس و اداره، موسسات تعلیم عالی و عمومی تنها حق و وظیفه دولت است. دولت موظف است در حدود توان خود وسایل وقایه از امراض و علاج آنرا به صورت متوازن برای همه افغان ها تهیه کند.)

په دې موادو کښې هر ځای د دولت کلمه راغلې ده او دولت د یوه کل په حیث په دریواړو قواوو (اجرائیه، تقنینیه او قضاییه) حاوي دی چه هره یوه قوه ئې یو رکن دی.

که د حکومت هغه دلیل صحیح وي چه صدراعظم یا یو وزیر هغه کار په منفرد ډول نشي کولی چه په حکومت پورې تعلق لري او حکومت ته منسوب وي نو بیا حکومت هم باید هغه څه منفرداً ونکړي چه د دولت وظیفه ګڼل شوې وي او دولت ته محول وي.

په دې اساس باید صدراعظم ووائي چه د معارف متوازن تعمیم د تعلیم او تربیې نظارت او لارښودنه، د عالي او عمومي تعلیم د موسساتو تاسیس او اداره د دولت وظیفه ده او حکومت یوازې ددغو کارونو د اجراء حق نلري.

حال دا چه دغه کار عملاً د پوهنې وزارت ته محول دی او اولسي جرګه په استیضاح کښې حکومت بلکه د پوهنې وزیر د دغو چارو مسئول ګڼي. د پښتو د انکشاف او تقویې د پاره د پروګرام وضع کول او تطبیقول هم چه د اساسي قانون له مخې د دولت وظیفه ده عملاً د اطلاعاتو او د معارف د وزارتونو په غاړه ده.

لکه چه په متوازن ډول د امراضو د وقایې او علاج وسایل برابرول د دولت وظیفه ده او د حکومت یو جزء یعنې صحیه وزارت ئې سرته رسوي.

هر کله چه د دولت وظایف او مکلفیتونه حکومت په خپله ذمه اخلي او هغه صلاحیت چه لفظاً د دولت ګڼل شویدی د حکومت په

یوه غږي پوري تعلق نیسي نو بیا صدراعظم څنګه د حکومت له خوا وکیلانو ته توضیحات نشي ورکولی؟.

آیا د تعجب وړ نه ده چه یو وزیر د دولت نماینده کیدی شي او یو صدراعظم د خپل حکومت د رئیس په حیث د حکومت له خوا وکیلانو ته توضیحات نشي ورکولی؟.

که د حکومت دلیل د استیضاح په مورد کښې د منلو وړ وي او صدراعظم په همدغه دلیل د هر وکیل استیضاح ته توضیح ورکول بې د وزیرانو له مشورې نه له خپل صلاحیت نه پورته ګڼي نو بیا کولی شي چه د دولت وظایف او مکلفیتونه دولت ته حواله کړي او حکومت په انفرادي ډول له دغو مسئولیتونو نه خلاص کړي.

یعنې له همدغه منطق څخه کار واخلي چه دغه کارونه د دولت په صلاحیت کښې دي حکومت یوازې په دغه باب کښې څه نشي کولی او په تنهایۍ دا مسئولیت په غاړه نشي اخیستی.

په دغسې تاویل او تفسیر د اساسي قانون اساس نړیږي او حکومت له ټولو قانوني مسئولیتونو او مکلفیتونو نه ابراء ذمه کولی شي.

په دغه منطق خلك هم ویلی شي چه د اساسي قانون په (۳۸) ماده کښې واتي:

(هر افغان مکلف است بدولت مالیه و محصول تادیه کند ...) نو مالیه او محصول اخیستل هم د دولت حق دی نه یوازې د حکومت او بالاخص د مالیې وزارت.

راشئ چه له دغسې عندي توجیهاتو او تاویلاتو څخه تیر شو او نتایج او عواقب ئې په نظر کښې ونیسو. د یوه ډیر جز ئې مطلب د پاره اساس او بنیاد نړول د سر وبینته ساتل او له سره تیریدل دي.

د اساسي قانون په (۶۶) ماده کښې د توضیح په باب ویل شوي: (توضیح که از طرف دولت داده میشود) او دا نه دي ویل شوي: (توضیحی که حکومت میدهد) بالفرض که همدغسې هم ویل شوي

واي بيا هم صدراعظم حق درلود چه د حکومت د رئیس په حیث توضیح ورکول خپله وظیفه وګڼي.

د اساسي قانون په (۹۵) ماده کښې د وزیرانو د مجلس او د غړو صدراعظم وظایف او صلاحیتونه په دې ډول بیان شوي دي: (مجلس وزراء خطوط اساسی سیاست حکومت را تعین میکندو مقرراتی را که وضع آن از صلاحیت حکومت میباشد تصویب مینماید.

صدراعظم از مجلس وزراء ریاست مینماید.

فعالیت حکومت را اداره و رهنمونی میکنند و در اجراآت آن هم اهنگی را تامین مینماید.

حفظ رابطه حکومت با پادشاه و شوری نیز وظیفه صدراعظم میباشد. وزراء وظایف خود را به حیث آمرین واحدهای اداری و بحیث اعضای حکومت تحت امر و رهنمائی صدراعظم در داخل حدودیکه این قانون اساسی تعیین میکند اجراء مینماید).

د دې مادې په حکم د وزیرانو مجلس په مجموعي ډول د صدراعظم له ریاست لاندې د حکومت د سیاست اساسي خطوط تعینوي او هغه مقررات تصویبوي چه وضع ئې د حکومت په صلاحیت کښې وي.

د سیاست د اساسي خطوطو په تعیین او د مقرراتو په وضع کولو کښې که صدراعظم د طرح کوونکي او موجد په حیث فعاله ابتکاري برخه ونلري کامله اطلاع خو باید حتماً ولري.

علاوه په دې د حکومت د فعالیت اداره او لارښودنه، د حکومت په اجراآتو کښې هم آهنګي ساتل شخصاً د صدراعظم وظیفه ده

وزیران قانوناً موظف دي چه د صدراعظم له امر لاندې د ده په هدایت خپل وظایف اجراء کړي.

که صدراعظم خپل دغه وظایف په ریښتیا سرته رسولي وي او وزیران ئې خپل سرته نه وي پریښي حتما به د حکومت د فعالیتونو او اجراآتو په باب پوره معلومات او کامله اطلاع لري چه د توضیح

ورکولو په وخت کښې به د انجام شوو کړنو په باب په کلیاتو او عمومیاتو کښې د وزیرانو مشورې ته نه وي محتاج او په جزئیاتو کښې هر وزیر او د دفتر کارکوونکی فی المجلس یاداشتونه ورکولی شي

د اساسي قانون په همدغه ماده کښې د حکومت رابطه له شورى سره ساتل شخصاً د صدراعظم وظیفه ده او وکیلانو ته توضیح ورکول د دغې رابطې په ساتلو کښې اساسي نقش لري.

صدراعظم به یقیناً په دې پوه وي چه د اساسي قانون په حکم وزیران د صدراعظم او امرو او لارښودنو ته اړ دي او دی د حکومت د تیرو اجراآتو او فعالیتونو په باب چه د ده په امر او هدایت عملي شوي وي د وزیرانو شورى ته قانوني ضرورت نلري. که له واقعیت نه سترګې پټې نکړو هر څوك پوهیږي چه حکومت په پلمو او بهانو له توضیحاتو ورکولو څخه تښتي او نه غواړي چه په حقایقو اعتراف وکړي.

که دغسې نه وي د استیضاح په لومړئ جلسه کښې ښاغلي سید ظاهر د شکر درې وکیل له حکومت نه د احزابو د قانون او د ښاروالیو او د ولایتي جرګو د قوانینو د عدم انفاذ توضیح وغوښتله حکومت وویل مونږ ته باید مهلت راکړ شي چه د وزیرانو په مشوره د هر وکیل استیضاح ته توضیحات تهیه کړو او په بل مجلس کښې ئې قرائت کړو.

د استیضاح په دوهمه جلسه کښې چه صدراعظم همدغه دلیل ته توضیحات ورکول د دغو قوانینو د نه نافذ کیدو په باب ئې وویل: (در مورد انفاذ قوانین حکومت ملحوظاتي دارد که بعد از روشن شدن نظر دیگر وکلاء آنرا توضیح مینماید). دلته دا سوال پیدا کیږي چه که حکومت هر وکیل ته په توضیح ورکولو ځان مکلف ګڼي نو بیا ولې د خپلې وعدې په خلاف یوه هفته وروسته چه د وزیرانو مشوره هم حاصلیږي له توضیح ورکولو ډډه کوي او د نورو وکیلانو اظهار نظر ته ئې ځنډوي. که فرضاً نور وکیلان په

دغه باب توضیح ونه غواړي یا د حکومت په اشاره دغه توضیح لازمه ونه ګڼي آیا حکومت قانوناً کولی شي چه بناغلي سید ظاهر ته له توضیح ورکولو نه استنکاف یا انکار وکړي له دغسي خبرو څخه معلومیږي چه حکومت په بیل کښې شودي تومنه کوي او خپل دغه راز عذر معقول ګڼي سیاسي زعامت دا نه دی چه صدراعظم له مسئولیت نه وتښتي او د وزیرانو مشورې د ځان د حمایت د پاره د پناه ګاه په حیث وګڼي.

د قیادت او رهبرۍ تقاضا دا ده چه وزیران باید د صدراعظم د سیوري لاندې وي نه دا چه صدراعظم د وزیرانو په سیوري کښې ځان وساتي یعنې هغوی باید د ځان د پاره د وقایې په حیث استعمال نکړي بلکه دی د هغوی وقایه شي او خپل شهامت وښیي. له سیاسي زعامت سره دا نه ښایي چه سړی محض کاغذ لوستونکی وي او د نورو خبرې قرائت کړي یعنې ګوینده نه وي خواننده وي.

که د مملکت چارې په دغه ډول جریان ولري چه د هر وکیل استیضاح ته د توضیح برابرولو د پاره د وزیرانو مجلس دایر شي نو د سرعت په دغه عصر کښې به د حکومت دغه راز اجراآت د میږي تګ وي او د سکون او توقف معنی به ولري.

که یو صدراعظم د (این المفر) په فکر کښې وي له هغه نه د مسئولیت قبلولو توقع نه ده په کار او نه دی په کار دی.[1]

افغان جریده. لومړی کال. ۴۱ مه ګڼه.
د ۱۳۵۱ د غبرګولي ۲۹ مه
د ۱۹۷۲ د جون ۱۹ مه.

حکومت او ولسي جرګه

د تیرې سه شنبې په ورځ چه حکومت د استیضاح د پاره ولسي جرګې ته غوښتل شوی و د دوارو قواوو ترمنځ د اساسي قانون د (۶۶) مادې په تعبیر او تفسیر کښې معارضه او مجادله شروع شوه او د استیضاح په طرز او طریقه باندې جر و بحث د تفاهم فضا بیخي مغشوشه کړه.

ښاغلي ډاکټر عبدالظاهر هم لکه ښاغلي اعتمادي نه غوارې چه د هر وکیل استیضاح ته سمدلاسه په همدغه مجلس کښې توضیحات ورکړي بلکه وایي چه وکیلان دې یو بل پسې خپل صرف میر ګردانوي او کله چه د ټولو خبرې خلاصې شي حکومت به ورته خپله مقاله په شد و مد ولولي چه سل ټکه د زرګر او یو ټك د اهنګر شي یا لکه فرهاد (یکی ګوید و شیرین ګوید). ښاغلي وکیلان وایي: د هر وکیل استیضاحیه وینا چه ختمه شي حکومت دې سمدلاسه توضیح ورکوي او د هیچا سلام دې بې علیکه نه پریږدي.

د ښاغلي اعتمادي د حکومت له سقوط نه دمخه عینا همدغه جنجال د دوارو قواوو ترمنځ پیښ شو بلکه د سقوط اصلي علت همدغه و.

اوسني حکومت هم د خپل محترم سلف په لاره په هغه پسې لکه سیوري روان دی او هماغه پیښي کوي.

له دغو دوو صدراعظمانو نه دمخه کله چه ښاغلی میوندوال صدراعظم و او ښاغلی داکتر عبدالظاهر د اولسي جرګې د ریاست افتخار درلود د اسینضاح په متعددو غونډو کښې دا تعامل مینځ ته راغی چه ښاغلي میوندوال به هر وکیل ته سمدلاسه توضیحات ورکول او کله به چه د وکیل وینا فقط ته ورسیده د مجلس رئیس به صدراعظم په توضیح ورکولو موظف کاوه.

اوس هماغه رئیس د صدراعظم په حیث هغه څه د ځان دپاره نه خوښوي چه د بل صدراعظم دپاره خوښول.

دا چه ښاغلي میوندوال ولې سمدلاسه جواب وایه او دغه جناب یا هغه جناب هغسې ونکړه ښایي چه یو علت به ئې دا وي چه میوندوال له خبرو ځخه نه ویریده. په ځان ئې باور درلود، د خپل فکر او حافظې په مرسته ئې بې کاغذه مسلسلې خبرې بې ریږدیدو او خولې کیدو کولی شوې او بعیده نه ده چه د خپل دغه استعداد له تبارز ځخه به ئې خوند هم اخیست.

په چا باندې چه په عام مجلس کښې د خبرو کولو په وخت کښې ریا ورځ توره شپه شي او هر څه له حافظې نه وتښتي یا ئې خوله کلې شي او سره لرې پرې راشي هغه مجبور دې چه د کاغذ له مخې څه ولولي نه دا چه له خانه څه ووائي. د قاري او ناطق فرق همدغه دی.

بله دا چه اشرافي او اریستوکراسي طبیعت او تربیت یوه جلالتمات ته اجازه نه ورکوي چه له یوه وکیل سره طرف واقع شي او د دیالوګ په صورت ځان له بل سره مقابل وګڼي.

اصلي علت هر څه چه وي، وي به مګر حکومت ظاهراً خپل عجب یا عجز پټوي او وائي چه په اساسي قانون کښې توضیح ورکول د حکومت کار دی او حکومت یوازې صدراعظم نه دی بلکه وزیران او صدراعظم په ګډه حکومت ګڼل کیږي حکومت ته باید

موقع ورکړ شي چه ښه که د استیضاح د پېړه توضیحات برابر کړي او بیا ئې جرګې ته په تحریري ډول وړاندې کړي.

له دې خبرې څخه دا راوزي چه توضیح باید حتما تحریري وي نه تقریري

راشي؟ چه موږ او تاسې هم په معقولاتو کښې مداخله وکړو او وګورو چه د اساسي قانون (۶۶) ماده څه وايي؟ چه متن ئې دا دی. (اعضای ولسی جرګه میتوانند از حکومت استیضاح نمایند مباحثه در مورد توضیحی که از طرف حکومت داده میشود به تصمیم جرګه منوط میباشد) په دې ماده کښې چه فکر او عقل هر څومره وجنګوو دا ترینه هیڅکله نه معلومیږي چه حکومت دې د یوه وکیل استیضاح ته توضیح نه ورکوي او حتماً دې د(یك تیر و صد فاخته) مصداق پیدا کړي.

کیدی شي چه د استیضاح غونډه اصلاً د یوه وکیل د توضیح غوښتلو(۱) کوونکی حکومت په دې مکلف کړي چه توضیح ورکاندي مګر په توضیح باندې مباحثه البته د یوه وکیل یا څو وکیلانو کار نه دی بلکه د اکثریت په تصمیم پورې اړه لري.

اساسي قانون په مطلق ډول ولسي جرګې ته د استیضاح حق ورکړی او حکومت ئې په توضیح ورکولو مکلف کړی دی چه تحریري او تقریري دواړه پکښې راځي د استیضاح تنظیم او تفصیل د اصول وظایف داخلي کار دی او په همدغه وجه د ولسي جرګې د اصول وظایف داخلي په (۳۴) ماده کښې د استیضاح موضوع داسې تشریح کړې ده:(هر عضو ولسی جرګه میتواند در جلسه استیضاح از حکومت به طور کتبی یا شفاهی استیضاح کند. صدراعظم و اعضای حکومت مکلفند که در برابر آن توضیح کتبی و یا شفاهی بدهند) د ولسي جرګې د مجلس د اداري پروسیجر په باب اصول وظایف داخلي د اساسي قانون د (۶۲) مادې او د نورو موادو په حکم عیناً د قانون حکم لري چه که حکومت ئې نه مني قانون شکن ورته ویلی شوو. اصول وظایف داخلي په دغه ماده

کښې واضحاً صدراعظم او وزیران د هر وکیل د استیضاح په مقابل کښې په توضیح ورکولو په کښې یا شفاهي ډول مکلف کوي او حکومت قانوناً دا نشي کولی چه یوه وکیل ته له توضیح ورکولو نه انکار وکړي.

د حکومت دا خبره چه توضیح ورکول د حکومت کار دی او حکومت په اساس وي (٢) یا څو وکیلان د استیضاح غوښتونکي وي او هر استیضاح له صدراعظم او وزیرانو څخه عبارت دی دا مطلب نه ثابتوي چه باید د هر وکیل د توضیح د پاره د وزیرانو عالي مجلس دایر شي او توضیح د تصویب په صورت ولسي جرګې ته ارائه شي.

کله چه صدراعظم له وزیرانو سره استیضاح ته حاضر شي طبعاً حکومت په دغه مجلس کښې حضور لري او صدراعظم کولی شي چه د کابینې د رئیس په حیث مجلس ته توضیحات ورکړي یا هغه وزیر چه موضوع ورپورې ارتباط لري یا په مطرح شوي موضوع کښې د معلوماتو او تخصص خاوند وي په توضیح ورکولو مامور کړي.

کیدی شي چه حکومت خپل مشاورین او متخصصین له ځان سره د استیضاح جلسې ته راولي او هغوی صدراعظم ته په همدغه مجلس کښې د توضیح د پاره تحریري یاداشتونه وړاندې کړي او صدراعظم په هغه اساس مجلس ته توضیحات ورکړي لکه چه دا کار په تیره دوره کښې معمول و او هر چا لیده چه وزیران او د دفترکارکوونکي له صدراعظم سره دغه مرسته کوي او یادداشتونه ورته تهیه کوي. دا هم کیدی شي چه د استیضاح د ځینو برخو توضیح چه ارقامو او اعدادو ته ضرورت لري او ډیر دقت ایجابوي بل مجلس ته پریږدي او له مجلس نه مهلت وغواړي.

که حکومت په دې عقیده وي چه صدراعظم یا وزیر د حکومت له خوا د حکومت په نمایندګۍ څه نشي ویلی او حکومت ته

منسوبې چارې بلا استثنی حتما د کابینې تصویب ایجابوي ډېره لویه اشتباه کوي.

که دا اصل ومنل شي نو صدراعظم یا وزیر به په رسمي سفرونو یا په کنفرانسونو او رسمي محافلو کښې پسته خوله ناست وي او د حکومت له خوا به داسې څه نشي ویلی چه د وزیرانو په مجلس کښې نه وي مطرح شوی.

په دغه اساس باید صدراعظم د شورې په انجمنونو کښې هم د وکیلانو د پوښتنو جوابونه د وزیرانو مجلس ته محول کړي او د انجمن وخت په شخصئ صحبت تیر کړي.

که د استیضاح په غونډه کښې چه ټول وزیران ناست وي یو وکیل له صدراعظم نه توضیح وغواړي چه د احزابو، د ښاروالیو او ولایتي جرګو قوانین ولې د شورې له تصویب نه وروسته دا څو کاله په ارشیف کښې پاتې شوه او د انفاذ مخه ئې ونیول شوه؟

یا ولې پوهنتون شپږ میاشتې وتړل شو ښاغلي صدراعظم ته د دیموکراسۍ او د بیان د ازادۍ له برکته قانونا دا حق حاصل دی چه د حکومت مجبوریت څرګند کړي او د عیان له بیان نه ونه ویریږي. که دې په دې فکر وي چه پوهنتون خو په وزیر معارف ارتباط لري او هغه اوس مستعفي دی نو دا توضیح باید تر هغه وخته وځنډیږي چه مستعفي وزیر بیرته کابینې ته راشي یا ئې په ځای بل څوك مقرر شي دا فکر صحیح نه دی او قانون دغه راز معقول عذر هم نه مني.

که چیرې ښاغلي صدراعظم هغه زړه خاطره په حافظه کښې ساتلې وي چه په دولسمه دوره کښې ښاغلي اعتمادي د پارلماني تعامل په خلاف د ټولو استیضاح کوونکو ویناوې په سکوت واوریدې او په اخره ورځ ئې یوه توضیح ټولو ته ورکړه مګر بې له دینه چه له مجلس څخه پوښتنه وشي چه په توضیح څوك مباحثه کوي او که نه؟ د مجلس ښاغلي رئیس وویل توضیحات کافي و مجلس د لوی خدای په نامه ختمړو.

او پـه دغـه ډول بناغلي اعتمادي د مباحثې لـه جنجاله خلاص شـو او استيضاح شنډه او بې اثره شوه مگر اوس نـه د مجلس رئيس لـه هغـه هنر او مهارتـه كـار اخلي او نـه صدراعظم هغـه صدراعظم دى كيدى شي چه دا خل مجلس "كه فرضا لـه صدراعظم سره دا ومني چه وكيلانو لـه ټولـو ويناوو نـه وروسته ليكلي توضيحات ولولي" پـه توضيحاتو بـاندې د مباحثې تصميم ونيسي او تحرير خپل ځاى تقرير تـه پريږدي يعنې دغـه قند مكرر د مكالمې پـه صورت نقل مجلس شي او لـه خبرو نـه خبرې پيدا شي.

كـه دغسي وشي نو لـه بارانـه تښتيدونكى بـه لـه ناوې لاندې كښيني او دا متل بـه صدق پيدا كړي چه هوښياره مرغۍ پـه دوه لومو نښلي.

كـه كابينه لـه حاضر جوابۍ څخه بې بهرې نـه وي او عـلاوه پـه څه لوستلو د څه ويلو توان ولري بهتره بـه وي چه د حكومت د استقرار او د سياسي ثبات د پاره د اولسي جرگې غوښتنه ومني او د اصول وظايف داخلي او قانون اساسي پـه احترام هر وكيل تـه پـه توضيح وركولو شروع وكړي او د پارلمان لـه اعتماد سره اعتماد بنفس هم ملگري كړي. وعلينا الاالبلاغ[3]

كيدى شي چه دغلته. زما په ماخذ كښې. د طباعتي غلطۍ په وجه، څه عبارات پاته شوي وي (ټولوونكى)

[2] دلته هم د عبارت نارسايي مانه طباعتي غلطي ښكاري (ټولوونكى)

[3] افغان جريده. لومړى كال. ۴۰ گڼه

د ۱۳۵۱ د غبرگولي ۲۷ مه

د ۱۹۷۲ د جون ۱۲ مه

څنګه اعتماد او څنګه خط مشي؟

کوم حق چه أساسي قانون د نوي سوغات په حيث ولسي جرګې ته ورکړی او شيخ مير هم منلی دی يوازې د رای اعتماد رسم دی. پخوا حکومتونه د رسم په حيث هم دشوری اعتماد ته محتاج نه و مګر اوس د اساسي قانون له برکته دا رسم د حکومت په جوړېدو کښې د يوه شرط په حيث قبول شوی او په همدغه وجه ملي د حکومت اصطلاح مېنځ ته راغلې ده.

راشئ! چه د رای اعتماد ماهيت او کيفيت ځانته معلوم کړو او وګورو چه د ملت وکيلان حقيقتاً په حکومت باندې د زړه له کومې اعتماد لري او که تش د ژبې اقرار دی بلکه د ژبې اقرار هم نه تش د لاس جګول دي او بس. آيا دغه اعتماد پخپله خوښه څرګندوي او که ځان مجبور او مکلف ګني چه د مافي الضمير په خلاف بې مصداقه اعتماد حکومت ته په لاس جګولو څرګند کړي. د دې پوښتنې ځواب په دې مقاله کښې مطالعه کړئ.

په هغه ورځ چه د اعتماد په باب رايګيري کېدله په مجلس کښې ۱۹۵ وکيلان حاضر وو چه د رايګيرئ نتيجه د لاسونو جګولو له مخې داسې اعلان شوه موافق (۱۸۱) مخالف (۱۱) ممتنع (۱).

وروسته تر دې ښاغلي داکتر عبدالظاهر صدراعظم پخپله امتنانيه وينا کښې داسې وويل: (مباحثات چندين روزه در تالار

ولسي جرگه در فضای ازادی، کامل بیان و اراده که ناشي از نظام دیموکراتیک کشور است صورت گرفت در چنین فضای ازاد و دیموکراتیک خط مشي ما تائید وحکومت موظف مورد اعتماد ولسی جرگه قرار گرفت.)

د ښاغلي داکتر بیانیه او د ده خط مشي د ۱۳۵۰ د سرطان په ۱۴ مه ولسي جرګې ته معرفي شوه او د اسد په ۴مه د اعتماد په حصول د اعتماد جلسو خاتمه وموندله یعني د دغه کار اغاز او انجام ۲۲ ورځې ونیولې څکه چه د سرطان میاشت ۳۱ ورځې وه.

په اوله وځ چه خط مشي ولوستل شوه مجلس ختم شو او سبا ته هم مجلس ونشو چه وکیلان په دغه موده کښې خط مشي مطالعه کړي.

دا دوه ورځې چه د دري جمعو له ورځو سره مستثنی کړو نو پوره (۱۷) ورځې د حکومتونو په اجرااتو، د دیموکراسۍ په کم و کیف، د قوانینو په نه تطبیقولو په محلي او عمومي غوښتنو، د کابینې په غړو، د خط مشي په نوعیت او ماهیت څو کتابه خبرې وشوې.

دا کابینه هم د صدراعظم په لحاظ او هم د ځینو سره اعضاو په لحاظ داسې ګڼل کیده چه په اولسي جرګه کښې به ډیر ښه چانس ولري مګر سره له دغه خوشبینۍ د دې کابینې اعتماد له تیرو کابینو څخه زیات وخت ونیوه.

په داسې حال کښې چه د هندوستان او پاکستان جګړه له شروع نه تر ختمه پورې (۱۱) ورځې نیسي او د بنګله دیش په نامه (۷۷) ملیوني مملکت نوې جوړیږي، زمونږ د کابینې تبدیل چه د موظف کدو زیات و کم دوه میاشتې نورې هم ورسره حساب کړو څو میاشتې غواړي، د اولسي جرګې دغه اعتماد چه (۱۸) ورځې عمومي مجلس پرې وشو که د اولسي جرګې په عادي حساب ورته وګورو چه په هره هفته کښې درې ورځې عمومي مجلس وي د پنځه څلویښتو ورځو کار ئې ګڼلی شوو. که د وکیلانو عادت په نظر کښې ونیسو او دیته وګورو چه دوی کله په دوه میاشتو کښې هم یو

مجلس نښي دايرونی نو د خو مياشتو يا د يوه کال کار ورته ويلی شوو خبر دلته اصلي مقصد د دولت د قواو په رکود او عطالت بحث نه دی بلکه د خط مشي او اعتماد څرنګوالی او په دغه مورد کښې د محترمو وکيلانو نظر. اصلي منظور دی چه د پارلماني مطالعې او تبتع په لړ کښې ښاغلو لوستونکو ته په تحقيقي ډول وړاندې کيږي.

ښاغلي ډاکټر صاحب خو وويل چه په ازاده ديموکراتيکه فضا کښې زمونږ خط مشي تائيد شوه او حکومت د اعتماد وړ وګرزيده.

د کميت په لحاظ خو د موافقو او مخالفو وکيلانو شمير په رښتيا دا ښيي چه د حکومت غړو او د حکومت خط مشي په ولسي جرګه کښې ډير لوی اکثريت وګاټه. د هغه په اساس چه وايي (حب القلب يظهر باليد) دا ثابته شوه چه دا حکومت هم د نورو تيرو حکومتو په شان يو محبوب او مطلوب حکومت دی.

مګر که ديته وګورو چه څه په زړه کښې وي هغه په خوله راځي او (اقرار باللسان) هم يو مهم شرط دی نو بيا د کيفيت په لحاظ دغه اعتماد د ازادې ديموکراتيکې فضا مونږ نه دی بلکه د مجبوريت محصول هم دی او په ځينو مواردو کښې داسې مثال لري لکه چه يو بداي له ناکامه چا ته څه ورکوي مګر دا ورکړه د زړه ورکړه نه وي د لاس ورکړه وي لکه چه ځينې وکيلان دغه مجبوريت ته پخپلو ويناو کښې څه نه څه اشارې هم کوي او ځينې نور صراحتا وايي چه د اعليحضرت په خاطر د اعتماد رايه درکوو.

دلته مونږ ښاغلي وکيلان په درې صنفو ويشلای شوو:

۱ـ هغه چه واضحاً ئې وويل مونږ اعتماد نلرو ځکه د اعتماد رايه نه درکوو.

۲ـ هغه چه اعتماد ئې نه درلود مګر د اعتماد رايه ئې ورکړه.

۳ـ هغه چه هم اعتماد درلود او هم ئې اعتماد ورکړ.

راشی! چه اوس د ځينو محترمو وکيلانو د بيانيو ځينې ټکي وړاندې کړو او وګورو چه دوی د حکومت خط مشي او وزيرانو ته په

څه خطر کوري" افغاني دیموکراسي څنګه کېږي؟ د قوانینو د تطبیق په باب څه وائي؟ او بالاخره خپل اعتماد څنګه تمثیلوي. او د اداري نظام په باب څه قضاوت کوي؟

ښکاره دي چه د ښاغلو وکیلانو اقوال په دغو مواردو کښې رانقل کړو دا باید ووایو چه په خط مشي کښې ځینې داسې نقاط موجود وو چه د حکومت د ژوبلو ګونو په حیث هرچا فشار ورکړوه

پدغه جمله کښې یوه د کوچیانو مسئله وه چه حکومت په خط مشي کښې بیخي هېره کړې وه او دغه خلا د دې باعث شوه چه حکومت په کوتاه نظرۍ او فرو ګذاشت محکوم کړي او ډېر زیات انتقادونه له دغې ناحیې وارد شي.

بله مهمه مسئله د دین خبره وه چه حکومت د خپلې خط مشي په شروع کښې ویلي و: (اجراات حکومت من متکی به اساسات دین مقدم اسلام... خواهد بود" دا خبره د څه هم ډېره ښه خبره وه چه د خلکو له عقیدې سره ئې اساسي تعلق درلود او د حکومت مسلماني، دینداري او دین پرستي ئې ښودله مګر د دې د پاره چه وکیلانو خپل هغه مشاهدات ښوه هېرولي چه د دین په خلاف دي او حکومتونه له دین سره په بې علاقګۍ په مخالفت محکوموي نو هر چا دغه ټکي غولوونکي وګاڼه او د دولت یا د حکومت هغه کارونه او اجراات ئې رایه یاد کړه چه هر چا ته په دیني لحاظ بد ښکاري لکه د پل خشتي د مسجد صحنه، د شرابو فابریکه، د برښه مدنیت بې باکي او ځینې بې شرمه کلپونه او داسې نور

دریمه خبره چه پارلماني انتقادونه ئې راوتو رول د قوانینو نشتوالي ته اشاره وه چه ښاغلي صدراعظم پخپله خط مشي کښې د اقتصادي او اجتماعي مشکلاتو د عواملو په ښودنه کښې د لومړني مهم عامل په حیث تر هر څه دمخه قانوني فقدان په دې ډول ښودلی و:

"مشکلات اقتصادی و اجتماعی که در حال حاضر دامن گیر ما شده ناشی از عوامل مختلف است که مهمترین ان عبارتند از

۱ فقدان یک عده قوانین در بعضی شئون مهمه حیاتی کشور."
د واقعیت په لحاظ دا خبره سل په سلو کښې صحیح ده چه مونږ له ډیرو حیاتي او ضروري قوانینو څخه محروم یو او هغه قوانین چه د اساسي قانون تعمیل او د دیموکراسۍ تطبیق ورته ډیر شدید او فوري احتیاج لري مونږ ئې نلرو مګر خبره دلته ده چه د اقتصادي او اجتماعي مشکلاتو یو مهم عامل خو د قوانینو فقدان دی، عامل ئې څوك دی؟

د حکومت همدغه یادونه په حقیقت کښې (کمفروشي به یاد بقال) ته ورته وه چه حکومتونه ئې د دې کار مسئول معرفي کړه او دا موضوع ئې مطرح کړه چه د شوری تصویب شوي قوانین ولې مختنق شوه او حکومتونو ئې د انفاذ مخه ونیوله.

له دغې ناحیې نه هم حکومت او مخصوصاً ښاغلي داکتر عبدالظاهر ته ډیر سوالونه او شدید انتقادونه متوجه شوه چه خط مشي ئې ډیره بې وزنه کړه.

څلورم عیب یا په بل عبارت ژوبله ګوته دا وه چه د تیر لویدلي حکومت ځینې غړي چه ولسي جرګې ئې په مقابل کښې ډیر حساسیت درلود بیا راغله او د پروني سلب اعتماد سهمداران د نوي حکومت سهمداران شوه هو! د کابینې د ځینو اعضاو انتخاب هم د دې باعث شو چه د صدراعظم ممیزه قوه یا اراده ډیره ضعیفه وښیي او امید په یاس بدل کړي.

دا دی اوس د خبرو رشته ښاغلو وکیلانو ته په لاس ورکوو او د دوی په نظر حکومت او د حکومت خط مشي ته ګورو او ضمناً د اولسي جرګې اعتماد د کیفیت په لحاظ د دوی په وینا و کښې مطالعه کوو.

ـ ښاغلی محمد یوسف بینش د کابل وکیل:" نمیتوانم که امانت عظیم رای اعتماد مردم خود را همچنانکه بحکومتهای دیروز ندادم امروز هم این بار سنګین را نمیتوانم ارایه کنم."

ـ ښاغلی محمد اسحق علومي د ارغستان وکیل: "متاسفانه با تحلیل اوضاع اقتصادي کشور که در صفحه (۹) خط مشي شما توضیح شده کاملا موافق نیستم."

ـ ښاغلی محمد غوث د قادس وکیل: "خط مشی شما با خط مشی حکومت سابق فرقی ندارد و نکاتی که بتواند فصل ممیز باشد در ان دیده نمیشود، طوریکه مکرر دیده شده این خط مشی ها برای یک دفعه و ان هم از تالار شوری شنیدنی دارد که مپرس و همینکه از تالار شوری قدم بیرون گذاشت، دچار فراموشی گردیده و وجود را پدرود میگوید."

ـ ښاغلی سید ظاهر شاه د شکردري وکیل: "ایا در ذواتیکه مسئولیت بزرگ وزارت را که در حکومت شما متقبل گردیده اند بملاحظه سوابق ایشان چنان ایمان به دیموکراسي و اهلیت و کفایت در کار را میتوان سراغ کرد که از عهده این وظیفه مهم بخوبی بدر شده بتواند و مواد قوانین را بصورت عندي تفسیر و توجیه نکرده و سبب سلب حقوق و اختناق حریت های قانوني افراد و اجتماعات نگردیده.

ښاغلی وکیل شهرکابل: این خط مشی پادر هوا که بیشتر بیک مقاله عادي جراید حکومتي شباهت دارد تا بخط مشی حکومت. شما حکومتی ها در تبلیغات دروغین تان، در پروگرامها و خط مشي پر از نیرنگ و عوامفریبانه تان از ازادي، عدالت، دیموکراسي و حاکمیت قانون دم میزیند در حالیکه عملا قانون جنگل در کشور حکمفرماست."

ـ ښاغلی مولوی عنایت الله ابلاغ، د بگرام وکیل: "خط مشي طویل و عریض حکومتها پیوسته طوری تنظیم شده که ما را بیک زنده گی و همین نویده میدهد اما در میدان عمل دیده شده که قانون شکنی ها قدرت ارایها، کبر یا غرور، دروغ و عوامفریبي حکومتها طوری بسرنوشت ملت بازی کرده که انرا تاریخ فراموش نخواهد کرد.

نگاه باریک بین ملت در قدم اول کار شما اعتراض دارند که در انتخاب بعضی اعضای کابینه دقت نشده یک قسمت کارهای مهم ملت به کسی سپرده شده که نخواهد توانست که این بار سنگین را بر دارد."

ـ ښاغلی مولوی عبدالمهیمن روحانی د کاپیسا وکیل:" طوریکه در باره بعضی از اعضای کابینه شما مطالعه دارم واقعا در دوره خدمت شان مصدر کدام خیر قابل نوازش برای ملت افغانستان نشده اند پس نمی دانم که از کدام نگاه تقدیر میشوند.

چون اهلیت واقعی برای سپردن امانات و امور حیاتی مردم داد خواه افغانستان وجود ندارد پس مجبورا از اهلیت نسبی کار گرفته نظر به اعتماد پادشاه محبوب بحکومت شما موافقه دارم."

ـ ښاغلی عبدالقیوم صافی د اشکمش وکیل:" میدانیم که اعلیضرت معظم همایونی تا زمانیکه تمام اطراف و جوانب شخص را معلوم نکنند او رارئیس حکومت معرفی نمیکنند.

روی نظریات اعلیحضرت معظم همایونی پادشاه ترقیخواه ما این بارگران و پر مسئولیت را بدوش شما میگذاریم."

ـ ښاغلی محمد انور د رستاق وکیل:" از اینکه حضور اعلیحضرت معظم همایونی بشما فرمان داده اند تا از اولسي جرگه رای اعتماد حاصل کنید من به حکومت شما رای اعتماد میدهم."

ـ ښاغلی محمد انور د قلات د کوچیانو وکیل:" نظر و خط مشی د تاته، رایه د اعتماد دما و تا ته، مناسب نه ده او نظر ارادی پاکي د اعلیحضرت معظم همایوني ته چه ته ئي په وظیفې د صدارت ټاکلی ئې... رایه د اعتماد درکوم."

ـ ښاغلی حاجي محمد عثمان د شیرین تگاب وکیل:" بنده به تشخیص و انتخاب صحیح پادشاه خویش اعتماد دارم."

ـ ښاغلی شمس الحق پیرزاده د قرغیوه وکیل:" هر څوك چه د کابینې په جوړولو موظف شي نو هغه د اساسي قانون د (۸۹) مادې په حکم مجبور دی چه له ولسي جرگې د اعتماد رایه وغواړي

او اولسي جرګه هم د ډيرو عللو او عواملو په وجه مجبوره ده چه د اعتماد رايه ورکړي که څه هم د ژبې په سر وي، مونږ په دې څو وختونو کښې چه څو حکومتونه وليدل نو د ترکيب او تاليف په لحاظ راته داسې ښکاري چه د کابينو په تشکيل کښې شخصي ملاحظات، محيطي ملاحظات او نور مخفي ملاحظات زيات دخل لري او د کار ملاحظه د نورو ملاحظاتو تابع ده."

ـ ښاغلی حاجي عبدالوهاب د حصارك وکيل: " قاچاق په لوړه پيمانه روان دی په هوا او په زمکه جلوګيري ئې ډير زور په کار لري او په چا به ئې وکړي که چيرته مامورين ورسره شريك نه و نو د ايران او پاکستان نه تر کابله پورې د قاچاق مال راوړل امکان نلري.

چه غل د خزانې پاسبان شي ګمان نه کوم چه خير ترې وګورې.

د کوچيانو اسکان کول د تعليم او دوا سرشته کول په نظر کښې ونيسئ نه ورته په وزارت دفاع کښې جنرالي غواړو او نه په وزارت خارجه کښې ماموريت نه په کابينه کښې وزارت."

ـ ښاغلی محمد زمان د بکوا وکيل: " در خاتمه مشکلات موکلين خود را به داخل چار مواد فوق ابراز نموده در حال رفع مشکلات متذکره فوق من راى اعتماد خود را به جناب صدراعظم موظف نيز تقديم ميدارم."

ـ ښاغلی مولوی سيد اکبر د پل علم وکيل: " دا حکومت او پخوانی حکومت کوم فرق نلري يو څو څيرې ئې بدلې شوي عيب ئې نه دی بدل شوی."

ـ ښاغلی يارمحمد د ليلی د اندړو وکيل: " ستا د کابينې ځينو غړيو په پخوانيو وظيفو کښې ډير بد شهرت ګټلی او څو کسه ئې د خلکو په نظر ډير ضعيف النفس او سست عنصره ښکاري ويل کيږي چه د پچې او قالبين په توګه انتخاب شويدي."

ـ ښاغلی سيد شاه موسی رضوی د مالستان وکيل: " ښاغلی صدراعظم موظف! وعده و نويد کار کردن در حکومات گذشته و حکومت شما به بهترين شکل خود داده شده و ميشود اما کار

بستن و عمل یکی از محالات تجربوی است که مردم این مملکت نموده اند."

ـ ښاغلی میر محمد عثمان د پروان وکیل: در خط مشی تان راجع بچاره های علمی و موثر بطوریکه اقناع ملت فراهم گردد، در باره هیچیک از الام ملی ما مشخصا تذکر و تعهد نگردیده است."

ـ ښاغلی عبدالحفیظ د نهرین وکیل:" یکی از خواسته های مردم افغانستان انست که بقانون عمل شود متاسفانه قانون که حامی حفظ حقوق، ابرو و امنیت است بکلی جنبه عمل نداشته باید شکل عملی ان عام باشد.

در جمله اعضای کابینه کسانی هم وجود دارد که نمیتوان بموقعیت ان اطمینان داشت."

ـ ښاغلی اقا محمد د نوزاد وکیل:" دغه ځینې معرفي شوي غړي چه د ښاغلي اعتمادي د حکومت په غړیتوب کښې ئې ګډون درلود د ملت د هیلو د سرته رسولو وعده ئې نه وه کړې. که دوی د خپلو وعدو په کړنه بریالي وای هیڅکله به د یو شمیر محترمو وکیلانو د خوا د حکومت د بیرته باور اخیستلو پیشنهاد عمومي مجلس ته نه وای وړاندې شوی."

ـ ښاغلی محمد اسحق عثمان د کابل وکیل:" بنا بر تجربهء تلخ قناعت مراجملات و کلمات خط مشی و نه چهره های اعضای کابینه شما فراهم ساخته میتواند."

ـ ښاغلی عبدالکریم عمرخیل د لغمان وکیل:" متاسفانه د هغې ناکامه کابینې اکثر غړي ستاسو د کابینې اکثریت هم تشکیلوي(از موده را ازمودن خطاست)."

ـ ښاغلی غلام نقشبند د زابل د ارغنداب وکیل:" دا عاجز ملت څه وکړي تراوسه خو په دې طبقه کښې دې ملت ته کوم محبوب شخص نه دی پیدا شوی چه مونږ د محبوبیت له لارې اعتماد ورکړو."

ـ ښاغلي محمد جنيد د کوهستان وکيل:" در زندگی اجتماعی امنيت و حيثيت فاميل و کرامت فردی به خطر است و در خط مشی حکومت اساساتی که ميتواند چنين تضمين را بکند وجود ندارد."

ـ ښاغلی روح الله حبيب د روداتو وکيل:" ښاغلی موظف صدراعظم! کسانيکه خود را اعمار می کنند مملکت را نميتوانند اعمار کنند چون هر تعميری به تخريب نيز احتياج دارد و اعمار او شان باعث تخريب ما و کشور ما شده است.

علماء و دانشمندان و صاحبان افکار مترقی و اهل تتبع و مطالعه بيش از جنايتکاران و قاچاقبران و استفاده جويان مجرم و گنهگار شمرده ميشوند از همين حالا در انتخاب شما انهم در امور صنعتی ساختن کشور که ارزوی همه بوده و منبع اصلی و اساسی توليد و پيشرفت جامعه می باشد که در راس ان ميبايست بزرگترين و با تجربه ترين مغز علمی و اقتصادی و پلان گذاری کشور قرار ميداشت ولی فعلا از نگاه علمی و مسلکی عکس ان مشهود است.

واضح است که وزارت دادن و وزارت گرفتن منظور است نه کار کردن و تخصص داشتن پيشتر بدون استحقاق قسم طفيلی بعضی کاتب ها بواسطه و وسيله مقرر شدند فعلا کاربجايی رسيده که بعضی وزير ها بواسطه و وسيله مقرر شوند.

انهائيکه افتخار کودکستان را به حکومت اقای اعتمادی بخشيدند و يگانه باعث ناکامی و سقوط حکومت او شدند، فعلا باز هم به مداخله ها و اعمال نفوذها، تهديدات و تحريکات محلی و منطقوی چنين مقامات بزرگ را اشغال ميکنند... منطقه ها به وزير داشتن ها اباد نميشود و اگر ميشد فعلا مردم ولايت فقير، گرسنه و برهنه بدخشان با داشتن وزرای دايمی و هميشگی و پر قدرت خود و بعد از ان ولايت لغمان يکی از ولايات پيشرفته کشور ميبود."

ښاغلی شیرین خان د پنجوائی وکیل: "ستاسو حکومتونو د ژوندانه په ټولو خواوو کښې د ملت د امید څراغ وژلی دی او هغه مو چه ویلي دي په سلو کښې مو شل نه دي کړي. دا ترخه تجربه د افغانستان د ملت هر فرد سره شته."

ـ ښاغلی سید انبیاء د قلعه کا وکیل: "ایا از روی انصاف بهمچه حکومات رای دادن لازمست و یا نه؟ اما راجع به حکومت موجوده نسبت به ارزوی شاه ما که واجب الاحترام است نظر به ایه شریفه که خدای پاک فروده (اطیعوالله والرسول و اولوا الامر منکم) بحکومت محترم حاضر رای اعتماد میدهم."

ـ ښاغلی محمد نبی محمدي د لوګر وکیل: "باید په صراحت سره ووایو چه اصل سبب او علت العلل د دې دربدرئ د افغانستان د حکومتونو خیانتونه دي. ای د افغانستان د اسلام د ادعا حکومته! ای د افغانستان ډك مدعا سیاسته!... ای د افغانستان د غیور ملت زمامداره! له خدایه وویرېږه له وجدانه وشرمیږه د غفلت له خوبه ویښ شه او شاوخوا لږ سترګې وغړوه. په دین او مذهب دي څه حال دی؟ په رعیت او ملت څه حال؟ په خاوره او وطن او ملك او مملکت څه حال دی؟... دا حقایق او واقعیت نه اظهاروم چه د افغانستان حکومتونو څه نه و چه وي نکړه. رشوت په دوی کېښي، قاچاق په دوی کېښي، ظلم په دوی کېښي، کبر په دوی کېښي، خیانت په دوی کېښي خداعت په دوی کېښي، شراب په دوی کېښي، قمار په دوی کېښي، سود او ربا په دوی کېښي، غلا په دوی کېښي، غدر په دوی کېښي... عیاشي او فحاشي په دوی کېښي."

ـ ښاغلی عبدالغفار فراهي د بالابلوك وکیل: "ایا د دې د پاره کوم دلیل او حتی ډیر ضعیف سند شته چه دا حکومت به هم پر خپلو وعدو او خط مشي اجرا کولو په حقله وفادار وي او د دې خوار ملت د پاره به څه وکړی شي په داسې حال کښې هغه څه چه ئې د وسه پوره و او اسانه کارونه دي په خط مشي کښې ئې د هغو د اجرا کولو څخه ماهرانه ځان تیر کړی. دا به عجیبه وي چه د دومره

ناکارئ او ناعاقبت اندیشئ سره زما څخه د اعتماد د رایې ورکولو توقع ولري او زه دغه ملي مسئولیت او قومي امانت د ده د خوښئ او یوه خوله خندا راته کولو د پاره قربان کړم. نو ځکه په زغرده وایم چه ته د اعتماد وړ نه ئې خپله رایه ته درکوم."

ـ ښاغلی عبدالروف بینوا د موسی قلعه وکیل: "بخط مشی شما در ائینه اصول علمی خود توجه کردیم و انرا بررسی نمودیم با تاسف باید یاد اور شوم که شما به این خطمشی قادر نخواهید بود نقشی را در تحول حیٔات اجتماعی و اقتصادی ما بازی کنید.

در هیچ جای از خط مشی شما در مورد ازادی های دیموکراتیک قانون اساسی یعنی انچه در فصل سوم و خاصتا در مواد (۳۱-۳۲) تصریح شده ذکری به عمل نیامده."

ـ ښاغلی محمداعظم د شینوارو د مرکز وکیل: "تر کومه حده پورې چه مونږ لیدلي دي حکومتو په خپلو تګ لارو کښې ویلي یو شي دي او کړي ئې بل څه دي، مثلا هر حکومت چه منځ ته راغلی دی د اساسي قانون د حکمه سره سم د اسلام د مقدس دین ساتنه او حمایه، متوازن معارف، اجتماعي عدالت، سیاسي او اقتصادي دیموکراسي برقرارول د ظلم، رشوت، قاچاق بړئ او احتکار د مخنیوي وعدې ورکړې او په پای کښې د پښتونستان غږ هم پورته کړي خو د عمل میدان کښې د دې ټولو خبرو خلاف نتیجې راوتلي دي."

ـ ښاغلی شاه محمد د نهر شاهي وکیل: "حکومت ها معمولا در روز اول ورود خود به ولسی جرگه خط مشی قرائت میکنند چنانچه خط مشی چند حکومت گذشته فعلا هم درینجا موجود است ولی تجربه ثابت کرد که اغلبا کردار با گفتار مطابق نیست."

ـ ښاغلی عبدالعزیز کوشانی د بدخشان د مرکز وکیل: "خط مشی شما را مطالعه نمودیم اما بهتر بود که قوهٔ اجرائیه بجای اینکه بنام خط مشی طومار نا منظمی از وعده های غیر قابل اجراء را پیش کند و قوهٔ مقننه بالای چنان خط مشی تشریفاتی بحث و

مشـجره کنـد در بـاره، امکانـات و عـدم امکانـات قـانون اساسـی جدیـد مـانند یـک سـیمینار مباحثـه میکردنـد و تعـهدات در ایـن بـاره بـدوش میگرفتنـد."

ـ ښاغلـی محمـد علـي قـاضي زاده د پښتـون زرغـون وکیـل:" اقـای دکتـور عبدالظـاهر صدراعظـم موظـف بـا پـیروی از روش معمولـی در خـط مشـی خویـش بیماریـها راجسـته جسـته تشـخیص داده ولـی نـامبرده هیـچ نسـخه و حتـی کمـترین قـرار خـود را هـم بـرای رفـع و از الـه، ان در خـط مشـی مرتبـه پیشـبینی نتوانسـتند."

ـ ښاغلـی عبدالحسـین مقصـودي د نـاور وکیـل:" ایـن خـط مشـی هـا اگرچـه بـا حفـظ پالیسـی خـود حکومـت هـا و بـا در نظـر داشـت سیاست پنهان کـاری و ظـاهر سـازی تهیـه میشـود بـا ان هـم پنـج الـی ده فیصـد ان در سـاحه تطبیـق و عمـل وارد نمیشـود."

ـ ښاغلـی غـلام دسـتگیر وطنیـار د بغـلان د مرکـز وکیـل: عبـارت ارائـی و تذکـرات بـدون وانمـود سـاختن راه اصلاحـي بزعـم مـن خـط مشـی نیسـت بلکـه تذکراتیسـت فورمالیتـه کـه تطبیـق ان عمـر نـوح و صبر ایـوب میخواهـد."

ـ ښاغلـی امـان الله شـیرزاد د اصـل چغانسـور وکیـل:" مـن فکـر نمـی کنـم کـه ایـن همـه مشـکلات بـدون داشـتن دانـش اختصـاصی صـرف باظـهار کلمـات هـر نـوع امکانـات سـهم گیـري فعـال و یـا همکـاری متقابلـه حـل شـده بتوانـد. و کـلا بسـیار مسـرور میشـدند اگر در هرقسـمت یـا تشـخیص مسـایل و مشـکلات راه حـل و طـرق چـاره جویی ان توضیـح میگردیـد.

بـا انکـه فـهمیده شـد کـه جنـاب شـما نـود فیصـد رای اعتمـاد را حـاصل میکنید ولـی من به هیـچ امیـد بـه شـما رای اعتمـاد نمیدهـم."

ـ ښاغلـی سـید رسـول فکـور د هـرات د مرکـز وکیـل:" اقـای دکتـور عبدالظاهر! نمیدانـم کـه بـا در نظـر گرفتـن سـوابق و مـاهیت تـاریخی شـما و اعضـای کابینـه، معرفـی شـده تـان کـه شـما و امثـال شـما راسـبب اصلـی بدبختـی هـا و عـامل اساسـی پسـماندگی هـای مدنیـت

افغانستان میشمارم و هم ناتوانی شما را چه در مشی ارتجاعی ارائه شده شما چه در خصلت طبقاتی شما از پیشبرد مرام مردم مانع ترقی و تعالی کشور در مسیر تمدن مسلم میدانم چطور به خود جرئت دهم که لفظ اعتماد را در باره این کابینه متشکله بزبان ارم. باتکاء بروحیه بشر دوستی خویش و با اتکاء به محبت وطن و از همه عمده تر از نگاه مسئولیت ایمانی و وجدانی اعلام میدارم که من به شما اعتماد ندارم."

ـ ښاغلی امان الله شینډنډی د شینډنډ وکیل:" به نظر بنده شما نیز از جمله همان اشخاصی هستید که وجه مردمی نداشته از مردم برنخاسته اید و بدردهای مردم اگاه نیستید. شما اصلا مانند انسان های بیخود حرکت کرده اید، اصلا یک دقیقه هم فکر نکرده اید که سلف شما چرا از بین رفت؟ وجود کابینه شما میرساند که شما کوچکترین دلچسپی با افغانستان و مردم افغانستان ندارید. کابینه شما یک کابینه سمتی و قومی می باشد، اگر وزرای کابینه اقای اعتمادی کفایت داشتند چرا از بین رفتند و اگر کفایت نداشتند چرا در کابینه شما کرسی نشین وزارت خانه ها شدند.

خط مشی شما که عبارت از چند پارچه کاغذ بی نظم و خارج از درک نوشته های سیاسی بوده انقدر میان خالی و غیر قابل فهم است که همین حالا در حلقه های سیاسی مورد تمسخر قرار گرفته است.

ایا وجدان شما، شما را تکلیف نمیدهد که چطور یک صدراعظم بیک بارگی از ربع نفوس یک مملکت صرف نظر کند و ان موضوع کوچی هاست که اقلا ارزش یاد اوری این اوراق ننگین شما را هم نداشت. کوچی هائیکه امروز واقعا براپلم بزرگ مملکت میباشند."

ـ ښاغلی میرزا محمد دقیق د گلستان وکیل:"... این همه سیاه کاریها و قانون شکنی های حکومات سابق که شما نیز عضویت انرا داشتید خود شما نیز نزد مردم افغانستان مسئولیت قانونی دارید باز چگونه و به کدام جرئت به پیشگاه نمایندگان همان مردم

داد از صداقت میزنید باید بدانید که مردم شریف افغانستان عملا شما را با چهره های فریبینده شما شناخته اند و از شما هیچ توقع کار ندارند. به گفته دانشمندان ازموده را ازمودن خطاست."

- ښاغلی عبدالوهاب د چمتال وکیل:" در این خط مشی هر چیز است و هیچ چیز نیست زیرا در ترتیب ان مهارتی به کار رفته که از تعقیب یک شیوهء علمی احتراز شده تا به نتیجه منطقی نرسد."

- ښاغلی وزیر محمد د شرنی وکیل:" ما چه ستاسو تګ لاره مطالعه کړه د افغان د نجیب ملت د ډاډ ور نه دی ځکه چه ستاسو په تګ لاره کښي په لانديني ډول نیمګړتیاوي دي..."

- ښاغلی حاجي نادر علي الله داد د سرخ پارسا وکیل:" خط مشی پیشنهادی شما سرشار از عمومیت و ابهام است."

- ښاغلی سعدالله کمالي د مهمندرې وکیل:" ما در تطبیق مواد مندرج خط مشی تان بدبین نیستیم ولی به تناسب بیداری و اگاهی و ضرورت مردم خود انرا ناکافی می پندارم توقع ما اینست که کلیات مندرج خط مشی شما در جهت نهضت سیر نماید تا به همکاری و سهمگیری مردمان ما در سیاست و اقتصاد از راه قوانین احزاب، شاروالی ها، جرګه های ولایتی و سایر قوانین... در راه سعادت با ګامهای موافق و مقتضی بزمان پا بګذارد."

- ښاغلی محمد اصف پوپل د کوز کونړ وکیل:" خط مشی حکومت شما در اکثر موارد حساس اقتصادی و اجتماعی تماس ګرفته ولی طرق رسیدن به اهداف ورفع موانع انرا به صورت مشخص و روشن توضیح نکرده است."

- ښاغلی محمد حکیم صدیقي د ینګي قلعه وکیل:" نظر به انتظاری که می رفت از کابینه روشن فکرانه شما که اکثر استادان پوهنتون و کارګردانان قانون اساسی بوده اند خط مشی شما سطحی ترتیب شده و به ګفته اهل نظر علمی و همه جانبه نیست.

ستاسي خط مشي د پښتونستان د ازادئ په حقله د افغانستان د خلکو د غوښتني په اساس کافي نه بولم."

ـ ښاغلي محمد اکبر د پنجاب وکیل:" از مطالعه خط مشی شما اصلا مفهوم شده نمیتوانند که چه پالیسی عملی در قبال اینهمه نابسامانیها و ناگواریهای کنونی کشور اتخاذ نموده اید.
جناب شما هیچگونه طرق و چاره جویی موثر و صریح را دربرابر شوری متعهد نشده اید."
ـ ښاغلي فخرالدین د تیوري وکیل:" بشخصیت شما و بعضی همکاران تان احترام دارم.... متاسفانه ازین قبیل خط مشی و بعضی همکاران شما انچه ارزو بود براورده نمیشود.
از همچو شخصیتی مانند شما انتخاب اینگونه همکاران و طرح چنین خط مشی مایوس کننده است."
ـ ښاغلي عبدالبصیر د ادرسکن وکیل:" باید متوجه باشید که مملکت به یک رکود مطلق دچار است و شما نمیتوانید بدون یک خط مشی مترقی این همه ارزو ها و نابسامانی های مردم ما را بر اورده سازید."
ـ ښاغلي بهاوالحق مرباني دوازي خوا وکیل:" تاسو پخپله تنګ لاره کښي د افغانستان د اقتصاد په نامه څو ټوکي کړیدي او یا دا چه واقعا ستاسو د کابینې درك او فهم به د افغانستان د اقتصادي مسایلو په باره کښي همدا وي. زه تعجب کوم چه پارلماني محترم نمایندګان به څنګه وکولای شي وزیرانو ته د اعتماد رایه ورکاندي."
ـ ښاغلي غلام حسین یوسفي د شهرستان وکیل:" گرچه شما در خط مشی یک سلسله حقایق را اعتراف نموده اید. ولی عوامل اصلی را انطوریکه لازم است تذکر نداده اید و همچنان راه حل انها را به صورت قناعت بخش توضیح نفرموده اید."
ـ ښاغلي عزیزالله واصفي د ارغنداب وکیل:" تاسو غونـدي هوښیار سړی دا درونـد او غیر قابل تحمل بار ته خرنګه تن ورکوي او په کومو شرایطو د دي خدمتګذاریٔ د پاره اماده سواست او کوم د حکومت اعضاء مو په خپل مصلحت په خپله خوښه او د ملګرو په مصلحت انتخاب کړل.

امید ما از شما و اعضای برجسته حکومت شما این بود تا شما بصفت یک داکستر واقعی اجتماع همه علل و پسمانیها، رکود اقتصادی، رشد معنوی جامعه افغانی را با دستیاری رفقای مشهور بفضیلت تا انچنان تحلیل نمائید که معترضی بران راه اعتراض پیدا نکند و بعد از تشخیص بچاره جویی ان اقدام و در خط مشی تان به پیشگاه ملت تقدیم نمایند ولی باوجود اینهمه ارزوهای ما شما نه ماهیت سطحی اجتماع افغانی متوجه شدید و نه بعمق این اجتماع واژگون التفاتی فرمودید تا بالاخره نسخه کهنه و تجربه شده چندین ساله رابشکل خط مشی خود تقدیم فرمودید ایا این خط مشی میتواند یک هزارم نواقص این جمعیت را اصلاح کنند. مایان شیوه ترکیب حکومت های موتلفهء قومی را بشدت محکوم نموده و انرا شکل جدید استعماراتی تشئید نفرت ملی میدانیم."

ـ ښاغلی دستگیر د شاه جوی وکیل: "تاسو دا فکر مه کوئ چه دغه خبري يوازي زمونږ خبري دي او يا خو د بل چا له خوا را ښودل شويدي دا خبري زمونږ په باندو، مسجدو او ټولنو کښې هره ورخ گرزي راگرزي. منم چه د خبرو ترتيب به نې دا ډول نه وي مگر په لنډه لنډه او حکمي توگه زمونږ خلك داسي وائي:

(زمونږ حکومتونه د خدای بلا او زمونږ د ټولو شتمنيو چپاولگران دي زمونږ حکومتونه په ښکاره ډول په مونږ کښې نفاق او شقاق، تفرقې او بدبينې اچوي څو زمونږ زور ختلی او حتی د خپل حق غوښتلو د اواز اوچتولو وخت ونه مومو. زمونږ حکومتونه په دې منفي سياست زمونږ د سر او مال دښمنان دي.) هر اعتماد غوښتونکی دوی غولولي دي. دوی حق لري چه وواييې: مونږ نور نه غوليږو، پر چا باور نلرو، پر هيچا اعتماد نشو کولای. د دې غير قابل انکار واقعيتونو په درك کولو سره سره که چيرې زه تاسو او ستاسو ملگرو ته د اعتماد رايه درنکړم نو به څه وکړم؟"

ـ ښاغلی محمد شاه رحمتيان د هرات د ښار وکيل: "اقای داکستر عبدالظاهر! انجام اينگونه کارهای مهم از شما ساخته

نیست. خط مشی شما غیر عملی غیر علمي خالی از محتویات ملی و مترقی میباشد. مطالعه و بررسی انتقادی این خط مشی شما میرساند که حکومت شما مطابق روز از هر سو که باد بوزد بال میکشاید و چند صباحی بحیات خویش ادامه میدهد."

ـ ښاغلی سید محمد رفیق نادم د تولك وکیل: "خط مشی شما به طور مرموز ترتیب گردیده و موفقیت خود را موکول بهمکاری ارگان ثلاثه دولت، موکول به رفع عوامل مختلف یازده گانه، موکول باصلاح طرز اداره موکول به... و بالاخره موکول باستخراج معادن دانسته اید ما هم این نقیصه ها را کاملا دانسته انتظار داشتیم این نقیصه ها کدام وقت توسط کدام حکومت اصلاح میشود پس از این خط مشی شما چه ارزو داشته باشیم فقط ان ارزو را که بر امدن گل است و امدن بهار."

ـ ښاغلی وزیر محمد خدران د ارگون وکیل: "که ستاسو تگ لاري ته ښه ځیر شوو او له بلې خوا د مملکت عمومي اوضاع ته کتنه وکړو ډیر فرق موجود دی ځکه چه د مملکت عمومي اوضاع او ستاسو د خط مشي ترمينځ تضاد واقع دی.

ـ ښاغلی کمال الدین اسحق زی د سرپل وکیل: "خط مشی شما بیشتر به عمومیات متکی بوده در حالیکه بر نقص و نارسایی ها انگشت میگذاشتید، راه علاج را بطور خاص نشان نداده اید هر مشکلی که امروز افغانستان به ان مواجه است باید بطور صریح و طرح یک پروگرام خاص حل گردد و صرف بعمومیات توصل نشود گرچه این تاکید حکومت شما که قوانین متمم قانون اساسی هر چه زود تر بوجود اید مورد تائید من است زیرا یکی از عوامل بسیاری از مشکلات ما تطبیق نشدن قانون اساسی میباشد."

ـ ښاغلی شهنواز خروټی د غزني د کوچیانو وکیل: "څرنګه چه تاته د صدراعظم خطاب کیږي بیا هم د قانون په سویه د یوې لویې طبقې حق دې د پښو لاندې کو (مقصد ئې کوچیان دي)."

ـ ښاغلی الله نظر د ننګرهار د کوچیانو وکیل: "په خط مشي کښې د کوچیانو په باب هیڅ نه دي ویل شوي او د یوه وزیر صاحب

پام هم ورته نه دی شوی زه دا نه وایم چه ولې په کابینه کښې یو کوچي وزیر نشته چه د کوچیانو له حاله خبر وي مګر دا وایم چه وزیران که د هر ځای وي او هر څوك وي باید ټول افغانستان په نظر کښې ونیسي. وزیر باید د مملکت وزیر وي نه د خپل ښار یا د خپل ولایت وزیر. زه له اوسني حکومت نه په ټینګه غوارم چه دغه محرومه طبقه همدغسې بې برخې پرې نږدي او په همدغه شرط د اعتماد رایه ورکوم چه کوچیانو ته په انساني حقوقو قایل شي."

ـ ښاغلی شیر احمد خوستی د خوست وکیل: "موظف صدراعظم! کوم وخت چه تاسې د حکومت په جوړولو موظف شوئ د افغانستان باشعوره ولس ته د پخوانئ تجربې په اساس معلومه شوه چه حکومت هماغه پخوانی حکومت دی مګر لباس ئې بدل شویدی. دوی پوهیدل چه نوی حکومت هم په حقیقت کښې د زړو حکومتونو دوام دی یعنې هغه حکومتونه چه د عام ذهنیت له خوا په بې کفایتئ او محافظه کارئ محکوم شویدي. د خلکو پیشګویې په هماغه لومړئ مرحله کښې درسته ثابته شوه څکه له یوې خوا ستاسې په کابینه کښې هماغه څیرې بیا لیدل کیږي چه په دفکتو دول له هغو نه سلب اعتماد شوی و او له بلې خوا ستاسې تګ لاره د پخواني حکومت له تګ لارې څخه یوازې لفظي او شکلي فرق لري."

دا و د حکومت د خط مشي او اعضاو په باب د وکیلانو اظهار نظر چه شمیر ئې شپیتو تنو ته رسیږي او دا ښیي چه د اعتماد اصلي ماهیت له مینځه تللی او په زړه کښې ځای نلري. بلکه له نظره هم لویدلی او د ژبې نه دی. تش د تش لاس ورکړه ده او بس.

که دلته سړی ووائي: هغه څه شی دی چه وجود نلري او بل ته ورکول کیږي؟ نو جواب به ئې دا وي:

اعتماد[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، ۴۲ مه ګڼه
د ۱۳۵۱ د چنګاښ ۵ مه
د ۱۹۷۲ د جون ۲۶ مه

د ژبو فیصله

د اساسي قانون په دریمه ماده کښې پښتو او دري د افغانستان رسمي ژبې ګڼل شوي او د دې مادې تطبیق دا ایجابوي چه پښتو هم لکه دري د دفتر او دیوان ژبه شي او په رسمیاتو کښې دواړه ژبې بې له تبعیض او امتیازه مساوي حق ولري.

د اولسي جرګې د پنځه اتیا وکیلانو پیشنهاد چه د مامورینو د قانون په (۷) ماده کښې د دواړو ژبو زده کړې او سواد د ماموریت د شرط په حیث شاملوي او یوازې یوه رسمي ژبه کافي نه ګڼي په حقیقت کښې د اساسي قانون دغه حکم ته د عمل ساحه پیدا کوي.

مګر دا پیشنهاد د یو شمیر وکیلانو له شدید عکس العمل سره مخامخ شو او دې احتجاج په داسې وخت کښې د شورى له تالار نه د عمومي جلسو جنازه په اوږو کړه چه د استیضاح جلسې شروع شوې وې او اولسي جرګه له حکومت سره د معارضې او مبارزې په حال کښې وه.

استیضاح که له خورو لاندي شوه دومره مهمه نه ده مګر د دولت بودجه او د مملکت مالي او اقتصادي وضع په دغسي بحراني حال کښي د وکیلانو فوري او جدي توجه ته شدید ضرورت او د عمومي جلسو انعقاد ته مبرم احتیاج لري

د محترمو وکیلانو دغه سوړ او تود جنګ او پارلماني رکود په ولسي جرګه کښي دننه محصور پاتي نشو او هنګامه ئې دباندي په ځینو ازادو جرایدو کښي په ډیر شور و زور منعکسه شوه او په لومړي سر کښي ځینو د افکارو منحرف کولو په غرض نامطلوب رنګونه ورکړه.

دوی دا پیشنهاد خونین او له تعصبه ډك د نفاق او شقاق اور بلوونکی وګاڼه مګر دا فکر ئې ونکړ چه ویښي په وینو نه مینځل کیږي او تعصب په تعصب نه ورکیږي.

که څوك دا طفائیي په حث د اور د وژلو اراده لري باید اوبه پرې وشیندي. د پترولو په شیندلو یا په لاړو توکولو باندي اور نه مړ کیږي. زمونږ ځینې ناشرین د دې په ځای چه په سړه سینه د منصف او حکم په حیث د حل لاره ولټوي یا اقلا د جنګ سړولو د پاره د ناصح دریځ اختیار کړي په ډیر عصبانیت میدان ته راووتل او خلاصوونکی له تبنتونکی څخه ډیر تاوده دي.

د همدغه عصبانیت په تقاضا ځینې داسې یو اړخیز پارونکې مقالې خپرې شوې چه د منطق او استدلال ډېره نیمګړتیا بلکه مغالطه پکښې له ورا ځلیږي. یوه مقاله د روزګار په (۸۶) مسلسله ګڼه کښې خپره شوه چه عنوان ئې و: (مسئله زبان یکی از مسایل مهم اجتماعی است که میتوان انرا با حسن نیت و تفاهم حل کرد) دې مقالې د تحریك جنبه نه درلوده او لیکوال په حسن نیت د تفکر له مخې د یوه منصف په حیث په موضوع کښې وارد شوی و.

مګر ځینو نورو جرایدو خلك جبهه ګیرئ او مقابلې ته راوبلل او د دغه مقدس جهاد دپاره ئې سنګر نیول د دې وخت فرض عین وګاڼه.

د دوی په نظر د ژبو مسئله مطرح کول د ملي اتحاد او د مملکت د عالي مصالحو په ضد یو ناوړه حرکت دی چه د طبقاتو ترمینځ عداوت او خصومت پیدا کوي او د افغانستان تمامیت ته خطر پیښوي.

دوی دا نشي منلی چه په افغانستان کښې د ژبو مسئله د اختلافاتو منشاء ده چه حتما حل و فصل غواړي او الی الابد په دغه حال نشي پاتې کېدی.

غیر له پښتو او دري ژبو چه اساسي قانون رسمي ګڼلې نورې ژبې هم په افغانستان کښې ویونکي لري چه هغوی هم د خپلو محلي ژبو حق غواړي لکه چه د شوری په همدغه دوره کښې د اعتماد په غونډو کښې ډیرو وکیلانو د ازبکي او ترکمني ژبو مطالبه کوله او دا مطالبه چا د تعصباتو او تفرقې په بنا د ملي وحدت په ضد نه ګڼله بلکه د اتحاد او ورورئ ساتلو وسیله ئې ګڼله خکه ئې هر چا تائید کاوه او بالاخره د اکثریت په غوښتنه د افغانستان په راډیو کښې نشراتي برخه ورکړه شوه چه موقتا د قناعت وړ ده او ښایي چه په اینده کښې کافي ونه ګڼل شي او تدریجا ابتدایي تعلیمات په ځینو محلي ژبو ومنل شي.

پښتو او دري چه ملت په رسمیت منلي دي او اساسي قانون دواړو ته مساوي حق ورکړی په عمل کښې تراوسه دغه قانوني حکم نه دی تطبیق شوی او ضرورت دا ایجابوي چه په فرعي قوانینو کښې د پښتو رسمیت واقعیت پیدا کړي او شکل و صورت طرز او طریقه ئې تثبیت شي. دلته ځینې مهم سوالونه پیدا کیږي چه قانع کوونکي جوابونه غواړي

یو له دغو سوالونو څخه دا دی چه د دوو ژبو رسمیت یعنې څه؟

که یو دري زبان چه په پښتو نه پوهیږي یوه رسمي مقام یا شخص ته په رسمي چارو کښې مراجعه کوي او هغه ورسره په پښتو غږیږي مطلب به څنګه حل شي؟ ایا هغه ویلی شي چه پښتو رسمي ژبه ده ما د مملکت په رسمي ژبه ځواب درکړ، زه دا مکلفیت نه لرم

چه نا په دري ژبه پوه کړم یا زه په دري نه پوهیږم ته باید په پښتو راسره خبرې وکړې

همدارنګه که یو پښتون په دري نه پوهیږي او یو رسمي دفتر ته د رسمي کار د اجراء د پاره ورځي هغه دفتر به مکلف وي چه د ده په مطلب خان پوه کړي او د ده په ژبه د ده قناعت حاصل کړي که نه؟

هغه اشخاص چه رسمي مامور د دواړورسمي ژبو پسه زده کړه مکلف نه ګڼي او د یوې رسمي ژبې پوهیدل د ماموریت د پاره کافي بولي دغه سوال ته څه ځواب لري او دا مشکل څنګه حل کوي؟ په یوه مملکت کښې چه اداره د اساسي قانون د (۱۰۸) مادې په حکم د مرکزیت په اصل اتکا لري او مامورین له مرکز څخه ولایاتو ته مقرریږي او له یوه ولایت څخه بل ته بدلیږي که د دولت مامور په دواړو رسمي ژبو په زده کړه مکلف نه وي نو بیا باید د افغانستان ټول خلك د دواړو رسمي ژبو په زده کړه مجبور شي یا دا اصل ومنو چه حاکمه طبقه باید په داسې خلکو حکومت او امریت ولري چه د هغو په ژبه نه پوهیږي او هیڅ مفاهمه ورسره نلري.

که څوك دا وایي چه په پښتو مناطقو کښې دې حاکمان او ماموران پښتانه وي او په دري مناطقو کښې دې دري ژبان مقرریږي دا تجویز که څه هم ټول مشکلات نه حل کوي بیا هم قانوني فیصلې ته ضرورت لري او دا فیصله هغه وخت مینځ ته راځي چه د وکیلانو دغه راز پیشنهاد مطرح شي او اکثریت ئې په همدغه ډول تصویب کړي

په یوه هیواد کښې چه قانونا دوه ژبې رسمي وي او عملا یوه ژبه عام و تام رسمیت ولري او بله د تطبیق په ساحه کښې بې برخې وي یا ئې برخه ډیره ناچیزه وي مثال به ئې داسې وي لکه یو جرګ چه په یوه پښه ولاړ وي او سړی وایي چه (مرغ من یك لنګ دارد)

که ښه عمیق او دقیق فکر وکړو دلته اصلي سوال د اساسي قانون د (۳) مادې تطبیق او تعمیل دی، چه باید دواړه رسمي ژبې په رسمیاتو کښې برابره برخه ولري او تبعیض و امتیاز له مینځه لاړ

شي د پښتو ويونکي او دري ويونکي وروري او ملي اتحاد دمساوي حق په ورکولو تحقق پيدا کړي او د اجتماعي عدالت په قبولو د مليت اساسي فوت وموميي که څوك بل راز فکر کوي او د سوه مشکل حل کول د بل مشکل خلق کول ګڼي يا د قانوني حق غوښتنه په تعصب او تفرقه افګنۍ تعبيروي ښه نه کوي.

د پښتو او دري ترمينځ رسمي تعادل او موازنه قايمول چه يوه په بلې هيڅ ترجيح ونلري او سکه او ناسکه پکښې نه وي د افغاني جامعې د بقا دپاره حتمي او ضروري کار دی چه د اساسي قانون په سويه له واجباتو څخه ګڼل شوی دی.

مګر دا هم بايد ووايو چه د دغسې مهم کار توقع له دغسې شورى نه له زاڼو څخه کتوري غوښتل دي.

د څو کالو تجربې دا ثابته کړه چه هره قانوني مسوده چه يوې جرګې ته وړاندې شوې (د خارجي قرضو قراردادونه او دبانك صنعتي قانون مستثنى ده) په مربوط انجمن او عمومي مجلس کښې پرې مياشتې او کلونه تير شوي او په هر ټکي باندې د مکررو بحثونو په مدوجزر کښې ډير جنجالونه مينځ ته راغلي او کله چه له ډيرو شخړو او ډير خنډ نه وروسته بلې جرګې ته حواله شوي هلته هم په انجمن او عمومي مجلس کښې له ډيرو تغيرونو او تعديلونو سره ډيره موده وروسته د مخالف تصويب په اثر مختلف انجمن ته سپارل شوي او هلته ئې د تقاعد مرحله رانژدې شوې ده.

: همدغه خنډونو . بندونو او ځنډونو په وجه ډير قوانين چه د تيرې دورې په سر کښې ئې کار شروع شوی و دې دورې ته په ميراث پاتې شوه چه اوس دغه دوره په وروستيو سلګيو کښې ده مګر د هغو قوانينو د انفاذ پته په دوربين کښې هم نه معلوميږي.

په دغه حساب د دولت د مامورينو قانون چه د دې دورې په خاتمه کښې د اولسي جرګې عمومي مجلس ته وړاندې شو چه رسمي تعطيل ته ډيرې لږې ورځې پاتې دي او د بودجې دروند کار لا شروع شوی نه دی. د اينده کال شپږ مياشتې هم د بلې دورې په

انتخابونو نیږیږي دا امکان هیڅ نه لیدل کیږي چه ولسي جرگه په دې دوره کښې د مامورینو قانون پای ته ورسوي او د کل په حیث ئې تصویب کړي بلکه په یقیني ډول ویلی شو چه دا نیمگړی کار په څوارلسمه دوره کښې بله ولسي جرگه له سره رانیسي او بالاخره بیا له دغسې جرگې نه بلې جرگې او له هغې جرگې نه مختلط انجمن ته د ځنځې په تسک انتقال کوي مگر د نافذ کیدو انتظار ئې د حضرت ایوب صبر او د حضرت نوح عمر غواړي.

د احزابو قانون، د ولایتي جرگو قانون، د ښاروالیو قانون او ځینې نور قوانین د دې مدعا ډیر ښه شواهد او اسناد دي چه هیڅوك ترینه انکار نشي کولی.

د دغو واقعیتونو په نظر کښې نیولو سره سړی حیرانیږي چه د ژبو د مسئلې مطرح کول ولې دومره عصبانیت راپاروي.

یو اغاز چه انجام نلري او بې نتیجې وي ولې به څوك پرې خپه کیږي یا خوشحالیږي.

د شورئ په تیره دوره کښې به په ځینو مواردو کښې وکیلانو فکر کاوه چه زمونږ تصویبونه او فیصلې د مملکت په مقدراتو کښې ډیره مهمه برخه لري ځکه به د موافقې او مخالفې ډلې تر مینځ جر و بحث، ساړه او تاوده جنگونه شروع شوه او په ډیرو چیغو او عصبانیتونو به غاړې تېپې شوي او د غاړو رگونه به ورپړسیدل، مگر اوس هغه کسان چه تیر نه هیروي په دې ښه وپوهیدل چه هغه عصبانیتونه څومره بیځایه و او هغه بې نتیجې مجادلې څومره بیهوده او طفلانه وې. په همدغسې مواردو کښې سړی ویلی شي وروستیه عقله که رومبی وای

ترڅو چه سیاسي احزاب تشکل ونه مومي او هغه حزب چه په ملت کښې اکثریت لري د شورئ په دواړو جرگو کښې د فیصلې قدرت او د خپلو تصویبونو د عملي کولو جرئت ونلري د دغسې مهمو مسایلو مطرح کول به بې دانو بوس بادول وي هغه هم هغې خوا ته چه د باد مخه او د سیاسي جریان تقاضا وي.

خول چه د سیاست له مزاج او طبیعت سره لږ غوندې اشنا وي او د اداري اجرااتو پـل ئـې تعقیب کړی وی پوهیږي چه زمونږ د سیاست په اصول اساسي کښې ستاتسکو ساتل ډیر مهم اصل دی او د دغه اصل له مخې د اختلافاتو مبداء او منشاء له مینځه وړل مصلحت نه دی [1]

مصلحت نیست کـه از پـرده برون رفتد راز
ورنه در مجلس رندان خبری نیست که نیست

پای

افغان جریده، لومړی کال، ۴۴ مه گڼه
د ۱۳۵۱ د چنګاښ ۱۹ مه
د ۱۹۷۲ د جولای ۱۰ مه